

Ehliman AHUNDOV
Tehmasib FERZELIYEV - Israfil ABBASOV

AZERBAYCAN ÂŞIKLARI VE EL ŞAIRLERİ

BİRİNCİ CILT

AZERBAYCAN ÂŞIKLARI VE EL ŞAIRLERİ

Hazırlayanlar

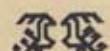
Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
Dr. Ali Berat ALPTEKİN - Esma SİMŞEK

Ehliman AHUNDOV
Tehmasib FERZALİYEV - İsratil ABBASOV

AZERBAYCAN AŞIKLARI
ve
EL ŞAIRLERİ

BİRİNCİ CILT

Hazırlayanlar:
Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
Dr. Ali Berat ALPTEKİN - Esma ŞİMŞEK



Halk Kültürü

Istanbul
1985

Halk Kültürü Yayınları : 1
Aşık Edebiyatı Dizisi : 1

Bu antolojinin orijinalinin künnesi şöyledir :

Azerbaycan Aşıqları ve El Şairler I. Baku 1983, 375 s.

Ehliman Ahundov'un derlediği malzemenin bir bölümü, bölümünden sonra Tehmasib Fevezellyev ve İsaqil Abbasov tarafından birinci cilt olarak hazırlanmıştır.

Halk Kültürü Yayınları

P.K. 147
Sırkeci - İSTANBUL
Tel : 338 90 47

Dizgi : Edebiyat Cephesi Matbaası ve Bahadır Matbaası
Basıçı : Gümüş Basımevi / İstanbul - 1985

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER III-IV

ÖNSÖZ
V-VI

GİRİŞ
VII-VIII

KURBANI
Hayatı : 1-2
Şirleri : 3-20

TUFARGANLI AŞIK ABBAS
Hayatı : 21-23
Şirleri : 24-49

SARI AŞIK
Hayatı : 41-42
Şirleri : 43-45

HASTA KASIM
Hayatı : 46-47
Şirleri : 48-60

KARACAOĞLAN
Hayatı : 61-62
Şirleri : 63-65

AŞIK VALEH
Hayatı : 66-67
Şirleri : 68-75

HAN ÇOBAN
Hayatı : 76
Şirleri : 77

DELLEK MURAD
Hayatı : 78
Şirleri : 79-80

VARHIYANLI AŞIK MEHEMMED
Hayatı : 81-82
Şirleri : 83-96

YAHYA BEY DILGEM
Hayatı : 97
Şirleri : 98-103

ŞAİR MEMMED HÜSEYİN
Hayatı : 104
Şirleri : 105-106

MEŞKİNLİ MEHEMMED

Hayatı : 107

Şiirleri : 108

MÜCRÜM KERİM

Hayatı : 109_110

Şiirleri : 111_117

ÂŞIK PERİ

Hayatı : 118

Şiirleri : 119_121

MİRZECAN MEDEDOV

Hayatı : 122_123

Şiirleri : 124_127

MEHEMMED BEY ÂŞIK

Hayatı : 128

Şiirleri : 129_134

ZABİT

Hayatı : 135_136

Şiirleri : 137_142

MELİKBALLI KURBAN

Hayatı : 143

Şiirleri : 144_149

ÂŞIK ALİ

Hayatı : 150

Şiirleri : 151_155

ŞEMKİRLİ ÂŞIK HÜSEYİN

Hayatı : 156_157

Şiirleri : 158_171

ÂŞIK MUSA

Hayatı : 172

Şiirleri : 173_178

BAĞBAN MEHEMMED

Hayatı : 179

Şiirleri : 180_181

DOLLU MUSTAFA

Hayatı : 182

Şiirleri : 183_187

SÖZLÜK

189_205

BİBLİYOGRAFYA

206

DOĞRU-YANLIŞ CETVELİ

206_208

ÖNSÖZ

Bugün, milli sınırlarımızın dışında, milyonlarca soydaşımızın yaşadığı geniş bir coğrafya vardır. Bu soydaşlarımız kendilerine göre bir edebiyat dünyası yaratmışlardır; şiriyle, hikâyesiyle, romaniyle, tiyatrosuyle seslerini duyurabilmişlerdir. Bu sesler, bazen Anadolu semalarına kadar gelebilmiştir. Bir Heyder Baba'yı, bir Cengiz Aytmatov'u, bir Cengiz Dağcı'yı, yillardan beri, Anadolu Türkü olarak Halil Karabulut'un, Tarık Buğra'nın, Kemal Tahir'in yanında görmenin sevincini yaşıyoruz.

Edebiyat üzerine araştırma yapanlar, daha çok modern türlere eğilmekte, an'anevi edebiyatımızın ürünlerine pek az yer vermektedirler. Basılı bir romanı değerlendirmek, sahaya çıkışın an'anevi edebiyatın ürünlerini derleyip değerlendirmeye göre daha kolay ve daha gece akçe olduğu için, edebiyatımızın bu dalı adeta öksüz bırakılmıştır. Bir Reyhani, bir Taşlıova, bir Çobanoğlu, bir Karabulut hakkında kılıçık bir kitap bile ortaya konulmamış olması bunun acı bir örneğidir. Ama ortaya konulmuş yüzlerce Karacaoglan şiirini yeniden neşretmenin kolaylığını da pek çok kişi paylaşımıştır.

Anadolu sahasında ilk örneklerini 16. yüzyılın başlarında gördüğümüz aşık edebiyatımızın, Azeri sahasında da aynı devrede canlanmaya başladığını şahit oluyoruz. Âşık Kurbanı, o devrenin sesini günümüze kadar ulaşırabilecek başlıca simasıdır. Biz, Anadolu ile birlikte bu an'aneyi en iyi şekilde yaşatan Azerbaycan bölgесine çok şeyler borçluyuz. Tıpkı, Garip'te, Körülü'da, Kerem'de olduğu gibi, Kurbanı'nın, Hasta Kasım'ın, Tufarganlı Abbas'ın hayatları etrafında teşekkür ettirilen hikâyeler, onların unutulmamasını sağladığı gibi, Anadolu'yu bir bakıma takviye etmiş, an'aneyi çok geniş bir bölgede yaşatmayı başarmıştır.

Yillardan beri, aşık edebiyatını okuttuğumuz talebelerimiz, bize coğrafayı niçin daha geniş tutmadığımızı sorarlardı. Bir-iki şiirinden başka hakkında hiç bir bilgimizin olmadığı üçüncü derecede başarılı bir aşığın yanında, sahasının ilk örneklerini vermiş olan bir Kurbanı'yı, bir Tufarganlı Abbas'ı niçin okutmuyorduk? Son yüzyılın başlarına gelince biraz Âşık Şenlik diyor, orada kalyorduk Ya Hasta Kasım, ya Elesker; niçin onları okutmuyorduk?

Elimizde, Türk alfabesi ile hazırlanmış kaynaklar hemen hemen hiç yoktu. Metinler ise, hiçbir antoloji hazırlanmadığı için yok denecek kadar azdı. Merhum M. Fuad Köprülü, merhum Ahmet Caferoğlu, M. Fahrettin Kirzioğlu, Haver Aslan, Nizamettin Onk, Ali Yavuz Akpinar, Zeynelabidin Makas vs. bu sahayı bize tanıtmaya ve sevdirmeye çalışan birkaç gönüllü idi. Son yıllarda bazı monografilerin de hazırlanmasıyla sahayı az çok tanıyacak hale gelmiştir. Fakülte Kütüphanelerimize bağışlanan kiril harflî Türkçe kitaplar, Azerbaycan sahası Türk saz şiirinin kapısını bizlere olanca gücüyle açıvermiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölgümlerinde Türk Halk Edebiyatı dersleri verilirken Âşık Edebiyatı bahsinde ekseriyetle Anadolu sahasının dışına çıkalamamaktadır. Anadolu Türkluğunun dışı ise, program, zaman, kaynak gibi engeller yüzünden ihmal edilmektedir. Oysa âşıklık an'anesinin en canlı olduğu bölge Doğu Anadolu ve Azerbaycan'dır. Doğu Anadolu âşıklarının şiirlerinin toplanması Anadolu'daki araştırcılara düşerken, Azeri sahasında da o bölgenin ilim adamları bu işi üzerlerine almaktadırlar. Ne yazık ki, gerek bazı siyasi sebeplerden, gerekse Türk araştırcılarının dış Türkler açılamaması yüzünden bugüne kadar o sahadaki eserler alfabeimize aktarılmıştır. İşte biz bu düşünceden hareket ederek *Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I* isimli kitabı Kiril harflerinden Anadolu Türküğünün kullandığı alfabeeye çevirdik. Kitabın aslı «mügeddime», âşıkların hayat hikâyeleri, metinler ve istifade edilen kaynaklardan ibarettir.

Kitabı ele alırken bazı küçük değişikliklerin dışında tamamiyle aslina bağlı kalmaya çalıştık. Eserin aslında bazı kelimelerin izahı sayfaların altında yapılmışken biz bunları da, diğer kelimelerle birlikte lügatçeye almayı uygun gördük. Âşıkların hayat hikâyelerini başta Paşa Efendiye'in, *Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatı* adlı eseri olmak üzere, çeşitli kaynaklardan aldığımız bilgilerle zenginleştirmeye çalıştık. Ayrıca gazel, muhammes gibi bazı şekillerin örneklerini azalttık. Eserin aslında yer almayan şiir şekilleriyle ilgili bilgiler de tarafımızdan ilâve edilmişdir.

Giriş bölümünde ise kitaba bağlı kalınmış, fakat zaman zaman başka kaynaklardan aldığımız bilgilerin de bu bölüme ilâve edilmesi ihmal edilmemiştir. Köprülü'den aktarılan bölgümlerin Türkiye Türkçesindeki orijinalerinden alınması uygun görülmüştür. Ancak eserin aslı, faydalanan kaynakları sadece iki yerde zikretmiştir; biz ise zikredilmeyen bölgüler ile bizim faydalandığımız kaynakları da ilâveyi uygun bulduk.

Metinler kısmında önce her aşığın hayat hikâyesi Türkiye Türkçesiyle, şiirlerin örnekler ise kendi ağız hususyetleri korunarak verilmiştir. Metinler ve rilken matbaa imkânları gözönüne alınmış, bu sebepten transkripsiyonlu olarak verilememiştir.

Daha sonraki bölümde ise antolojinin hazırlanmasında istifade edilen eserlerin bibliyografyası verilmiştir.

Eserin ortaya konulmasında karşılaşılan bazı güçlüklerin hallinde yer yer zevkle yardımlarına müracaat ettiğimiz bölgümüz öğretim üyelerinden Doç. Dr. Kemal Yavuz'a ve Yrd. Doç. Dr. Efrasiyap Gemalmaz'a teşekkürlerimiz tabiidir. Eserin basımı güclüğünü üzerine alarak bizlerin çalışmalarına hız kazandıran arkadaşımız M. Sabri Koz'a da ne kadar teşekkür etsek azdır.

Erzurum, 17 Mayıs 1984

Doç. Dr. Saim Sakaoğlu

GİRİŞ

Âşık Edebiyatı an'anesi Azerbaycan halk edebiyatının en zengin kolunu teşkil eder. Bu an'ane eski olduğu kadar geniş bir sahaya da yayılmıştır. İlk numunelerini halkın bedii düşüncesi sekilendirmiş olup yıllarca halkla yanyana olmuştur.

Kaynağını ozanlık an'anesinden alan ve bu mirastan beslenen âşık, günümüzde büyük bir heyecanla süslediği hayatının güzelliklerini kopuz dünyasının yadigarı, telli sazin dili ile terennüm eden bir sanatkâr olarak faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet çerçevesinin ozanla birleştirdiği âşık şüphe yok ki, kendi geçmişini yine selefi olan ozana borçludur.

Ozan gibi âşık da, halkın sözcüsü olmuştur. Azerbaycan halkı arasında mühim bir yeri olan ozanlar Oğuzların eski şairidir. Ozanlar, şairlik yanında sıhbarlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik ve buna benzer işleri de üzerlerine almışlardır. Ozanlar, en eski devirlerden bu yana kopuzları eşliğinde, çalıp söylemişler ve bize birçok miras bırakarak dünyadan göcmüşlerdir. Ancak bugün bu mirasın çok az bir kısmı elimizdedir. Bu eski şairlere, Altay Türkleri *Kam*, Tun-guzlar *Şaman*, Moğol ve Buryetler *Bo* veya *Bukue*, Yakutlar *Oyun*, Samoitler *Tadiben*, Fin-Uğurlar *Tiotoejoe* (bakıcı), Kırgızlar ise *Bahsi*, *Bahş* adını vermişlerdir.

Eski Türk'lerin, Hun, Köktürk ve Uygurların efsane ve destanlarının (Alp Er Tonga, Oğuz Kağan, Bozkurt, Türeyiş, Göç vs.) yayılıp bize kadar ulaşmasında ozanların büyük rolü olmuştur. Yine ozanlar halkın dünya görünüşünün temsilcileri olmuşlardır. Bunların dışında ozanlar muhtelif merasimlerin icrasında, bilhassa, *sığır*, *av* (sığır, oküz avı, Oğuzların esas merasimlerinden olmuş ve bu ilk devirlerde ziyafet şeklinde geçmiştir), *şölen*, *kurban*, *yug* ve *matem* ayinlerine katılmışlar ve yönetmişlerdir.

Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre *Atilla ordusunda* ve sarayında da ozanlar vardır. 5. yüzyıldan 15. yüzyıl Selçuklularına kadar da muhtelif şekillerde ozanların saraylarda olduğunu bilmekteyiz. Saray ve ordudaki ozanların birinci vazifesi saraydaki toplantı ve şenliklere katılmaktır; ordudaki vazifesi ise askerlerin morallerini düzeltmek, kahramanlık şiirleri söylemektir. Zaten bütün eski Türk devletlerinin saraylarında, ordusunda ozan-şairler ve musikişinaslar vardır.

Yine Atilla'nın şerefine verilen ziyafet sofrasının şu tasviri dikkat çekicidir: «Akşama doğru meş'aleler yanına, ziyafetin verildiği ipekte yapılmış muh-

teşem çadırı iki şairin girdiği görüldü. Bunlar Atilla'nın önünde, Hun lisaniyle kendi tanzim ettikleri şirler okudular; bu şirler Atillanın kahramanlıklarına, zaferlerine aitti. Orada bulunanlar bu şirlerin tesiri ile veed ü heyecana geldiler; gözler parlıyor, cehreler korkunç bir hal alıyordu. Bir çokları ağlıyorlardı; gençler arzu ve ihtaralar da elem ve teessür yaşları döküyorlardı.»⁽¹⁾.

Yine Atilla'nın ölüm merasiminde de şirler mühim bir yer tutmaktadır. Bu merasimler şu gerçeği ortaya çıkarıyor: «...düdüklerin, davulların nağmeleri ile birlikte olarak söylenen bu destanı şirleri tertip eden şirler, hiç şüphesiz daha sonraki saz şairlerinin dedesidir.»⁽²⁾.

Yine bu ozanların 7. yüzyılda İran ordularına karşı savaşan Alp Er Tonga'nın ölümü üzerine söyledikleri sagu (ağıt), 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından yazıya geçirilmiştir. Divânî Lügat-it Türk'teki bu parça Türk halk şiirinin ilk numunesi olması bakımından da mühimdir.

Alp Er Tunga öldü mü,
İsiz ajun kaldı mu,
Ödlek öçün aldı mu,
Emdi yürek yırtılur.

Günümüze kadar ozan hakkında çeşitli araştırmalar yapılmış, değişik fikir ve yorumlar ileri sürülmüştür. Bu araştırmalar neticesinde diyebiliriz ki:

1. Ozan kelimesi Oğuzların halk şairi - musikişinası mânâsında çok eskiden beri kullanılan bir kelimedir. Kelimenin, eskiden beri muhtelif Oğuz şubeleri arasında bulunması, daha Oğuzların Seyhun kıyılarda oturdukları zamanlarda, yani Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşundan evvel kullanıldığına delildir.

2. Bu kelime muhtelif Oğuz sahalarında eskiden beri yaşamış ve belki Azeri sahasında 14. yüzyılda ozanların kullandıkları kopoza da bu isim verilmiş, böyledice bir de «ozancı» kelimesi meydana çıkmıştır.

3. 15. yüzyıldan sonra bu ozan kelimesi yerine Azeri ve Anadolu sahalarında *Aşık*; Türkmen sahasında da *Baksı* kelimeleri yer almıştır.

4. Anadolu ve Azerbaycan Oğuzları arasında bu eski mânâsı unutulduğandan sonra, ozan kelimesi «çok söyliyen», «herze söyliyen» mânâlarında şu son zamanlara kadar, gerek edebî dilde, gerek halk dilinde devam etmiştir. Anadolu'nun bazı yerlerinde çalgıcı çingenelere de bu isim verilmektedir.

5. Başka Türk şubeleri arasında bu kelime kullanılmamıştır. Çağatay müelliflerinin bu kelimeyi Horasan Türkmenlerinden, yahut Azeri sahasında yazılmış eserlerden öğrendikleri anlaşılmıyor.⁽³⁾

Azerbaycan bölgesinde aşıklara «varsag», «dede», «agsaggal», «ozan», gibi isimler verilmiştir. Prof. M. Seyidov, aşağı 6-7. yüzyıllarda «varsag» denildiği kanıtındedir. 8-14. yüzyıllar arasında ise aşağı zaman zaman «ozan» denilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde ozanların tipik karakterini bulabilmekteyiz. Ozanlar ellişlerinde kopuzlarıyle dolaşmakta, çalmakta ve söylemektedirler.

(1) M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1966, 157-158.

(2) *Age*, 158.

(3) *Age*, 143-144.

Gizim gizim giz ana,
Gizimi verrem ozana,
Ozan ahça gazana,
Gizim geye bezene.

Evime ozan gelibdi,
Pereni pozan gelibdi,
Gündüz olan işleri,
Gece yazan gelibdi.

«Dede» ise ozanlığın yanında müşkil işleri halleyen, akıldane, obanın ak sahali yaşlı bir kimsesidir. Dede'nin tipik numunesi olarak da Dede Korkut'u görmekteyiz.

«Yanşag» kelimesi önceleri «aşık», daha sonra da, «çok danışan» mânâlarında kullanılmıştır. Bu terimle ilgili olarak Azerbaycan'da yer, köy adları da vardır. Bilhassa Kelbecer vilayetinde «Yanşag» köyü halkın büyük çoğunluğunun aşıklılıkla iştirak etmesi ve belki de buna bağlı olarak köyün «yanşag» ismi ile anılması gözden kaçmamaktadır.⁽⁴⁾

Yukarıda ozanlık sanatının pirinin «Dede Korkut» olduğunu söylemişlik. Kerem ile Aslı Hikâyesinin *Dede Kerem'i*, 16. yüzyılın *Dede Yadigâr'ı*, 17. yüzyılın *Turab Dede'si*, 18. yüzyılın *Dede Kasım'ı* ile bugün isimleri ve eserleri bize ulaşmayan yüzlerce kopuz ve saz ustaları ozanlık sanatının takipçileri olmuşlardır.

Yüzyıllar boyunca çalıp söyleyen bu sanatkârlar hiç şüphesiz Türk şiirinin millî vezni olan hece veznini kullanmışlardır. Halk şiirinin millî vezni ile yazılmış ilk şirler ise *Ahmet Yesevi* ve *Yunus Emre*'ye aittir.

On sekiz min álemde,
Heyran bolgan aşiglar,
Tapmag me'sug surağın,
Sorsan bolgan aşiglar.

dörtlüğü ile başlayan şiir Ahmet Yesevi'nindir. Yine ilk ve son dörtlükleri aşağıda verilmiş olan şiir ise Yunus Emre'ye ait olsa her ikisi de dikkatimizi çekmektedir.

Yar üreyim yar,
Gör ki neler var,
Bu halg içinde,
Bize güler var.

*

Yunis sen bundan,
Meydan isteme,
Meydan içinde,
Merdaneler var.⁽⁵⁾

Elbette, 12-14. yüzyıllarda yaşayan şairlerin eserlerini halk şiirinin ilk numuneleri olarak kabul etsek de, onları aşık edebiyatından ayrı kabul etmemiz mümkün değildir. Bu şairlerin şiirlerini aşık şiirinden, aşık sanatından, an'anesinden ayrı tutamayız.

(4) *Age*, 140-141; Paşa Efendiyev, *Azerbaycan Sıfahi Halg Edebiyyatı*, Bakü 1981, 175.

Her iki kaynakta da numune olarak verilen manillerin hece sayılarının oldukça farklı olduğu gözden kaçmamaktadır. (Hazırlayanların notu).

(5) Bu şiirin dörtlüklerden kurulduğu fikrine katılmıyoruz. (Hazırlayanların notu).

«Âşık» kelimesi, hem «ozan», «varsag», «dede» kelimelerinin ifade ettiği mânâ ve menşe ile olan münasebeti sebebiyle, hem de sanatkârın taşıdığı mahlası itibariyle dikkati çekmektedir. Araştırcılar bu sahada da değişik yorumlarda bulunmuşlardır. Âşık kelimesinin ilk kullanılışı, bazı araştırcılara göre 13. yüzyıl; bazlarına göre ise 15-17. yüzyıllar arasıdır. 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Yunus Emre'nin tesirinde kalarak şiir yazan *Ali Âşık Paşa*, adında âşık kelimesini kullanan ilk şairdir. 15 ve 16. yüzyıllarda *Ahmed, Çelebi* ve *İbrahim* gibi halk şiri sahasında eser verenler, adlarının yanında âşık kelimesini de kullanmışlardır.

Halk edebiyatının ilk numunelerinden sayılan, bu mirası koruyan, yaşıtan ve gerçek mânâda âşık olanlar âşıklık mesleğini tesadüfi olarak seçmemişlerdir. Onlar, daha çok, kabiliyetleri ile dikkati çekmişlerdir. Şirler ise uzun müddet dilden dile, ağızdan ağıza, nesilden nesile, söylene söylene günümüze kadar gelmiştir.

Çıraklıktan ustalığa yükselen her âşık bir yüksek okul bitirmiş gibidir. Âşığın ustalığa nasıl yükseldiği ve diğer hatırları âşığın şiirlerinde bulunabilir. Bu hikâyeleri araştırcıların eserlerinin dışında el yazmalarında, cönlere, halk edebiyatı araştırcılarının derledikleri metinlerde yine görmemiz imkân dahilindedir.

Kurbanî, *Tufarganlı Abbas*, *Hasta Kasım* gibi âşıklar, «şifahi» edebiyatın bilhassa âşık edebiyatının tesiri ile yazıp söylemişlerdir. Yine bu âşıkların hayatı etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri günümüze kadar gelmiştir.

Kurbanî «Yetim Kurbanî», «Diril'i Kurbanî», «Yazık Kurbanî»; *Tufarganlı Abbas* «Adım aşık Abbas yerim Tufargan», «Aşık Abbas yana yana» misralarının dışında «Kul Abbas», «Tufarganlı Abbas», «Şikeste Abbas», «Yazık Abbas»; *Hasta Kasım* ise sadece «Gasim», «Heste Gasim» mahlaslarını kullanmışlardır.

Bütün bunlardan sonra netice olarak diyebiliriz ki;

1. Âşıklar daha çok, halk yahut da «el» şairi olmuş, söyledikleri şiirler ise âşık şiirinin bütün hususiyetlerini bünyesinde taşımıştır.

2. Âşıkların tesiri oldukça fazla olmuştur; onların hayatları etrafında teşekkül eden halk hikâyeleri bu fikri daha da kuvvetlendirmektedir.

16. yüzyılda *Lele* ve *Baba*, 17-18. yüzyıllarda *Sarı Âşık* ve *Ezizi* mani türünde yazdıkları şiirleri ile şöhret kazanmışlardır.

Âşık ve saz şairi kelimelerinin aynı mânayı taşımalarına karşılık kalem şurasının (belli bir tâhsil görmüş olup, hem hece, hem de aruzla şiir yazan ancak saz çalmasını bilmeyen şairlerdir) sadece kalem şairi olduğu, halk şairi deyiminin ise daha geniş bir mânâ taşıdığı bilinmektedir. Esasında, âşıkla, kalem şurasının esasta birleştiği hususunda görüşler de ortaya atılmıştır. Âşık edebiyatı, bir başka ifadeyle saz şairi, divan şairi ile anonim halk şiri arasındaki bir yerdedir. Konu ayrimı daha çok araştırmaları kolaylaştmak için yapılmıştır.

Âşıkların (saz şairlerinin) hususiyetlerini söyle sıralayabiliriz :

- Umumiyetle okuma yazmaları yoktur.
- Şirlerini saz eşliğinde terennüm ederler.
- Şirlerini irticalen söylelerler.

- Şirlerini umumiyetle hece ölçüsüne bağlı kalarak söylelerler.
- Bir yandan anonim halk edebiyatına, bir yandan da divan edebiyatına açıklırlar.
- Şairlerine, âşık, ozan vs. denilir.

Âşık tarzı şiirin kökü çok eskilere dayansa da onun Azerbaycan'daki ilk temsilcisi *Kurbanî*'dır. Gerek *Kurbanî*, gerekse onun takipçileri olan *Tufarganlı Abbas*, *Hastâ Kasım*, *Âşık Valeh*, *Dellek Murad* klasik şire vakıftırlar. Bunlar şiirlerinde dini kaidelerin ve muhtelif tarikatların görüşlerinin tesiri altında kalmışlardır. Ancak dini düşüncenin aşıkların esas gayesi olmamıştır. Onlar, atışma, koşma ve tecnisleri ile saz ve söz meclislerinin sevilen simaları olmuşlardır.

«Orta esr» (17-19. yüzyıl) âşık şiirinde *dert*, *keder*, *dünyadan* ve *hayattan* *şikayet*, *tabiat*, *güzellik*, *aşk* ve *sevginin* terennümü daha çok işlenen konular arasındadır. Bunların dışında şiirlerde, halk ruhu ile halk duygusunun kaynaşmış olduğunu görüyoruz. Yine şiirlerde, *kötü* ve *çirkiniz* yerine *asâlet*, *mertlik*, *sâdat* gibi konular işlenmiştir.

16-19. yüzyıllar arasında yaşayan âşıkların çoğu, âşık şiirinin muhtelif şekillerinde meydana getirdikleri yüzlerce lirik şiirlerinin yanında halk hikâyelerinin de musannifleri olarak tanınmışlardır.

Aynı yüzyılda yaşayan Ermeni, Gürcü ve Dağıstan âşıklarının yetişmesinde Azerbaycan Âşık Edebiyatının büyük tesiri vardır. Bu iki zümrenin birbirinden ayrılması mümkün değildir. Azeri Türkçesiyle şiir söyleyen Ermeni âşıkların sayısı 400 kadardır. Bu hususta M. Nalbandyan'ın şu satırları maniadاردır: «...Ermeni eilesinden oldukları üçün Ermeni adlandırmag mümkünür.» (6)

Azerbaycan âşıklarının tesir sahibi oldukça genişir. Bunların örneklерini yakın doğu ülkelerinde ve Anadolu'da görebiliriz. Onların şiirleri dilden dolaşmış, böylece yeni varyantlar ortaya çıkmıştır. Ancak bunun tersi de olmuştur. Meselâ, 17. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'de büyük şöhret kazanan Karacaoğlan 1606 (?)-1679/1689(?) Azerbaycan âşıklarının da sevdikleri bir âşık olmuş, şiirleri halk arasında dilden dile dolaşmış, şekilleri değişmiş, böylece yeni varyantlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan *Kurbanî*, *Tufarganlı Abbas*, *Hasta Kasım*, *Âşık Ali*, *Âşık Elesker*, vs. gibi âşıklar Türkiye'yi gezmişler, bazıları Anadolu'daki âşıklarla karşılaşma imkânını da elde etmişlerdir. Böylece, onların şiirleri, yüzümüzde muhtelif gazete ve dergilerde, hatta, son zamanlarda müstakîl kitaplar halinde neşrolunma imkânına kavuşmuştur.

Daha evvelki yüzyıllarda da «üstadsı» diye tarif edilen, eser ortaya koyan âşıkların an'anenin zenginleşmesinde mühim rolleri olmuştur. Hatta «pişkar» ve «ifaçı» adı verilen usta malî çalıp söyleyenler ile, saz çalamayan, mecliste söz söylemeye beceremeyen halk şairleri de verdikleri eserleriyle bu zenginleşmeye yardımcı olmuşlardır.

Geçen asırda yaşayan âşıklar arasında *Göyceli âşıklar*'nın hususî bir yeri vardır. *Âşık Ali* ile başlayan bu kol *Âşık Elesker*'in şiirleriyle zirveye ulaşmıştır. Zaten bu kolun Azerbaycan Âşık Edebiyatında mühim bir yeri vardır. *Göycə* âşık edebi muhitî, *Almemmed* (1795-1875, *Âşık Elesker*'in babası) *Şair Mehmet Hüseyin* (1800-1884), *Âşık Muhamrem* (1825-1910), *Âşık Musa*, *Mirza Beyler* (1837-1919), *Şair Aydin* (1825-1915), *Âşık Aziz*, *Şair Mehmet* (1853-1937, *Âşık Elesker*'in küçük-

(6) M. Nalbandyan, *Eserlerinin Tam Külliyesi*, I. cild, Yeravan 1945, 282, (Ermenice).

kardeşi), *Usta Abdullah* (1865-1943), *Besir* (1867-1934). *Âşık Elesker*'in büyük oğludur), *Şair Abdulazim* (1873-1943) ve bunlar gibi yüzlerce aşık yetiştirmiştir.

Aşıklık geleneğinde, Kelbecer'de *Ağdabanlı Kurban* ve arkadaşları, geçen yüzyılın sonu ile yüzyılımızın ilk yarısında *Âşık Elesker* geleneğini devam ettirecek Azerbaycan Aşık Edebiyatının gelişmesinde mühim rol oynamışlardır. *Âşık Besti* (1840-1932), *Âşık Şemşir* (1893-1980) bu bölgenin önde gelen aşıklarıdır.

Gerek «Orta esr»lerde, gerek 19-20. yüzyıllarda olsun Güney Azerbaycan'da faaliyet gösteren, halk şairlerinin, aşıkların, saz şairlerinin eserleri Azerbaycan aşıklık an'anesinin esasını teşkil eder. Gittikçe zenginleşerek gelişen bu an'aneye Azerbaycan halk şirinin zengin bir kolunu teşkil etmektedir.

Aşık Edebiyatının geliştiği diğer bölgelerde, bilhassa «Gazah-Tovuz» bölgesinde *Çoban Efgan*, *Heyyat Mirza*, *Şair Semed*, *Şair Veli*, *Bozalgarlı Âşık Hüseyin*, *Elimerdanlı Âşık Necef*; Karabağ'da, *Âşık Peri*, *Mirzecan Mededov*, *Mehmet Bey Âşık*, *Âşık Mahmut*; Şəki'de, *Molla Cuma*; Şirvan'da, *Padarlı Abdullah*, *Mirza Bilal*; Şəmkir'de, *Şemkirli Âşık Hüseyin*, *Yahya Bey Dilgem*, *Karacaemirli Âşık Kasim*, *Âşık Penah Seyfelli*; Zagatala'da, *Varhiyanlı Âşık Mehmet*; Derbend'de, *Âşık Recep*, *Âşık Ahmet*; Abşeron'da, *Âşık Cevat*, *Âşık Hasan*, Borçalı'da; *Şair Nebi*; gibi şair ve aşıklar halk arasında sevilmiş ve sayılmışlardır. Yine bu aşıkların yardımıyla halk hikâyeciliği an'anesi de devam etmiştir.

19 ve 20. yüzyıllarda yaşayan Azerbaycan aşıklarının şiir mirası mazmun ve muhteva bakımından daha önceki yüzyılların aşıklarının şiirleri kadar zengindir. İctimai ve siyasi sebepler, ahlaklı, felsefi, öğretici ve ders verici fikirler, tabiat, tasvirleri, daha da önemlisi, sevginin, güzelliğin terennümu, bu tarihi devrenin aşık şirinin zengin konularının başlıca kaynakları olmuştur.

19 ve 20. yüzyıllar edebi ve sosyal münasebetlerin arttığı bir dönemdir. Bu devirde aşıkların, halk şairlerinin büyük bir kısmı muhtelif ülkeleri gezip doğaşmışlardır. Geziler neticesinde yeni dostlar ve medeniyetlerle içiçe olan aşıkların dünya görüşleri de değişmiştir. Elimizden bilgilerden anladığımıza göre *Şemkirli Âşık Hüseyin* on yıl Rusya ve diğer Doğu ülkelerini gezmiştir. *Yahya Bey Dilgem*, *Âşık Ali*, *Mirza Beyler* ve *Göyceli Aziz* ise Rusya, Türkiye ve İran'ı gezmişler, hatta bir müddet bu ülkelerde yaşamışlardır. Aşıklar, gezdikleri ülkelerin içtimai hayatına çok çabuk intibak etmişler, bazıları ise gittikleri ülkelerin dillerini öğrenmişlerdir.

Aşık Elesker, hemşehrisi *Mirza Bey*'in birkaç dil bildigini aşağıdaki mısralarda anlatmaktadır :

«Freng, Rusi, Farsi, Türkü, Ereb'i,
Beş dilinen var savadı Beylerin»

19 ve 20. yüzyılların aşık şirinin mahiyeti hakkında söyle yaygın bir kanaat vardır. Bu devrin sanatkârları eski şekilleri geliştirdip mükemmelleştirmekle birlikte kendileri de yeni hususiyetler taşıyan şiirler düzenleyip sözlü mirasımızı zenginleştirmiş, aşıklık an'anesine yeni bir manâ, yeni bir ruh getirmiştirlerdir.

1920'lerde N. Nerimanov'un önderliğinde kurulan «Azerbaycan Örenme Cemiyeti» aşık şirinin toplanması, neşri ve araştırılması için bir dizi tedbir almıştır. Bu yillardan itibaren aşıklar üzerinde de rejim tesirini göstermiş, sevgi, ta-

biat ve dini şirlerin yerine rejimi öğen şirler söylemeye başlanmıştır. Bu devir aşıklarının en dikkat çekici hususiyeti, aşıklar kurultayının ilkinin 5 Mayıs 1928'de toplanması ve problemlerinin tartışılmamasıdır. Kurultaya Kazak, Salyan, Borçalı, Gökçe, Bakü ve Ermenistan'dan 150 kadar aşık katılmıştır. Kurultaya, E. Ahundov, C. Ağanlioğlu gibi bilim adamları da birer teblig sunmuşlardır.

İkinci kurultay 12 Mart 1938 tarihinde toplanır. Bu kurultayda aşık edebiyatı ve aşıklarla ilgili önemli kararlar alınmıştır.

Üçüncü kurultay ise 1961 yılında toplanmıştır. Kurultaya H. Arası, M. İbrahimov gibi bilim adamları birer teblig ile katılmışlardır.

Dördüncü aşıklar kurultayının ise 1983 yılında yapılacağını çeşitli kaynaklardan öğrenmiş bulunuyoruz.

Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri, kitabı ilk anda beş cilt halinde düşünlüktür. Ancak beş cildin tertipçisi folklorcu, Ehliman Ahundov rahatsızlığı sebebiyle bu işi bitirememiştir. Onun tertip ettiği metin ölümünden sonra Azerbaycan Nizami Adına Edebiyyat Enstitüsü'nün müdürlüğü ve halk edebiyatı şubesи ile müstereş çalışması neticesinde yeniden gözden geçirilmiş ve kitabın iki cilt halinde yayılmasına kararlaştırılmıştır.

Her iki cildin metinleri yeniden gözden geçirilirken yazı heyeti, ciltleri yeniden düzenlemiş, eserleri verilen aşıkların çoğu hakkında derli toplu bilgi sunmaya çalışmıştır.

Ehliman Ahundov başkaları tarafından birer şahsiyet olarak tanıtılan *Âşık Garip*, *Dede Kerem*, *Tahir Mirza* ve *Köroğlu*'na ait eserleri ve diğer bazı aşıkların şiirlerini derlemesine almamıştır; bu sebeple elimizdeki cildin yazı heyeti de herhangi bir ilâvede bulunmak istememiştir.

İki cilt halinde yayınlanması kesinleşen kitap klasik şiir an'anesine bağlı kalınarak basitten murekkebe doğru, halk şirinin tür ve şekilleri gözönüğe alınarak dizilmiştir. *Geraylı* (sekizli koşma), *koşma*, *tecnis*, *atışma*, *divani*, *muhammes*, *müstezad* gibi şekiller ayrı ayrı başlıklar altında verilmiştir. I. cilt «Orta esr» ve 19. yüzyılın tanınmış aşıklarının şiirlerinden numuneler ihtiva etmektedir.

Şirlerin başlıkları konulurken, bazı istisnaların dışında redif esasına bağlı kalınmıştır. Bu sebepten zamanla serbest bir başlıkla yayınlanan şiirlerin isimleri de değiştirilmek zorunda kalınmıştır.

Ölçü, kafiye, redif yönünden bazı mısralarda aksaklıklar görülmektedir. Bunların büyük bir çoğunluğu derleyici ve kaynak şahıslara ait kusurlardır. Fakat öyle mısralar vardır ki orada olan hece farkı ilk bakışta göze çarpar. Aslında bu kusur da, saz, beste, musiki, ses ve ahenge bağlı olduğu için tabii görülmektedir.

Her iki cildin sonuna, metinler neşre hazırlanırken istifade edilen kaynakların bibliyografyası verilmiştir. Yazı heyeti bu matbu kaynakları verilen yeni örneklerle birleştirilmiş, böylece yepyeni bir metin ortaya çıkmıştır. Şirlerin düzeltmesinde zorluk arzeden ve belki de vaktiyle kullanılmış bugün artık arkaik söyleşen söz ve ifadeler olduğu gibi korunmuştur. Tecnislerin açıklanmasında da belli zorluklar görülmüştür. Bazı numunelerin ilk şekilleri bulunamadığından evvel haline getirmek mümkün olamamıştır.

I. cilt yayına hazırlanırken filoloji asistanları, İmran Babayev, Müsel Hekimov, Ebül Fazıl Hüseyin ve merhum Süleyman Rüstəmov, fikir, teklif ve yardımlarıyle yazı heyetine yakından yardımcı olmuşlardır.

Ciltlere dahil edilen metinlerin okunmasında şiirlerin ayrı ayrı varyantlarının bulunmasında, Gızılçıl Babazade ile Telli Memmedova'nın hususi yardımaları olmuştur.

Eserin aslında olmamakla beraber, okuyucularımıza bir kolaylık sağlama amacıyla, kitabımızda yer alan nazım şekilleri hakkında kısa da olsa bazı bilgilerin ilâvesi uygun görülmüştür. Burada yer alan bazı terimler hakkında yurdumuzda ilk neşriyatın tarafımızdan verildiğini de sevinerek bellirtmek isteriz:

BAYATI : Sözlü edebiyatın en eski nazım şekillerinden olup Anadolu sahasındaki manının benzeridir. Tek dörtlükten ibaret olup 7 hecelidir. 1, 2 ve 4. misralar kendi arasında kafiyeli olup 3. misra serbesttir.

GERAYLI : Hece vezninin 8'li ölçülarıyla söylenen koşmadır. Dörtlük sayısı 3-5 arasında değişir. İlk dörtlüğün 1 ve 3. misraları kendi arasında kafiyeli veya serbest, 2 ve 4. misraları ise kendi arasında kafiyelidir. Bundan sonraki dörtlüklerin ise ilk üç misra kendi arasında, dördüncü misra ise birinci dörtlüğün son misra ile kafiyelidir.

Geraylıların konusu, aşk, tabiat ve sevgilidir. Duraklar 4+4 veya 5+3'tür. Geraylıların «cigâlı geraylı», «sallama geraylı», «negaratlı geraylı», «geraylı rübai» gibi çeşitleri vardır.

Kurbanî, Tufarganlı Abbas, Âşık Novruz, Âşık Kerem, Âşık Garip, Hasta Kasım, Âşık Ali, Âşık Elesker, Molla Cüme, Yahya Bey Dilgem, Şemkirli Âşık Hüseyin, Âşık Mirze, Mikayıl Azablı gibi aşıklar bu türün en güzel örneklerini vermişlerdir.

GIFILBEND : Azeri aşık edebiyatında bizdeki muammaya verilen isimdir.

GOŞMA (Koşma) : Azerbaycan aşık şirinin en çok kullanılan nazım şeklidir. Geraylıda olduğu gibi 3-5 dörtlük arasında değişir. Misraların hece sayısı ise 11'dir. Kafiyeyi geraylıda olduğu gibidir: xaxa (abab), ccca, ddd, Durakları 6+5 veya 4+4+3'tür.

Kurbanî, Âşık Kerem, Âşık Mirza, Âşık Abdullah, Tufarganlı Âşık Abbas, Körögöl, Âşık Valeh, Âşık Ali, Şemkirli Âşık Hüseyin, Yahya Bey Dilgem, Molla Cüme, Hüseyin Bozalganlı, Âşık Esed, Âşık Mirza gibi aşıklar bu türün en güzel örneklerini vermişlerdir.

Koşmanın «goşa yarpag goşma», «sallama goşma», «goşma mütezad (ayaklı goşma)» gibi çeşitleri vardır.

DEYİŞME : (atışma) Âşık edebiyatının en yaygın türlerinden biridir. Deyişmede irticaîen söyleme çok mühimdir. Bu tür şiirlerde aşığın dünya görüşü, onun sanat gücü, sanattaki başarısı görülür. Âşıklar deyişme anında başka aşıkların şiirlerinden istifade edebilirler.

Âşık edebiyatının tarihi boyunca bu türün örneklerini görmekteyiz. Bu tür imtihanlarda en çok şiir söyleyebilen deyişmenin birincisi sayılır.

DİVANI : Doğu Anadolu ve Azeri sahasında çok kullanılan bir nazım şeklidir. Hece sayısı 15 olup durakları 8+7'dir. İlk dörtlüğün üçüncü misra serbest, diğerleri ise kendi aralarında kafiyelidir. Diğer dörtlüklerin ise ilk üç misra ken-

di arasında, dördüncü misra ise birinci dörtlüğün son misra ile kafiyelidir. Bazen misraların sayısı dörtten fazla olabilir. Divanilerde daha çok yarım ve tam kafiyeye kullanılmıştır. Divanî adlı bir de aşık havası vardır. Divanilerde lirik ve didaktik konular işlenir. Divanilerin, «divani mühemes», «divani müseddes» gibi çeşitleri vardır.

MÜHEMMES (Muhammes) : Her bendi 5 misradan meydana gelen nazım şeklidir. Hem divan edebiyatında, hem de halk edebiyatında kullanılan bu şekil, hem aruzla, hem de hece ile yazılır ve söylenir. Hece ile söylenen muhammesler bâzen 16 hecelik misraların ikiye bölünmesi ile 8'er heceli olur. Böylece misra sayısı da 5 yerine 10 olabilmektedir. Kafiyeyi yapısı, birinci bendlin bütün misraları kendi arasında kafiyeli (aaaaa veya aaaaaaaaaaa), bundan sonraki bentlerin ilk dört misra kendi arasında, beşinci misra ise birinci bendlin son misra ile kafiyelidir. (bbbbba, cccca, dddd)

Aşk, tabiat, güzellik ve günlük hadiseler muhammeslerin konusu teşkil etmektedir.

«orta mühemes», «mühemes goşa yarpag», «mühemes tahmis», «mühemes Üstadname», «mühemes tarihi manzume» gibi çeşitleri vardır.

MÜSEDDES : Bentleri altı misra olan nazım şekline müseddes denir. İlk bent kendi arasında (aaaaaaaa), diğer bentlerin ise ilk beş misra kendi arasında, altıncı misra ise birinci bendli kafiyelidir (bbbbba, cccca, dddd...). Bunun dışında, aaaaaaa, bbbbcc, ddddee, fffffgg veya aaaabc, ddddbc, eeeebc; aaaaan1an2, bbbban1an2, ccccan1an2 şeklinde de kafiyeli olabilir.

«cigâlı zencirli müseddes» ve «mühemes divani müseddes» gibi çeşitleri vardır.

HERBE ZORBA (Meydan okuma) : Aşıkların kendilerini ödüklere, kahramanlıklarını belirttikleri şiirlerdir. Kafiyeye ve şekil yönünden koşmaya benzer. En az üç dörtlük olur. Ancak bent sayısı 15'ten fazla olanları da vardır. Bentler dört misradan meydana geldiği gibi bâzen beş de olabilmektedir. Bentler dört misra olduğu vakit, birinci dörtlüğün bir ve üçüncü misraları kendi arasında kafiyeli veya serbest, iki ve dördüncü misralar da kendi arasında kafiyelidir. Beşlilerde ise birinci bendlin misraları kendi arasında kafiyelidir, sonraki bentlerin ise ilk dört misra yine kendi arasında, beşinci misra ise birinci bentle kafiyelidir.

TECNIS : Kafiyeyi meydana getiren kelimeler cinashi ise bu şeke teknis adı verilir. Yazılı edebiyatta da teknis örneklerine rastlanmaktadır. Vagif ve Zakir gibi şairler bunun en güzel numunelerini vermişlerdir. Koşmaya çok yakın olan bu türün koşmadan çıktıığı fikri de Azeri sahasında ileri sürülmüştür. Ancak günümüzde buna koşmanın değişik bir şeke gözüyle bakamayız.

Kafiyeyi koşma ve geraylıda olduğu gibidir. (abab (xaxa), cccb, ddd...).

Azeri sahasında «gara tecnis», «ayaklı tecnis», «tecnis mütezad», «cigâlı tecnis», «nefesçekme tecnis», «dodag deymez tecnis», «dil terpenmez tecnis», «zincirleme tecnis», «cigâlı nefes çekme tecnis», «tecnis şakî», «nögtesiz tecnis», «öyüldüleme cigâlı tecnis», «tecnis evvel ahîr», «herf üstünden tecnis» gibi çeşitleri vardır.

Hasta Kasım, Âşık Ali, Âşık Elesker, Molla Cüme, Şemkirli Âşık Hüseyin'in teknisleri Azeri sahasında zirve teşkil edecek güçtedir.

USTADNAME : Adından anlaşılacağı üzere ustadname, «üstad sözü», «üstad na-
sihati» demektir. Bu tür şiirlerde aşıkların dünya görüşü, hadiseler karşısındaki
tavrı, halka ettiğleri nasihatleri işlenmektedir. Üstadname'erde, atalar sözünden,
hikmetlerden istifade edilir.

Bazı aşıklar dünyanın vefasızlığını, geçici olduğunu, Süleyman, İskender,
gibi hükümdarların bile ölüp gittiklerini, bu sebepten kötülüğe gerek olmadığını,
herşeyin iyi ve güzel ile olması gerektiğini anlatırlar.

Usta aşıkların hepsi «ustadname» şeklinde şiir yazmışlardır. Ancak bunların
İçerisinde Hasta Kasımkıkları zirve teşkil edecek güçte sahiptir.

VÜCUTNAME : Aşık edebiyatında nadir işlenen türlerden birisidir. Vücutname'de
aşık, soyunu, anasını, babasını, anne rahmine düşmesini, dünyaya gelmesini, co-
cukluk yıllarını, aile hayatını sevgilisini hayatı çektiği meşakkatleri ve ölüm
gibi konuları işler.

Vücutname aynı zamanda bir ustadname'dir. Vücutname'ler nasihat özellikleri
de taşır. Yine vücutname'lere bakarak aşığın tercüme-i hali ve yaşadığı devir
hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

Kafifi yapısı koşmada olduğu gibidir. Dörtlüklər halinde 15-20 bentten mey-
dana gelebilir.

Tufarganlı Aşık Abbas, Aşık Valeh, Kurbanı ve Molla Cüme'nin vücutname'leri
çok başarılıdır.

NOT :

Dört (ve altı, sekiz...) haneli şiirlerde hanelerin okunma sırası şöyledir :

(1) ————— (2)
————— (3) ————— (4)

KURBANİ

16. yüzyıl Azeri aşıklarındanandır. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Ancak
16. yüzyılım birinci yarısında Şah İsmail Hatayı'nın hükümdarlığı (1501-1524) sira-
sında yaşamışlığını sözlü ve yazılı kaynaklardan öğreniyoruz. Bir müddet de Şah
Hatayı'nın sarayında bulunmuştur. Kurbanı büyük bir ihtimalle Güney Azerbay-
can'ın Diri köyünde doğmuştur. Onun Diri'den olduğunu adına tasnif edilen
"Kurbanı Dastanı"ndan ve elimizde olan diğer şiirlerinden çıkarabiliyoruz.

Kurbanı'nın kendisinden sonraki aşıklar üzerinde büyük tesiri olmuştur. O,
söylediği lirik şiirleri ile gücünü ispat etmiştir. Yine elimizde olan şiirleri saye-
sında onun "kamil" bir halk aşığı olduğunu söyleyebiliriz.

Kurbanı'nın şiirlerinde içtimai mes'eleler, sevgili ve tabiat gibi konular iş-
lenmiştir. Onun Şah İsmail Hatayı'ye yazdığı içtimai ve siyasi fikirlerini içine alan
koşması mühimdir. Şah İsmail'den yardım istediği şiirin bir bölümü aşağıdadır :

Sair olan dersin alar pirinden,
Gevvas olan dürr getirer derinden,
Gözü yaşılı geçmiş Hüdâferinden,
Üzüm gülmez, heç açılmaz ah menim.
Derin derin deryalara boyladı,
Hençer alıb gara bağrim teyledi,
Oğul ölmüş vezir geza eyledi,
Getmez dimağımdan dud-i ah menim.

Sarayına aşıklar toplayan Şah İsmail, Kurbanı'yi de yanına almıştır. Yine Şah
İsmail'den yardım istediği bir başka koşmasının iki dörtlübü şu şekildedir :

Diri dağlarından uzag yollardan,
Elbette ki, bir murada gelmişem.
Esgin siteminden, çerhin elinden,
Bir Şahım var, ona dada gelmişem.

Bülbül idim ayrı düşdüm gülümden,
Felek vurdu cida saldı elimden,
Gurbani'yem, Gara Vezir elinden.
Şeyh oğluna şikayet'e gelmişem.

Kurbanı'nın Hak aşığı olduğunu ise şu misralarından anlıyoruz.

Men Hagg aşigiyem, hag yola mayıl,
Kitabım Gur'an'dır, olmuşam gayıl,
Müridim, mürşidim, ey Şah İsmayıl,
Derdimin elinden feryada geldim.

Kurbanı, şiirlerinde "vezirlerden", "hakimlerden" şikayet etmiştir. Böylece o,
halkın arzu ve isteklerini dile getirmiştir. Şiirlerinde yalnızlıktan da şikayet eden
Kurbanı bir dörtlüğünde söyle demektedir :

Gece gündüz vaht bivaht ağlaram,
Çeşmim yaşı, Ceyhun olu, selleni,
Yay mövsümü bülbül dil dil ötende,
Bağ, bağçalar nergizleni, gülleni.

Kurbanı bu düşüncelere rağmen hiçbir zaman ümitsizlige düşmemiş, şiirlerinde daima hakkın gelip geleceğini haykırmıştır. Ahlaki şirler de söyleyen Kurbanı ahlâksızlara, mert olmayan kişilere çatmıştır.

Merd odur ki, işin tuta merd ilen,
Er istesen kec namerdden, er dilen,
Remz anlayan, söz düşünen, derd bilen,
Alemlerde şöhretleni, belleni.

Lirik şirleri onun kuvvetli bir aşık olduğunu göstermektedir. Koşmalarında insanın his ve heyecanları ile tabiat güzelliklerinin karıştırılması ustalıkla yapılmıştır. "Benöfse" redifli şiiri bunun en güzelörneğini teşkil etmektedir. Bunların dışında göçle ilgili tasvirleri de onun şiirlerinde bulabiliriz. Edebi sanatları ve kelimeleri yerli yerine kullanması onun sanat gücünü gösteren bir başka yönüdür.

Ne ola bir şadlıq heberi gele,
Yüklene barhanam ellere doğru.
Naşı ovcu bere bekler, eylener,
Marallar sayışar yollara doğru.

Bağçalarda gurudulur barama,
Naşı tebib melhem eyler yarama,
Dedim, Perim zülüflerin darama,
Könül geşte çihar hallara doğru.

Kurbanı'nın teknis ve geraylıları da (8'li koşma) mühimdir. Geraylıları akıcı bir üslupla söylemiştir. Bunların dışında dini konuları da şiirlerinde işlemiştir.

Muassırları olduğu kadar, kendisinden sonraki aşıklar da Kurbanı'nın tesiri altında kalmışlardır.

KAYNAKLAR

Aşıqlar, Bakü 1960, 5-10.

A. Dadaşzade, Gurbani, Bakü 1972.

Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 184-187.
Sunay Gültekin, İğdır Ağzı Üzerinde Bir İnceleme, İstanbul 1974, (Mezuniyet tezi), "Âşih Gurbani Hikâyesi", s. 26-27'dedir.

Hasan Kartarı, Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları, Ankara 1977.

Sami Kaya, Erciş'ten Derlenmiş Hikâye ve Masallar, Erzurum 1976, (Mezuniyet tezi), "Gurbani" hikâyesi s. 40-55'tedir.

Muharrem Zeki Korgunal, Âşık Kurbanı, İstanbul 1935.

Perizad ile Âşık Kurbanı Hikâyesi, Taşbasma, tarih yok,
Osman Sarıbelli, Azerbaycan Petry, Moskova, 619-621.

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 3-6.

M. Şakir (Ülkütaşır), "Âşih Kurbanı'nın Üç Manzumesi," Azerbaycan Yurt Bilgisi, 1 (4-5, Nisan-Mayıs 1932, 167-169. (Aynı yazı için bkz. Halkbilgisi Haberleri, 10 (109), İlkinci teşrin 1940, 8-10).
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri 1, 19-54).

GÉRAYLILAR

Alçağ yerden duman galhar,
Dağı dolana dolana.
Göy üzünü bulud alar,
Mahi dolana dolana.

Kimi ağa, kimi nöker,
Nöker olan cefa çeker,
Bülbül ağlar, gan yaş töker,
Bağı dolana dolana.

Gurbanı murada yetdi,
Canan geldi burdan ötdü,
Nobat geldi, mana yetdi,
Sagi dolana dolana.

Girdim yarın bağçasına,
Dedim derdim güle güle.
Men ona ele müştägam,
Nece bülbül güle güle.

Naşı bağban, satma gülü,
Haramdı ağaçları, pulu,
Küsdürdüm şeyda bülbülü,
Daha gelmez güle güle.

Gurbanı'yem ermemişem,
Yar gesrine girmemişem,
Bele cellad görmemişem,
Aldı canım güle güle.

Canım tebib, gözüm Loğman,
Menim derdim ara tez tez.
Bu derd meni çoh incidir,
Sızıldayır yara tez tez.

Sevdim gözeller muyunu,
Heç kese vermez oyunu,
Tülek terlanın oyunu,
Gismet etme sara tez tez.

Gurban(i)-ağlar elden ötrü,
Bülbül ağlar gilden ötrü,
Birce nazik belden ötrü,
Günüm geçdi, gara tez tez.

Fend eleme felli derviş,
Bele kár eylemek olmaz!
Yihibsan könlüm evini,
Mürgüzar eylemek olmaz!

Söyle derdin bilenlere,
Derd başına gelenlere,
Her üzüne gülenlere,
E'tibar eylemek olmaz!

Gurbanı'ye getir meze,
Derd üstünde derdim teze,
Derd bileni derd bilmeze,
Giriftar eylemek olmaz!

DOLANA DOLANA

GÜLE GÜLE

TEZ TEZ

OLMAZ

ALLATDI MENİ

Ay ağalar, ay gazilar,
Yar yaman allatdi meni.
El atdim yarin destine,
Yar kenara atdi meni.

Tor gurdum çeşmim gölüne,
İlişti sonam teline,
Düşdüm dil bilmez eline,
Aldı, ucuz satdı meni.

Gurbani'di menim adım,
Âdem atadı bünyadım,
Şeş atdım çahar oynadım,
Ahır felek uddu meni.

GELDİM

Yar, seni edalet bildim,
Men gapına dada geldim.
Çoh cefa çekdim yolunda,
Ömür verdim bada geldim.

Lebin içib çeşmim gani,
Olmuşam cellad gurbani,
Goynundu ettar dükanı,
Ne eceb bu, dada geldim.

Gurbani'di menim adım,
Mövlamdan aldım muradım,
Sinendi karışım, bazarım,
Şekere, nabata geldim.

ALDIĞIM

Seherin dan yeli kimi,
Esme gadasın aldiğim!
Menim sebrü gerarımı,
Kesme gadasın aldiğim!

Bizim bağda gül derginen,
Sih könlüne, tel hörginen.
Ag üzden buse verginen,
Esme gadasın aldiğim!

Gurbani aşık üzüne,
Gurbandi ala gözüne,
Bahma yadların sözüne,
Küsme, gadasın aldiğim!

GELİREM MEN

Heç gelmirsen bulag üste,
Günde üç yol gelirem men.
Üzüme soyug bahırsan,
Üreyini bilirem men.

Kaşki güzel olmayaydin,
Saraliban solmuyaydin,
Mennen aşna olmayaydin,
Ayrılında ölürem men.

Gül dibini hara goydun,
Bülbülü ah-zara goydun,
Gurbani'n(i) biçara goydun,
Gedirsen get, gelirem men.

PERİM GELSİN

Ne ecep sevdaya düşdüm,
Deyin bundan Perim gelsin!
Ecel şerbetini içdim,
Deyin bundan Perim gelsin!

Dağların başı dumandı,
Didemin yaşı ummandı,
Bu gelen Şah-i hubandı,
Deyin bundan Perim gelsin!

Yolunda goymuşam canı,
Kirpikleri töker gani,
Bu gelendi Şehrebanı,
Deyin bundan Perim gelsin!

Eynine geyib girmizi,
Yalav kimi yanır üzü,
Bu gelen vezirin gizi,
Deyin bundan Perim gelsin!

Men ağlaram zarı zarı,
Bu zülmü götürmez Tarı,
Bu gelen Gurbani yarı,
Eceb gelsin, Perim gelsin!

YETİRMESİN

Vezir, sana garğayıram,
Hagg dileyin yetirmesin!
Göyden min bir bela ense,
Birin senden ötürmesin.

Oturubsan ağ otagda,
Gan gusasan lahta lahta,
Seni görüm ölen vahıda,
Dilin kelme getirmesin!

Evinde düşesen naçag,
Sağ gözüne batsın bıçag,
Oğul, usag düşsün gaçag,
İstediyin getirmesin!

Gurbani geldi burada,
Çağır Hudan yetsin dada,
Meyidin galsın arada,
El yığılib götürmesin!

DİLBER

Durum dolanım başına,
Aşiginden küsen dilber.
Gözlerini dik gözüme,
Ne men dinim, ne sen dilber!

İtirmişem maralımı,
Bir sinesi yaralımı,
Günüz sebri geralımı,
Gece yuhum kesen dilber.

Mina geddin zeber ceddi,
Ne desen cana minnetdi,
El köcüb, otag helvetdi,
Gelsen alam, busen dilber.

Gurbani özüne beydi,
Yar hesreti geddim eydi,
Ne dedim hetrine deydi,
Bu men dilber, bu sen dilber.

GOŞMALAR

Bugün bir gözelin seyrine vardım,
Elinde şanasi, tel kenarında.
Halga halga, givrim givrim çin be çin,
Ondört hörük gördüm bel kenarında.

Gapına gelmişem, sayılam, sayıl,
Hagg veren paylara olmuşam gayıl,
Perimin boynunda heykel, hemayıl,
Le'l bazubend düzüb gol kenarında.

KENARINDA

Gurbani der, menim sözüm düzgündü,
Yar elinden yazig canım üzgündü,
Bahdim, yarın gözü mene süzgündü,
Bir cüt öpüş aldım yol kenarında.

DÖRDÜNE

Onaltı gözelin seyrine vardım,
Gözüm düşdü gözellerin dördüne.
Altısı bed hesyet, dindirmek olmaz.
İkisi mehriban, de, bes dördü ne?

Gurbani sözlerin eyledi tamam,
Gözümün evini alıbdı duman,
Sekkiz şeydi, bu dünyani tutubdu,
Ağıl, me'r(i)fet, heves, kamal, dördü ne?

ÜREYİMDE

Bi-mürvetin, bi-insafın balası,
Men seni sevmişem sağ üreyimde.
Giya bahdin, ortalığa gan tökdün,
Gara nögte goydun ağ üreyimde.

Gurbani çihmayıb gem libasınınan,
Göz doymaz gözlerin temannasından,
Cehennem, hofinnen, eşg havasınınan,
Eridi, galmadı dağ üreyimde.

BU İŞE

Gadir Allah, senden budu dileyim,
Penahdarım imdad eyle bu işe!
Senden başga yohdur menim kömeyim,
Aman Allah, imdad eyle bu işe!

Bismillah eledim, girdim meydana,
Ümidim bağladım Şah-i Merdan'a,
Mecnun kimi meni goyma divana,
Aman Allah, imdad eyle bu işe.

Gurbani der eslim Garadağlıdı,
Yar üzünden ürek dügün, dağlıdı,
Zülm eleyen vezir, námerd oğludu,
Aman Allah, imdad eyle bu işe.

PERİ NE

Görüm ömrü uzun olsun Perimin,
Heç deymedi gönlümüzün perine.
Gözellikde beraberi tapılmaz,
Mahruylugda huri nedî, peri ne?

Gözellerde naz ü gemze, şuh olu,
Seyragıblar bu aradan yoh olu,
Gurbani der, güzel deyen coh olu.
Mahin yerde yetmez olmaz sirine.

DEYER SENE

Sallana sallana geden salatin,
Gel bele sallanma, göz deyer sene.
Al, yaşıl geyinib garşida durma,
Yayın bed nezerden, söz deyer sene.

Getme, getme görüm, kimin yarisan,
Hansı behteverin vefadarisan,
Kolgdede beslenmiş guzey garisan,
Seherin yelleri tez deyer sene.

Gurbani der, heçkes yarın, öymesin,
Düymele yahanın çarpat düymesin,
Destele zülfilerin, yere deyimesin,
Yollar gubarlanar, toz deyer sene.

OLMAZ

Ey Salatin, aşiglerin serinde,
Senin zülfün kimi bişitab olmaz!
Camaline Peri, müştag olalı,
Bidar olan gözlerimde hab olmaz.

Misir şehri derler, ona varmışam,
Yusif Ken'an sevdasına girmışem,
Men felek ayını göye görmüşem,
Yerde senin kimi mah-i tab olmaz.

Gurbani der, budu sende nezerim,
Men seni sevmişem gül üzü yarım,
Ta sen sağ ol, şirin dilli nigârim,
Men ölse bu álem, heç harab olmaz.

MENİ

Başına döndüyüm, ay pir ü goca,
Bir peri salıbdi çöllere meni.
Ne günüm gündüzdü, ne gecem gece.
Bir peri salıbdi, çöllere meni.

Heber alsan budu sözümün düzü,
Sızıldayır yaram, sepme gel duzu,
Cavad Han bacısı, Ziyad Han gizi,
O peri salıbdi çöllere meni.

Gurbani'nin derdi olub ziyada,
Allah'ı çağırram, yetişer dada,
Bir güzel seçmişem işig dünyada,
O peri salıbdi çöllere meni.

SELLENİ

Gece gündüz, vaht bivaht ağlaram,
Çeşmim yaşı Ceyhun olu, selleni.
Yaz mövsümü bülbül dil dil ötende,
Bağ bağçalar nergizleni, gülleni.

Gayitmag istemez gözüm gözden,
Gayımı artırır derdim tezelden,
Ellerde gaydacı rui ezelden,
Gözellerin şamaması elleni.

Merd odu ki, işin tuta merdilen,
Er istesen, geç námerdden, er dilen,
Remz anlayan, söz düşünen, derd bilen,
Âlemlerde şöhretleni, belleni.

Könülü teleb edib, ahtara yarın,
Halq içre hifz eler, namusun, arın,
Yar yarına günde olsa megaran,
Könülü şen olu, ruhu telleni.

Gurbani'yem der çekmişem nahanlar,
Heyalim sevmekdi sen tek cananlar,
Yanaşsa üzüne müştag dehanlar,
Nefes deyer, cıgaları yelleni.

GAL İNDİ

Ayri düşdüm veterimden, elimden,
Başı çenli, garlı dağlar, gal indi!
İçen olmez derde derman suyundan,
Ahar sular, ter bulaglar, gal indi!

İlgarsızsan, vefan yohdu dünyada,
Dostunun sırrini verirsen yada,
Şamamanı derdirirsen horyada,
Sebze bostan, sarı tağlar gal indi!

Sen te'rif etdiyin ol semend atın,
Kellemengo tutub yamandı indi.
Nalı mıhi düşüb, coh pis gündedi,
Ayğıran bir ölü, siçandı indi.

Garğa, guzgın edib cemdeyin para,
Üç milden galibdi dişler ağara,
Umsug etdin meni, goydun avara,
Dedim, yegin bir şır, aslandı indi.

Ne bilim, bele de nefs olur meger,
Düş yola gezginen her şam u seher,
Gurbanı, sevdiyin atdisa eger,
Söyle, at yerişli gurbani indi.

EYLEDİ

Esli şahzadadı, ismidi Peri,
Yolunda goymuşam can ile seri,
Bir teklif eyledi, getdim içeri,
Dindirdikçe könlüm həndan eyledi.

Gümüş piyalelim, altın ayaglim,
Sürahi gerdenli, gaymag dodaglim,
O ceyran yerişlim, ayna gabaglim,
Gurbanı der, meni candan eyledi.

BENEFŞENİ

Başına döndüyüm, ay geşeng peri,
Adetdi, dererler yaz benefşeni.
Ağ, nazik elinle der, deste bağıla,
Ter buhag altında düz benefşeni.

Başına döndüyüm bağa gel bağa,
O gözel hüsnünden bağa nur yağa,
Desté desté derib tħar buhaġa,
Benefše giz iyeler, giz benefşeni.

Bey vefasan men görmedim vefanı,
Çoh çekmişem senin kövr ü cefanı,
Menden sonra gerib sürer sefanı,
Ferş döseli ağ otaglar, gal indi.

Gurbanı'yem, yegin oldu sözlerim,
Eşg elinden kabab ister gözlerim,
Gan tökürsen gürbet elde gözlerim,
Ağla, canan deyib ağla, gal indi!

İNDİ

Arih çılıb gışdan, ayılması yoh,
Nohtalanıb yere çekilmesi yoh,
Çohdankı ölüdü, dirilmesi yoh,
Bir deri, bir sümük, palandı indi.

Yaş gönün duzlayıp satmışam pula,
Evvelki gaydada düşmüsem yola,
Dedim ki, dostlugda e'tibar ola,
Goymusan könlümü bicandı indi.

Gurbanı der, könlüm bundan sayrıdı,
Ne etmişem yarı menden ayrıdı,
Ayrılıg mı çekib boynu eyridi,
Heç yerde görmedim düz benefşeni.

PERİ

Bir almaz gönderdim yara yadigar,
Almadı alması, bağıri daş Peri.
Könül teleb eler menden neyim var,
Od tutub cismimi al atas Peri.

Bir gözelin eleyinnen elendim,
Beli dedim belásına belendim,
Yon çevirdim, her bir yana dilendim,
Gurbanı'yenin görüş, halallaş Peri!

SENİ

Başına döndüyüm ay Perizada,
Can içinde cana vermerem seni.
Neynerem bostanı, neynerem bağı,
Yüz bağ u bostana vermerem seni!

Gurbanı der, can içinde can gele,
Yaş yerine gözlerimden gan gele,
Camalın görmeye Süleyman gele,
Taht-i Süleyman'a vermerem seni.

NE DENDİ

Ey nazenin, bu gen, geniş dünyada,
Namusu ağıyara satmag nedendi ?
Ger adına deyilmişse şahibaz,
Söyle görüm, onu atmag nedendi?

Hifz eylesin Tanrı seni beladan,
Tapsın canın sehhet, ey gül şefadan,
Her ikimiz vesle yetek duadan,
Hicranın oduna yanmag nedendi?

Sene eyan mı, ey dilber, sevdiyim,
Gurbanı'dı bir şey ister, sevdiyim,
Ay üzünü görmek ister, sevdiyim,
Söyle görüm, bes bu yaşmag nedendi?

Eye yelerem her yerde senin sorağın,
Günden güne artar bil, iştıyağım,
Öz elinle yandırığın çrağın,
Sö'leyi feragla yahmag nedendi?

Men gurbanam ala gözün mestine,
Ne giyibsən şirin canın gesdine,
Sallana sallana gelsen üstüne,
Yazig Gurbani'ni hala getiri.

YERİDİ

Ey arifler, eynim yaşı ile doldu,
Sel sel oldu, üzüm üste yeridi.
Âlem-i röyada gördüm camalın,
Ele bildim meleklerin biridi.

Ezel başdan bele yazıldı yazı,
Şirindi söhbeti, şirindi sazi,
Gence şeherinde Ziyad Han gizi,
Gurbani'ni oda salan Peridi.

NAMİDARIDI

Bir perzad görmüşem sizin ellerde,
Cün cism ü canımın, namidaridi.
Güneş nişaneli, gemer misalli,
O cahan hubinin cilvedaridi.

Menim dersim elifdedi, beydedi,
Bir güzel sevmışem, cana faydadi,
Deseler, Gurbani, bu ne sevdadi,
De ki bir perinin yadigâridi.

AYRI

Seher bülbülleri ne feğan eyler,
Düserse güzari çemenden ayrı.
Seher seher göncesinden ayrılan,
Şerayigler gülmez semenden ayrı.

Dedim, peri ne elersen mehpara,
Menim hasret gözüm heç uymaz hara,
Bir getre yaşı töktün, bir de dübara,
Egigden, yagutdan, yemenden ayrı.

GENCE HEY

Könül galib Berde sarı yeridi,
Orda bir ölke var, adı Gence hey!
Gözelleri, mehbubları, hubları,
Olar batib mal u mülke, gence hey!

Gurbani der vüsalına ermedim,
El uzadıb gönce gülün dermedim,
İran gezdim, Turan gezdim görmedim,
Gözellikde, mehbublugda sence hey!

YARI GÖRMÜŞEM

Ay ata can gedib, galibdi nefes,
Bu nişanda bele yarı görmüşem.
Buncaki gözeli tapmadı könül,
Ah çekiben intizarı görmüşem.

Gözellikde kimse yohdu tehrinde,
Onunçun çekerem yarın gehrin de,
Ne İran, ne Turan Gence sehrinde,
Canlar alan o nigâri görmüşem.

Ay ata, sen meni etme günahkâr,
Besdi bunca ne elersen ah u zar,
Gurbani der ilden gedib ihtiyar,
Hublar şahı o serdarı görmüşem.

YETİŞDIM

Lamekan sehrinden geldim cana men, Bir gözelin eleyinden elendim,
Canlar ehli bir canana yetişdim. Beli dedim, belasına belendim,
Elden ele, gabdan gaba szüldüm, Yeri göyü yaradandan dilendim,
Getre idim, bir ümmâna yetişdim. Göheri ahtardım, kana yetişdim.

Gurbani der, göz gözledim, göz aldım,
Semağ oldum, ağılmendden söz aldım,
Düz terpendim me'rufumu tez aldım,
Edeb götdüm, yol erkana yetişdim.

İSTEREM

Çohdu cahan içre nazenin dilber,
Özüne münasib yarı isterem.
Ola terlan gözlü, hem yaşda usag,
Mene ola e'tibari isterem.

Evler yihan ola dane-yi hali,
Bir dem kem olmaya menden heyali,
Aya, güne benzer ola camalı,
Hem de ola benzeri ari isterem.

Gözellerin gerek ince belleri,
Şekerden, nabatdan şirin dilleri,
Goynunda isine nazik elli,
Mehebbetin mene sarı isterem.

Ey sevdiyim, gel kes bu galmağalı,
Zail oldu, aşığının kamalı,
Vargel ele düzeltgilen sen hali,
Gurbani der, şuh nigâri isterem.

PERİM

Özü hoş sıfetli, adı hoş nişan,
Yerişir gabagca Mikayıl Perim.
Fırışte zülfileri tarımar olmuş,
Asılıb gerdenden hemayıl, Perim.

Gurbani gurbandi şahın derine,
Dervîş biler, hirge nedî, derî ne?
Ağam giya bahdi, atdi derine,
Yetmiş il bend etdi, Ceprayıl Perim!

GELMİŞEM

Gence dağlarından, uzag ellerden,
Elbette ki bir murada gelmişem.
Eşgin siteminden, çerhin elinden,
Bir şahim var ona dada gelmişem.

Ferağat evimde odtugum yerde,
Ohuyub elmime çatdıgum yerde,
Bir şirin yuhuda yatdıgım yerde,
İçiribler mana bada gelmişem.

Bülbül idim, ayrı düşdüm, gülümden,
Felek vurdu, cida saldı elimden,
Gurbanı'yem, Gara Vezir elinden,
Şahoğluna sıkâyete gelmişem.

MENİM

Mürşid-i kâmilim, Şeyh oğlu Şahim,
Bir erzim var gulluğuna şah, menim!
Eziz basın üçün ohu yazgumu,
Agâh ol halimnan, gâhabagâh menim!

Yığıliban bir araya geldiler,
Şirin canım eşg oduna saldılar,
Döydüler, söydüler yarımlaldılar,
Ahıtlılar göz yaşımlı, billah menim!

Derin derin deryalara boyladı,
Hencer alıb gara bağım teyedi,
Oğlu ölmüş vezir geza eyledi,
Getmez damağımdan dud-i ah menim!

Talib olan dersin alar pirinnek,
Gevvas olan dürr götürür derinnen,
Gözü yaşılı geçdim Hudafirinnek,
Yüküm oldu gem ü hicran, ah menim!

Ohuyur bülbüller, budu geldi yaz,
Gurbanı'nın canı yolunda niyaz,
Serim sadağıdı, üzüm payendaz,
Candan geyri yohdu bir metah menim!

EYLEDİM

Dost yolunda yaha yirtdım, baş açdım, Töhüm-i hesret sinem üste ekdirdim,
Gece gündüz dad u bidad eyledim.
Öz elimnen yıldım özüm evimi,
Müddeiler evin abad eyledim.

Gözümün yaşıyla behre yetirdim,
Cefa çektim, derd hırmanız getirdim,
Onun adın töhmetabab eyledim.

Dost yolunda üz goyuban baş kesdim,
Ağlamadan bu didemnen yaşı kesdim,
Şirin üçün Bisitundan daş kesdim,
Münasib adımı Ferhad eyledim.

Şahin, songar bey oğlunun golunda,
Seyrağıblar hem sağında solunda,
Gurbanı der, bir nâmerdin yolunda,
Cevan ömrüm heyif, berbad eyledim.

GEDİREM

Ne müddetdi celay veten olmuşam,
Baş götürüb Gence deyib gedirem.
Gevvas kimi deryalara dalmışam,
Eşe düşüb onca deyib gedirem.

Sevgili sevgini könülmen tuta,
Sidğini bağlaya eynelyaguta,
Şahlar şahı özü veribdi buta,
Baş götürüb onca deyib gedirem.

Gurbanı tab etsin bu derde nece,
Gerarım kesilib gündüz, hem gece,
Bir güzel sevmişem hamidan ince,
Baş götürüb ince deyib gedirem.

DEYİLEM

İhtiyar senindi, vefali dilber,
Men senin hetrine deyen deyilem.
Sebeb nedi, menden kenar gezirsen,
Bir sözün yadlara deyen deyilem.

Her gece baygamda görürem seni,
Sen Allah, sen Tanrı, sen de gör meni,
Çihsin ilgarından dönenin canı,
Men ki ilgarımdan dönen deyilem.

Gurbanı der, gülü tutasan deste,
Deriben veresen vefali dosta,
Üzümü goysam da üzgün üste,
Öpüben dişlerem, yeyen deyilem.

ALMAĞA GELMİŞEM

Eller göcdü yaylasına dayandı,
Sizin dağdan gar almağa gelmişem.
Könül guşu, dövr eyleyir bu dağda,
Zenbur menem, bar almağa gelmişem. Serraf menem, zer almağa gelmişem.

Sevgilimin gaşı Ke'be güncüdü,
Men örende kimler ona yöncüdü?
Ağız süddü, diş dürrr, dahan incidi,
Serraf menem, zer almağa gelmişem.

Başına döndüyüm, şahların şahı,
Seni gördü gözüm, çekmerem ahi,
Gurbanı der, budu sözün kütahi,
Mühteseri, yar almağa gelmişem.

GELMİŞEM

Başına döndüyüm Gence'nin hanı,
Metlebimdi, peri üçün gelmişem.
Buyur celladılara töksünler gani,
Metlebimdi, peri üçün gelmişem.

Büyüklerden eta küçükten heta,
Merd iyid odu ki dediyin tuta,
Şahlar şahı mene veribdi buta,
Metlebimdi peri üçün gelmişem.

Heç çihmadım nazählı yarın köşküne,
Bulanmadım enberine, müşküne,
Terehhüm eyle men gerib miskine,
Metlebimdi, peri üçün gelmişem!

Gurbanı der, Diriliyem, men Diri,
Yolunda goymuşam can ile seri,
Ahtardığım yardı, sıkârim peri,
Metlebimdi, peri üçün gelmişem.

RAS GELDİM

Perinin başında seyran eyledim,
Almalı, alçalı yaza rasgeldim.
Almasın, heyvasın derdim, döşürdüm,
Könül istediyi naza rasgeldim.

Gözeller gözeli, gözeller hası,
Silindi galmadı könlümün pası,
Sineni benzetdim songor yuvası,
Oğlan libasında giza rasgeldim.

Gurbanı'yem, görcek hezer eyledim,
Gözelleri gördüm, nezer eyledim,
Yeddisinde bağda güzar eyledim,
Hesabım yanıldı, yüze rasgeldim.

Meni görcek ürbend çekdi gül üzü,
Dara zülfün, goy tökülsün gül üzü.
Gorhum budu, horyat bağdan gül üzü,
Kesile güllüyün medarı hanım.

Çoh işlere o, eyleyer irade,
Felek goymaz men yetişem murade,
Seyreregib görmesin heç gün dünyada,
Heç necat tapmasın egypti hanım!

Maral hanım nagis işler eyleyer,
Hencer alıb ciğerimi teyleyer,
Gurbanı bu yarsız bağı neyleyer?
Pozular ömrünün pergâhi, hanım!

GÖRMESİN

Handı gelen vezirler de yanınca,
Çek perdeni, nâmehremler görmesin!
Kaş öleydim bugünlere galınca,
Çek perdeni nâmehremler görmesin!

Ses yayılar, sırrımızı bildiler,
Dost düşmeni ahır bize güldüler,
Mühennetin sözü adam öldürer,
Çek perdeni, nâmehremler görmesin!

Gurbani, başına yağar yağış gar,
Ah, nece vetenden oldum derbeder,
Bu sevdaya düşen çeker ah ü zar,
Çek perdeni, nâmehremler görmesin!

DEYERSEN

Şah-i huban menim erz-i halimi,
Elbet, elbet nazlı yara deyersen!
Heste düşdüm galdım onun kükünde,
Üzü dönmüş sitemkara deyersen!

Seni o görceyin elbet dindiri,
Aşig meşugunu oda yandırı,
Derdim anbar anbar dermanım Peri,
Men galmışam ne avara deyersen.

Gazanmadığ bu dünyanın malını,
Geyinmedik yaşılımı alımı,
Dirli Gurbani'nin erz-i halini,
Yalvara yalvara yara deyersen.

SAĞİNİN

Var mı menim kimí bir gani dolmuş,
Eysin gurmış otağında saginin.
Çahar zülfü birbirine vuruldu,
Ganlar oynar buhağında saginin.

Ay ile gün birbirine çatılı,
Sedviciyim yağınan bala gatılı,
Doğram doğram olub göze tutulu,
Gara bağırmı biçağında saginin.

Gurbani der, bu derd mene galınca,
Canım çihib yar hetirin alınca,
Payız geceleri sabah olunca,
Çeşmim yağı çırağında saginin.

MENDEN

Dağlar senin ile hemdem olmadı,
Esirgersen indi gari da menden.
Seyragıbin o te'neli sözlerin,
Ahır ayrı salar yarı da menden.

Bu ilmeyin, bu köynevin, bu ağın,
Ezel başdan bağbaniyim, bu bağın,
Sinem üsté çarpaz dügün bu dağın,
Bağban esirgeyer narı da menden.

Bu dünya dediyin bir boş elekdi,
Haggın min bir adı onda gerekdi,
Gurbani der, bu ne çerh-i felekdi,
Zülümle ayrarlar yarı da menden.

GEZE GEZE MEN

Altı yol gelmişdim, bununla yeddi,
Öldüm bu bağçanı geze geze men.
Dedim bir yar sevdim unudub getdi,
Öldüm bu bağçanı geze geze men.

Gözüm doymaz senin kimin canandan,
Cananın itiren tez olar candan,
İnanırsan soruş şah-i hubandan,
Öldüm bu bağçanı geze geze men.

Peri sene gurban, Dirili Gurban,
Yolunda goyubdu o baş ile can,
Bir elinde fanus yanında huban,
Öldüm bu bağçanı geze geze men.

HOŞ GELDİN

Bugün ne hoş gündü, ne hoş saatdı,
Gedem basdırın Peri hanım hoş geldin.
Metlebim almışam, abi heyatdan,
Tezelendi ruh-revanım hoş geldin.

Gözlerin nergizdi, hüsnün mahtaban,
Açılıb gül, süsen, sünbül, ergevan,
Zambağ ü yasemen berg-i ireyan,
Fesl-i bahar gülüstamı hoş geldin.

Sad eledin Gurbani'nin didarın,
Hesretin çekirdim sen kimi yarın,
Saldın bağa külli cemi dostların,
Gözeller şahvari canım hoş geldin.

BİLMEDİN Mİ SEN

Şebnişin eyleyib yola düşmüsem,
Yar menim geldiyim bilmedin mi sen? Olmuşam derdinden deli divana,
Derdimi çekmekden deli olmuşam, Dağılsın otağım ev ile hana,
Yar menim geldiğim bulmedin mi sen? Yar menim geldiğim bilmedin mi sen?

Gurbani deyir ki, sonasan sona,
Bir zaman görmesem yanaram yana,
Garabaş gönderdim ehde peymana,
Yar menim geldiyim bilmedin mi sen?

GİZLARIN

Ahşamdan yağan gar çihibdi dize,
Kesilib bulagdan yolu gizların.
Seneyin doldurub goyanda düzeye,
Üşüdü barmağı eli gizların.

Gözeller yiğilib hamısı kende,
Seneyin doldurub burdan ötede,
Şamahi şeddeli, gerdenbend tende,
Eyrimceden keçer beli gizların.

Gurbani der, bu dertleri bilesiz,
Gohum gardaş yiğiliban göle siz,
Adna ahşamında belge goyasız,
Kesile govgası gali gizların.

Yaralandım üreyimin başınınan,
Yara deyinen yaralarım bağlaşın.
Ohlanmışam kirpiğinnen, gaşınnan,
Men ölürem onu Allah sahlasın.

Nası tebib derde derman etmedi,
Canan gelib göz öününen ötmedi,
Hesret öldüm elim yara yetmedi,
Vezir de menim tek kamin almasın.

BAĞLASIN

Gurbani'nin derdi hedden ziyada,
Çağırsam ağamı yetişer dada,
Deseler necoldu o beynava da,
Men al geydim o garalar bağlaşın.

SEVİNSİN

Ay arıfler bu dünyanın üzünde,
Tezecə açılan güller sevinsin.
Bir eyri çalmış, humar gözünün,
Zülfünü dağıdan yeller sevinsin.

Gelsin bahar fesli açılsın yazar,
Göllere tókülsün ağ guba gazlar,
Beyzada oğlanlar, hanzada gızlar,
Yar ile danışan diller sevinsin.

Gurbanı'yem men severen Narinci,
Yar yan deyib oldum ahr zarını,
Almanı, heyvanı, narı, turuncu,
Bu dördünü deren eller sevinsin.

GELİN

Yolunu salbsan çesme başından,
Görhuram geleşen nezere gelin,
Eger gebul etsen bu şırın camı,
Verrem gurban sen tek gözle gelin.

Gizli gülü dese tutub dergilen,
Deribeni pünhan yerde sergilen,
Ag üzünden bir cüt buse vergilen,
Geribem, könülü tezele gelin.

Yazig Gurbanı'nı dertli yazgilen,
Her cür cefasına cerbe doğgilen,
Oz elinle mezarını gazgilen,
Goy mezara özün defn ele gelin.

SENE GURBAN

Dindirirem niye dinmirsen ay gız,
Bir zaman lal olu dl sene gurban.
Gülüb neşter ile tökdün ganimi,
Nazik ellerinle sıl sene gurban.

Maral geder, otlar dağın içinde,
Pile şole verer yağın içinde,
Bagbam dindirdim bağın içinde,
Açılan laleler gül sene gurban.

Yazig Gurbanı'yem ay gül-i hendar,
Bir cüt ay baş verib cihab yahandan,
Bir buse istedim ag üzde haldan,
Açılındı dedis al sene gurban.

LEBLERİN

Ey güzel, tellerin, yıldı evimi,
Bürümüşdü al duvağa leblerin.
Rahat goymur bir dem humar gözlerin,
Salmış meni daşa dağa leblerin.

Şe'ret güzel men söylerem şanına,
Olusun varım gurban senin canına,
Men yetimem bir al meni yanına,
Gelsin onda kef damaga leblerin.

Ter göçsan, ahr harın olmasa,
Bir laçınsan sarı sarın olmasa,
Menim kimi can-nışarın olmasa,
Düzer ol dem çoh soraga leblerin.

Gurbanı der, besdi meni puç etdin,
Aldın ağılmı elden, deli git etdin,
Zehmetimi hem so'yımı heç etdin,
Ahr saidı gara daga leblerin!

ONDAN ÖLDÜR

Başına döndüyüm hanların hanı,
Könülüñ metlebin bil ondan öldür.
Sen ol Tanrı mene gezenbaki olma,
Lütfi eile, üzüme gül ondan öldür.

Gem ehliyem dindirmesen dinmerem,
Eş oduna alısmışam sónmerem,
Ta önce dediymen dönmerem,
Apar yo gonyuna sal ondan öldür.

Gurbanı'yem eşg elinden büryanam,
Ta önce men o gaza gurbanam,
Gullugunda gözü bağlı terianam,
Çalış şkar bendlən al ondan öldür.

GAL OLU

Dedim könül sevme hublar hubunu,
Onun her muyunda yüz min gal olu.
Nagħi seni derde giriftar eyer,
Gaşı fitne gemzesinde al olu.

Ulu divanlarda çekilir adum,
Erşe bülend oldu, dad u feryadum,
Başum üste ganım içen celladim,
Sağ elinde elif geddim dal olu.

Camal Yusufin ibn-i Yagubun,
Aleme şems olsun hüsni hebbiñ,
Ala gözlü şırın sözü mehbubun,
Zenehdanı dürr şolei hal olu.

Gemer ne yandırıb güneş ne yahar,
Könüm ne titreşib ümmana ahar,
Gurbanı der, her kim şaha kec bahar,
Onun kemalında tez zaval olu.

BEHANEDİ BU

Dedim, dilber getme bir de danişag,
Dedi, sözün yohdu behanedi bu.
Dedim, bir nezer gil aşig halına,
Dedi, eceb deli divanedi bu.

Dedim, ey yay, halim yaman olubdu,
Dedi, gemden belin kaman olubdu,
Dedim, vallah sinem meydan olubdu,
Dedi, men bilmenem, hexanedi bu.

Dedim, soy gözümeye givrim tellerin,
Dedi, lazıim deyil vehaj güllerin,
Dedim, sen bizimsen, biz de ellerin,
Dedi, aldanmayın biganedi bu.

Dedim, sene aşig olan can budu,
Dedi, senin eşgin ahar bir sudu,
Dedim, cavan ömrüm çürüüp budu,
Dedi, ebes sözü, efsanedi bu.

Dedim, Gurbanı'yem yarın adına,
Dedi, ele sensen düşen yadına,
Dedim, men ha yandım eşgin oduna,
Dedi, şama yanın pervanedi bu.

Ne ola bir sadig heberi gele,
Yüklenе barhanam ellere doğru.
Naşı ovcu bere bekler eylener,
Marallar sayıştar yollara doğru.

Sevdiyimin Gürcü imzı atası,
Eşlik olmaz goç iyidin hatası,
Gazan kaman sinem onun buzası,
Gazı yay cekilir gollara doğru.

ELLERE DOĞRU

Seberden yüklenen nazlimın köçü,
Cennetül-me'vadir gonyunun içi,
Ebrisiş telleri müresse saçı,
Her dem ştab eler bellere doğru.

Taççalarda gurudular barama,
Naşı tebib melhem eyler yarama,
Dedim perim zülfierini darama,
Könül geşte çahar tellere doğru.

Gurbani der, nalem yandırır daşı,
Üstüme gelmesin tebib-i naşı,
Ümmana dönende gözümün yaşı,
Ahanda tökülür sellere doğru.

DÖNÜBDÜ

Hicran geceleri gaygi çekmekden,
Elif getdim eyri yaya dönübü.
Bedesilin eşiden tek sözlerin,
Yegin etdim ömrüm zaya dönübü.

Uçuşur durnalar, sekir teyhular,
Nâmerd adam galibliyin arzular,
Bulandi deryalar hem daşdı sular,
Gaynagsız bulaglar çaya dönübü.

Biz de gonag oldug Gars'lı Osman'a,
Yunis tek mat galidik behr-i ümmana,
Gurbani der dönsün bele zamana,
Göydeki uluzlar, aya dönübü.

GÜLERMİŞ

Bahgilen feleyin ruzigârina,
Eyyam hoş keçende dövran gülermiş.
Behreli çağlarda mehsul ayında,
Bağı bar verende bağban gülermiş.

Bir bahtın yatiban bir ucalanda,
Tülek terlan olub sar ov çalandı,
Meseldi deyerler, gurt gocalanda,
Tulkü meydan açib dovsan gülermiş.

Gurbani gemlenme kerem kânu var,
Edalet hakimin Hagg divanı var,
Bu çerh-i feleğin nerdibani var,
Yenen ağlayarmış galhan gülermiş.

AÇILMIŞ

Perimin başında seyran eyledim,
Sânasân bağcada güller açılmış.
Çihardim könülden derdi, gubarı,
Hoş göftarlı şirin diller açılmış.

Sifetde Züleyha yarı Yusif'in,
Hubların hubusan eylerem vesfin,
Boyu uzun beli ince mehbubun,
Buhağında güzel hallar açılmış.

Hasıl oldu Gurbani'nin dileyi,
Tanimaram ne sultani ne beyi,
Mirvari golbağı, beyaz bileyi,
Dal gerdende siyah teller açılmış.

BİR DALA

Elif geddin, bey gametin, sey saçın,
Nece benzer herf içinde bir dala.
Her muyuva min gövherdi, tay saçın,
Gevvas olan yek deryada bir dala.

Gevvas olan deryalara dalıbdı,
Serraf le'li giymetinde alıbdı,
Çün bülbüller ara yerde galıbdı,
Zağı görüb dolanıbdı bir dala.

Süslen misen, sünbül müsen yara san,
Tiği alıb bağrim başım yarasın,
Gurbani der canı verdim yara san,
Haçag olur biz de verek bir dala.

İsteyirsen gelib mene yetesen,
Ayag götür ta ki yara yetince.
Ömrüm bağçasının gülün dererler,
Dost bağından az kenara yetince.

YETİNCE

Her iyidin sığındığı başına,
El aparmag olmaz Haggın işine,
Suyu gelib çatıb novun başına,
Hesret çekir ta ki, pere yetince.

Gurbani sözlerin yarasta söyle!
Sızıldasır yaram yar, asta söyle,
Bir ac garın doydur yar az tas eyle,
Nagâh nagâh könüllere yetince.

BİR DE YAZ

Gece gündüz bulud keçer havalar,
Bele getmez, elbet geli bir de yaz.
Ohuyur bülbüller muğam havalar,
Sızıldasır yaram aman bir de yaz.

Bulud olan galhar havada gezer,
Aşig olan yarın bağrımı ezer,
Gevves olan girer derinde gezer,
Bir derin var, bir derge var bir dayaz.

Gurbani güldeste bağlar ohuna,
Sinem buta yarım müjgân ohuna,
Bir name yaz her divanda ohuna,
Gören deye var ellerin bir de yaz.

YARA ÜZ

Gözel adam gel Allah'i seversen,
Daldalanma bir de görgez yara üz.
Astana gör yawn astanasında,
Gullug eyle hidmet eyle yara üz.

Sağdan vurdı, soldan çıktı, sağa lam,
Sağ koşunu, sol leşkerdi sağ elem,
Nagûmanam men bu derdden sağalam,
Tebib birdi, derd min birdi yara yüz.

Gurbani der bura geldim yar üçün,
Kes ciğerim, doğra bağrım yar üçün,
Yar odu ki yordan sonra yar üçün,
Zulf dağında yaha yırtı yara üz.

TAPILMAZ

Deyim birbir derdim sene yaz gelem,
Bilinmez hesabı, sani tapılmaz.
Bağla defter, coh eleme naz gelem,
Ele düşmez bu dastamı tapılmaz.

Serik ol derdime sen de buy ara,
Yüz min olub bu sinemde bu yara,
Yolcusuyam yalvarıram bu yara,
Şirin dilde bir nögsarı tapılmaz.

Arif özü biler metlebi ganan,
Yohdu menim kimi eşgînde yanan,
Könlüm isteklisi sen kimi canan,
Yüz il gezsem bu dünyani tapılmaz.

Gurbani olduğum gel bir insafa,
Ne biler gedrini çekmeyen cefa,
Seçer dürr versen hoca serrafa,
Bele ehmer gövher kâni tapılmaz.

Kesme nezerini bu hetti çaldan,
Hesteyem ölürem düşmüşem haldan,
Baş alıb gedirem sizin mahaldan,
Ahtarsan da bu Gurbani tapılmaz.

INDİ

Ayın lam içinde, sin arasında,
Yar mana gönderdi bir ceviz indi.
Aylar iller hesretini çekdiyim,
Lütf eyle lebime birce üz indi.

Gözeller yiğlib gıya bahanda,
Zülfü dal gerdende gıya bahanda,
Nigâr pencereden gıya bahanda,
Ömrümün rişesin birce üz indi.

Gözeller oturmuş, göz bulağında,
Sürme tek govrułdum göz bulağında,
Güdret çesmesinde göz bulağında,
Gurbani çalhanıb birce üz indi.

ESER İNDİ

Seher seher bir gözele uğradım,
Ondan deydi mene ay eser indi.
Ağlim zail odu, halım digergün,
Ne ki var endamım ey eser indi.

Bahar olcag dağlar aylalalandı,
Bulud zülf üzüne ağ lalalandı,
Biznen mey içenler ay lal alandı,
Tökülüb serine ay eser indi.

Örtüdü başına sal geza işin,
Goymuyun danniya el gaza işin,
Gurbani der get gör ol geza işin,
Terlan avın almış aye sar indi.

OYADA MENİ

Heste düşüb gürbet elde yataram,
Bir kimsenem yohdu oyada meni.
O siyah telleri şirin dilleri,
Salıbdi sönmeyen oy, oda meni.

Evinin dalında çeşmede su var,
Gözüm gördü, könlüm eyledi gubar,
Menden geyri belke bir sevgisi var,
Ol sebebden salmış o yada meni.

Sensen Gurbani'nin gül üzü yari,
Galsa gürbet elde artar azarı,
Herden oğrun bahrı o mene sarı,
Bahısı yandırır ay o da meni.

CANIM HEY

Köç köç oldu, köcdü eller, obalar,
Baygudan viranda galan canım hey.
Çaylar coştu yollar işlemez oldu,
Kemisi girdabda galan canım hey.

Ezel başdan söz ustası gelende,
Gaşı cellad, gözü yağı gelende,
Her dem gözelimin adı gelende,
Sararıb gül kimi solan canım hey.

Gurbani'yem fikrim gezir asmanda,
Canan harda olsa can alar anda,
Yegub kimi gan ağlaram Ken'an'da,
Yusif tek zindanda galan canım hey.

TUFARGAN'LI ÂŞIK ABBAS

16.yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şah Abbas'tan bahsetmesi, onun hükümdarlığı sırasında yaşadığı fikrini kuvvetlendirmektedir. O, devrinin onde gelen usta aşıklarındandır. Onun şiirlerinin bize kadar ulaşmasında halkın ve aşıkların büyük rolü vardır. Arapça ve Farsça tahsili gören Abbas, bu dilleri çok iyi bilen aydın bir kimsedir. Âşık şirinin dışında kaside, rûbai, gazel şekillerinde de çok güzel şiirler yazmıştır. Ancak zamanla bunlar unutulmuş, aşığın bir kısım koşma ve tecnisleri bize kadar ulaşabilmiştir. "Orta Esr" tezkere ve tarihçilerinin eserlerinde Tufarganlı Abbas'dan bahsedilmez. Bazı cönk ve mecmualarda ondan bahsedilse de onun hayatı hakkında yine kendi şiirlerinde ve hayatı etrafında teşekkür eden "Abbas ile Gûlnez" halk hikâyesinde bilgi bulabilmekteyiz. Şiirlere ve halk hikâyesine bakarak, onun Güney Azerbaycan'da Tufargan şehrinde doğduğunu söyleyebiliriz.

Men sene can dedim, sen de mene can,
Aliş eşg oduna, menim kimi yan,
Adım Aşig Abbas, yerim Tufargan,
Câhdan ağla, gâhdan yada sal meni.

Şiirlerinde "Gul Abbas", "Şikeste Abbas", "Bikes", "Tufarganlı Abbas" gibi mahlâklar kullanmıştır.

Güçlü bir aşık olan Abbas devrindeki hiçbir hadiseye yabancı kalmamıştır. O, "beyenmez" redifli üstadnamesinde içtimai meseleleri şu şekilde dile getirmiştir.

Adam var dolanar sehranı, düzü,	Adam var coh işler eyler irade,
Adam var döşürer, gülü, nergizi,	Adam var ki, yetebilmez murada,
Adam var geymeye tapamaz bezi,	Adam var ki, çorek tapmaz dünyada,
Adam var al geyer, şali beyenmez.	Adam var yağ yeyer, bali beyenmez.

Şiirlerinde atasözlerinden ustalıkla istifade eden Abbas, aşağıdaki dörtlüğünde "el gücü, sel gücü" atasözünü değişik bir şekilde de değerlendirmiştir:

Abbas bu sözleri deyer serinden,
Arkı vurun, suyu gelsin derinden,
El bir olsa dağ oynadar yerinden,
Söz bir olsa zerbi geren sindirar.

Abbas'ın yaşadığı devrede Osmanlı - İran savaşları devam etmiş, sık sık karışıklıklar olmuş, birçok insan da yerlerinden, yurtlarından olmuştur. Vergiler,

harp neticesindeki talanlar, sürgünler, yıkılan şehirler onun şiirlerinde işlediği konular arasındadır.

Abbas'ın şiirlerinde vatan sevgisinin hususi bir yeri vardır. Yine şiirlerinde devamlı olarak birlik beraberlik fikrini işlemiştir. Abbas saziyle, sözüyle Azerbaycan insanının temsilcisi olmuştur. Ayrılık, intizar ve vatan hasretinden söylece bahseder :

Ay arifler, ganlı felek cebrinden,
Gohumdan, gardaşdan, elden ayrıldım,
Ferhad kimi çekdim Şirin gehrini,
Çığa pervaz etdi, telden ayrıldım.

**

Şah hökmüyle han üstüne han getdi,
Ağlar didem, yaşı yerine gan getdi,
Gol boşaldı, dil dolaşdı, can getdi,
Ahır apardılar dara gelmedi.

Üstadnamelerinde ahlaki ve terbiyeli konuları işleyen Abbas bir başka dörtlüğünde söyle demektedir :

Özünden böyüyen sahla yolunu,
Düşen yerde soruş erz-i halını,
Emanet, emanet gonsu malını,
Gonsu yoh isteyen, özü var olmaz..

Lirik şiirleri ile de tanınan Abbas'ın sevgi konusundaki şiirleri de çok beğenilmiştir. Halk dilinin inceliklerinden maharetle istifade eden Abbas'ın şiirleri yıllarca hak ağızında söylenmiş durmuştur.

Âşık Abbas şiirlerinde, teşbih, mübalağa ve diğer edebi sanatları ustalıkla kullanmıştır.

Könül Mecnun kimi yayın dağlara,
Eyil, bu lalanın budağından öp,
Pervane tek dolan yarın başına,
Arala tellerin, gabağından öp.

Samimi ve akıcı olan geraylılarında tabiat güzellikleri, gam-keder, zamandan sıkayette gibi konular işlenmiştir.

Budur geldi bahar fesli,
Dağların lala vahtıdır,
Açılıbdir gizil güller,
Bülbü'lün bala vahtıdır.

Tecnisleri ise onun sanat yönünün bir başka şaheseridir.

Men Abbas'am yara gurban yar üçün,
Doğra bağrim, kes ciyerim, yar için,
Yar odur ki, bu dünyada yar üçün,
Yaha yırtta, zülf dağida, yara üz.

Abbas, yalnız yaşadığı devirde değil daha sonra da üstad kabul edilmiş, Azerbaycanlı bir çok aşık onun tesirinde kalmıştır.

KAYNAKLAR

- Zeynel Akçay, Tufarganni Abbas, Erzurum 1970, (mezuniyet tezi).
Aşıqlar, Bakü 1960, 11-32.
Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, 1. cilt, Bakü 1960, 485-491.
Azerbaycan Sovyet Ensiklopediyası, 1. cilt, Bakü 1976, 11.
Ahmet Caferoğlu, "XVI. Asır Azeri Saz Şairlerinden Tufarganlı Abbas," Azerbaycan Yurt Bilgisi, 1 (3), Mart 1932, 97-104.
Araz Dadaşzade, Abbas Tufarganlı, 72 Şe'r, Bakü 1973.
Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 187-191.
Fuad Köprülü, "Abbas (Âşık Tufarganlı)," Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi 1. İstanbul 1935, 16-18. (Aynı yazı için bkz. "Azeri Âşıklarından Tufarganlı Abbas," Türk Amacı, 1 (1), Temmuz 1942, 3-5.)
Zeynelabidin Makas, Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Erzurum 1982, (Doktora tezi).
Nizamettin Onk, "Şair Abbas," Karseli, 4 (37), Ocak 1968, 4-13.
Osman Sarıbelli, 'Hzl.' Azerbaycan Poetry, Moskova, '19-21.
Telli Saz Üstadları, Bakü 1984, 11-14.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 55-92).

GERAYLILAR

GEZ BURALARDА

Yarım mene ve'de verdi,
Dedi, gel gez buralarda.
Gara bağırm şan - şan oldu,
Sızıldasıır yaralar da.

Abbas ile hoş danışan,
Ağ üzünde dane nişan,
Keklik kimi gaggıldaşan,
Gagildaşar haralarda.

OLMAZ

Bir güzel ohladı meni,
Bele ebru, kaman olmaz.
Göyden huri melek ense,
Onun kimi gılman olmaz.

Aşig Abbas yana yana,
Yandi bağırm döndi gana,
Bir nâme yaz Tufargan'a,
Daha senden aman olmaz.

EYLENMEZ

Duman, gel get bu dağlardan,
Bahar geldi, gar eylenmez.
Bu dünya bir bivefadi,
Gözelde ilgar eylenmez.

Abbas deyer hac olanda,
Ke'be'ye me'rac olanda,
Doğru yoldan kec olanda,
Namus geder ar eylenmez.

MENİ

Bar ilâhim gismet eyle,
Yara yoldaş ele meni.
Men ona can gıyar olsam,
O sevsin baş ile meni.

Abbas deyer, seni tarı,
Çihat könlünden gubarı,
Sever olsam özge yarı,
Yandır ateş ile meni.

Ağladırsan, güldürürsen,
Çeşmim yaşıñ sildirirsen,
Cellad kimi öldürürsen,
O göz, o gaş ile meni.

GETDİ

Gece gündüz gan ağlaram,
Göz yaşam ümmâna getdi.
Şirin canım yar yolunda,
Olmağa gurbana getdi.

Doymadım yarın dilinden,
Gucmadım ince belinden,
Aldılar yarı elimden,
Gârgana gârgana getdi.

Her ne oldu mene oldu,
Gaynâdi peymanam doldu,
Deseler Abbas necoldu?
Deyin Tufargan'a getdi.

YAR GELDİ

Derdin könlün melul çagi,
Budu yar geldi yar geldi.
Aşığın çeşmi çırığı,
Budu, yar geldi, yar geldi.

Seyrägilâr başım gatdı,
Sözüm dereceye çatdı,
Üzünden nigabi atdı,
Budu yar geldi, yar geldi.

Men Abbas'am çekmem ahı,
Gördü gözüm güzel mahı,
Olmuşam yarın meddahı,
Budu yar geldi, yar geldi.

AH ZARINANDI

Gece gündüz gan ağlaram,
Menimki ah, zarinandi.
Men yarı bivefa gördüm,
Gol, boyun egyptinandi.

Sallanib gel bize gelin,
Ağ üzünde siyah telin,
Bülbül çoh isteyir gülün,
Gülün meyli harinandi.

Boynuna salmışan bağı,
Sineme çekmisen dağı,
Abbas'in şefa tapmağı,
Goynundaki narinandi.

MEZE DAĞI

Yene gelib bahar fesli,
Süsen, Süsen, sünbül, meze dağı.
Açılıb güler nergizler,
Benefşeler, beze dağı.

Siyah zülfleri hörünsün,
Dal gerdenine bürünsün,
Alçag olsun yar görünsün,
Bir görünsün göze dağı.

Bülbüller uçdu gülümden,
Oldum ulusu elimden,
Abbas gara gül elinden,
Gan ağlayıp geze, dağı.

NATAVANI

Gece gündüz feğandayam,
Menem eşgin natavanı.
Taladaram mahalları,
Boş goyaram bu meydani.

Hökmünle yazdım fermanı,
Kim eyler derde dermanı,
Periyem Şahin gurbani,
Abbas'sız istemem canı.

VAHTIDI

Budu geldi bahar fesli,
Dağların lala vahtidi.
Açılıbdi gizil güller,
Bülbülün bala vahtidi.

Men Abbas'am boyu beste,
Derdinden olmuşam heste,
Al başımı dizin üste,
Çek yataq, layla vahtidi.

ÇAĞLADI

Heber aldım Tebriz'liden,
Meni hercayı çağladı.
Viran bağlar hezel oldu,
Didelerim gan ağladı.

Abbas'am yohdu mekanım,
Sene gurban şirin canım,
Ölkemizde Peri hanım,
Sidgimi Mövle bağıladı.

MENİM

Gece gündüz gan ağlaram,
Artıbdi ferağım menim.
Başımı alib gederem,
Tutdukça ayağım menim.

Abbas gürbet ele varsa,
Nâmerd olar dala galsa,
Deyilenler gerçek olsa,
Sönübüdü çırığım menim.

GEDİREM

Durum dolanım başına,
Ala gözlü yar gedirem.
Ölseم boyuna sadağa,
Galsam intizar gedirem.

Merd ile eyle ülfeti,
Çekme nâmerdden minneti,
Bülbül gizil gül hesreti,
Gışı, yazı zar, gedirem.

Abbas deyer gül behsidi,
Bundan artıq derd hansıdı?
Ayrlığın ve'desidi,
Gel könlümü al, gedirem.

BİLMEREM

Başına döndüyüm perim,
Get perim gelebilmerem.
Sene kömek olsun Tanrı'm,
Get perim, gelebilmerem.

Usta ol, ustani tanı,
Üstümüzde durub gani,
Gül Abbas'in din imanı,
Get perim, gelebilmerem.

KÖNLÜM

Ne ağlarsan, ne sizlarsan,
Bir derdi beş olan könlüm.
Ahurda zünnar bağırlarsan,
Geme yoldaş olan könlüm.

Bir yar gelib obasından,
Alım derd ü belasından,
Çerh-i felek badasından,
İcib serhoş olan könlüm.

Abbas ağlar arsız arsız,
Dünya olub e'tibarsız,
Deyirdin dözerem yarsız,
Döz, bağıri daş olan könlüm.

EYLESİN

Duman gel get bu dağlardan,
Dağlar taza, bar eylesin.
Ne gözlerim seni görsün,
Ne könlüm gubar eylesin.

Haşa sevdiciyim haşa,
Deyilenler geldi başa,
Bir yandan özün tut daşa,
Bir yandan el car eylesin.

Abbas ağlar zarı zarı,
Getmez könlümün gubarı,
İlgarından dönen yarı,
Tanrı tez bazar eylesin.

NEYLER

Leyli yarın gemer hüsňü,
Bu boyu, tel'eti neyler?
Yar lebinden şeker emen,
Şekerî şerbeti neyler?

Siyah zülfü kemend olan,
Dahani dolu gend olan,
Ezel ilgara bend olan,
Senedi serhetti neyler?

Abbas ağlar güler olsa,
Göz yaşıni siler olsa,
Bir yar ki, derd biler olsa,
Göz gaş işaretti neyler?

DİLBER

Uca dağların başına,
Gorhuram gar yağa, dilber.
Aldın ağlımı başından,
Saldın dağdan dağa dilber.

Güllerin içinde haram,
Gül üzere intizaram,
Men evvelki köhne yaram,
Dolan soldan sağa dilber.

Gul Abbas'ın gözü sende,
Olmuşam divane men de,
Bir cüt şamama sinende,
Endir tağdan taşa dilber.

YAR GELMİR

Oğrun yollara bahmagdan,
Bağrim gan oldu, yar gelmir.
Ağlamagdan eynim yaşı,
Sel umman oldu, yar gelmir.

Dağların garı sökündü,
Ahdi, çaylara tökündü,
Abbas deyer bel bükündü,
Gedd kaman oldu yar gelmir.

GOŞMALAR

AYAĞINA

Gırhlar piri, özün yetiş dadıma,
Bir de meni yetir yar ayağına,
Üzün görüm, könül alsın teselli,
Hına tek yahılım el, ayağına.

Abbas bu sözleri deyer özünden,
Doymamışam yarın o gül üzünden,
Ağlamagdan bir perinin gözünden,
Düşübüdü Gülgez'in hal ayağına.

GÖZ ALA

Bir gözlesen sövgün düşüb cahana,
Yohdur senin kimi güzel göz ala.

Men aşigem cahana,
Canım gurban cahana,
Haggin eziz bendesi,
Hoş gelmisen cahana,
Yaradan yaradıb salmış cahana,
Yohdu senin kimi güzel göz ala.

Bağbansan bağa bah, bah işini gör,
Bağ besle, bağ becer, bağ işini gör,
Aşig bah, işini gör,
Bağa bah, işini gör,
Ne yatdin kámıl ovçu,
Maralın bahşını gör,
Hele sen terlanın bahşını gör,
İsteyir canımı güzel, göz ala.

Abbas deyer men gurbanam sene yar,

Uzun boylu, tuti dilli sene yar,
Men aşigem sene yar,
Sened verdim sene yar,
Gerib aşig, gürbet el,
Canım aldın sen ayar.

Dolandım dünyani neçe sene yar,
Görmedim sen kimi güzel, göz ala.

BAB OLA

Hilâl gaşlarına yüz berekallah,
Ayn ne heddi var ona bab ola.
Canı yanar sene aşig olanın,
Yatabilmez gözlerinde hab ola.

Gızıl güller açılıbdi hemayin,
Yarin gelmesini eylerem te'yin,
Dedim güzel olag gel bir gol boyun,
Neylerem dünyani, goy harab ola.

Abbas deyer yar yarına varınca,
Saraldi gül rengi döndü narınca,
Sen gözeli men toruma salınca,
Azca galdi ömrüm bir turab ola.

YÜZ İLE

Gedir Mövlam, budur senden dileyim,
Görüm yarın, ömrü yetsin yüz ile.
Artig ola malı, mülkü, dövleti,
Altmış neri bir gatarla düzüle.

Sedef ince, dodag ince, dil ince,
Canım çihdi, yar könlünü alıncı,
Ölüm yeydi bu dünyada galınca,
Bir iyid ki gatarından üzüle.

Gaşlarına çekilibdi, bil, gelem,
Ağız davat, göz mürekkeb, dil, gelem,
Yalan desem çek gözümé mil, gelem,
Sened verrem, gulun ollam yüz ile.

Abbas deyer dildeki herf neçedir?
Neçe gövher, neçe lel, neçe dür?
Sanamadım zülfün müyü neçedir?
Gorhuram ki şana deye, üzüle.

ZÜLÜMDÜ MENE

Birce insaf eyle, a zalim Becan,
Ayırma Abbas'dan, zülümdü mene.
Sensen bu olkeye edalet, divan,
Ayırma Abbas'dan, zülümdü mene.

Beçan sen eyleme geddimi kaman,
Aşigem, me'suge çekdirme aman,
Sen olasan o duz çörek, nemeñ nan,
Ayırma Abbas'dan zülümdü mene.

Peri derd elinden yetişti cana,
Oldum yar eşinden deli divana,
Gefle, gatır işler o Tufargan'a,
Ayırma Abbas'dan zülümdü mene.

OLMAZ

Özünden kiçiyi işe buyurma,
Sözün yere düşer heç migdar olmaz.
Her ne ki kár görseñ, öz elinde gör,
İnsan öz işinde cefakár olmaz.

Özünden böyüyen sahla yolunu,
Düsen yerde soruş erz-i halını,
Amanat, amanat gönüñ malını,
Gönüñ yoh isteyen, özü var olmaz.

Soruşun Gul Abbas halin neçedi?
Gündüzlerin ay garanlıg gecedi,
Serv ağaç her ağacdan ucadı,
Esli gitdi, budağında bar olmaz.

BEYENMEZ

Ay hezerat, bir zamana gelibdi,
Ala garğa suh terlanı beyenmez.
Oğullar atanı, gizlar anamı,
Gelinler de gaynananı beyenmez.

Adam var, dağları gezir, serseri,
Adam var, geyiner pustinen deri,
Adam var, me'rifetden yohdu heberi,
Adam var, soltanı, hanı beyenmez.

Adam var, çoh işler eyler irada,
Adam var ki, yetebilmez murada,
Adam var ki, çörek tapmaz dünyada,
Adam var, yağ yeyer, bahı beyenmez.

Adam var, destine veresen güller,
Adam var, gözüne çekesen miller,
Tufargan'lı Abbas başına küller,
Ne güne galmsan, garı beyenmez.

YARA YÜZ

Ağlaya ağlaya düşdüm yollara,
Yar ayrışı derd ü möhnet, yara yüz.
Derdim oldu evvelkinden bes beter,
Şan şan oldu gara bağırm yara yüz.

Men Abbas'am yara gurban yar üçün,
Doğra bağırm, kes ciyerim yar üçün,
Yar oldur ki, bu dünyada yar üçün,
Yaha yırtta, zülf dağıda, yara yüz.

GÜLGEZ

Gurban olum seni çeken neggaşa,
Yetirdin destimi damana Gülgez.
Güdret gelem çalmış o gelem gaşa,
Benzer ebruların kamana Gülgez.

Üzengini basım, Gülgez'im attan,
Sen meni gurtardin alovdan, oddan,
Abbas'in sevdiği hab-i gefletden,
Silkinib çihasan bu yana Gülgez.

Men olmuşam derd ü gemin barkeşi,
Gemden tikdirmişem ne galam indi.
İstedi ki, yara bir name yazam,
Ne kağız tapılır, ne galam indi.

İNDİ

Bir erzim var men de deyim şahane,
İlahiye şukr eylerem, şahne ne?
Gorhuram ki, nazlı yarı şah ana,
Yarsız bu dünyada ne galam indi.

Kâtipler ohurlar, Cuma da getdi,
Erenler me'raca Cumada getdi,
Abbas ağlar, Gülgez Cumada getdi,
Ne govğayam indi, ne galam indi.

YADA SAL MENİ

Başına döndüyüm ala göz Peri,
Gähdan ağla, gähdan yada sal meni.
Gara bağırm şan şan oldu delindi,
Gähdan ağla, gähdan yada sal meni.

Men sene can dedim sen de mene can,
Aliş eşg oduna, menim kimi yan,
Adım aşig Abbas, yerim Tufargan,
Gähdan ağla, gähdan yada sal meni.

VAR MENİM

İsfahan mülkünden gelen hocalar,
Bu canımda intizarım var menim.
Biri hicran, biri möhnet, biri gem,
Gem evliyem, hiridarım var menim.

Ala gözün humarlayib süzmesin,
Ay gabağa gizil, inci düzmesin,
Deyin yara el duadan üzmesin,
Üreyimde ah u zarım var menim.

Men Abbas'am gelsin könlüm aradan,
Ohudum dersimi çihdim garadan,
Sen bilirsen yeri göyü yaradan,
Gülgez Peri kimi yarı var menim.

AYRILDIM

Ay arifler ganlı felek cebrinden,
Gohumdan, gardaşdan, elden ayrıldım.
Ferhad kimi çekdim Şirin gehrini,
Çığa pervaz etdi, telden ayrıldım.

Bir canım var, yar yolunda sadağa,
Bal bülenib dile dişe dodağa,
Ne müddetdi bağban idim bu bağa,
Dermedim göncsin gülden ayrıldım.

Abbas deyer yar ayrışı yamandı,
Heç kese gösterme Allah, amandı,
Ginamayın, elif geddim kamandı,
Dodag gaymag, dili baldan ayrıldım.

BELE GEDEREM

Ağa, Becan, Sultan Becan, Han Becan, Gözümle görmüşem öz mekanımı,
Ayrılmam Perim'den, bele gederem. Yara gurban dedim şirin canımı,
Aliş Becan, tutmuş Becan, yan Becan, Öldürsen de halal etdim ganımı,
Ayrılmam Perim'den bele gederem. Ayrılmam Perim'den, bele gederem,

Ne müddetdi derin deryaya daldım,
O deryadan dür götürdüm, dür aldım,
Şikeste Abbas'am bineva galdım,
Ayrılmam Perim'den, bele gederem,

DEYİLEM

Ne bahırsan gözü ganlı haramı, Yarın gapısında yüz gan eyledim,
Sen deyen günahkâr ha men deyilem. El uzatdım, çekdim, üz gan eyledim,
Her şehrin bir adı, bir sanı var, Bir könülle deydim, yüz gan eyledim,
Men Misir şehriyem, Yemen deyilem. Daha bir kesinen yaman deyilem.

Abbas ağlar, libasını soydular,
Zülm eyleyib gönçe gülün derdiler,
Hercayılar gaş oynadıb güldüler,
Eyle deyil yarım, hemen deyilem!

GELSİN

Bizden salam olsun arif olana,
Herkesin menimle var ise gelsin.
Cehennemi indi ona gösterrem,
Hansı bende günahkâr ise gelsin.

Zalim bende, uyma bunca giybete,
Giybet eden tez düşecek zillette,
İskender'i kim gönderdi zülmeye?
Her kim ondan heberdar ise gelsin.

Gizil gül beslenir hendar içinde,
Ennabi leblerin dehan içinde,
Abbas'am durmuşam meydan içinde.
Kime bu gen dünya dar ise gelsin

DERBEND'İN

Ay camaat, gelin te'rif eleyim,
Ne eceb düşübü yeri Derbend'in.
İskender el ile olub bergerar,
Çekilibdi burcu, barı Derbend'in.

Men gelmişdim bu Derbend'de galmağa,
Bir tülek terlanı ele salmağa,
Düşmen öldürmeye, gisas almağa,
Goçag olur ığidleri Derbend'in.

Derbend dedikleri bağçadı, bağıdı,
Alt yanı deryadi, üst yanı dağıdı,
Abbas deyer, eceb meyvesi çagridı,
Hesteye şefadı narı Derbend'in.

GAŞLARIN

Ders almamış açdım kitab ohudum,
Möhtac deyil heç ustaya gaşların.
Teze çihib kamandaların elinden,
Benzer üç gecelik aya gaşların.

Ovçu olan durar dağ damanında,
Derdi olan durar derdli yanında,
Ne durubsan seyrağının dahında,
Veribdi ömrünü zaya gaşların.

Bir halin bezirgan, bir halin hoca,
Hüsnün zekâtını ver men möhtaca,
Men Abbas'am eylemezdim iltica,
Meni getdi ilticaya gaşların.

DERD AYAĞINDAN

Başına döndüyüm, ay Gülgez Peri,
Çekerem hicrani derd ayağından.
Elin töhmetinden, felek cebrinden,
Düşmüsem çöllere derd ayağından.

Perim, senin üzün gören ter salar,
Öldürseler meyli dönmez tersalar,
Hicrandan meş alan, gemden ders alar,
Sen mene ders verdin derd ayağından.

Gabak aydır, zülf buluddur, üz gündür,
Sensiz menim bir saatim yüz gündür,
Heç demirsən, Gul Abbas'im üzgündür,
Gem başından tutar, derd ayağından.

GELMEDİ

Başına döndüyüm, gurban olduğum,
Hara getdi bahti gara, gelmedi?
Bülbül uçdu, soldu gülün yarpağı,
Gismet oldu gönce hara, gelmedi.

Şah hökmüyle han üstüne han getdi,
Ağlar didem, yaş yerine gan getdi,
Gol boşaldı, dil dalaşdı, can getdi,
Ahır apardılar dara gelmedi.

Abbas deyer bu ad yaman ad oldu,
Cismim ateş, goynum dolu od oldu,
Men can dedim, canan menden yad oldu,
İndi uzag düşdü ara, gelmedi.

KERİMDİ

Başına döndüyüm gül üzü ana,
Gelmesin Abbas'im, Allah kerimdi.
Derdinden olmuşam deli, divana,
Gelmesin Abbas'im, Allah kerimdi.

Felek meni şad eleyib güldürü,
Ağladıban çeşmim yaşın sildiri,
Becan kemfürsetdi, gelse öldürü,
Gelmesin Abbas'im, Allah kerimdi.

Gülgez Peri saralıban solunca,
Gaynayıban peymaneler dolunca,
Goy gelmesin Mehemed Han gelince,
Gelmesin Abbas'im, Allah kerimdi.

NEÇEDİ

Şikeste könlümün megsudu usta,
Bu Tebriz'in sonaları, neçedi?
Tikilibdi çarşları yanaşı,
Sarayları, binaları neçedi?

Erenler üstümde oldu nümayan,
Bir camal gösterdi, beyan ve beyan,
Bir sef melek gördüm, bir sef de gilman,
Dal gerdende siyahları neçedi?

Müştag oldum bir Perinin tağına,
Canım gurban olsun hoş yiğnağına,
Men Abbas'am, girsem hublar bağına,
Eyvan, otag, hanaları neçedi?

Yeridim, yeridim, yete bilmedim,
Derd ü gem elinden yata bilmedim,
Bir yorgan ovçuydum, tutabilmedim,
Ovum garlı dağlar aşdı da getdi.

Yahşı olar el içinde gul adı,
Çesmim yaşı yar gapısın suladı,
Könül guşu göye ganad buladı,
Girdi şikar bendlən, usdu da getdi.

BİLMEDİM

Men Abbas'am yalan gelmez dilime,
Geyri bülbul gona bilmez gülüme,
Terlan düşdü men nadanın eline,
Ovla ya bilmedim, gaşdı da getdi.

PERİ

Ne gülürsen menim kimi gülünce,
Sen mene gülünce, derde gül Peri!
Alişan otagda, gülşen bağcada,
Süseni, sünbülü der de gül, Peri!

Abbas getirildi dar ayağına,
Hina tek yahillam yar ayağına,
Yohsulu çekerler var ayağına,
İndi menim kimi merde gül, Peri!

BURADAN SENİ

Başına döndüyüm, ay, geşeng Esmer,
İstemem gedesen buradan seni.
Menim meylim ele senle hoş olub,
Ne hoş helg eleyib yaradan seni.

Gözeller içinde besli bellisen,
Terlan cilvelisen, yüz heyalisan,
Ağ sinesi bir cüt goşa halişan,
Görceyin tanıdım oradan seni.

Alem bilir, Âdem ata zatiyam,
Göyü bilmem, yerin yeddi gatiyam,
Şikeste Abbas'am, herabatiyam,
Könül, heç görmedim abadan seni.

BU SABAHLARI

Bir seda eşitdim canan elinden,
Oyardım yuhudan bu sabahları.
Bir cavab almadım yarın dilinden,
Görüm açılmasın bu sabahları.

Abbas deyer Müsellaya varmadım,
El uzadıb yar zülfünü hörmədim,
Bir bağ saldım, güllerini dermedim,
Derdiler, tökdüler bu sabahları.

YARIM APARDI

Başına döndüyüm, gurban olduğum,
Goyma deli Becan yarım apardı!
Alışib oduna büryan olduğum,
Goyma, Deli Becan yarım apardı!

Seninle gezirdik, Tebriz'de bağı,
Sineme çekirsen dağ üstden dağı,
Bende saldın menim kimi dustağı,
Çoh meni goyubsan darda, gül, Peri!

Gözellikde senin evezin hanı?
Hüsünü behş edib keremin kani,
Dağların maralı, çemen ceyranı,
Ovçular keçirmez bereden seni.

Ay galibidi gönortanın yerine,
Talib olan gullug eyler pirine,
İki sevgi yetse biri, birine.
Tanrı'ya hoş geler bu sabahları.

Şah Abbas hökmüyle nameni yazır,
Gurub kecaveni olubdu hazır,
İsfahan'dan geldi bu zalim vezir,
Goyma, deli Becan yarım apardı!

Men Abbas'am, heç vaht söylemem yalan,
Elime, ölkeme saldilar talan,
Hoca, Deli Becan, Allahverdi Han,
Goyma Deli Becan yarım apardı!

BU YANDADI

Geder iken bir ümmana tuş oldum,
Behrler çalhanır, göl bu yandadi.
Boy geder bir yana buhag min yana,
Cığa pervaz eyler, tel bu yandadi.

Gülgez deli olub yohsa divana?
Üz çevirib gedir çöl, biyabana,
Burdan bir yol gedir ol Tufargan'a,
Tamam gohum, gardaş el bu yandadi.

Hökmen Malik Ejder, ismindi Edhem,
Didelerim gan, yaşı töker demadem,
Lütf eyle Abbas'a gibleyi álem,
Gadasın aldığım, yol bu yandadi.

SARI GEL SARI

Başına döndüyüm, alagöz Peri!
İnsaf eyle bize sari gel, sari.
Leyl ü nahar hesretini çekmekden,
Gül rengim olubdu sari, gel, sari.

Canım gurban olsun hemiše merde,
Ay yaradan, fürset verme námerde!
Abbas'i salıbsan bulunmaz derde,
Dermanı özünde sari, gel, sari

AYRIL *

Gasid geldi, gesden heber getirdi
Elif olan geddim dala yetirdi
Ahdi çeşmim yaşı üzüm götürdü,
Eynim, adaların sil, ondan ayrıll!

Başına döndüyüm gül üzülu cavan,
Halal himmet ele, gel ondan ayrıll!
Bilmez idim, bele hicran derdini,
Lütf ele, üzüme gül, ondan ayrıll!

Eşgin ateşidi sinemde defter,
Gece, gündüz sensen dilimde ezber,
Sen ol bu Peri'ye buta verenler,
Golunu boynuma sal, ondan ayrıll!

EZİZİM

Gazdım Isfahan'ı, nisf-i cahani,
Senin kimi güzel hanı, ezizim?
Dodağın şekerdi, şehdi mat eyler,
Ağzın içi góher kani, ezizim.

Siyah zülfün dar gerdeni döyüdü mü?
Onun derdi, menim geddim eğdi mi?
Zalim Şahin eli sene değil mi?
Dağıdaram hanimanı ezizim.

* Bu koşma, Tufarganlı Abbas'in sevgilisi Peri'nin ağızından söylemişdir. (Hazzılayanların notu).

Gemzesi bellidi gaş ü gözünden,
Men ölmədim yanağından üzünden,
Eyleme gapında çügül sözünden,
Abbas kimi növcevani ezizim.

GÖRMÜŞEM

Aradım Osman'ı, gezdim Ecem'i,
Misri İstanbul'u Şam'ı görmüşem.
Harda adı belli güzel varsa da,
Arayıb, ahtarib hamı görmüşem.

Mene yarın her sitemi gözeldi,
Üreyimde derdi gemi gözeldi,
Perim geşeng güzel, nami gözeldi,
Çar ü naçar o pernamı görmüşem.

Fir'on'u Firdövsi, Nemruđu Şeddad,
Onlar da dünyaya goydular bir ad,
Yusif'le Züleyha, Şirin'le Ferhad,
Behram ile Guldəm'i görmüşem.

Abbas'am, sözlerim dilimde ezber,
Hekk olub sinemde derdim bir defter,
Şahim, sizin olsun mescid ü menber,
Men gözümle Müsellami görmüşem.

PERİM

Seher seher ser çeşmeler başında,
Gün kimi dağlara yayılan Perim.
Herkes menden sene yaman gandırsa,
Ya egreb dişlesin, ya ilan Perim.

Götür sürmeni çek gaşına gelsin,
Çal eyri çalmanı başına gelsin,
Abbas'in sözleri hoşuna gelsin,
Huriler gizdən sayılan Perim.

AYRI SALMASIN

Başına döndüyüm alagöz Peri,
Tanrı seni menden ayrı salmasın.
Hag götürsün bu garını aradan,
Nişanası bu dünyada galmasın.

Ciyerin doğrasın bir almaz biçag,
Yeddi il yan yerde uzansın naçag,
Gohumu, gardası düşsüner gaçag,
Ehvalini heber alan olmasın.

Gedeni gelmesin, yatanı ölsün,
Göz göz olsun, gabig goysun, soyulsun,
Her yanına yetmiş pilte goyulsun,
Ne yiğib yerini salan olmasın.

Sen pozmusan yazig Abbas halim,
Men sene neyledim, Tanrı zalimi,
Çekim ciyerine mən çengalimi,
Cenazene yahın gelen olmasın.

HOŞ GELDİN

Başına döndüyüm ay Esmer Hanım,
Teşrif gılıb sen bu bağa hoş geldin.
Süsənden, sünbüldən derib destine,
Merhemet eyledin, saya hoş geldin.

Gözeller içinde besli bellisen,
Şirin ihtilathi, lebi ballısan,
Zenehdanı bir cüt goşa hallısan,
Gatardan ayrılmış maya, hoş geldin.

Hicran keçdi könlüm natavan oldu,
Gara bağrim lahta lahta gan oldu,
Dağlıdı gözeller perişan oldu,
Elif geddim döndü yaya, hoş geldin.

Abbas deyer halay halay a dağlar,
Tebib görse yaralarım, gan ağlar,
Esmer bundan getse boş galar bağlar,
Sen verme ömrünü, zaya hoş geldin.

Gözelliyi ele car olan Peri,
Gerdene hemayil tah, aydın olsun.
Sevdası serimde var olan Peri,
Sinemi odlara yah, aydın olsun.

Bir zamanlar dövrən sürdürüm sizinle,
Aşiq etdin söhbetinle, sözünle,
Ezel başdan mene baban gözünle,
İndi özgelere bah, aydın olsun.

Gul Abbas'ı ne kenara atmışan,
Hencayile ülfetini gatmışan,
Deyesen ki taza aşna tapmışan,
Sevdiyim, gözlerin çoh aydın olsun.

INCİMESİN

Gedem goyup yar yanına gelende,
Ele gel, ele get, yol incinmesin.
Şeker leblerinden mene buse ver,
Dodag terpenmesin, gül incinmesin.

Bülbül feğan eyler gül hevesinden,
Goşa nar asılıb yar sinesinden,
Ele gel, ele get bağ beresinden,
Bülbüller hürküşüb, gül incinmesin.

Abbas deyer ağlayanlar gülende,
Nazlı yar soruşub halin bilende,
Merhamet eyleyib bize gelende,
Dola gerdenine, gol incimesin.

Derildi bostanlar, boş galdi tağlar,
Könül istediyin vermesen ağlar,
Ağ sinen üstünden darayı bağlar,
Heykel arasından sal, incinmesin.

Gözeller içinde sen gızıl güller,
Dolansın başına şeyda bülbüller,
Esme seba yeli, titreme çöller,
Çığalar terpenib tel incinmesin.

SENE GURBAN

Gadasın aldığım, neden melulsan,
Eger lal isense, dil sene gurban.
Gümüş neşter ile tökdün ganımı,
Nazik ellerinle sil, sene gurban.

Mal geder otlayar dağın içinde,
Pilte şö'le verer yağın içinde,
Bağbanı dindirdim bağın içinde,
Dedi süsen, sünbü, gül sene gurban.

Başına döndüyüm gözleri hendar,
Turunclar baş verib çihib yahandan,
Dedim güzel bir buse ver o haldan,
Acılglandı dedi, al, sene gurban.

Sen ki, bu gaydada bele gözelsen,
Yohdu gözelliğde sene tay, gelin.
Gaşların kamandi, kirpiklerin oh,
Ağ üzünde goşa hallar, ay gelin.

Abbas deyer gizil gülü derginen,
Derib derib sinem üste serginen,
Ağ üzünden bir cüt busa verginen,
Hesab eyle gonşulugda pay, gelin.

GELİN

Hag götürsün aralıdan yamanı,
Artsın seyrağının derdi amanı,
Her kim vursa sennen menim aramı,
Düşsün evlerine görüm vay gelin.

ÖP

Könül mecnun kimi yayın dağlara,
Eyil, bu lalenin budağından öp.
Pervane teg dolan yarın başına,
Aralara tellerin gabağından öp.

Kitabda ohunan sina yahşidi,
Seyrağıb gerdeni sina yahşidi,
Men dedim öpmeye sine yahşidi,
Könül ha yalvarır, buhağından öp.

Almag olmaz nanecibin gizini,
Çekmek olmaz bedesilin nazını,
O üzünü, bu üzünü, gözünü,
Dilinden, dışinden, dodağından öp.

Bağçalar titreşir bardan öteri,
Almadan, heyvadan, nardan öteri,
Abbas, ağlayırdın yordan öteri,
Dur, Şah-i Merdan'ın ayağından öp.

YANDIRAR

Bed övladı ezel başdan tanıram,
Cör çöp yiğär, yad ocağın yandırar.
Seher durar ar namusun gözlemez,
Suyu töker, öz ocağın söndürer.

Abbas bu sözleri deyer serinden,
Arhi vurun suyu gelsin derinden,
Söz bir olsa dağ oynadar yerinden,
El bir olsa, zerbi kerem sindirar.

Ulğun cuşa gelse köpük yağ olmaz,
Söyüd bar getirse, bağça, bağ olmaz,
Zibil tepe olsa küllük dağ olmaz,
Yel esende alçaglara yendirer.

AY BU YANDA DUR

Başına döndüyüm ala göz Perim,
Apardin ağılımı ay bu yanda dur.
Ağıl başda deyil, ruh da bedende,
Eyledin tarımar ay bu yanda dur.

Halaldandır mayam, bulunmaz haram,
Gırhlar meclisinde men orda varam,
Seyrağıb adamlı heç olmaz aram,
Şeytandi fe'linden ay bu yanda dur.

Abbas'am, dövrənim ay bele keçdi,
Dolandı ruzigar, ay bele keçdi,
Sallandi bir Perim ay bele keçdi,
O sebebden dedim ay bu yanda dur.

YAR

Könül gemgin sehraları gezirem,
Ne insafdı, men de sensiz galım yar.
Gözüm görür, yarınlı yarın dindirir,
İsterem ki senden kamım alım yar.

Ayri düşdüm vetenimden, elimden,
Bülbülümden, gülşenimden, gülümden,
Men ne dedim, sen incidin dilimden,
Hesret galdım, men dermedim gülüm yar.

Gizlin gizlin senle etdiyim ilgar,
İndi bildim sen de yohmuş etibar,
Her kim verse yordan mene bir habar,
Şirin canım ona müjde gılım yar.

Abbas deyer terk eyledim elimi,
Bir dermedim ağ sinenden gülümü,
Arada var çerh-i felek ölümü,
Goy camalın görüm, ondan ölüm yar.

YETİŞER

Gözel Peri, menle yaman başlama,
Menim erzim geder, hana yetişer.
Gaşların lel olsa yohdu giymeti,
Min tümendi, bezirgana yetişer.

Meclisine sürahiler düzüler,
Ala gözler humarlanıp süzüler,
Bir muyun üzülse, canım üzüler,
Zelzelesi Al-Osman'a yetişer.

Abbas deyer Perim nigabı atdı,
Camalın gösterdi, günü yubatdı,
Ağ üzde halların Misri nebatdı,
Sekkiz cennet-i rızvana yetişer.

BAR GELİ

Payız olcag bağlar töker hezeli,
Bahar olcag bağçalara bar geli.
Bir iyidin olsa bahti, igbali,
Cennet bağçasından ona nar geli.

Ölkenizde ne aşnayam, ne yadam,
Dost yanında ne gemginem, ne şadam,
Ay camaat, ne belali seyyadam,
Tor gururam terlan üçün sar geli.

Abbas deyer gencin üstü bedendi,
Gara bağrim delik, zeden zedendi,
Ay hezarat, heç bilmirem nedendi,
Aleme gen, dünya mene dar geli.

SUDAN GELİR

Başına döndüyüm ala göz Peri,
Ele bildim sonam bu sudan gelir.
Müjgan atdı, deydi keçdi sinemden,
O çadı gemzeler, busudan gelir.

Başına örtübüdö kalağay, gezer,
Eyri tel üstünden gizil düymeler,
Beline yaraşib zerbaşdan kemeri,
Çepkenli çarçatlı ağ beden gelir.

Abbas'am yetirdim aman amana,
Ne ola bir elim çata canana,
Goynu içi dönüb taza bostana,
O serhoş sevdigim hamamdan gelir.

OYNAR

Başına döndüyüm ala göz Peri,
Öz, özüne geyri halinan oynar.
Cevahir metahi, dür hiridarı,
Tutubdu destinde, lelinen oynar.

Sensiz görüm harab galsın bu bağı,
Şeyda bülbül ne zövg eyler, ne zağı,
Zülfü dal gerdende açıb mezağı,
Ağ üzü münevver, halinan oynar.

Ay Abbas, Peri'nin be'zi işleri,
Yorğun maral kimi hoş bahışları,
İnciden, sedeften, dürden dişleri,
Ağrı süd, dodağı balinan oynar.

MENİ GÖR

Doiannam başına misl-i pervane,
Hesret gözü yolda galan, meni gör!
Eşgin siteminden çarhın elinden,
Saralıb gül kimi solan, meni gör!

Ser goydum payendaz, etdim üz yara,
Baygu kimi meydan verme üz yara,
Zülf perişan, yaha yırtığ, üz yara,
Könlümü şikeste bulan, meni gör.

Şikeste Abbas'am çekerem gemi,
Neyler mene seyrağıbin sitemi,
Keremli sultanın budu keremi,
Keremsiz, gezebnak olan, meni gör!

GETDİLER

Gasid geldi yordan heber getirdi,
Nece çekim ol ferağı, getdiler.
Aşig meşugini gehre yetirdi,
Çekdiler sineme dağı, getdiler.

Mal ü mülkü verib ahça aldılar,
İlgarı verdiler, buhça aldılar,
Barı terk etdiler, bağça aldılar,
Perişan goydular bağı, getdiler.

Abbas cavan ömrün sen verdin bada,
Günü günden derdin oldu ziyada,
Yediler, içdiler, fani dünyada,
Aldılar beş arşın ağı, getdiler.

MAH-İ ENVERDİ

Könül bir cananın sevdasındadı,
Cismde insandı, mah-i enverdi.
Buyunu arzular bağçada bülbül,
Bilmirem, süsendi, ya senuberdi?

Sevdiyimin hüsnü Gureşin nuri,
Yusif-i Ken'an'dı Çin'in fekfuri,
Deyirler behişt de çoh olur huri,
Onlar da köhnelib, yar teze terdi.

Çohu aşılığının asan şey sandı,
Cefasını gördü çoh tez usandı,
Canım bir Peri'nin oduna yandı,
Goy desinler, Abbas üçün bir ardi.

NE GÖZEL İMİŞ

Bir gün bir nazenin geldi güzara,
Gülgez simaları ne güzel imiş.
Ganovuz köyneyi, atlar goftası,
Yaşıl basmaları ne güzel imiş.

Yohdu beraberin senin dehirde,
Ne insanda, ne zerbafta, ne zerde.
Yaşıl baş ona teg titreşir serde
Çığlı telleri ne güzel imiş.

Söylediyim sözler layigdi dosta,
Dostu görmeyende galram yasta,
Saatı hoş vahtda yaradan usta,
Çekibdi halları ne güzel imiş.

Aç hüsnün kitabı ohuyum baş baş,
Neggaşlar çekmişler ne güzel gaş daş,
Gucubdu zer kemer gabağından gaş
O geddi dalları ne güzel imiş.

Gurbanam cananın gelem gaşına,
Abbas'ı salıbdi eşg ataşına,
Nişana alıbdi bağrim başına,
Sancıbdi milleri ne güzel imis.

Mal ü mülkü verib ahça aldılar,
İlgarı verdiler, buhça aldılar,
Barı terk etdiler, bağça aldılar,
Perişan goydular bağı, getdiler.

SARI ÂŞIK

17. yüzyıl aşıklarındanandır. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Onun mezarı Karabağ'ın Zengezür bölgesinin Gülebürd köyü yakınındadır. Mezar taşına saz resmi hakkedilmiştir. 1927 yılında arkeologlar mezarı incelemiştir ve mezarin 17. yüzyila ait olduğu fikrini ispatlamışlardır. Onun hayatı etrafında teşekkül eden bir de halk hikâyesi vardır. Yahşı ve Aşig isimli bu halk hikâyesi üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunların arasında en önemlisi Ehliman Ahundov'a aittir. Hayatı hakkında manilerinde (bayatlarında) ve yukarıda bahsettiğimiz hikâyede bilgi bulabilmekteyiz. Aşağıdaki maniler onun hayatı ile yakından ilgilidir:

Men Aşig tersine goy,
Ter teni tersine goy,
Yahşını giblesine,
Aşığı tersine goy.

Men Aşig bu dağılen,
Gün sırımış budagilen,
Sene yahşı demezler,
Men olsem bu dağ ilen.

Gerçekden de, Âşık'ın yahşı adlı bir güzele aşık olduğunu biliyoruz. Mehemed Bey Âşık, Peri adlı sevgilisinden bahsederken söylediğine manilerin birisinde Âşık ve Yahşının ismini de zikretmiştir.

Terlanın yahşı Peri,
Garşida yahşı Peri,
Men Aşig'dan yahşıyam,
Yahşı'dan yahşı, Peri.

Lirik şirler söyleyen Sarı Âşık aslında manileri ile ün yapmıştır. Cinashî maniler söyleyen Âşık'ın şirleri diğer manilerle karışmıştır. Bu sebepten onları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Onun manileri cönüklerde çok sayıda bulunabilir. Manilerde de ahlaklı ve terbiyeli konulara ağırlık verdiği görülmektedir. Yine manilerde atasözleri ve hikmetlerden istifade edilmiştir.

Âşig'em bağda dara,
Zülüfunu bağda dara,
Vefali bir dost üçün,
Rum'u gez Bağdad ara.

Âşık bu manisinde "Vefali yar tek tek ele düşür" atasözünden istifade etmiştir. Bilindiği gibi manilerin konusu umumiyetle sevgidir. Sarı Âşık da manilerinde maşügenün sevgisini, kendisinin ona karşı olan muhabbetini işlemiştir. Edebi sanatlardan da istifade eden Sarı Âşık, şiirlerinde tesbih ve cinas sana-tını ustalıkla kullanmıştır.

Men Âşig'em ganlı gül,
Ganlı seviş, ganlı gül,
Yemiş bülbul bağırı,
Çıhmış ağızı ganlı gül.

Bu Âşig oda yandı,
Od tutdu, o da yandı,
Yar çekdi, men yeridim,
Mən çekdim, o dayandı.

O, manilerinin dışında koşma ve tecnisleri ile de tanınır, fakat manilerinin yanında diğerleri çok cılız kalır.

KAYNAKLAR

E. Ahundov, Sarı Âşig, Bakü 1966.

P. Efendiyyev, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 191-193.

Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, I. cilt, Bakü 1960, 491-495.

Mirzazade Mustafa Fahrettin, "Azeri Âşiklarından Sarı Âşık," Azerbaycan Yurt Bilgisi, 3 (28), Nisan 1934, 176-178.

Telli Saz Üstadları, Bakü 1964, 7-10.

(Azerbaycan Âşikları ve El Gairleri, I, 88-92).

GOŞMALAR

YETİŞDİ

Bir name yazmışdı gözeller şahı,
Geldi meni mübtelaya yetişti.
Güše-yi külahım, fehr-i nameden,
Çerhe deyib, Mesihaya yetişti.

Şehbaz-i âlemden isterem seni,
Hüda'nı seversen unutma meni,
Guya ki Yusif'in gül pireheni,
Geldi Yegub binevaya yetişti.

Sen Gerib Âşig'in giblegahısan,
Melamet mülkünün padişahısan,
Âşig-i sadigin sen penahısan,
Seadetin Süreyya'ya yetişti.

A YAHSİ

Şikar edib tutdum bir şah-i terlan,
Sen etdin ağlımı zail, a yahşı.
Seni seven keçer can ü serinden,
Olar camalına mail, a yahşı.

Mehebbeti olan ister sazını,
Men çekerem her dem senin nazını,
Sems ü gemer kimi görkez üzünü,
Gün teki âleme yayıl, a yahşı.

Gaşların bir ohdu kipriyin almaz,
Haramdan ohlasan oram sağalmaz,
Geder bu gözellik sene de galmaç,
Egerçi serhoşan ayıl, a yahşı.

Meni sene aşig etdi yaradan,
Seyrägbî Hagg götürsün aradan,
İsteyirsen heber tutgil Sara'dan,
Yollarında menem sail, a yahşı.

GÖRSEYDİM

Gederdi sinemden bu dağ-i hesret,
Eğer senin camalını görseydim.
Eyiliben geddim dönmezdi yaya,
İki ebru hilalını görseydim.

Dolanım başına, gibleyi hacet,
Gurban olum sana, ey serv-gamet,
Gumru kimin bağlayardım itaet,
Senin nazik nihalını görseydim.

Hicranın elinden yetmişem cana,
Ne deyim derdimi, gelmez beyana,
Bahmanam Cennet'de huri gılmana,
Birce lehze vüsalını görseydim.

Ke'be-yi kuyindi Aşigem me'rac,
Dergah-i vesline tapılmaz elac,
Sehra-yi hütenden alardım herac,
Süzgün çeşm-i gezalını görseydim.

GÖZLERİN

Eyibdi geddimi gaşların tağı,
Gesd eleyib şırın cana gözlerin.
Bu geder şuh bahib aşig öldürme,
Heyifdi batmasın gana gözlerin.

Camalın şölesi güneşden e'la,
Seni gören nece olmaz mübtela,
Gemze-yi celladin, hedengin bela,
Rehm elemez heç insana gözlerin.

Gözellikde sensen bugün yegane,
Canım gurban olsun sen tek canane,
Yihar Âşig evin eler virane,
Dolananda her bir yana gözlerin.

GELMEDİN

Ve'de verib mene gellem demişdin,
Gözüm galdi intizada gelmedin.
Sensiz menim ağlamagdi munisim,
Mensur kimi galdım darda, gelmedin.

Men ele Âşig'em ey ve'dehilaf,
Nize-yi ahımdan çerh olar şikar,
Bele olar ay bimürvet nâinsaf,
Getdi elden ihtiyar da gelmedin.

VAR

Geldi gasid dedi men biggerara,
Şuh-i dil-rübanın iztirabı var.
Sôle-yi ah Süreyya'dan keçibidi,
Gündüz ne arami, ne şeb habi var.

Ne hoş çekib seni neggaş-i ezel,
Geza şövgetine vermisen helel,
Gözellikde sensen şehs-i bîbedel,
Herçend-i felekin afitabi, var.

Âşig, sırın oldu halga dasitan,
Gün be gün ehvalin oldu perişan,
Sağlıgına içdiklerim oldu gan,
Ne geder saginin mey-i nabı var.

BAYATILAR *

Bu Âşig zinde deyil,
Ağlı özünde deyil,
Kim deyer hag cemali
Yahşı üzünde deyil.

Âşig minaya deyer,
Gurban minaya deyer,
İl var bir güne deymez
Gün var min aya deyer.

Garşida yahşı dağlar,
Köçmeye yahşı dağlar,
Herkesin bir dağı var
Âşig'i yahşı dağlar.

Gözellik soy ilendi,
Şahmar da soy ilandı,
Nesimi tek bu Âşig
Yolunda soyulandi.

Men Âşig'am ganlı gül,
Ganlı seviş, ganlı gül,
Yemiş bülbül bağrını
Çihmiş ağızı ganlı gül.

Âşig Garamanlıdı,
Halın Gara, manlıdı,
Yahşının te'nesinden
Yene gar amanlıdı.

* Bu mani örnekleri kitabın asılinda yoktur; ancak bu sahada şöhret kazandığı ifade edilen bir aşığın o türde ait numunelerinin bulunmaması bir eksiklik olarak kabul edilmiş, bu manilere yer veren diğer bir kaynaktan (Telli Saz Üstadları, Bakü 1934, 7-10) alınması uygun görülmüştür. Ayrıca, hayatı bahsinde verilen numune manilerle yukarıdaki maniler arasında imlâ farkı görülmektedir (Hazırlayanların notu).

Âşig yamanı görüm,
Hali yamanı görüm,
Ne yaman meni görsün
Ne men yamanı görüm.

Âşig'in yarı yarı,
Baygunu yarı yarı,
Alçalsın uca dağlar
Görünsün yar diyarı.

Men Âşig'am, gül eller,
Bülbül bağda gül eller,
Deryacan ağlın olsa
Yohsul olsan güller.

Âşig'am, bah semaya,
Ner esrir, bahsa maya,
Zerrece üzün görsem
Namerdem bahsam aya.

Tarlanı köz öldürür,
Kababı köz öldürür,
Âşig'i gürbet elde
Te'neli söz öldürür.

Men Âşig'am, ay meler,
Bülbül altdan ay meler,
Deryada bir gül bitib
Su deyiben ay meler.

Bu Âşig oda yandi,
Od düşdü, o da yandi,
Yar çekdi, men yeridim
Men çekdim, o dayandi.

Âşig tersine goyun,
Yuyun, tersine goyun,
Yahşimi giblesine
Men tersine goyun.

Men Âşig'am ne vaya,
Dur gulag as nevaya,
Ne namerde yoldas ol
Ne aha düş, ne vaya.

Men Âşig şirin gele,
Şirin yar şirin gele,
Ferhad gayalar çapar
Gözleyer Şirin gele.

Men Âşig'am, yad eli,
Ya divana, ya deli,
Gebrim od tutub yanar
Sene deyse yad eli.

Ay ağalar size beyan eyleyim,
Yene yahşı olar yar aşnalığı.
Sen sevesen yarı, seni sevmeye,
Olar bülbul ilen har aşnalığı.

.....
.....
Bir adam ki, loğma ilen dost olur,
Olur yağış ilen gar aşnalığı.

Bunların dışında onun bağlamaları, muammaları, hikâyeleri, cıgali koşmaları, atışma ve geraylıları mühimdir.

Ne baharsan maral gözlüm,
Mene biganalar kimi.
Durub dolanım başına,
Şama pervaneler kimi.

Gel gedek Çin ü Maçın'a,
Hesretem üzün maçına,
Al meni goynun içine,
İstekli balalar kimi.

Kasım, şiirlerinde yalnızlık, yoksulluk, dünyadan sıkayette gibi temaları işlemıştır. Zaten "Heste" mahlasını alması da manidardır. Bunun dışında "Heste Cismim" "Heste Könü'l", mahlâslarını da şiirlerinde bulabiliyoruz. Burada kullanılan "Heste" kelimesi, vücudun hastalığını değil teklik, yalnızlık, yoksulluk mânâlarını ifade etmektedir.

Hasta Kasım'ın hayatı etrafında bir hikâyeyi tasnif edidiğini yukarıda zikretmiştik. O, Ali Yar, Masum ve Cihan ile Abdullah adlı üç hikâye tasnif etmiştir ki bunlardan sonucusu Doğu Anadolu'da bugün de anlatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Dr. Haver, Aslan, "Azerbaycan Âşık Edebiyatı," Hazer, 1 (11-12), Şubat-Mart 1980, 13-19.
Aşıqlar, Bakü 1960, 40-44.
Âşık Lütfi Aydin (Anl.), "Dede Kasım'dan Hikâyeler : Cahan ve Abdullah," Karseli, 7 (84), Temmuz 1971, 3-4. Burdan itibaren 8 (92), Mart 1972'ye kadar 8 sayı.
Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi, 1, cilt, Bakü 1960, 495-499.
Paşa Efendiye, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 193-195.
Hasan Kartarı, Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları, Ankara, 1977.
Fahrettin Kirzioğlu, "Dede Kasım," Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, 2. cilt, 209.
S. Paşayev, Heste Gasım, Bakü 1975.
Osman Sarıbelli, "hzl" Azerbaycan Poetry, Moskova, 623-625.
Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 15-19.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 93-118)

HASTA KASIM

18. yüzyıl âşıklarındandır. O, lirik ve didaktik şirleri ile ün kazanmıştır. Onun şirlerine baktığımız zaman bilgili, seciyeli bir âşık olduğunu anlayabiliriz. Kurbanı, Sarı Âşık ve Tufarganlı Abbas'ta olduğu gibi Hasta Kasım'ın hayatı hakkında da bilgimiz yoktur. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Şirlerindeki "Hasta Gasim Tikmedaş" misraına bakarak onun Güney Azerbaycan'ın Tikmedaş köyünden olduğunu söyleyebiliriz.

Hasta Kasım'ın şirleri 19. yüzyılın sonlarında M. Mahmutbeyov tarafından yayımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda aynı araştıracı Şamaha'nın Tiran köyünde Âşık Oruc'dan "Molla Gasim" halk hikâyesini derlemiştir ve Kaspi mecmuatında yayımlanmıştır.

Hikâyedeki hadiselerin tamamı Tikmedaş'ta cereyan etmiştir. Hikâyedeki Kasım, Şehzade Nurullah'ın oğlu; sevgilisi olarak görülen Melek Sima ise Tikmedaş'ın hakimi Ali Han'ın kızıdır. Hikâye bu iki sevgilinin aşğını konu almaktadır.

Hikâyede, hazırlıçılık, sanatı vs. ile Hasta Kasım hemen tanınabilir. O bu faziletleri ile Nadir Han'ın da dikkatini çeker. Yine hikâyede Hasta Kasım'ın muhâtil aşıklarla atışmasına da yer verilmiştir.

Birçok memleketi gezip dolaşan Kasım, günün birinde Dağıstan'a gelir. Orada Lezgi Ahmet isimli bir âşık vardır. Bu karşılaşmayı Himmet Elizade şöyle anlatmaktadır :

"O zaman Dağıstan'da Lezgi Ahmet isimli bir âşık vardı. O, Hasta Kasım'ın Dağıstan'a geldiğini öğrenir. O da bir düğünde meclis yapan Kasım'ın yanına gelir. Bu arada Kasım'a laf atar. Hasta Kasım da ona cevap verir. Nihayet âşıklık geleğine uyarak evvela birbirlerine bir kahramanlık şiri söyleşirler. Daha sonra muamma, divani, tecnis dallarında söyleşirler. Hasta Kasım bu işlerin hepsinde başarılıdır. Birkaç ayağı da Lezgi Ahmet açar. Neticede Hasta Kasım cevabı çok zor olan bir muamma sorar. Lezgi Ahmet bu muammayı çözemez. Bunda da Hasta Kasım üstün gelir."

Hasta Kasım, koşma, tecnis geraylıları yanında ustadnameleri ile de tanınır. Onun ustadnameleri, insanları doğruluğa, iyiliğe, hayırseverlige çağırırken mülke, paraya güvenerek zulum edenlere de doğru yolu gösterir. Şirlerinde daima, yalnızca, kimsesize yardım edilmesi gerektiğini söyler.

Bir yere gedende özünü öyme,
Şeytana bac verib, kimseye söyme,
Eger güçlü isen fegiri döyme,
Deme var güvvetim, golum yahşidir.

Heste Gasım kime gilsin dadımı,
Canı çihsin, özü çeksin odunu,
Yahşı igid yaman etmez adını,
Çünkü yaman addan ölüm yahşidir.

Lirik tarzda yazmış olduğu koşmalarında da ahlâki ve terbiyeli fikirleri ön planda tutmuştur.

GERAYLILAR

DÜNYA

Gel bir senden heber alım,
Süleyman'dan galan dünya.
Ezeli gül kimi açıb,
Ahırında solan dünya.

Heste Gasım galib nâçar,
Bu sırrı bes kimler açar?
Gelen gonar, gonan köcer,
Hey salarsan talan dünya.

KİMİ

Ne bahırsan oğrun oğrun,
Mene biganeler kimi.
Durum dolanım başına,
Şama pervaneler kimi.

Gel gedeck Çin'e, Maçın'a,
Gurbanam zülfün ucuna,
Al meni goynun içine,
İstekli balalar kimi.

Heste Gasım Tikmedaşı,
Könlü gemli gözü yaşı,
Gökden uçdu yaşıbaşı.
Silkindi sonalar kimi.

GÖRDÜM

Megabirden güzar etdim,
Ecayib merdüman gördüm.
Garangu torpag altında,
Yatar cismile can gördüm.

Sınıh şahsı kimi başlar,
Çürümüş ol gelem gaşlar,
Tökülmüş inci tek dişler,
Yanar pir ü cavan gördüm.

Çürümüş ol gül endamı,
Tanimaz sübh ile şamı,
Alibdi çöhresin hamı,
İlan gördüm, çayan gördüm.

De görüm neye talıbsan,
Dersini kimden alıbsan?
Neçe min yol boşalıbsan,
Neçe min yol dolan dünya.

Dost gapısında dustağam,
Tellerine çoh müştäğam,
Yar elinden düyun dağam,
Dağdaki lalalar kimi.

Yoluhdum bir günahkara,
Günahından üzü gara,
Metaändan ziyân vara,
Bagayet peşiman gördüm.

Yumulmuş ol ala gözler,
Giyamet yolunu gözler,
Hani şirin şeker sözler,
Dehan-ı bizeban gördüm.

Kimi eyş ile işretde,
Kimi zövk ile söhbette,
Kimi renc ile möhnetde,
Gati halin yaman gördüm.

Gübür ehli sıfatını,
Beyan etdin sen ey Gasım,
Oturma yol girağında,
Dehi sindir haman, gördüm.

BAŞINA DOLANDIĞIM

Yahşı olar gohum, gardaş,
El, başına dolandığım.
Harda görsen, yara yalvar,
Dil, başına dolandığım.

Budu geldi bahar vahti,
Sinem oldu yarr tahti,
Soyuldu bülbülün rehti,
Gül, başına dolandığım.

Gaşların gurar divanı,
Tahtdan salar Süleyman'ı,
Heste Gasım'ın cananı,
Al, başına dolandığım.

YOLDAN EYLERSEN

Gözel, sende ne gayدادı,
Gedeni yoldan eylersen.
Salarsan eşgin oduna,
Ulusdan, elden eylersen.

Men ha billem sen ettarsan,
Gend ile noğul satarsan,
Deryalara tor atarsan,
Sonanı gölden eylersen.

Gözel, ne bildin halımı,
Eyibsen' geddi dalımı,
Men Gasım'a bu zülümü,
Kim eylerdi, sen eylersen.

YOHDU

Ay geserde duran gözel,
Niye tekseñ elin yohdu?
Niye pozgundu tellerin,
El şanada, telin yohdu?

Men gelirdim dağdan daşdan,
Sinem yanır gem ataşdan,
Ayrılmışan yaşıbaşıdan,
Tek sonasan, gölün yohdu?

Gel derdin Gasım'a söyle,
Bağrımın başını teyle,
Gonağa hoş geldin eyle
Yohsa lalsan, dilin yohdu.

İsfahan'da bir dellek var,
Nes girhanda zol çiharır.
Zünden az az götürür,
Derisini bol çiharır.

ÇİHARIR

Avağını goyur goşa,
Ülgücüñ çekir daşa,
Zerbi ele gelir başa,
Tikmedaş'a yol çiharır.

Bir fetesi vardır bezden,
Durub gelir seher tezden,
Yarı haggin alib bizden,
Yene acı dil çiharır.

Bu usda nece ustası,
Hemişə gözü tasdadı,
Heste Gasim can üstedi,
Ele bilir pul çiharır.

Bu zamanda ilgar handa,
Aşnaları yad eylerler.
Yeyerler nan ü nemeki,
Beş günde berbad eylerler.

Menim yarım fitne gaşlı,
Cigerim tügyan ataşlı,
Dostu goyub gözü yaşı,
Düşmenleri şad eylerler.

EYLERLER

Yaram sizler tebib naşı,
Didemden ahidir yaşı,
Yar yolunda verrem başı,
Bilsem ki imdad eylerler.

Mecnun kimi divaneni,
Şem yandırır pervaneni,
Heste Gasim biçareni,
Öldürüben ad eylerler.

DÜŞDÜ, GAR DÜŞDÜ

Ay ağalar, nakam getdim dünyadan,
Dağa gar düdü, gar düdü.
Özüm galdim gürbet elde,
Yada yar düdü, yar düdü.

Gedin deyin anasına,
Sığal versin sonasına,
Yar sinenin arasına,
Bir cüt nar düdü, nar düdü.

Heste Gasim'ı gem basdı,
Yar bizi zülfünden asdı,
Seyda bülbül gülden küsdü,
Güle har düdü, har düdü.

GOŞMALAR

NECOLA

Ay ağalar, nakam geldim dünyadan,
Yareb, menim hanimanım necola?
Gövher tek sözlerim, bayatılarım,
Lebi şirin sühenddanım necola?

Hayif ola, ağ bilekler, bazilar,
Ahum otlar ceyran ile yazilar,
Gohumum yoh, gardaşım yoh gazilar,
Yareb, menim hal ehvalim necola?

Ülgücünü çapışdırır,
Suyu taşdan gapişdırır,
Kesir, pambig yapışdırır,
Başımızdan kol çiharır.

Men Gasim'am, daha galmadı tabım,
Gızıl gülden çekilibdi gülabım,
Cedvelkeş Gur'anım gırh cüzv kitabıbm,
Üstü zerli gelemdanım necola?

ALINCA

Ay arifler, bir terlanım uçubdu,
Sağ elimden sol elime alınca.
Onu tutan heyr ü behrin görmesin,
Men yazığın nalesi var dalınca.

Âlimden ders aldım, Elif, bey üçün,
Sürâhiler düzülübü mey üçün,
Deli könül, gem çekirsen ne üçün?
Gemli günün şad günü var yanınca.

Gümüş kemer bağlayıbdi beline,
Danışdigca mail oldum diline,
Gül uzatdım nazlı yarın eline,
Canım aldı, gülü menden alınca.

Heste Gasim ve'de verdi yüz ile,
Yaşılıbaşlar gölden göle düzüle,
Bir ığid ki gatarından üzüle,
Ölüm yeydi bu dünyada galınca.

OLA

Bir güzel sevesen boyu tamaşa,
Gören kimi könül ona bend ola.
Gözelliyi, gül camalı bir yana,
Dil dodağı şeker ola, gend ola.

Men Gasim'am el götürmem canandan,
Canan garşı gelse keçerem candan,
Rengi artıq ola gülden reyhandan,
Zülfleri boynuma bir kemend ola.

SAZ OLA

Usta meni gözlerine feda gıl,
Senden saz isterem, amma saz ola.
Dindirende imran dille damışa,
Şeyda bülbüller tek hoş avaz ola.

Yamanı yamana, yahşını merde,
Te'rifini edim her düşen yerde,
Dolaşmaya simler, vurmaya perde,
Gözeller tek onda işve naz ola.

Heste Gasim sözüm söylerem eyan,
Ele car eylerem beyan be beyan,
Giymetin soruşsan tamam on tümen,
Ne ondan çoh ola, ne da az ola.

GÖRÜNCE

Gözeller güzel şah-i gülbeden,
Didem ağalar men camalın görünce.

Aşig deyer görünce,
Siyah telin görünce,
Get bir merde gul ol sen,
Nâmerd üzün görünce.
Mina gerden, bülür buhag diş inci,
Çekilibdi hilal gaşlar gör ince.

Kim yetikdi hagigatin evine,
Hagigatin me'rifetin evi ne?
Aşig deyer evine,
Hanesine, evine,
Yağib gemler yağışı,
Viran könlüm evine.
Dolanmayın heç namerdin evine,
Gözü çihar bir gonağı görünce.

Kim cahanda aşig oldu a vara,
Dolandı dünyamı galdi avara,
Aşig deyer avara,
Mecnun gezer avara,
Uyma namerd fe'line,
Seni goyar avara.
Heste Gasım ne gezirsen avara,
Ölüm yeydi bu günleri görünce.

ELİMDE

Üç gündü çihmişam o Tikmedaş'dan,
Gapına gelmişem canım elimde.
Ayağın torpağı govma gapından,
Sızıldaram giribanım elimde.

Heste Gasım kesilibdi hitabım,
Gizil gül tek çekilibdi gülabım,
Büllur gaşlı gizil üzü kitabım,
Yohdur zerli gelemdanım elimde.

OLMAZ

Adam oğlu, me'rifeti dürüst bil,
Yol erkân bilenin yeri dar olmaz.
Sırrini söyleme her yeten yada,
Bivefa dilberde e'tibar olmaz.

İgid gerek mürvetini atmaya,
Geflet yuhusunda gafil yatmaya,
Bir oğul ki böyük sözün tutmaya
O kimsede namus, geyret, ar olmaz.

YAR OLMAZ

Deli könül ne divane gezirsen,
Bivefa dilberden sene yar olmaz.
Düz çihmaz ilgari ehd-i peymani,
Hercayida namus, geyret, ar olmaz.

Vefaliya emek çeksen itirmez,
Bedesil nesihet, öyünd götürmez,
Gabag tağı ter şamama bitirmez,
Göy söyüdde heyva olmaz, nar olmaz.

Heste Gasım günü geçmiş gocadı,
Gelen bezirgandi, geden hocadı
Serv ağacı her ağacdandan ucadı,
Esli gitdi, budağında bar olmaz.

ÜZHAÜZ

Hegiget behrinde gevvasam deyen,
Gevvas isen, gir deryaya üzhaüz.
Aşig deyer üzhaüz,
Sonam gölde üzhaüz,
Garı düşmen dost olmaz,
Yalvarasan üzhaüz.
Bir merd ile ilgarını vur başa,
Namerd ile kes ülfeti üzhaüz.

Parçalandı gemim, galdi derinde,
Gerg oldu ummana, galdi derinde,
Aşig deyer derinde,
Dayazında derinde,
Sidgi, gelbi düz olan,
Hergiz galmaz derinde.
Gismet olsa o mövlanım derinde,
Üz döşeyek, secede gilag üzhaüz.

Heste Gasım cananına can deye,
Can danışa, can eşide, can deye,
Aşig deyer can deye,
Vefaliya can deye,
Görmedim hercayılar,
Cananına can deye.
Yoh vefalim can deyene can deye,
Bivefasan çek elini üzhaüz.

GETDİ

Nece gehremanlar geldi dünyaya,
Köç vahti yetişti, tez oldu getdi.
Rüstem'in zerbinden titredi dağlar,
Düşdü destanlara söz oldu getdi.

Necoldu Keykavus, hani Keygubad,
Hansi bu dünyadan almışdı murad?
Allah'lıq eyledi Fir'onla Şeddad,
Nemrud'un galası düz oldu getdi.

Hakimlik eyledi coh üzün vahdi,
Bütün kâinata Süleyman bahdi,
Tersine döndü Şah Cemşid tahtı,
Firudinin derdi üz oldu getdi.

İskender Dara'nı tahtından saldı,
Cahana şah geldi, sonu ne aldı?
Yarı yolda öldü, Misir'de galdı,
Gasım kimi yandı, köz oldu getdi.

AHULAR MENİ

Gece gündüz ağlaram men derinde,
Gocaldı nalalar, ahular meni.
Yarebim bu derd ü nalam eşidib,
Gelibdi gapında ahular meni.

Hekkak ister hek etmeye gaimdi,
Hegigetin gapsında gaimdi,
Çoh yahşidi öz dininde gaimdi,
Cahil Müslümanlar ahular meni.

Heste Gasım, kim yaraşır egyptara,
Baygunu gör mesken salmış ağ yara,
Bilmenem ki neylemişdim agyptara,
Yatar, durar, her dem ahular meni.

Payız derdim, gış möhnetim, yaz menim, Hüsn içinde yer almışan yar alım,
Hicran tapdağ etdi yayılan meni.
Soruşmadın halin nedir yar alım,
Götü gelem, serhettimi yaz menim,
Goyma dergahından yayılan meni.
Ya egreb dişleye ya ilen meni.

YAYILAN MENİ

Mehrum olmaz şecer gucub nar emen, Heste Gasim gördü emane geldi,
Sensiz getmem behişt men, nare men, Gevvashar dürr üçün emane geldi,
Tecüb galdim goynundaki nare men, Sinem oh zerbinden emane geldi,
Niye atar serhoş yay ilan meni? Dehi ne tapdarsan yayılan meni.

NAMENİ

Gericlikde gemharımsan, ezizim,
Yetiresen bir de dosta nameni.
İki dilli yurdan hezer eylerem,
Salır dilden dile dastana meni.

Ağzını ohşatdım zenbura, şana,
Naşı bülbul uçub gonar gülsانا،
Yar gemzene sinem tutdum, nişana,
Bes niye vurmursan, gesden, a meni?

AL İNDİ

Ne müddetdi hesretini çekirdim,
Zenehdani etdin mene al indi.
Talan salmış Hind'e, Belh'e, Hebeş'e,
O gaş indi, o göz indi, hal indi.

Gurban olum enisine, eline,
Zernişan seddesin calmış beline,
Payendazdı nazlı yarın yoluna,
Bu baş indi, bu can indi, mal indi.

Heste Gasim dost kuyine varanlar,
Namus anlar, geyret anlar, ar anlar,
Herf içinde elif idim yaranlar,
Felek eydi geddim oldum dal indi.

İNDİ

Gem elinden şikesteyem, ovrağam,
Dilim eyler nale indi, zar indi.
Heyli vahtdi camalına müştağam,
Soruş indi, danış indi, yar indi.

Menim yarıml illereten sağ ola,
Dörd çövresi behişt ola bağ ola,
Ne heddi var sedrin kimi ağı ola,
Kağız indi, beyaz indi, gar indi.

Men Gasim'am miskin miskin baharam,
Ümman olub deryalara aharam,
Ah çekende yandırıban, yaharam,
Dolanmasın gül yanına har indi.

Garşı durdur Leyli dağı göründü,
Boyun tek surahi, sağı göründü,
Goynunda şamama tağı göründü,
Bes niye goymursan bostana meni.

Men Gasim'am uzag atdım daşımı,
Didemden ahitdim ganlı yaşımi,
Dost yolunda men goyaram başımı,
Doğru gebul etse astana meni.

Meclisinde al şerablar içili,
Buhağından etri-i güler saçılır,
Dindirende dehanından açılır,
Şeker indi, nebat indi, bal indi.

Yar geydiyi atlas ile haradı,
Meni goyub özgelere varadı,
Ay ağalar, menim bahtım garadı,
Kitab açdım, bele geldi fal indi.

Bizim yerde naz çekmeye tab olmaz,
Vallah hüsnün kimi mahi tab olmaz,
Şuhluğuya memelere bab olmaz,
Narinc indi, turunc indi, nar indi.

Bülbul olan hergiz dönmez gülünden,
Dindirersen bal töküler dilinden,
Yeddi yerden sarmaşıbdi belinden,
Heberdar ol, seni çalar mar indi.

GAL İNDİ

Obalarımız sef sef olub yüklenir,
Başı ala garlı dağlar, gal indi.
Biz içmedik ab-i kevsər suyundan,
Soyug sular, ter bulaglar, gal indi.

Bivefasan vefan çohdu dünyada,
Aşnanın sırrını verersen yada,
Şamamanı derdirersen horyada,
Sebze, bostan sarı tağlar gal indi.

Bivefasan, heç görmedim vefan yar,
Tifil iken çoh çekmişem cefan yar,
Men ölünde kimler sürer sefan yar,
Ferş döşenmiş ağ otaglar, gal indi.

Heste Gasim tamam oldu sözlerim,
Eş ucundan kabab oldu gözlerim,
Geric yerde, yad ölkede gözlerim,
Veten deyib ağa, ağlar gal indi

YAHŞIDI

Deli könül menden sene emanet,
Deme bu dünyada galim yahşidi.
Bir gün olar gohum gardaş yad olar,
Deme ulusum var, elim yahşidi.

Goçagdan olubsan goçag olgunan,
Gadadan, baladan, gaçag olgunan,
Aşig ol, cömerd ol, alçag olgunan,
Deme varım çohdu, pulum yahşidi.

Bir meclise varsan, özünü öyme,
Şeytana bac verib, kimseye söyleme,
Güvvetli olsan da, yohsulu döyme,
Deme ki, zorluyam golum yahşidi.

Heste Gasim kime gilsin dadını,
Canı çihsin, özü çeksin odunu,
Yahşı igid yaman etmez adını.
Çünkü yaman addan ölüm yahşidi.

DİVANASIDI

Gece gündüz hesretini çekdiyim,
Heyalim heyalin divanası.
Meni senden uzag salan seyrağıb,
Bu çerh-i gerdişin zamanası.

İnsaf eyle a beymürvet, a zalim,
Dolanıb başına derdini alım,
Ala gözlü, suh bahışlı terlanım,
Bu Gasim gözlerin sadagası.

Gericlikde mene hemdem olan yar,
Bir beri gel ayagların gnrbanı.
Şikeste könlüme melhem olan yar,
Dilin, dişin, dodagların gurbani.

Könlüm ister yara gurban olmağa,
Dolanıb başına, heyran olmağa,
Ala gözlü yara mehman olmağa,
Ferş döşenmiş otagların gurbani.

Heste Gasim sen yolundan azarsan,
Mecnun kimi sehraları gezersen,
Ala gözlü yara name yazarsan,
Gelemdanın, barmagların gurbani.

AŞNALIĞI

Ay ağalar, gelin size söyleyim,
Ezel yahşı olar, yar aşnalığı.
Sen sevesen yarın seni sevmeye,
Olar bülbül ile har aşnalığı.

Bağban odur zehmed çeke elleşe,
Saldığı bağ çiçekleşe, güleşe,
Eger güçsüz güclü ile güleşe,
Olar terlan ile sar aşnalığı.

Hesta Gasım gem elinden mest ola,
Ehl-i derviş hırhasında pust ola,
Bir adam ki, lohma ile dost ola,
Olar yağış ile gar aşnadığı.

GALIBDİ

Köhne Şamahi'nın seyrin eyledim,
El deymemiş teze bağlar galibdi.
Ele köçüb gedib ulusu eli,
İşlenmemiş ağ otaglar galibdi.

Felek şad könlümden alma hevesi,
Ayırma yarımdan tutaram yası,
Nece oldu bu seyvanın yiyesi?
Derd gemi var tamam ağlar galibdi.

Hesta Gasım adım saha deyili,
Çerh-i felek senden ménem gileyli,
Ele köçüb gedib bivefa Leyli,
Birce Mecnun, bir de dağlar galibdi.

SENEM GEL

Te'rifli gözeller gel ha gel oldu,
Yaşılı, zerbaflı, allı Senem gel.
Övçunu görende maral bahışlı,
Ay üzü birçekli, hallı Senem gel.

Aşig odur bir söz desin özünden,
Alem bada geder ala gözünden,
Danışanda şeker damar sözünden,
Gaymag dodakları ballı Senem gel.

Hesta Gasım deyer henek henekli,
Ağ üzünde goşa hallar benekli,
Atlas nimteneli, ipek köyneklı,
Üstü başı tırme şallı Senem gel.

SEVDİYİM

Gedem basdin didelerim üstüne,
Sen hoş geldin, sefa geldin sevdiyim.
Gurban olum siyah çeşmin mesdine,
Ne eceb insafa geldin sevdiyim.

Sabaha dek didelerim uymazdı,
Seyrağıblar ganımızdan doymazdı,
O zalimlar seni mene giymazdı,
Sen eledin vefa, geldin sevdiyim.

Endelib tek ayırdılar gülümden,
Ah çekerem üreyimden, dilimden,
Egyar te'nesinden, menim elimden,
Çekdin çevri cefa, geldin sevdiyim.

Yar yanında yaslanaram men yüz il,
Sen taza gonçasan, men şeyda bülbül.
Bu derd meni öldürderdi yegin bil,
Sen derdime sefa geldin sevdiyim.

Mem Gasım'am sinem Haggın kelamı,
Sükür Haggı yar eşidib nalımı,
Camalın şölesi basmış alamı,
Düşmüş Gafdan Gafa geldin sevdiyim.

TER GÜLER SENEM

Ter getdim, ter yarın, ter hanesine,
Ter mehman, ter eyler, ter güler Senem. Ter beyaz, ter ehmer, ter yanağında,
Ter hubdur, ter şuhdur, ter nazenindir, Ter şeker, ter damar, ter dodağında,
Ter deyer, ter söyle, ter güler Senem. Ter tutub, ter dişler, ter güler Senem.

Ter gemzen, ter hedeng, ter sinesinde, Ter çesmi, ter cadu, ter fitnelidir,
Ter atmış, ter peykan, ter sinesinde, Ter lale, ter derib, ter tutmalıdır,
Ter asmış, ter narın, ter sinesinde, Ter miyan, ter gerden, ter sonalıdır,
Ter deymez, ter sahlar, ter güler Senem. Ter durub, ter gezer, ter güler Senem.

Ter bülbül, ter gonar, ter budağında,
Ter mecnun, ter gezer, ter budağında,
Ter lale, ter biter, ter budağında,
Ter Gasım, ter derer, ter güler Senem.

İNSAN

Yahşı fikir ele, gafil dolanma,
Gelbini şeytanından yad ele insan.
Halal yaşı bir kimseden utanma,
Yihma könülleri şad ele insan.

Dünya dediyin bir fanidir fani,
Ezel Nuh gelmişdi, görünmür hanı,
Yola saldın İskender tek haganı,
Bize de esecik bad ele insan.

Hesta Gasım düşünmeyin bihuşdu,
Benadam dediyin yuvasız guşdu.
Sehasız dövletin ahırı puçdu,
Ye malin, dehanda dad ele insan.

OLSUN

Yeri güzel, yeri, sene garğaram,
Ölene dek işin ah u zar olsun.
Siyah zülfün dal gerdende seraser,
Halga halga çin be çinden mar olsun.

Gözeller içinde giryan olasan,
Yanasan odlara büryan olasan,
Vefali yarlıra gurban olasan,
Onlara bahanda sene ar olsun.

Men gurbanam yahşiların muyuna,
Hündür gametine, güzel boyuna,
Senin soyun dönsün sonsuz soyuna,
Gül açmasın bağcanızda har olsun.

Ay giz bir kes bilmez senin sırrını,
Giyametde yandırınsınlar derini,
Yatan vahtda şahmar vursun erini,
Nalesinden gulagların kar olsun.

Hesta Gasım dost yolunda galanda,
El uzadıb gol boynuna salanda,
Kefin durulanda, könlün olanda,
Bize gelen ayagların var olsun.

CAPHAÇAP

Bugün iki sultan bir tahta çılmış,
Oh atalar birbirine çaphaçap.
Nazlı dilber mene sitem eyledi,
Konlumün şehrine saldı çaphaçap.

Ağlaram didemden yaş, irin geler,
Emerem leblerinden ya şirin geler,
Deyerler gesrinden ya Şirin geler,
Ferhad kimi vur dağlara çaphaçap.

Heste Gasim deyer yar dada gelsin,
Eşgin eteşinden yar dada gelsin,
Bir name gönderim yar dada gelsin,
Gurban ollam sene gasid, çaphaçap.

DEYERLER

Ay ağalar gelin size söyleyim,
Yalnız daşdan olmaz divar deyerler.
Bezirgansan aç metahin hird eyle,
Ararlar, yükünde ne var, deyerler.

Gızıl gülü desti desti derginen,
Deribende yaylıg üste serгинen,
Her ne versen öz elinle verginen,
Yüz gadanı başdan sövar deyerler.

İskender atlanti, çldı zümatdan,
Gasim, Hızır içdi ab-i heyatdan,
Behs düşse igidden, gilincdan, atdan,
Süfreni hamsinnan kübar deyerler.

EYLER EYLER

Bir ele kişinin tut eteğinden,
Bil sene imdadı, ol eyler eyler.
Zerrece üstünde olsa nezeri,
Yerden daş götürsen lel eyler eyler.

Agil insan demez her gördüğünü,
Daldalar düşmenden vay derdiyi,
Görmezsen nakesin pay verdiyi,
Verse de töhmetin bol eyler eyler.

Heste Gasim deyer sözün bu başdan,
Pay umma gohumdan, yaddan, gardaşdan.
Özün emek çeksen su çihar daşdan,
Erider dağları yol eyler eyler.

YAYINUR

Bir gözelin camalına mayılam,
Ne müddetdir gözel menden yayınur.
Men gurbanam ağ üzünde o hala,
Zenehdan'ın şö'legahı yayınur.

Heste Gasim bu lezgini yaratara,
Çetin günde çetin seni yar atar,
Üz çevirse, müjgan ohu yar atar,
Eli nurdur, ohu nurdur, yayı nur.

DAĞA

O nece guşdu ki, yaz geler bağa,
Sinemi çekibler düyüne, dağa,
Bir şana, bir bafta bir de bir ciğा,
Bu üçü bir olsa telde gizlener.

O nece guşdu ki, gayada seker,
Gaynağı neşterdir, ganımı töker,
Bir noğul, bir nabat, bir de bir şeker,
Bu üçü bir olsa dilde gizlenir.

O nece guşdu ki, anasız emer,
Havada dövr eder, şems ile gemer,
Bir gilinc, bir hencer, bir de bir kemer,
Bu üçü bir olsa belde gizlener.

Yar ki yara şirin verer salamı,
Tebibimsen, özün bağla yaramı,
Bir oğru, bir eyri, bir de haramı,
Bu üçü bir olsa kolda gizlener.

Aladır gözleri sehla-yı nergiz,
Senin tek bir güzel bulunmaz hergiz,
Bir bulag, bir hovuz, bir de ki, kehriz,
Bu üçü bir olsa yerde gizlener.

Heste Gasim deyer, lebi ballı gız,
Bir şirin göftarlı, üzü hallı gız,
Bir gelem, bir davat, bir de bir kağız,
Bu üçü bir olsa elde gizlener.

KEKLİKLER

Men gedirem sizi kime tapşırım,
Dam üstünde duran sona keklikler.
Al yaşıł geyinib, tırme bağılsız,
Ne girmiṣ dondan dona keklikler.

Kekliyin ovlağı gayalar başı,
Gaggildaşib tapar yoldaş yoldaşı,
Beresi berk olsa, ovcusu naşı,
Uçub geder ol asmana, keklikler.

Fere keklik daş başında ses eyler,
Gaggildaşib birbirine behs eyler,
Heç bilmirem toy mu eyler, yas eyler,
Eller batıb gizil gana, keklikler.

Gözel keklik daş üstünde durubdu,
Gerden çekib, neçe boynun burubdu,
Heç bilmirem ovcusun mu görübüdü,
Üz tutdular biyabana keklikler.

Her ikiniz yaşlıbaşlı, sonasız,
Menim gizli derdim pünhan ganasız,
Ayırlıq, sağlığınan galasız,
Gasim gedir, Dağıstan'a keklikler.

Yatmışdım üstüme geldi bir peri,
Yene yar sevdası ha mayıl oldu.
Derd-i gemim cana eser eledi,
Gollarım boynuma hemayıl oldu.

Tebib görsün yaralarım sinem aç,
Öz elimle bu düyunüm, senem aç,
Demiş idin her gün verrem sene maç,
Günüm aya döndü, hem ay il oldu.

Vardım dost kuyine, seg sana durdu,
Derdim tek bir iken, seksene durdu,
Gasim'ı gören tek seksene durdu,
Gözeller gefleten hem ayıl oldu.

Bir nazenin sevdim mektebhanada,
Hagg kelamin dil ezberden ohurdu.
Eline almışdı eşgin kitabın,
Menim dersim, bil ezberden ohurdu.

Men tanıram öz yarımi nefesden,
Ol sebebden könül düşmez hevesden,
Tavus kimi seda verer gefesden,
Bülbül kimi hoş defterden ohurdu.

OHURDU

Heste Gasim kömek diler Mövladan,
Naz gemzesi aşıkları aldadın,
Heya ile, hicab ile molladan,
Gah yavaşdan, gah hündürden ohurdu.

AY HAYIF HAYIF

Seher tezden ezm-i gülşen eledim, Serrafın destinde ne dane gördüm,
 Gem meni çulgadı, ay hayif hayif! Mürkü dehanında ne dane gördüm.
 Aşig deyer, ay hayif, Aşig, ne dane gördüm,
 Kimler oldu ay hayif, Halin ne dane gördüm,
 Sen ile men sevişdim, Tülek terlan tuş oldu,
 Ayrı düşdüm, ay hayif. Ahır nadane gördüm.
 Bağban oldum, bağ besledim, çifayda, Gövheri verdiler nadane gördüm,
 Dernedim gülünü, ay hayif hayif! Bilmedi giymetin, ay hayif hayif!

Ohudum dersimi, çıldım Yasin'e,
 İyid olan ihlas bağlar yasına.
 Aşig deyer, yasına.
 Namerd boynu yasına,
 Nanecibe söz deme,
 Ya inciye, ya sına.
 Gasım öler, dostlar geler yasına,
 Eşidenler deyer, ay hayif hayif!

KARACAOĞLAN

Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. (1606 ?, - 1679 ?, 1689 ?). Hatta sözlü ve yazılı kaynaklarda yüzlerce şiiri olan Karacaoğlan'ın doğduğu yüzyıl dahi belli değildir. Ancak 17. yüzyıldan bu yana bulunan bütün yazmalarda, cönklerde "Karacaoğlan" mahlaslı şiirleri bulabilmekteyiz. Onun hayatını şiirlerinden ve hakkında anlatılan efsane ve hikâyelerden çıkarabilmekteyiz.

Şiirlerine bakıldığı zaman onun Güney Anadolu'da yetişmiş bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Bugün ona, Kahramanmaraş, Adana, Mersin (İçel) gibi illerimiz ev sahipliği yapmak istemektedirler.

Türk insanı sevdığı kahramanları, aşıkları, şairleri, hikâyeleri, fıkra tiplerini hep kendisine mal etmek ister. İşte bunların en güzel örneği Yunus Emre'dir, Karacaoğlan'dır, Körülü'dür, Nasreddin Hoca'dır. Bu sebeple Karacaoğlan'a Elbistanlıdır, Bahçeli'dir, Mut'ludur diyemeyiz. Hatta sevilen şair ve aşıkların mahlasları başkaları tarafından da kullanılmıştır. Bugün birden fazla Karacaoğlan'ın varlığını gözönüne alırsak bu fikrimiz daha da kuvvetlenecektir. Bu Karacaoğlannardan birincisi 16.yüzyılda yaşamıştır. Şu kaynaklar böyle bir düşüncenin doğmasına yol açmıştır :

1. Gelibolu'lu Mustafa Âli Efendi'nin 1599 - 1600 yıllarında yazdığı **Mevâidün Nefais fi Kavaidil Mecalis**,
2. 1581 yılında yazılan **Surname**,
3. Yine 16. yüzyıldan kalan bir başka yazma.

İkinci Karacaoğlan ise 17. yüzyılda yaşamıştır. Bu fikre de şu kaynaklardan hareketle varıyoruz :

1. 1707 yılında ölen Âşık Ömer "şairname" adı verilen bir destanında,

.....

Karacaoğlan ise eski meseldir,
 Ezgisi çağrırlır, keyfe keseldir,
 Biz şair saymayız öyle ozanı."

demektedir,

2. Ali Ufki'nin 1648 yılında yazdığı **Mecmua-i Saz u Söz** isimli eseri, (Bu eserde Karacaoğlan'dan iki şiir vardır)
3. 17. yüzyıldan kalma bir cönkte "aldi Cevheri, aldı Karacaoğlan" diye başlayan türküler vardır.
4. Karacaoğlan'ın şiirlerinde verdiği tarihler hep 17. yüzyıla aittir.

Karacaoğlan Anadolu sahasında olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altındaki bütün ülkelerde sevilmiş sayılmıştır. Her aşıkın şiiri dilden dile; nesilden nesile geçenken bazı değişikliklere uğramaktadır. Karacaoğlan'ın şiirleri Azeri sahasında Anadolu'ya göre büyük değişiklikler göstermiştir. Böylece karşımıza sanki yepyezi bir Azerbaycan Karacaoğlanı çıkmaktadır. Anadolu sahasında

koşma ve semaileri ile tanıştığımız Karacaoğlan'ın bu antolojide sadece geraylıları (8'li koşma) vardır. Azeri sahasında belki de 11'li koşmaları da bilinmektektir.

Onun şiirlerinde coşkun akan selleri, ak kuğulu gölleri, pinardan su dolduran güzelleri, elli kinalı sevgilileri, dolaştığı ülkeleri, aşık olduğu güzelleri bulmamız mümkündür.

Şiirlerinde tamamı ile milli veznimiz olan hece veznini kullanmıştır. Dil son derece sade olup, mısraları kolayca anlaşılan kelimelerle örülmüştür.

Şiirlerinde, edebî sanatlardan en çok teşbihî görmekteyiz.

Yine şiirlerinde dini konulara hemen hiç yer vermemiştir. Onun şiirlerinin, bugün Türk'ün yaşadığı hemen her yerde -küçük değişikliklerle de olsa- bilinmesi onun şöhretini ve tesirini göstermeye yeterdir.

KAYNAKLAR

- Dr. Haver Aslan, "Ebedi Yaşayanlar," Hazer, 2 (17), Ağustos 1981, 3-10.
İlhan Başgöz, Karac'oğlan, İstanbul 1987.
Müjgân Cunbur, Karacaoğlan/Şiirler, İstanbul 1973.
Saadeddin Nûzhet Ergun, Karacaoğlan, Hayatı ve Şiirleri, 18.b., İstanbul 1973.
Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, İstanbul 1973.
Cahit Özelli, Karacaoğlan/Bütün Şiirleri, 6.b. İstanbul 1978.
Telli Saz Üstadları, Bakü 1964, 34-37.
Türk Halg Şe'rinden Seçmeler, Bakü 1980, 25-45.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 120-124.)

GERAYLILAR

YALVARA YALVARA

Yar gerek yarın geydine,
Yara yalvara, yalvara.
Yüz naz ile gol boynuna,
Sala yalvara, yalvara.

Sevdim bir serhoş Leylini,
Yadlara vermez meylini,
Küsdürüb sînîh könlünü.
Ala yalvara, yalvara.

Garacaoğlan sözünde,
Canan heyali gözünde,
Galdım hesret, yar üzerinde,
Hala, yalvara, yalvara.

AY GİZ

Ne bahırsan daldalardan,
Dad elinden añañ ay giz!
Kirpiklerin ganım içir,
Cellad gaşın kaman ay giz!

Her dem garşında esirsen,
Her dem barişir küsürsen,
Gah asırsan gah kesirsen,
Yoh mu sende iman ay giz!

İsterem gadanı alam,
Gerdenine golum salam,
Senin ucundan abdalam,
Gel eyleme güman ay giz!

Birce goymur ganlı felek,
Şadlanıban biz de gülek,
Elbet bir gün ollam gerek,
Olma menle yaman ay giz!

Garacaoğlan çek cefa,
Yarla eyle ehd ü vefa,
Bir vaht sürdü senle sefa,
Keçdi heyli zaman, ay giz.

DEMEDİM Mİ

Ala gözlü nazlı dilber,
Vahtın keçer demedim mi ?
Gözlerin cellad yağıdır,
Ganım içер demedim mi ?

Bah bu gaşa, bah bu göze,
Canım gurban olsun size,
Yahasız göyneklər bize,
Felek biçer demedim mi ?

Garacaoğlan merd ilen,
İşim yohdu namerd ilen,
Felek meni bu derd ilen,
Salib keçer demedim mi ?

Menle aşna olan dilber,
Aşnanı atmag olar mı ?
Sindirib şise könlümü,
Günaha batmag olar mı ?

Seni görüb düşdüm derde,
Eşg ateşimi yanır serde,
Vefali dost olan yerde,
Egyarı tutmag olar mı ?

OLAR MI

Yar gerek geze yarınan,
Ehde düz vefadarınan,
Üzü dönmüş eğyarınan,
İhtilat gatmag olar mı ?

Olum gözlerin gurbani,
Unutma ehdi peymani,
Yazığ Garacaoğlan'ı,
Horyata satmag olar mı ?

Görende yadlar oynunda,
Babalım galar boynunda,
Zalim seyrağıb goynunda,
Sarmaşib yatmag olar mı ?

Seher seher seyre çihib,
Bağcaya, bağa köynekek.
Nergiz derer, deste bağlar,
Sancag buhağa köynekek.

KÖYNEKCEK

Mene de ver güllerinnen,
İncimenem dillerinnen,
Melhem ele ellerinnen,
Sinemde dağa köynekek.

Garacaoğlan hallara,
Mayilem geddi dallara,
Hesret çeken cavanlara,
Eyle gadağa köynekek.

GELİN

Eyrimceden keçir belin,
Ağ üzे tökülüb telin,
Men senin şeyda bülbulün,
Sensen menim gülüm gelin!

Garac(a)'oğlan deyil yağı!
Olmuşam gözün dustağı,
Küsdürme gerib gonağı,
Gonub sene meylim, gelin!

Geder iken obanızdan,
Düşdü size yolum gelin!
Govma aşağı gapından,
Sene gurban olum gelin!

GİZLAR

Men gurbanam ala göze,
Şehd ü şeker, şirin söyle,
Her dem satılık işve, gemze,
Aşığını yoran gizlar.

Ağladarsız, güldürersiz,
Göz yaşamı sildirersiz,
Ahır meni öldürersiz,
Yay, ohunu guran gizlar.

Yolum düşdü sizin ele,
Bulag üsté duran gizlar!
Sana çekib gara tele,
Birçeyini buran gizlar!

Seher geldim size sarı,
Artdı könlümün gubarı,
Dağlar guodu Leyli yarı,
Yurdum oldu aran gizlar.

Mayılam yarın gaşına,
Olaydım onla aşna,
Garacaoğlan başına,
Yağdırırsız boran gizlar.

Şükür olsun O Huda'ya,
Yenice yazlar geleyir.
Müştülüg sene söyüdler,
Kölgene gizlar geleyir.

Gelir bir büyük gözeller,
Ağ üz, inci düzeller,
Bağcada elvan hezeller,
Döşenin, nazlar geleyir.

Garac(a)'oğlan dilek diler,
Yaylıg alıb gözün siler,
Kâfirden galma körpüler,
Berk durun, nazlar geleyir.

SEDEF

Susayırsan can almağa,
Gaytan gaşı gara, Sedef!
Vurubdur ol kirpiklerin,
Bu sineme yara, Sedef!

Men mayılam şirin dile,
Ağ üzünde gara tele,
Mecnun kimi salib çöle,
Eyleme avara, Sedef!

Yahin dosta hıyle gurma,
Seyrağıba yahin durma,
İnsaf ele, gel gucdurma,
Ter goncanı hara, Sedef!

Sensen dağların ceyranı,
Olum gözlerin gurbani,
Çekme Garacaoğlan'ı,
Tellerinden dara, Sedef!

GELEYİR

Gelir bir bölüm göyçekler,
Ağ üzde gara birçekler,
Bağcada elvan çiçekler,
Dermeye nazlar geleyir.

Gelir ah, yatmalı çeşalar,
Gül reyhan gonçalı bağlar,
Garçıdaki, garlı dağlar,
Yol verin nazlar geleyir.

ÂŞIK VALEH

18. yüzyıl aşıklarındandır. Hayatı hakkında malumatımız yoktur. Âşığın şiirleri etrafında teşekkül eden "Valeh-Zernigar" halk hikâyesinden öğrendiğimize göre Karabağ'daki ustası Âşık Semed'e çırak olmuş, icazet alındıktan sonra Derbent'e gitmiş, orada Âşık Zernigarla atışmış, onu mat ettiğten sonra tekrar memleketine dönmüştür.

18. yüzyılda daha ziyade lirik şiirleri ile şöhret kazanan aşıklardan birisidir. Yukarıda Âşık Semed'e çırak olduğunu söylemiştir. O, bu hadisi sık sık tekrar eder. Aşağıdaki dörtlük onun ustası ile olan münasebetini anlatması bakımından mühimdir.

Üstadım Semed'dir, sakin-i abdal,
Gören tek yüzünü nitim olur lal,
Deyişende vermir hafize macal,
Men Valehem, ona gürre, sen nesen ?

Yine şiirlerinden öğrendiğimize göre mükemmel bir dini tahlil görmüştür. Haliyle de dini tesir kendisini şiirlerinde de hissettimiştir. O, klasik şiiri ve halk şiirini çok iyi öğrenmiştir. Bu arada Azerbaycan Edebiyatını da öğrenmeyi ihmal etmemiştir. Valeh tarihi de çok iyi bilmektedir. Bu bakımından onun "Cahanname'si" dikkatimizi çekmektedir.

Nece padşahlar geldi sahib-i ceng,
Cemşid-i Cem Nuşirevan u Huşeng,
Deryanus, Hülagü, Çingiz, Teymurenk,
Onlardan bircesi bu zaman hanı ?

Daha sonra Rüstem, Zal, Aristo, Eflatun, Lokman gibi filozof, kahraman ve hekimlerden bahseden aşık, ustası Semed'in de ölümünü şöyle anlatmaktadır.

Dünya sende Âşig Semed var idi,
Nezm ü şer'i le'l-i góherbar idi,
Bir güzel aşagine giriftar idi,
Onun kimi pes behr-i ümman hanı ?

O, klasik şiirin ustalarını, destan kahramanlarını anlatırken yine dünyanın geçiciliğini anlatmaya çalışır.

Hani Hosrov, Hesen, Yusif, Züleyha,
Hani, Esli, Kerem, Vamig ü Ezra,
Şeyh Sen'an sevmış idi bir tersa,
Onların bircesi bu zaman hanı ?

Hafız ü Nevan, Füzuli, Cami,
Şeyh Sedi, Hilali, Ürfi, Nizami,
Dünya sende gest eyleyib temamı,
Firdovsi tek nezmi dürrefşan hanı ?

Hani Molla Penah, bivefa cahan,
Tehellüsü "Vagif" nezmi dürrefşan,
İndi eylemisen hak ile yeksan,
Tapmag olmaz o kamalda can hanı ?

Onun şiirleri etrafında teşekkül eden "Valeh ve Zernigar" adlı bir halk hikâyesi yayımlanmıştır. Bu halk hikâyesinde yukarıda da belirttiğimiz gibi Valeh'in Semed'e çırak olması, ustasından icazet alındıktan sonra Derbend'e gitmesi, orada hiçbir aşıkın mat edemediği Zernigarla karşılaşması, onu yenip, memleketine dönenmesi hadiseleri manzum bir şekilde anlatılır. Bu "dastan" sayesinde Valeh'in şiirleri günümüze kadar küçük değişikliklerle de olsa gelebilmiştir.

Lirik şiirleri samimi ve akıcıdır. Onun koşmalarında dini tahlil ve halk dilinin tesiri açıkça bellidir. Mecazları mükemmeldir.

Sallana sallana bağa çihanda,
Serv gametinden hecalet çeker,
Lâle yanağından, nergiz gözünden,
Gonça gülüşünden nedamet çeker.

Onun geraylıları da (8'li koşma) samimi ve akıcıdır.

İtirmişem maralımı,
Bir sinesi yaralımı,
Gündüz sebr ü gerarımı,
Gece yuhum kesen dilber.

Bu ne adetdir insanda,
İhtiyar goymadın canda,
Bu zûlüm olmaz Müselmanda,
Kafir misen, nesen dilber ?

Şiirlerinin bir kısmını Hüseyin Müfti Ehendi Gayibov ve Feridun Bey Köcherli toplamıştır. Onun bir vücutnamesi, Rusça olarak sonuncu zat tarafından neşredilmiştir. Bundan başka aynı yazarın Azerbaycan Edebiyatı Tarihi Materialları isimli kitabının birinci cildinde Valeh'in hayatı ve şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Onun kendisinden sonraki aşıklar üzerinde büyük tesiri vardır.

KAYNAKLAR

- Aşıqlar, Bakü 1960, 45-47.
Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 196-198.
F. Mehdi-H. Mirzayev, Âşiq Valeh - Alçağı Ucalı Dağlar, Bakü 1970.
Telli Saz Ustaları, Bakü 1964, 30-33.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 120-124.)

GERAYLILAR

EYLE

Alçaklı, ucalı dağlar,
Halal eyle, hümmet eyle!
Garşı, garşı duran bağlar,
Halal eyle, hümmet eyle!

Valeh gedir bir murada,
Sığınibdi minbir ada,
Ya gele, ya gede bada,
Halal eyle, hümmet eyle!

SERİ

Bu gelen bir cüt gözelin,
Yolunda goymuşam seri.
Biri eceb sefalidi,
Birisinin adı Peri.

Biri dağların garidi,
Biri bağçalar barındı,
Külli dünyanın varındı,
Lerzeye salıp serseri.

Valeh sevdi Zernigar'ı,
Olar onun hidmetkarı.
Atsa üzünden gubarı,
Mat eyler Şemsi gemeri.

KAĞIZI

Gözleriniz aydın olsun,
Gelibdi yarın kağızı,
Bülbül uçar yuvasından,
Geldi nigarın kağızı.

İncinmesin gülü hendar,
Geler günler, geçer sandan,
Can ayrılır cananından,
Geldi gubarin kağızı.

Valeh ağlar yana yana,
Sefer eder Dağıstan'a,
Çağırır, cenge, meydana,
O Zernigar'ın kağızı.

GELDIM

Garabağ'dan sefer ettim,
Mülkü Şirvan'a men geldim.
Mecnun tek düşdüm sehraya,
Deli, divana men geldim.

Şamahı şehrine yetdim,
Ecayib seyriler etdim,
Daşkesen gediyo ötdüm,
Haki rizvana men geldim.

Hoşdu cevani yaylağı,
Soyug sular ter bulağı,
Bahar fesli gelin çığı,
Eceb hendana men geldim.

Men Valeh'em, Zernigar'a,
Sığındım perverdigara,
Canımı saldı odlara,
Misli pervana men geldim.

DİLBER

Durum dolanım başına,
Aşından küsen dilber!
Üzüm sürtüm ayağına,
Ne men dinim, ne sen dilber!

Bu ne adetdi insanda,
İhtiyar goymadi canda,
Bu zülm olmaz, Müslüman'da,
Kafer misen, nesen, dilber!

Valeh ezelden bey idi,
Gaşların geddini eydi,
Men ne dedim, sene deydi ?
Bu men dilber, bu sen dilber!

GOŞMALAR

DÜNYA

Hagdan ferman gelib gerar tapanda, Neçe nebileri keçirdin yandan,
Başlamışan cenge, savaşa, dünya.
Gesdine girmisen yaranmışların, Zal oğlu Rüstem'i eyledin candan,
Cümlesin vermisen talaşa dünya! Bükdün Süleyman'ı farmaşa dünya!

Neçelerin saldırın çovğun, borana,
Neçelerin etdin deli divana,
Neçeleri nakam getdi mekana,
Goymadın onları yanaşa dünya!

Valeh ağlar görüp bele divanı,
Kimselere gelmir daha gümanı,
Kama çatıp şenlik eden zamanı,
Dönderdin şenliyi, gan, yaşa dünya!

BEYENMEZ

Hercayı bedesle verme emeğin,
Seni sayar, cüvellağı, beyenmez,
Kasıbhıgda tapmaz yavan çöreyi,
Eşitse bayılığı, yağı beyenmez!

Ha bele gelibdi dövrü zamana,
Tükü hıcum edir kebir aslana,
Yabı cövları edip girer meydana,
Köhlen atı çapmag çığı beyenmez

Meseldi atlıya çatmaz piyada,
Her-hiş ger gürg girer inada,
Özüne çe gürre verer sehrada,
Kiçik tepeler de dağı beyenmez.

Gerennyin olmaz feryadi ceres,
Def'i lane etmez hezan har ü hes,
Bezirganlar getri metai ebès,
Valeh Hind'den gelen ağı beyenmez

GELMİŞİZ

Toy, düyünden gelen gizlar, gelinler,
Toyunuzdan eceb halli gelmisi.
Âşig öldürmekde var mı gesdiniz?
Ne fikirli, ne heyalli gelmisi?

Biri birisini çağırır baci,
Biri başgasına bahir guygacı,
Ne vahtı dahanım dodayır acı,
Üçünüz de lebi balı gelmisi.

Eynini eynimden eyleme irag,
Ahîban didemden töküler feraq,
Bir senem, bir Valeh, bir helbet otag,
Hayif ola galmagallı gelmisi.

DEYİL Mİ ?

De, nece şad olum bu alemde men,
Dünya fani, insan mehman deyil mi?
Onsekiz min büyük sırlı deryalar,
Başdan, başa dolu al gan deyil mi?

Zalımı şah edir bümürvet felek,
Zülmünü görevde deyir mübarek!
Goymayır alemde biz de gün görek,
İnsana zülm eden insan deyil mi?

MENDEDİ

Bir giz ile bir gelinin behsi var,
Gelin deyer, bugün meydan mendedi.
Giz da deyer, açılmamış gönçeyem,
Fesl-i bahar, bağ-i reyhan mendedi.

Giz deyer, men ohşamışam anama,
Le'lü mercan düzülübü tanama,
El vursalar tağdan gopar şamama,
El deymemiş tağ-i bostan mendedi.

Valeh deyer ikinize men gurban,
Yolunuzda men goymuşam başla can,
Eylemeyin bu geribi bağıri gan,
Sizden ötrü çesm-i giryân mendedi.

NE DEDİ ?

Bâşına döndüyüm yarın nökeri,
Derdimi canana dedin, ne dedi?
Sen de menim kimi şirin dil ile,
Çekdin bir pünhanе, dedin, ne dedi?

Hatem bağçasında oynar gülünen,
Gelmedim yanında galam ilinen,
Dediym söhbeti, sözü sirinen,
Yalvardın, sen ona dedin, ne dedi?

Men sevmişem ag üzünde halını,
Yohsa menden gizler mah camalını,
Divane Valeh'in erz-i halını,
Yusif-i Ken'an'a dedin, ne dedi?

YAHŞIDI

Yol geçiben ziyarete gedenler,
Bir yetimi sevindirmek yahşıdı.
Ne lazımdı, zehmet çekib yol getmek,
Ac çarpağı geyindirmek yahşıdı.

Men bilirem şöhret üçün gedirler,
Uzun yollarını gödek edirler,
Ahır gelib fügeranı didirler,
Düz insanın heyrin desek yahşıdı.

Valeh' em men, düzdü vefam, ilgarım,
Bir kimseye yohdu, menim azarım,
Gismet olsa mene öz Zernigâr'ım,
Zer, zibaynan sevindirsem yahşıdı.

HARDADI ?

Molla Kerim, indi senden sorușum,
Söyle, senin din, imanın hardadı ?
Cehennem ehli sen, yohsa ki cennet?
Bilirsen mi öz megamın hardadı ?

Kederin hansıdı, kinin hansıdı ?
Mezhebin hansıdı, dinin hansıdı ?
Ahılsan, cahılsan, sinin hansıdı ?
Metlebin hardadı, kamın hardadı ?

E'tigadın Isa'yadı, Musa'ya,
Meylin mescidedi, yohsa kilsaya,
Gibile mügerreldi, hansi binaya,
Vadi-yi Berut'da damın hardadı ?

Âşig Valeh senetinden döner mi ?
Yel esmekle yanın güneş sörer mi ?
Pehlevan döyünde gaçık siner mi ?
Meylin bade çekir, camın hardadı ?

SEVDİYİM

İller ilen hesretini çekdiyim,
Döndü elif geddim yaya, sevdiyim.
Neçe hicret, bela, kövr ü cefadan,
Heyf ömrüm getdi zaya, sevdiyim.

Aşkar deyil, menim derdim pünhandı,
Firgetinden eşk-i çeşmim revandı,
Malim, mülküm, cümle canım gurbândı,
Senin teki mehligaya, sevdiyim.

Lütf ele aşige vefa gıl vefa,
Ay gemzeli yağı, gözleri şehla,
Seni menden her kim gılarsa cida,
Görüm düşsün yüz belaya, sevdiyim.

Ağlamagdan çeşmim geldi ziyadan,
Bize meyl et, kes ülfetin riyadan,
Tanrı seni hifs elesin beladan,
Gail ol sen bu Mövlaya, sevdiyim.

Valeh' em, eşinden ey şuhu leyla,
Seni sevdim, oldum aleme risva,
Aşigem, yolunda çekmişem cefa,
Yarın giyma bu cefaya, sevdiyim.

İSTEREM

Abdullah Han, sarayına üz tutub,
Erzimi mektubda demek isterem.
Bahtım yatıp, işim düşüb müşküle,
Gözümün yaşını silmek isterem.

Derd elinden çekilmişem pünhana,
Az galib kederden üreyim yana,
Salıbdilar meni şere böhtana,
Ne yaşamag, ne de ölmek isterem.

Bineva Valeh' em el harayında,
Min matem ohunur can sarayında,
Ömürüm zülmətdir gem diyarında,
Ehvalım yamandır kömek isterem.

DÜŞMÜŞEM

Bilin dostlar çaresizdir derdlerim,
Gem içinde ah u zara düşmüsem.
Ne müddetdir pünhanlardı mekânım,
Bahar fesli çovğun, gara düşmüsem.

Bir şeyda bülbülem yerim gefesdi,
Gelbimin hemdemî derdli nefesdi,
Demeyin ki bu ah u zar ebessdi,
Alovlu eşgimle nara düşmüsem.

Valeh kimdir, derd ehlinin Loğmanı,
Hesretimi deyin ona pünhani,
Söyleye bu derdin nedî dermanı ?
Felek salib başa gara düşmüsem.

GÖRESEN

Sallanib çhanda gül hiyabandan,
Od tutub alışan narı göresen.
Bahasan gamete hüsün ü camala,
Meni derde salan yarı göresen.

Gireydim bağına, göreydim barın,
Uzadıb elimi dereydim narın,
Bu Hesde Valeh'in nazenin yarın,
Ne yahşı yaradıb Tari göresen.

OLSUN

Telli sazım seni menden eyleyen,
Ömür boyu bu alemdede har olsun.
Gelmesin baharı, açmasın gülü,
Feryad etsin gelbi ah u zar olsun.

Kimsesi olmasın gelbin dindire,
Yeddi yerden başı keçsin gendire,
İstekli balası düşsün tendire,
Könül mülkü boran olsun, gar olsun.

Aşig Valeh ne belaya tuş oldu,
Bahar fesli çovğun boran giş oldu,
Sersem etdi seri çağşınhus oldu,
Namerde nifreti elde car olsun.

VAR OLSUN

Senet meydanında ismi har olan,
Bir elif de, onda cahan var olsun.
Yeddi kelme düzelt sekkiz içinde,
Tufan olsun, bahar olsun, gar olsun.

Bir hesab tap, çahar şeşde yazilsın,
Tezelensin köhne tarih pozulsun,
Her birinden yeddi me'na yozulsun,
Hökm olsun, divan olsun, dar olsun.

Aşig Valeh bu hesabı cem bilir,
Suda ateş nar içinde nen bilir,
Anlamazdı her kim dese kem bilir,
Matem tutsun, günü ah u zar olsun.

MEN

Nezerden salmayın camaat meni,
Hegiget mülkünde bir baharam men.
Ne alim dostuyam, ne de zemane,
Merhemet soltanlı bir diyaram men.

Bilmek isteseniz işin düzünü,
Mende taparsınız Haggın sözünü,
Le'net yuyar mollaların izini,
Hilget hesabında bir çaharam men.

Hansi hökm gelib insan ağlasın,
Çahar fesil başa gara bağlasın,
Feryad etsin, sinesini dağlasın,
Her yahu, me'nasin düz yozanam men.

Âşig Valeh senetinin bazidi,
Hegiget mülkünen bahar, yazdı,
Bilikde molladı, hem de gazdı,
Anlayış süfreli bir naharam men.

BİR GÜN

Könül gel el götür bu gem güsseden,
Senin de yurdunda toy olar bir gün.
Vaht olar ki deyişiler bu dövran,
Bahar fesli geler yay olar bir gün.

Alibdi namerdler vahti araya,
Zülümkâr şah olub çihib saraya,
Hagg edalet gelib çatar haraya,
Zahımlar evinde vay olar bir gün.

Unutma ey Valeh geler bir zaman,
Şenliye bürüner bu çöl bu orman.
Mezumular hayatı olar çragban,
Güdretden behtine hay olar bir gün.

ÇEKER

Sallana sallana bağa çhanda,
Serv gametinden hecalet çeker.
Lale yanağından nergiz üzünden,
Gonca gülüşünden nedamet çeker.

Nesteren benöfse çalışma yüz il,
Çetindi ömrüne yetende müşkül,
Eger zülflerinle behs etse sünbul,
Düßer ayaglara gerabet çeker.

Valeh'in bağrını eyledin büryan,
Gurbanam yolunda ey ebrü kaman,
Men deyilem tekce hüsünue heyran,
Hesretini külli vilayet çeker.

Feyruz söyle İstanbul paşasına,
Garabağ'ın coh deyerli adı var.
Dostlar üçün sefalidir her yanı,
Düşmen üçün min tufanı badı var.

Bu torpağa kim el atsa har olar,
Geniş dünya gözlerine dar olar,
Günü gara işi ah u zar olar,
Bu ellerin kömeyi var dadi var.

Erdebil'li Âşig Mahmud zay oldu?
Me'sum Efendi'nin yaşı çay oldu?
Nahçıyanlı Süleyman'a tay oldu,
Bu mahalda şairler övladı var.

Üstad Semed Senet'de bir dağ idi,
Kelenterli Ali fendli bağ idi,
On il gabag Molla Penah sağ idi,
Valeh kimi âşiglar ustası var.

DARDADIR

Coşgun eşgim gel menimle hem dem ol, Âşig Mahmud bir ustaddı dağ kimi,
Geyde galag bir sırdaşım dardadir. Âşig Soltan bir meyveli bağ kimi,
Cevvaslıq et sırr-i hilget behrine, Âşig Ehmed bil saralıb yağ kimi,
Candan eziz bir yoldaşım dardadir. Yol gözleyir bir gardaşım dardadir.

Âşig Valeh senetinde yanılmaz,
Zer olmasa zerger adı anılmaz,
Odda gizarmasa polad yonulmaz,
Can ayırlıb candan başım dardadır.

KEÇİBDİR

Sambur çayı gemli gemli ahırsan,
Üzerinden ne dövranlar keçibdir.
Külli Dağıstan'ın seyrangahısan,
Tufan gopub, ne boranlar keçibdir.

Hesret goyma, ay çay, bizi beş güne,
Barı kemend atma ömrüm köşküne,
Adı belli büyük Haggın eşgine,
Valeh kimi neçe canlar keçibdir.

SAMBUR

Esriyib esriyib kükreyib ahan,
Ağrı ağı köpüklü divane Sambur.
Atanın ananın birce ogluyam,
Gıymagilen sen bu mehmana Sambur.

Valeh deyir bulaglardan gözün var,
Güclüsen sen güvvetli de sözün var,
Ne coh Şaggaların, ne coh izin var,
Neçesin vermişen ziyana Sambur.

SÖHBET AÇ

Âşig Feyruz kamalına bade ver,
Üç altının diyarından söhbet aç.
Çahar şesin me'nasını yozgilen,
Hefti pencin bazarından söhbet aç.

Âşig Valeh yol açmadı derine,
Hansi hesab tapmamışan serine,
Gol bağla gel, kamil ustad derine.
Onbeş alem baharından söhbet aç.

YAVAŞ YAVAŞ

İsmini söylesen, sersem edersen,
Başına geleni bil yavaş yavaş.
Dinmeye tagatin galmaç cesedde,
Guruyar ağzında dil yavaş yavaş.

Derdlerin müşguldür, dermanın baha,
Şadlığına güman yohdur bir daha,
Gucagla möhneti, can denen aha,
Çeşminin yaşını sil yavaş yavaş.

Nuh Tufanı yatıb sen yaran misan?
Neçe gerineler yola salımsan?
Süleymanlar görüb hele galımsan,
Deyişilib ne eyyamlar keçibdir.

Ganlı ganlı gayalardan çihırsan,
Şaggıdayıb derelerden ahırsan,
Yerden terpenende evler yihihsan,
Bahmazsan hec yahşı yamana Sambur.

Otuz altı hansi bağman bağıdı?
Yetmiş iki hansi bina tağıdı?
Eşgin bağı hansi mehsul yağıdı?
Ondörd alim güzarından söhbet aç.

Düşmüsən cengine bir natig serin,
Mehebbet behrili, kalamı derin,
Erdebil'e çatdı gemli heberin,
Yasını sahlayar, el yavaş yavaş.

Gebrini gazarlar bir gerib yana,
Ne bacı ağlayar, ne de ki ana,
Bil Âşig Valeh'dir giren meydana,
Gol bağla minnete, gel yavaş yavaş.

BÜKÜLMÜŞ

Bu yer gözeline nabeled oldum,
Söz dedim, gurumuş dile bükülmüş.
Heyatını görcek eyledim heta,
Dürrü gövher bir mendile bükülmüş.

Gurban olum ala gözün mestine,
Süzgün bahub, girme canım gesdine,
Elim goyum ter sinenin üstüne,
Darçına, miheye, hile bükülmüş.

Seher iken mehman olduğ bunlara,
Geyinib batıblar yaşıł, allara,
Gızıl bazubendlər şümşad gollara,
Gümüş kemer ince bele bükülmüş.

Nabeledem ulusuna, soyuna,
Mina gerdenine, uca boyuna,
Divane Valeh'i sen al goynuna,
Ele bil ki, bülbul güle bükülmüş.

MÜHEMMES

MOLLALAR

Sizi sahib kim edibdir,
Söyleden cahana mollalar,
Özünüzden şübhelenib,
Düşmen gümana mollalar,
Sizi bu damagda goymaz,
Bilin, zamana mollalar,
Heyir işi, şere çekib,
Yozman ziyana, mollalar,
Cehennem ki, haram deyil.
Eşge uyana mollalar,

Kerbaleyi olmag üçün,
Neçe düşmen çihim saza,
Sevdatlı şeyda bülbülem,
Könül müştag olub yaza,
Ehtiyacım yohdur menim,
Ne oruca, ne namaza,
İki melek mügerrerde,
Her emeli göre, yaza,
Kend içinde sersem edib,
Olan divana mollalar.

Neçe hacı Kerbala'a,
Şaggalına hena goyur,
Girvenkede bir çetveri,
Oğurlayır, yana goyur,
Bir yetimden mal alanda,
İnek adım dana goyur,
Yalan satır müsteriye,
Kürek adım şana goyur,
Gëpik üçün and içерler,
Aye Gur'an'a mollalar.

Âşig Valeh bu senetle,
Meşhur olub ucalıbdı,
Her ümmanna gevvas olub,
Tebiiteden tac alıbdı,
Neçe deyiş meydanında,
Üstadlardan bac alıbdı.
Könül eşge gel, gel deyir.
Demeyin ki, gocalıbdı,
Bir de mene, kefer deme.
Gelin imana mollalar.

GERAYLILAR

BİLMEZ

Bir iyid ki derde düşe,
Derd elinden yata bilmez.
Gabağında min ov geze,
Heç birine ata bilmez.

Hagg dergâhi ayaz imiş,
Camalı gün, beyaz imiş,
Felek ne hylebaz imiş,
Heç kes onu tutabilmez.

HAN ÇOBAN

18. yüzyıl aşıklarındandır. Hayatı hakkında malumatımız çok azdır. Bir geraylısında "Han Çoban'ım Arazbar'dan" misraîna bakarak onun Arazbarlı olduğunu söyleyebiliriz. Elimizde bir iki şiiri olan şairin "sara mi" redifli müstezadı, bugün Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da dilden dile söylemektedir.

Bu şirine bakarak onun güçlü bir aşık olduğunu söyleyebiliriz. Kelimeleri yerli yerine kullanmış olup mevcut şiirlerî hecenin 8'lisi ile yazılmıştır. Geraylılarının ve diğer türlerde söyledidiği şiirlerin büyük bir kısmı kaybolmuştur.

Onun adına bağlı olarak bir de halk hikâyesi teşekkür etmiştir. «Han Çoban» ismiyle bilinen bu hikâyeyin konusunu, Han Çoban ile Ebul Gasim Nebati'nin hayatı teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

Telli Saz Ustaları, Bakü 1964, 45-47.
(Azerbaycan Âşıqları ve El Şairleri I, 144-146.)

Han Çoban'ım Arazbar'dan,
Bağçalarım doldu bardan,
İyid galsa ger gatardan,
Tay, tuşuna çatabilmez.

GAŞDI

Arpaçayı aşdı daşdı,
Sel Saramı götü, gaşdı.
Sara güzel, gelem gaşdı,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı!

Arpa çayı derin olmaz,
Ahan sular serin olmaz,
Sara kimi gelin olmaz,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Men bu bağa girmemişem,
Gonça gülün dermemişem,
Men Saranı görmemişem,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Galdi bu sinemde dağın,
Öldürdü meni ferağın,
Oldu gara tay otağın,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Düyünü tökdüm gazana,
Gaynادı galdi azana,
Elaca yoh Allah yazana,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Gedin deyin Han Çoban'a,
Gelmesin bu il Muğan'a,
Muğan batib nahag gana,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Yüz athydig, çihdig düzeye,
Bıçag batsın yaman göze,
Sağrı başmag suda üze,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Arpa çayı meni aldı,
Apardı deryaya saldı,
Cilovdarm dalda galdu,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Oldug eceb günü gara,
Derdimize yohdu çara,
Sara hesret galdu yara,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Adahlin gözler yolunu,
Boynuna salsın golunu,
Su aldı sağ u solunu,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

Arpa çayı ada gelir,
Kor yengeler dada gelir,
Sağrı başmag suda gelir,
Apardı seller Saramı,
Bir ala gözlü balamı.

GERAYLILAR

OLMAZ

Derd ü gemin erbabiyam,
Derdler menden irad olmaz.
Günde min min heyal eyler,
Menim könlüm bir şad olmaz.

Göye çekse baş tayalar,
Felek onu tez payalar,
Her külüng çapmaz gayalar,
Her iyidden Ferhad olmaz.

Derviş olan bahmaz pusta,
Ustu olan olar usta,
Güvenme bivefa dosta,
Bivefadan imdad olmaz.

Seher bağın eser badı,
Dostundan iste imdadı,
Mövlam yaradıb muradı,
Heç kes Dellek Murad olmaz.

GEN GEZ

Könül, sene bir nesihet,
Şer iblisden sen gel gen gez.
Bir kes nesihet bilmese,
Çekil ondan sen gel, gen gez.

Dam üstündeki gırçıdan,
Malı çohdu demirçiden,
Rengi solmuş boyagçıdan,
Bed nezerden sen gel, gen gez.

Tamahkarın niyyetinden,
Yay günü keçi etinden,
Yoldaşın mazaratından,
Dellek Murad sen gel, gen gez.

GOŞMALAR

EYLEME

Gadir Allah budu senden dileyim,
Sen merdi namerde möhtac eyleme.
Geybi hezinenden yetir ruzisin,
Sen merdi namerde möhtac eyleme.

Edalet kanışan, keremin çohdu,
Te'neli söz hençer, nizedi, ohdu,
Gardaşın gardaşa vefası yohdu,
Gardaşı gardaşa möhtac eyleme.

Nâmerd köprüsünden, ölseم, keçmerem, Şair olan deyer sözün arısın,
Karvan olsam menziline düşmerem, Arısı olmasa olsun yarısın,
Elinden canımı alıp içmerem, Goy lap alsın gözlerimin birisin,
Sağ eli sol ele möhtac eyleme. Bu gözü o göze möhtac eyleme.

Dellek Murad deyer sözün zatını,
El elden ötkündü işin çetini,
Gurda, guşa gismet ele etini,
Atanı oğula möhtac eyleme.

OLMAZ

Adem oğlu, yol erkani tanı bil,
Yol, erkani bilenin yeri dar olmaz.
Sırrını söyleme gemü aleme,
Bivefa dilberden sene yar olmaz.

İyid odu te'ne ohun atmaya,
Halal mayasına haram gatmaya,
Bir oğul ki, ata sözün tutmaya,
O oğulda geyret, namus, ar olmaz.

DELLEK MURAD

18. yüzyıl aşıklarındanandır. Ancak bazı kaynaklar 17. yüzyılın aşağı olarak göstermektedir. (Telli Saz Üstadları, 20). Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Ancak elimizde bulunan çok az sayıdaki şiirlerine bakarak onun usta bir aşık olduğunu söyleyebiliriz.

Geraylı (8'li koşma) ve koşma türlerinde söylemiş olduğu şiirleriyle tanınmaktadır. Onun koşmalarında "vasiyetname" ve "üstادname" özelliklerini bulabiliyoruz. Daima adaletten, doğrudan yanadır. Şiirlerinde kötülük yapanların, adil olmayanların, zulmedenlerin er geç cezalarını çekeceği anlatılmıştır. Dünyanın geçiciliğini ve tamahkârları anlatan "nedi" redifli koşması bu düşüncelerini açıkça dile getirmektedir.

Gelin size men erzimi eyleyim,
Ağıl olan, bu dünyada var nedî?
Dünya bir bostandı, pozular geder,
Çiçek nedî, yemiş nedî, bar nedî?

Bu dünyada coh coh şirin mal olu,
Tahahkârlar halı müşkül hal olu,
Gol burulu, gulag batı, lal olu,
Gohum nedî, gardaş nedî, yar nedî?

Edebi sanatlardan bilhassa mübalağa sanatını şiirlerinde ustaca kullanmıştır.

Göye çekse baş tayalar,
Felek onu tez payalar,
Her külüng çapmaz gayalar,
Her iyidden Ferhad olmaz.

Yukarıda şiirlerinin "üstادname" özelliği taşıdığını belirtmiştik. Üstadnamelerde atasözleri ve hikmetli sözlerden istifade edilir. Bugün bizde "vardığın yer köi ise bir gözünü kapa", "sorulmadık yerden çıkma", "üstüne lâzım olmadık işe karışma" gibi atasözü ve deyiimlerle anlatmaya çalıştığımız mevzuyu o bir şiirinde söyle ifade etmektedir.

Sen nüdreten bir meclise varanda,
Yahşı eyles, yahşı otur, yahşı dur,
Dindirende me'rifetden ver heber,
Gören desin berekallah yahşidi.

Elimizde çok az sayıda şiiri olan Dellek Murad ancak antolojilere girebilmiştir. Hakkında belli başlı bir çalışma yapılmamıştır.

KAYNAKLAR

Telli Saz Üstadları, Bakü 1964, 20-23.
(Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri I, 147-151).

Öz sürümden gurban verim deyesen,
Öz yunundan şal tohuyub geyesen,
Beslediyin bağın barın yeyesen,
Yad bağından sene heyva, nar olmaz.

Dellek Murad, çekme bir bunca gemi,
Burda duran olmaz, gederler hamı,
Felek biçinçidi, bu dünya zemi,
Biçilen zemide mürgüzar olmaz.

NEDİ ?

Men feleyin şerbetini içmişem,
Hemdem olan gel halimi gör nedi?
Bu dünyada bostan olur sovulur,
Yemiş nedi, çiçek nedi, bar nedi?

Beyin gaynar, sümük coşar töküldü,
Gemik zail olub coh bel bükülü,
Mehşer günü bize bir dam tikili,
Eşik nedi, baca nedi, der nedi?

Yığılag bir yere beş ü onumuz,
Gibleye çevrilsin bizim yönümüz,
Beşce arşın bez olacak donumuz,
Atlas nedi, bafta nedi, zer nedi?

Dellek Murad, gözler doymaz sürmeden,
Gebre girer aşır yarın görmeden,
Altı torpag, üstü daşlı hörmeden,
İsti nedi, soyug nedi, gar nedi?

YAHŞI DUR

Sen nüdreten bir meclise varanda,
Yahşı eyles, yahşı otur, yahşı dur.
Dindirende me'rifetden ver heber,
Gören desin berekallah yahşidi.

İgidin me'rfeti gerek dilinde,
Gocanın esası gerek elinde,
Beygeryet oğulun ata yerinde,
Galmağından heç galmasa yahşidi.

Dellek Murad, bir vaht geler gonağın,
Mesref eyleyersen dügile yağıن,
Cehd ele ki, tutulmasın gabağın,
Bir şirin dil hamisinden yahşidi.

VARHİYANLI AŞIK MEHEMMED

19. yüzyıl aşıklarındanandır. Zagatala vilâyetinin Varhiyan köyünde doğmuştur. Ancak doğum ve ölüm tarihi belli değildir. 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın birinci yarısında yaşadığı rivayet edilir. Sayad Nova'nın çağdaşıdır. Yine rivayete göre 19. yüzyılın ilk yarısında 65 yaşında iken vefat etmiştir.

O, elinde sazi ile il il dolaşmış, bir çok usta aşıkla karşılaşmıştır.

Mehemed'em gest eledim,
Bu cümle cahani gezib,
Genceni, Garabağı,
Şekini, Şirvani gezib,
Hoy, Salmaz, Maraga,
Tebrizi, Tehrani gezib.

Bilgili ve ustad aşıklardandır. Aşık şiirinin "geraylı", koşma, tecnis, muhammes, "cigali-zencirli müseddes" ve divani türlerinde çok güzel şirler söylemiştir. O, devrindeki saz havalarının tamamını çalabilecek güpte bir aşiktır. Onun hicviyeleri çok başarılıdır. Toplumdaki aksaklılıklar, tembeller, iki yüzlüler, ahlaksızlar, onun sazinin tellerinde açık bir şekilde hicvedilmiştir. "Ömer" isimli hicviyesinin bir dörtlüğünde şöyle demektedir :

Üç gece galdım evinde, gazan deymedi sacağa,
Bu işe tedbir etsin Abdulla, Molla Hacağa,
Halgi başına yiğiban, özünü verdin bucağa,
Verdin manat yarıml pulu, onu da saldın ocağa,
Hesislekde tayın yohdu, ay malı, dövetli Ömer.

Yukarıda halk şiirinin hemen bütün türlerinde şirler söyleyebildiğini belirtmişlik. O tecnis dalında söyledişi şirleri ile ününü biraz daha arttırmıştır.

Kamandarin onu der yaya düşdü,
Gışın çillesinde der yaya düşdü,
Deli könlüm yene deryaya düşdü,
İsteyir ki, gevvas kimi ya dala.

Şirlerinde edebî sanatları ustalıkla kullanmıştır. Gönlü işlediği bir şiirinde şöyle demektedir.

Vah olar çiharsan Mecnun dağına,
Vah olar düşersen gem yığnağına,
Vah olar yüz atas kar etmez sana,
Vah ilar alısb yanarsan könül.

KAYNAKLAR

Paşa Efendiye, Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı, Bakü 1981, 199-201.
Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 38-40.
(Azerbaycan Âşıqları ve El Şairleri I, 152-178.)

GERAYLILAR

YAVAŞ ET

Sallanban geden dilber,
Kerem ele yar, yavaş, get,
Meni derde salan dilber,
Kerem ele yar, yavaş get.

Gül dibini almasın har,
Könlüme getirme gubar,
Sinem döşe tamah gilar,
Ağ buhağı gar, yavaş get.

Mehemed'em, yaş tökerem,
Yollarına göz tikerem,
Müdam intizar çekerem,
Gedd-i gelemkar, yavaş get.

TELLERİN

Heber almag ayib olmaz,
Nedendi gisa tellerin.
Yohsa aşigın ölübü,
Batıbdi yasa tellerin.

Uca dağlar ucası tek,
Şahmar ilen sucası tek,
Yaşılbaş eyricesi tek,
Senin de ese tellerin.

Mehemed'em yana yana,
Yandi bağrim döndü gana,
Çapar sala Gürcüstan'a,
Firengi basa tellerin.

YOHDU

Gürbet elde düşdüm heste,
Yerim silkip salan yohdu.
Her terefe gefle işler,
Bu berbadə gelen yohdu.

Halları var hindi hindi,
Yar başına dönüm indi,
Seni sevdim alem bildi.
Bu sözümde yalan yohdu.

Gel bir Mehemed'i dindir,
Suçunu boynuma mindir,
Öldürürsen, özün öldür,
Ganim senden alan yohdu.

SALDIN

Gulun olam binalı yar,
Meni gözden neden saldın ?
Derde derman bilmez idin,
Meni gözden neden saldın ?

Bağında gül beyaz olmaz,
Olsa da yar rengi solmaz,
Hercayının andı olmaz,
Meni gözden neden saldın ?

Ağ üzünde haldan ötrü,
Lebindeki baldan ötrü,
Bu puç olan maldan ötrü,
Meni gözden neden saldın ?

Mehemed der derdim çohdu,
Sineme vurduğun ohdu,
Senden geyri yarımla yohdu,
Meni gözden neden saldın ?

GOYNUN İÇİNDE

Narinc, turunc durur goşa,
Giz, senin goynun içinde.
Az galır heyalim çosa,
Giz, senin goynun içinde.

Gaşın cellad ganım içdi,
Ömrüm zemisini biçdi,
Bir zaman dövranım keçdi,
Giz, senin goynun içinde.

Naz ile getdin hamama,
Mehemmed geldi salama,
Bostançı besler şamama,
Giz, senin goynun içinde.

Erisin dağların garı,
Tökülsün çaylara sarı,
Gürcüstan'ın bir cüt narı,
Giz, senin goynun içinde.

Geddin elif, boyun beste,
Könül görcek düşür heste,
Derde derman iki neste,
Giz, senin goynun içinde.

GOŞMALAR

SÖZ SENDEN

Nazlı dilber, gel ihtilaf eyleyek,
Sazı menden, simi menden, söz senden.
Erzimizi hansı yana yetirek,
Davat menden, gelem menden, yaz senden.

Dilber, mayıl oldum senin oynuna,
Besle şamamalar, doldur goynuna,
İzin olsa golum salım boynuna,
Öpmek menden, güçmak menden, üz
senden.

Mehemmed'em bizim bağa gelesen,
Siyah zülfü dal gerdene salasan,
Men ovcuyam, sen bir ceyran balasan,
Çemen menden, çiçek menden, göz senden.

İNCİMESİN

Sallana, boylana geden Salatin,
Ele sallangilen yol incimesin.
Gorhuram dünyanın yeli ters ese,
Töküle gerdene, tel incimesin.

Gaşların celladdı, gözlerin humar,
Seni gören senden bir buse umar,
İncine tahlisan gümüşden kemer,
Ele gurşanganın bel incimesin.

Yazig Mehemed'i salmisan yasa,
Ne üçün durubsan menimle bese,
Könül ister ağ üzünden bir buse,
Dodag zehmet çekib, dil incimesin.

BAŞINA DOLANDI

Heber geldi şah goruğu talandı,
Heste cismim yar başına dolandı.
Ört üstünü, gizlet onu amandı,
Gezebnakdı, eler gan memelerin.

Esli olan kimse özünü öymez,
Arası meydandi, baş başa deymez,
Şestine gerrahdı, şaha baş eymez,
Bahar birbirine yan memelerin.

Sinen dağdı, Savalanın garı,
Memen şuhdu, Gürcüstan'ın narı,
Âşig Mehemed'in yadigarı,
Amanat can senin, can memelerin.

YAMANDI

Heç kimse düşmesin yar sevdasına,
Kimse dözmez bele derde, yamandi.
Bülbül de eşg eyler gül havasına,
Onun da könlünde bir hoş gümendi.

Gel ikimiz durag, bir misal edek,
Ne ki var ürekde hoş heyal edek,
Üz be üz oturub derd-i hal edek,
Men seni görmedim heyli zamandı.

Mehemmed'em sensen menim güllerim,
Ölüm ayağında başa yalvarım,
El menimdi, etek senin, dilberim,
Ayırma özünden meni, amandı.

NOVCavan

Sükür Hagga, yene gördüm üzünü,
Bağ, çemen seyrinde gezen novcavan.
Bir danış, eşidim hoş avazını,
Dahanına nabat ezen novcavan.

Sidgile çevirdim sene yönümü,
Apardin ağımı, din, imanımı,
Giya bahib aldin şirin canımı,
Mestine gözlerin süzen, novcavan.

Sensen Mehemed'in canı cananı,
Cennet-i rızvanı, huri-gilmani,
Yüz min möhnetinen sevmişem seni,
Görüm ne yazdı, yazan novcavan.

GELİN

Maral kimi bu dağları gezirsen,
Ceyranın guzusu, sağışan gelin.
Düşdüm meclisine, tarumar oldum,
Bezeyirsen bu yiğnağı sen, gelin.

Seni gören olur heste, zarıncı,
Halın kimi şöle vermez her inci,
Sinen üste yetir narı, turuncu,
Firdövs-i e'lânın bağışan, gelin.

Mehemmed'e galdi bu dağ-i hesret,
Geceni gündüzü saet be saet,
Öldürürsen öldür, verme hecalet,
Hemişe canıma yağışan, gelin.

DEDİN NE DEDİ

Men seni gönderdim salam duayla,
Erz-i halim yara dedin, ne dedi?
Ömrüm gara keçdi, yene ah, vayla,
Gezen intizara dedin, ne dedi?

Özü el çekmedi, zövg ü sefadan,
Men de gurtulmadım cövr ü cefadan,
Bes ne üçün döndü ehd-i vefadan,
Sen o bilgara dedin, ne dedi?

Mehemmed'em derde cara bilmese,
Ağlar iken didem yaşın silmese,
Men de ölülm yardım derman gelmese,
Bes derdime cara dedin, ne dedi?

TÜKEZBAN

Bülbüller ötüşüb naz ile oynar,
Yanahların ohşar güle, Tükezban!
Çığalar gıvrlıb üz ile oynar,
Ne sigal veribsen tele, Tükezban!

Şirin canım yar yolunun herabı,
Heste cismim ayağının turabı,
Mest eyler aşağı lebin şerabi,
Gend ezibsen dişe, dile, Tükezban!

Mehemmed'em indi sene uyaram,
Men arifem işareten duyarım,
Vesf eyleyib ökelere yayaram,
Te'rifin dağilar ele, Tükezban!

YADA DÜŞEN YAR

Yene bu könlüme saldın bir talan,
Nihan yerde gelib yada düşen yar.
Ezel menim ile danişib gülen,
İndi yadlarını bayramlaşan yar.

Doğrayınban ciyer, bağrim yargilen,
Hezel kimi saralıban solgilen,
Hara getsen, gayidiban gelgilen,
Ya bir erin ölsün, ya da boşan yar.

Mehemmed'in könlün sen delmeyesen,
Bu dünyadan bir metleb almayasan,
Günün gara keçsin, heç gülmeyeşen,
Hemişə ağlamag olsun peşen yar.

OLMAĞINA

İndi yaydı, payız gişi daldadı,
Bülbül intizardı yaz olmağına.
Eşginden ciyerim gara bağıdı,
Heç şek mi var yanib köz olmağına.

Sevdiciyim geymiş yaşıl, alları,
Yaşılbaşlar çem-hem eyler gülleri,
Ceyran da otlayar, gezer çölleri,
İster ki gabağı düz olmağına.

Mehemmed'em, eşgim menim tehtimdi,
Geddimi yay eden gara behtimdi,
Elim işde, çoh darmacal vahtimdi,
İncime sözlerim az olmağına.

TE'N EDER

Talada sevmişem men bir şahbazi,
Serv boyu tuba boy a te'n eder.
Süzüben bahanda mest ü mestana,
Gaşları eymesi yaya te'n eder.

Goyunun içi mihek, darçın, hil kimi,
Boyu uzun saçları sümbül kimi,
Ağı ağıdı, girmüzisi gül kimi,
Yanağı güneşdi, aya te'n eder.

Mehemmed'in könlüne aldın güman,
Memesi fincandi, sinesi meydan,
Erşdeki melek tek, behiştde gilman,
Gözelikde Züleyha'ya te'n eder.

YARA MEN

Keçdi aylar, geldi dolandı iller,
Heç bilmemedim ne söyledim yara men.
Sayıl olub kuce kuce gezmişem,
Derdden bağlamışam başa gara men.

Piyalalar meclisinde sağdı,
Sebeb nedi her kes bize yağdı,
Beş barmağım bal eylesem ağıdı,
Gen dünyada düdüm ne pis dara men.

Mehemmed'em işim yohdu her işde,
Çerh-i felek vermez mene serişte,
Dilber her gün sefalarda gülüşde,
Yanar oldum bu dünyada nara men.

HAY GELMEZ

Gelib gördüm yar burada yatıbdi,
Hey çağirdim, gulağıma hay gelmez.
Meğribden meşrige kemend atılsa,
Heç ustadañ gaşın kimi yay gelmez.

Silsile asılmış yarın tovgundan,
Bülbül feğan eyler gülün zövgünden,
Zöhre, senin camalının sövgünden,
Gün tutular, göz gamaşar, ay gelmez.

Müştäginam, könlüm düdü azara,
Ağlamagdan eller gelib bezara,
Mehemmed'i kimler goyar mezara,
Bu meşhurdu yohsul üste bay gelmez.

YARAŞIĞI

Bugünkü seyimde bir güzel gördüm, Seher sevdasında bahırsan mana,
Nezeri, öteri yol yaraşığı.
Ağlım başdan getdi, bend olub galdım, Yahşica rast geldi tülek terlana,
Bahışı ceyrandı, çöl yaraşığı. Meni öldürüben düşersen gana,

Bahışı ceyrandı, çöl yaraşığı.
Bu nece sonadı, göl yaraşığı.

Yazığ Mehemmed'i salmışan derde,
Üzüne çekmisen humayun perde,
Meclis me'rekede, heyirde, şerde,
Ecayıb gezirsen, el yaraşığı.

BU GİZ

Burahsanız meni, çececek dara,
Elaman elinden bah bu giz, bu giz.
Gonumu, gonşumu getirib zara,
Cümlesi deyerler ah bu giz, bu giz.

Bilin, unudacag o Haggi sayı,
Yahşını, yamanı, pisi, golayı,
Götürüb eline bir çatma tayı,
Gör nece durubdu şah, bu giz, bu giz.

Mehemmed'em size eylerem minnet,
Goymayın ganımı töke bu celled,
Çihsanız aradan, verseniz möhlet,
Meni doğrayacak bah bu giz, bu giz.

GÜNÜDÜ

Gem, gesavet bugün başa vuruldu,
Ağlayalım, ayrılığın günüdü.
Gismetimiz gürbet elde verildi,
Ağlayalım, ayrılığın günüdü.

Meni kül eledi elin dilleri,
Bundan sonra gözlemeyin yolları,
Men gezerem gedib gürbet elleri,
Ağlayalım, ayrılığın günüdü.

Canım ustad, teveggeyim sizedi,
Feleyin etdiyi mene cezadi,
Belke gismetim var meni gözedi,
Ağla Memmed, ayrılığın günüdü.

ARİFLER

Eşgin şarabından bir getre içen,
Elbette, od tutub yanar, arifler!
Gizlin sırrı her cahide car açan,
Düşer e'tibardan kenar, arifler!

Mehemmed de bilmez ömür yaşıni,
Canıma salmışan eşg ataşını,
Heç kes gammaz bu dünyyanın işini,
Biri köcer, biri gonar, arifler!

CANIM

Ay arifler, ne kemptale gul oldum,
El içinde haggi zay olan canım.
Gedirbilmezlerin gedrini aldım,
Emeyi itiben zay olan canım.

Bağban idim bağda bar sebebine,
Bülbül idim gülüzar sebebine,
Biilgar, bivefa yar sebebine,
Divana Mecnun'a tay olan canım.

Mehemmed'em, bir murada yetmedi,.
Baş götürüb galmagaldan getmedi,.
Öz ohumu, bir menzile atmadım,
Özgeler ohuna yay olan canım.

KÖNÜL

Vaht olar galharsan erşe, asmana,
Vaht olar havadan yenersen, könül.
Vaht olar düşersen çiskin, dumana,
Vaht olar her işi ganarsan, könül.

Vaht olar Mehemed tez geler goşa,
Vaht olar heç elin getmez bir işe,
Vaht olar dönersen demire, daşa,
Vaht olar şise tek sinarsan könül.

GERİBLİK

Ah u vay çekiben, gan ağlamagdan,
Dönübüd ciyerim gana geriblik.
Hayana bahıram bir kimsemem yoh!
Düşübüd yadıma ana, geriblik.

Alem bilir ki men nece serhoşam,
Bir tuti dilliye medhus, bihuşam,
Ağzından od tutmuş semender guşam,
Goydu meni yana yana geriblik.

Azam coh olub ağrıyb başım,
Didemden töklür al ganlı yaşam,
Yahamı çürütü zalim göz yaşam,
Getirdi canımı cana geriblik.

Anam yohdu basın açıb ağlaya,
Bacım yohdu üreyini dağlaya,
Torpag gerek Mehemed'i sahlaya,
Belke geldi yar bu yana geriblik.

AĞLARAM

Bir beri bah, ay gadasın aldığım,
Heber gelmez, ellerinden ağlaram.
Dedim abad olsun, bülbül oynasın,
Har govulsun, güllerinden ağlaram.

Heste olub yar yanında galmadım,
Canan, sene neçin gurban olmadım,
Günahkâram, men yolunda ölmədim,
İntizaram yollarından ağlaram.

Hanalı barmağı, nazik elli,
Görmez oldug, dehi kesik telleri,
Köcdü bizden, irag düşdü elli,
Göz kesildi yollarından ağlaram.

Mehemmed'em bu zulmatda galmışam,
Üz tutuban ayağına gelmişem,
Gör iglabım, neçe şikest olmuşam,
Ayri düşüb dillerinden ağlaram.

BİR CAM AZ

Yatmış idim gafil geldi üstüme,
Bir cam dolu, bir cam yarı, bir cam az.
Üç muradi onda tutdum destime,
Bir cam kamal, bir cam söhbet, bir cam söz. Bir cam peykan, bir cam müjgan, bir cam
göz.

Cavan ömrüm eşg oduna odlandı,
Bu gisalar giyamete galandı,
Cananda üç şey var, canlar alındı,
Bir cam yanah, bir cam buhah, bir cam

Eşg ehli içen kövser abidi,
Herkesin sevgisi melek babidi,
Üç şey de var, birbirine tabidi,
Üz. Bir cam ceyran, bir cam çemen, bir cam
düz.

Mehemmed'em bu derd meni sindiri,
İsmim bilmez, her yetenler dindiri,
Üç şey var ebedi meni yandırı,
Bir cam eşg, bir cam ateş, bir cam köz.

OLSUN

Giz alanda gözlerini açgilen,
Üzü şirin, renginde de gan olsun.
Göyüklerin boylusunu seçgilen,
Canlar alan serv-i huraman olsun.

Esli, zati olsun uslu, kamallı,
Boy-buhun sürahi, şekilli, hallı,
Meclislerde melek, peri misallı,
Otaglarda ya han, ya sultan olsun.

Yanağı al olsun, buhağı etli,
Fırışte şekilli, peri süreli,
İstersen seherli, istersen kendli,
Ancag necib olsun, gani gan olsun.

Lebleri girmizi, yanağı hallı,
Gaşı, gözü gara, teli cığrı,
Şeki'nin şahbazı, Gence maralı,
Ahu balası tek bir ceyran olsun.

Üz deyirmi olsun, gözleri iri,
Günün altda ter şamama növberi,
Saclar yasemeni, ged senuberi,
Şahin bahışları bir terlan olsun.

İsveli, çemhemli, siveli, nazlı,
Gareğuş cilveli, durna avazlı,
Acıgli, mülâyim, söhbetli sazlı,
Nişanlı sene de mehriban olsun.

Gözellerde coh coh olur nişanlar,
Gahbir gahbir, bele bele cananlar,
Mehemmed der ey eşgili cavanlar,
Ele cananlara can gurban olsun.

TECNİSLER

BAĞLARI

Bir güzel görmüşem bizim ellerde,
Üzünde sezmişem buse bağları.
Yaşılbaşlar cem hem eyler göllerde,
Terlan şikarında busa bağları.

Nezer saldım hanesinde a dere,
Zehmetimden süzülende a dere,
Könül ister, güllerini a dere,
Gorhum budu bağban busa bağları.

Mehemmed'em, çeksem gelmez ayarım,
Dolu badem indi oldu a yarım,
Ne sebebden perişansın a yarım,
Seni gemgin gördüm bu sabağları.

YA "DAL"A

İbtida elifden dersim alanda,
"Elif"den ohuyub geldim ya "dal'a.
Açılında fesl-i bahar mövsümü,
Bülbül meylim uçub gonar ya dala,

Kamandarin ohu der yaya düştü,
Gışın çillesinde der yaya düştü,
Deli könlüm yene deryaya düştü,
İsteyir ki, gevvas kimi ya dala.

Mehemmed, yene de ayyarı, sevdin,
Bayğu tek yaslanıb ay yarı sevdin,
Eşge cünün oldun, ay yarı sevdin,
Layıgdı mi indi onu yâd ala.

MÜHEMMESLER

GELİR

Dilberim aşığını sallanıb görmeye gelir,
Tuti tek dili fesih danışın gülmeye gelir,
Hesretinden derde düşdüm derdimi bilmeye gelir,
Derdinden gan ağlaram yaşımlı silmeye gelir,
Bilmirem ne var könlümde yar özü bilmeye gelir.

Yaradan bu cavani gör nece candan eyledi,
Yanahları lale kimi gönçeden gülşan eyledi,
Kekili sünbul, ciğaları zülfü perişan eyledi,
Gaşları oh atıban sinemi şanşan eyledi,
Şah-i kamandara dönüb bağımı delmeye gelir.

Ağceyran guzusudu çihib çole düzde durur,
Ciğalar givrilib mah-i taban üzde durur,
Gaşlara vesme yahib, sürme ala gözde durur,
Huriler hidmetinde melekler pişvazda durur,
Bir bele şah-i huban teveccüh gılmağa gelir.

Meclisi sef sef edib yiğnağı elvan bezeyin,
Gızıl, gümüş şamdanları, çıracı elvan bezeyin,
Doldurub getir gedeh bir sağı elvan bezeyin,
Döseyin halı, gebe otağı elvan bezeyin,
Belke de mehman olub bir gece galmağa gelir.

Mehemmed'em yara müştag olmayı siz de bilin,
Başına geleceği bilmeyimi siz de bilin,
Saralıb heyva kimi solmayı siz de bilin,
Ey bidad, Allah aman, ölmeyimi siz de bilin,
Cellad-i hunhar olub canımı almağa gelir.

GURBAN OLASAN

Bir bele ay gözelin özüne gurban olasan,
Dindirib, danişdirib, sözüne gurban olasan,
Camalı mah-i taban üzüne gurban olasan,
Süzülüb ne hoş bahir gözüne gurban olasan,
Ne eceb göftarı hoş, avazına gurban olasan.

Gız senin goynun içi mihek, darçın, hil kimidi,
Tökülüb dal gerdene saçların sünbul kimidi,
Dehanım şehdi - sekerr, dodagların bal kimidi,
Çerhi sine, beyaz buhag, yanahların gül kimidi,
Bülbül-i şeyda oluban yazına gurban olasan.

Birce bahin bu gözele ne eceb türfe çağdı,
Meclisi mest eleyen elinde gövsar sağdı,
Sinesi mermer kimi savalanın yaylağıdı,
Sonrası pervaz olub şuh terlanın növrağıdı,
Çöllerinde ördeyine, gazına gurban olasan.

İsterem ol Huda'dan bir gece yanda galası,
Könlüne sırtlaş olub hemiše derdin alası,
Açılmış gönce kimi şüküfeli bağ lalası,
Dağında maral guzusu, yanında ceyran balası,
Seke seke seyre çihib düzüne gurban olasan.

Mehemmed'em keşt eledim bu cümle cahani gezib,
Gence'ni, Garabağ'ı, Şekin'ı, Şirvan'ı gezib,
Hoy'u, Salmaz, Maraşa, Tebriz'i, Tehran'ı gezib,
Arayıp ahtariban mülk-i Süleyman'ı gezib,
Bir bele şuh gözelin nazına gurban olasan.

ÖMER

(H e c v)

Ay bu Talanın kendinde bir olmaz iş tutdu Ömer,
Nezerat birce bahin bize zülm etti Ömer,
Yüz derdim vardı menim derdime derd gitti Ömer,
Haramdı bahmah üzere murdar gebahetdi Ömer,
Eyledi simsarnı, hamı hecaletdi Ömer.

Taleyn terse düşüb ah u zarda olsun halin,
Ha gışın çevriliben dönsün halin hem igbalin,
Dad ü feryad ha çekesen heç hara çatmasın elin,
Ezizin ölsün görüm, girilsin ehl-i eyaln,
Olasan yasda seni, hemiše hövfetde Ömer.

Malina tegsim düşüb mülküne plan yaraşır,
Dağılıb dümdüz olub evine talan yaraşır,
Galayışan garaçsan eline ilan yaraşır,
Hemedan eşseyisan beline palan yaraşır,
Hayifdir çörek sene, ruzun saman, otdu Ömer.

Üç gece galdim evinde gazan deymedi sacaşa,
Bu işe tedbir etsin Abdulla Molla Hacaşa,
Halgi başına yiğibarı özünü verdin bucağa,
Verdin manat yarıml pulu onu da saldin ocağa,
Hesilikde tayın yohdu, ay mallı, dövletli Ömer.

Ne vaht senden kişi olar girh elli deyir yaşını,
Tanimazsan gohum, gardaş, egrabani, tay tuşunu,
Evine bir gonag gelse yere salarsan başını,
Mehemmed'em hecv elerem bahib senin her işini,
Tutgungan senin üçün bu bir nesihetdi Ömer.

CIĞALI, ZENCİRLİ MÜSEDDESLER

YAR İDİ BU

Sallanıban yüz naz ile
Gelen kimin yarıdi, bu,
Gedd-i gamet ne giyamet
Hirdaca dilberidi bu,
Gabağı vech-i gemer
Yanağı ehmer idi bu,
Gaşı kaman, kipriyi oh
Gözleri humar idi bu,
Sinemde defter olub
Dilimin ezberidi bu,
Ezberdi beste,
Dehanı püste,
Lebleri meste,
Cennet libasta,
Dal gerden üste,
Givrilmiş siyah teller,
Deyesen şahmaridi bu.

Men ha mayıl olmuşam
Dal gerdenin minasına,
Ağ eller boyanıbdi
Elvan elvan hinasına,

Heç tanınmaz bu misalda
Gözeller sultani deyim,
Erşde melek yerde gilman
Ol uca bendeni deyim,
Aşığı meşug eden
O gül-i händanı deyim,
Leli ü mercan cevahirdi
Dehanı dendanı deyim,
Vesfi düşübdü aleme
Dillerde destanı deyim.
Destan olmuş halı var,
Leblerinin bali var,
Ağ üzünün halı var,
Nazik, ince beli var,
Eceb şirin dili var.
Avazı hoş bülbül kimi
Kelmanı şeker idi bu,
Sed-aferin düzülübüdü
Eyremceler şanasına,
Terlan olub men gelmişem
Bu gözeller sonasına.

Oylağında boylanıram
Göz tikmişem binasına,
Binası göyçek,
Çemende çiçek,
Serinde leçek,
Üzünde birçek,
Men deyim gerçek.

Siz de inanın arifler
Bir bele dühter idi bu,

Birce bahın bu cavanın
Ne eceb türfe çağrı var,
Besleyib her terefden,
Bir cüt şamama tağı var.

Çihanda ceyran balası,
Nece gelir düzde bahın,
Bir bele yeriş yerimez,
Ördek ile gaz da bahın,
Geyinib elvan elvan,
Örtübü Gülgez de bahın,
Süsen, sünbül, ter bönefse,
Açılıbdi yazda bahın,
Men bu geder vesf edirem,
İnanmirsın siz de bahın,

Bahın bu gaşı kamana,
Batıbdi gara dumana,
Könül düşdü gümana,
Oylağında çemene,
Tez yetirin dermana,
Mehemed'i derde salan,
Bele sitemkâridi bu.

ÖLÜREM

Ala gözlüm bir beri bah,
Derd-i serinden ölürem,
Düşmüsem hicran gemine,
Ah u feğandan ölürem,
Bil ki senin nigaranın,
Heç çihmaz candan ölürem.
Men bir şeyda bülbülem,
Ay gülü händan ölürem,
Kipriyin siyah müjgan,
Gaşı kamandan ölürem.
Kamandı olhar,
Gülden buhahlar,
Gündündü çohlar,
Kelmanı şuhlar,
Elvan otahlar,
Ne ola bir danişag,
O dil dahandan ölürem.

Açılıbdi sine meydan,
Mermere benzer ağı var,
Müşk-ü enber iysi,
Gohusu, etri, yağı var.
Bağına bağban oldum,
Cennet misali bağı var,
Bağındı lala,
Hem sağ ü sola,
Çihanda yola,
Düşdüm heyala,
Te'rif deyim gulag asın,
Gözeller serdaridi bu.

Ay meni derde salan,
 Bir bele viran olu mu?
 Ha bu eşgin eseri,
 Bes menden bir yan olu mu?
 Göz görüb gelb sevmese.
 Heç aşig heyran olu mu?
 İki dost arasında,
 Afet-i dövran olu mu?
 Meni saldın ateşive,
 Bir bele niran olu mu?
 Heyran oldum özüne,
 Sallananda nazına,
 Bir şirin avazına,
 Mail oldum gözüne,
 Tuş bahanda üzüne,
 Yanagları lale kimi,
 Halları den den ölürem.

Men sene güzel deyim,
 Cefa ile, minnet ile,
 Baygu kimi sizildaram,
 Gece gündüz zillet ile,
 Leblerin şerab süzür,
 Şeker ile şerbet ile,
 Herkese gismet olsa,
 Nuş eyliyer lezzet ile,
 Geyibsen elvan elvan,
 Rengbereng hel'et ile
 Hel'etini biçerem,
 Candan, başdan keçerem,
 Öz yurduma köcerem,
 Zeher versen içерem,
 Gövherle dürr seçenekem.
 Serrafam el üzmerem,
 Cevahir kandan ölürem.

Ne ola sen olasan,
 Men cavanın yarı eziz,
 Cennetin rizvanısan,
 Gilman ile huri eziz.
 Bu gözellik ki sende var,
 Başa versin Tari eziz,
 Tapmaram bu dünyada,
 Sene beraberı eziz,
 Mehemed'in mühemmesi,
 Dostun yadigârı eziz.
 Yadigârdı sırdaş,
 Sirrim etdim halga faş,
 Ağlayıp tökdüm gan yaş,
 Yahşı sahla başa baş,
 Bir men ile temenneş,
 Bir gecenin mehmaniyam,
 Ayrılsam senden ölürem.

DİVANİLER

EZİZ

Şükür gördüm camalını, yanağı gülşen eziz,
 Zülfünden hecalet çeker, sünbü'l ü reyhan eziz.
 Biz ki, eşge mübtelayig, birbirinden nigaran,
 Ta ölünce olsun bizim sirrimiz pünhan, eziz.

Seni seven gan ağlasın, gözlerini yaş eysin,
 Şad könlümün şîsesini, sindiribañ daş eysin,
 Camalına ikram edib, gaşlarına baş, eysin,
 Daim dursun hidmetinde, emrine ferman eziz.

Mehemed'em, sizildaram, servi boyun görünce,
 Ter memeler benzeyir behiştdeki türunce,
 Derdin meni inceldib, siyah telin bir ince,
 Hesteyem, geldim yaniva, sen eyle derman eziz.

NEYLİYİM ?

Kônül, seven dost bağına vara bilmem, neyliyim,
 Açılibdi taza güller, dere bilmem, neyliyim,
 Bir cananın hesretinden düşdüm Eyyub derdine,
 Dolanıram tebib deyib, çare bilmem, neyliyim?

Bilen kesler eşge düşmek, coh sitemdir car üçün,
 Ne geder ki, derd-i gem vardi, yazılıbdı men üçün,
 Sevmişem bir mehribani nigaranam on üçün,
 Herden herden düşer yada göre bilmem, neyliyim?

Mehemed'em erz-i halim budur size, gazilar,
 Hoş halına ol kimsenin könlünü pervaz eler,
 Yaradanın kereminden bele imiş yazilar,
 Mesken salib bu viranda dura bilmem neyliyim?

NALE VÜ EFGAN EYLE

Deli könül, galh ayağa, meclisi alşan eyle,
 Bülbül kimi gül eşgine nale vü ergan eyle,
 Ovçu isen, berelerde gözlegilen maralı,
 Daldala sen seyrağıban sırri pünhan eyle.

İsteyenler, gulah asın eşg ehlinin sözüne,
 İstemeyen goy kor olsun mil çekilsin gözüne,
 Anlamazın canı çihsin hecaleti özüne,
 Ol anlayan ariflere, söhbeti heryan eyle.

Mehemed'em her deyende sirrim vermerem yara,
 Cesedimden derd alıban, canım düdü azara,
 Esremiş nere dönderib gatgil onu gatarı,
 Gaynat eşgin küresini, bir hazır meydan eyle.

DEYER

Nâmerd ile işim yohdu, men hecetakram deyer,
 Ne yükü yoh, ne meta, şah ü hodkaram deyer,
 Kamalliya ne lazımdı, gizli sırrı car ede,
 Her yetene bildiriben, açılı aşkarım deyer.

Öz zatımdan heberdaram ab u ateş, bad u hak,
 Gelbim tesdig, dilim idrak, inanmışam sidgi pak,
 Bir sevdaya giriftaram, başında ver yüz kelek,
 Hele men ustad hak payam, o ustadkaram deyer.

Menem eşgin kamandarı, ohu, yayı neylerem,
Güvenmerem bu dünyaya, sultan bayı neylerem,
Kamalım ki var gumaşdı, don, darayı neylerem,
Mehemed'em, bu arada bir müsafirem deyer.

YÜKÜM

Eşgiden kamil olan heyli ıgbaldı yüküm,
Dürlü gumaş cem etmişem, yaşıldı, aldı yüküm,
Matahin matah olunca, bazarın bazar olsun,
Ne alınmaz, ne satılmaz, hayli zavaldı yüküm.

Merdaneler yiğliban, söhbeti hoş eylesin,
Birbirine hoş deyiben, serin peşkaş eylesin,
Sagiyem merd meclisinde içenler nuş eylesin,
Ab-ı kövserden almişam, ab-ı zülaldi yüküm.

Mehemed'em, serrafkarı, her ne desen vardı,
Bir sözü cevahiratdı, biri kövherkarı,
Gedr bilenler, yahin gel, gedr bilmezler, geri dur,
Göstermerem her yetene, yagut u le'lidi yüküm.

GADASIN ALDIĞIM

Bu bağlara bağban idim, bar gadasın aldığım,
Besledibdi dal budahda nar gadasın aldığım,
Bahar fesli, yaz mehsulu, bağların yaraşığı,
Yanahların teze güldü, zer gadasın aldığım.

Bağda seher garşı gelir, işve nazlı dilberim,
Gelem gaşlı, ay gabaklı, humar gözlü dilberim,
Ay buhaklı, gül yanaklı, güneş üzülü dilberim,
Her terefden birce buse ver, gadasın aldığım.

Mehemed'em gorhum budu, bu igrar yalan ola,
Naşı serraf pozgün sala, seyrağıb talan ola,
Ele cana, can giyginan, gedrini bilen ola,
Her naşının hemden olma, yar gadasın aldığım.

YAHYA BEY DİLDEM

18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın birinci yarısında Şamhor vilayetinin Deller-Cirdahan köyünde yaşamıştır. Rivayete göre 1838 veya 1840 yıllarında vefat etmiştir. 15 yaşında şiir yazmağa başlamıştır.

Sevgilisinin vefasızlığı, zamanın bozukluğu gibi konular onun şiirinin ana temasını teşkil eder. Bütün aşıklarda olduğu gibi o da sevgilisinin vefasızlığını, onun arkasından nasıl koştugunu, "geraylı" ve koşmalarında akıcı ve tatlı bir üslüplü anlatmıştır. Sevgiliden bahsederken bazı edebî sanatları ustalıkla kullanmıştır. "Gördüm" isimli koşmasının ilk dörtlüüğünde bunun en güzel örneklerini bulabiliriz.

Senuber gametli, sürahi gerden,
Könül el götürmez bele dilberden,
Göyde meleklerden, yerde beşerden,
Hüsün ü vecahetde bir efzel gördüm.

Yukarıda sevgilisinin vefasızlığının yanında zamandan da sıkayet ettiğini belirtmiştik. O bu yönü ile içtimaî meselelerle yakından ilgilenmiştir. Demek ki, sevgili ile içtimaî meseleleri şiirlerinde yan yana işleyebilmiştir. Ancak içtimaî konularda yazmış olduğu şiirler, sevgili için yazılanların yanında çok cılız kalır.

Şirlerinde dünya güzeli Cennet'teki hurilerden daha üstün gören Dilgem, bunu her zaman söylemiş durmuştur. Çağdaşı olan aşıklar, şen, neşeli, şakrak şirler söyleken, o bunların tam aksine, dertli, gam ehli bir aşık olarak tanılmıştır. Zaten şirlerinin büyük çoğunluğunda dünyadaki istirablardan bahsetmiştir. Talihsizlik, içine kapanıklık, dünyaya küskün hali onun şiirlerinde daha çok görülür. Devamlı olarak sevgilisinden ayrıdır. Onu "Şemseddin Elinde" "Kür Çayında" görür, şiir söyle, fakat kavuşamaz. Bazen de sevgiliyi bekler, fakat gelmez. Bunun en güzel örneğini "gelmedi" redifli koşmasında bulabiliriz.

Laçın beresinde, Kür kenarında,
Getdi telli sonam göle, gelmedi,
İstedi ki, onun te'rifin yazam,
Sişüp geleme dile gelmedi.

"Geraylı" ve koşmalarının dışında onun "deyişme"leri de çok mühimdir. Atışmalarının yardımıyle de devrinde yaşayan aşıkları öğrendiğimiz gibi, o yılın halk şiirinin gücünü de kolayca öğrenebiliyoruz. Dilgem-Gasid atışması onun aşıklık gücünü açık bir şekilde göstermesi bakımından mühimdir. Çağdaşları ve kendisinden sonra gelen birçok aşık onun tesiri altında kalmıştır. Dilgem'in kendi adı ile söylenen bir de halk hikâyesi vardır.

KAYNAKLAR

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 54-58.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 179-191.)

GERYALI

GÖRDÜM

Gencenin Şemkir elinde,
Bugün bir novcavan gördüm.
Gözleri canlar alındı,
Gaşlarını kaman gördüm.

Gölde üzən güzel sona,
Ne girirsən dondan dona,
Neçe molla, alim ona,
Verdi elden iman gördüm.

Dilgem'i saydı bir geda,
Rubend açdı melekzada,
Mühteser, şeb-i yeldada,
Men onu mahtaban gördüm.

GOŞMALAR

GÖRDÜM

Senuber gametli, sürahi gerden,
Könül el götürmez bele dilberden.
Göye meleklerden, yerde beşerden,
Hüsnu, vecahetde bir efzer gördüm.

Dilgem'em, garşına çıhdı huraman,
Bir şeb-i yeldada, bir mah-i taban,
Gözleridi mücrim, gaşları kaman,
Zülf-i siyahını müselsel gördüm.

NİYE GELMEDİ

Başına döndüyüm, ay Eziz emi,
Getdi, bes alşanım niye gelmedi?
Züleyha camallı, geddi minalı,
Şövkətli sultanım niye gelmedi?

Tutub zülfelerini üzere perde,
Apardı ağlımı, goymadı serde,
Biçare *Dilgem'i* salıbdi derde,
Hekim ü Logman'ım niye gelmedi?

GEZEN YERLERİ

Sekenem gürbetdi, ismim filakes,
Bugün gördüm canan gezen yerleri.
Halim perişandi, könlümdü şikest,
Yene geldi mene eşgin eseri.

Bildir bu yer idli cennet-i e'lem,
Bu il firevandı möhnet ile gem,
Hegir oldu *Dilgem*, görmedi hemdem,
Ziba senem burdan gedenden beri.

HAVALANIBDI

Laçın beresinden, şikar evinden,
Bir tilek terlanım havalandıbdi.
İstedi ki, seyyad olam yetirem,
Elden ele düşüb banalanıbdi.

Canan vesfi men *Dilgem'in* dilinde,
Eyib yohdu nazlı yarın telinde,
Dostu Dilber ocağının elinde,
Ağ nazik elli hanalanıbdi.

DÜŞMÜŞEM

Arif olan digget ele, fehm ele,
Bir güzel elinden bele düşmüşem.
Ağlaram, tökerem didemden yaşı,
İndi de men elden ele düşmüşem.

Men *Dilgem'em* yandım yandım kül oldum,
Danışdım danışdım mö'tedil oldum,
Gülşenler içinde men bülbül oldum,
Danışığda dilden dile düşmüşem.

YETİŞİR MOLA ?

Ertze yazaram seba yelinnen,
Erizem canana yetişir m'ola?
Felek meni terki veten eyledi,
Nazlı yar ehvalim sorur m'ola?

Ezelden aşığam tuti dillere,
Müselsel saçlara, siyah tellere,
Ahdi eynim yaşı, döndü sellere,
Yar içen sulara garışır m'ola?

O gizil gülleri dermeyen *Dilgem*,
Derib pünhan yere sermeyen *Dilgem*,
Bu dünyada yarı görmeyen *Dilgem*,
Yareb o dünyada görüşür m'ola?

YADIMA DÜŞDÜ

Dilber ehtiramla, merhemet ile,
Yanıma geldiyi yadıma düşdü.
Bir şirin söz ile gaş ti göz ile,
Derdimi bildiyi yadıma düşdü.

Endelib gülünnen, kemer belinnen,
Ülfet gıl gulunnan, danış dilinnen,
Zülfünnen, telinnen, nazik elinnen,
Göz yaşam sildiyi yadıma düşdü.

Dilgem terlanısan, uyma sar ile,
Gızıl gül bülbüle uymaz har ile,
Bir şirin dil ile, hoş göftar ile,
Ucadan güldüyü yadıma düşdü.

VAR M'OLA

Gece gündüz galdim zülmət içinde,
Men kimi zülmətde galan var m'ola?
Evvelden can deyib, can eşidener,
Heç birce yanına gelen var m'ola?

Hayif oldu elim elden üzüldü,
Menim üçün birce saat yüz ildi,
Bağlar hezel oldu, güller pozuldu,
Men kimi gülşeni solan var m'ola?

Bıçara Dilgem'em, sorram gelenden,
Ağladannan göz yaşımi silennen,
İstekli dostlardan, gedir bilennen,
Yareb, ola yada salan var m'ola?

AZALAR M'OLA

Ay ağalar, beyler, duyan gazilar,
Bu derdler sinemden azalar m'ola?
Bu gizli sırrimi aşkar eylesem,
Dillere düşüben söz olar m'ola?

Eriyiben torpaglara yatılsam,
Hena olub ellerine yahilsam,
Gul oluban bazarında satılsam,
Meni gullüğüne yar alar m'ola?

AĞLARAM

Seyr-i gülistanda, Kür kenarında,
Bugün bir hesretkes galib ağlaram.
Ayrlığ cövrünün, dost ferağının,
Sevdası başıma gelib ağlaram.

Laçın ganadlıdan, terlan tavardan,
O hüsn-i Yusif'den, mehr-i rühsardan.
Züleyha camallı, mehcebin yordan,
Felek meni cida salıp ağlaram.

MENİ

Leyli camalını görende dilber,
Eyledi Mecnun tek divane meni.
Eşgin zencirini açma boynumdan,
Bağısla o ehd-i peymana meni.

Gaşların aşige nezaket eyler,
Gözlerin can alar, giyamet eyler.
Zülflerin saile hidayet eyler,
Gözlerin getirer imane meni.

DAĞLAR

Ziynetin nergizden ter benöfşeden,
Al yaşıl geyinib şad olan dağlar.
Ruhu tezeleyir gülab suları,
Dehanları şirin dad olan dağlar.

Gızılcadı soyug bulag yaylağı,
Bereleri şahin, şahbaz oylağı,
Ab heyati kövser gözeller sağı,
Canlara mö'tedil bad olan dağlar.

Yar odu ki, öz yarımı gandıra,
Uçan könül şikarına mindire,
Bir çırag ki haggın özü gandıra,
Seyrağız deymekle garalar m'ola?

Dilgem'i öldürer bu derd ne ise,
Loğman tebib ger yarımı görüse,
Zimistan könlüme yar eli deyse,
Ürören tapıban yaz olar m'ola?

Yadıma düşübü şuh melekzada,
Gören o da meni salır mı yada?
Menim cismim semenderden ziyada,
Hicran ateşine dolub ağlaram.

Geddi senuberdi üzarı bir gün,
Sevdim camalını, oldum didergin,
Leylisiz Dilgem'em, men oldum Mecnun,
Sehralar meskenim olub ağlaram.

Gördüm camalını oldum gelender,
Laçın tek giya bah, üz beri dönder,
Yanaram oduna misl-i semender,
Görse ganlar ağlar pervane meni.

Kuyinde Dilgem'em tersa dağında,
Bülbül fegân eyler gül budağında,
Könül guşu yar camalın bağında,
Dönderdin o şeyh-i Sen'anem meni.

Gerenfil, şegayig, lale taze ter,
Baharin gülleri onu al bezer,
Gara gelsin süsen, sünbülb serbeser,
Bülbülü güllerden yad olan dağlar.

Bir yanda yaylardı Keçili, Deller,
Bir yanda yurd salır o ağır eller,
Açılıb nesteren, girmizi güller, mahlâs,
Lalezar türfeli ad olan dağlar.

Başına döndüyüm Gasid hoş gedem,
Erzimi get söyle canana gelsin.
Gece gündüz şama pervane kimi,
Oduna alışip yanana gelsin.

Görmedim bir bele leb-i piyala,
Buhağı benövše, yanağı lala,
Celalli canana gelen bir bela,
Uzah olsun ondan bu cana gelsin,

Dilgem'e lütf eyle keremin kani,
Növreste nobarı, o novcavanı,
Ya kes başım, ya da yetir cananı,
Menim mürg-i cismim dermana gelsin.

GELSİN

Dilim tutmur yara derdimi yazam,
Celalli canandan artıbdı cezam,
Saranı Mahmud'a veren Mirnizam,
Menim işim senden imkana gelsin.

Herkes yarı mene inayet eyler,
Ele bil Ke'beni ziyaret eyler,
Gafil geden gasid heyaset eyler,
Yar özü ilgara, imana gelsin.

GÖRMÜŞEM

Belin nazik, geddin suca, üzün gül,
Melahtı sen cananda görmüşem.
Gülüstan-i Rem'de tek şahiperde,
Ne melekde, ne insanda görmüşem.

Az bilmirsən camalının gedrini,
Görse hilal eler ayın bedrini,
Nece deyim, o zülfüvün etrini,
Ne benövše, ne reyhanda görmüşem.

Dilgem görse lebin olmaz efsana,
Lebin nisbet şehde ab-i heyvana,
Ağıl alım görse olar divana,
O hal ki, var zenahdanda görmüşem.

GELMEDİ

Laçın beresinde, Kür kanarında,
Getdi telli sonam göle, gelmedi.
İstedi ki, onun te'rifin yazam,
Şığışıp geleme, dile gelmedi.

Bele güzel olmaz hüld-i berinde,
Ağılı, kemallı, huşu serinde,
Mecnun kimi durdum ve'de yerinde,
Leyli kimi getdi çöle gelmedi.

Dilgem ayrı düşdü gönçe dehandan,
Etr-i bönefşeden, gül-i reyhandan,
Cennet-i rizvandan hur-i gilmandan,
Efzel olan bu müşküle gelmedi.

Ve'de oldu hilaf iller dolandı,
Geza ne üz verdi, nazlım gelmedi.
Bir nece gasidden, bad-i sebaden,
Erze gullüğüne yazdım gelmedi.

GELMEDİ

Ezelden o, şirin şirin danışıdı,
İndi üzü döndü, cismim alıştı,
Periveş cilveli, laçın bahışlı,
Yüz naz ile humar gözlüm gelmedi.

Bizden yad olmuştı peymaneler tek,
İndi üzü döndü biganeler tek,
Leylisiz Mecnunem divaneler tek,
Düşdüm sehralere gezdim gelmedi.

Bir ve'de ederdi menle aşnalıq,
Bilmem neden gördü o bivefalıq,
Eğyar aralığa salıp cidalıq,
Kem lütf oldu, şırın sözlüm gelmedi.

Gözüm geldi onun hindü halında,
Hilal gaşlarında, şah camalında,
Onun teki bivefanın yolunda,
Dilgem' em, canımı üzdüm gelmedi.

Şemseddin elinde, Tovuz çayında,
Gözüm bugün bir dildara düşübdü.
İki çeşmi cadu canım afeti,
Ele bir mehri rühsara düşübdü.

Gülistan-ı Rem'den gelmiş ol Peri,
Ayla gün hüsniye olub müşteri,
Yenice dolanıb şahmar zülfleri,
Mürcümlenib bir kenara düşübdü.

Ceyranlar gezerdi çöl beresinde,
Sona meskeninde, göl beresinde,
Efşan olan zülfün tel beresinde,
Laçın könlüm hub şikara düşübdü.

DÜŞÜBDÜ

Yüz naz ü gemzeynen geddi payine,
Müjganından bir oh çekdi yayine,
Döşendim, ferş oldum hak-i payine,
Onda gördüm can nisara düşübdü.

Nigab açdı, nezer saldı her yana,
Hüsniün şemine oldum pervana,
Gülzarın gülü, bağ ü bostana,
Ne çemene, ne gülzara düşübdü.

Dünyada hoş olur vüsal-i hemdem,
Ferağından nale çekdim demadem,
Vadi-yi heyretde Geys olur *Dilgem*,
Leylisinden gün avara düşübdü.

DEYİŞME

NE DEDİ ?

Dilgem :
Gasid-i bizeval erz-i halimi,
Celalli canana dedin, ne dedi?
Mah-i cebin telli, zülf-ü müselsel,
Gaşları kamana dedin, ne dedi?

Gasid :
Erzini söyledim melekmenzere,
Danışmasın böyle efsane dedi.
Olmaز menden ona yar-i vefadar,
Dolansa yüz çerh-i zamane dedi.

Dilgem :
Ezelden aşığam men o dilbere,
Geddi senubere, sedri mermere,
Sinesi billura, etri enbere,
Le'li bedehşana dedin, ne dedi?

Gasid :
Meni getirmesin heç vaht diline,
Gövs-i güzeх men sonanın teline,
Onun kimi naşı serraf eline,
Düşmez menim kimi dürdane, dedi.

Dilgem :
Yar yad oldu menden biganeler tek,
Düşmüsem çöllere divaneler tek,
Dolannam şanına pervaneler tek,
Yanaram merdana, dedin, ne dedi?

Gasid :
Bele cavab verdi o melekzada,
Efsane ömrünü vermesin bada,
Abes yandırmasın balların oda,
Ne olar şam dada pervane dedi.

Dilgem :
Mene hayat verir dostun vüsalı,
Üzünde yandırır hebeşti halı,
İskender mesnedli, Hatem sehalı,
Adil Nuşrevana dedin, ne dedi?

Gasid :
Buyurdu serdara, neçe serhenge,
Emir Ümara'ya, pişvaz-i cenge,
Gul adına satın Hind'e, Fireng'e,
Ya atın derya-yi ümmanna dedi.

Dilgem :
Zülfü mürcümlenib, yenib buhağa,
Hüsni ziynet verir, gesre, otağa,
Calalli canana, o şebçirağa,
Dilgem'i hagana dedin, ne dedi?

Gasid :
Buyurdu mahala, neçe diyara,
Gohum, gardaşını çekdirin dara,
Özü golu bağlı, cismi sedpara,
Dilgem'i getirin zindana dedi.

GERAYLI

OYANMAZ

Yönü beri bahan dağlar,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.
Üstündeki ağır eller,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Gurbanam gelen gaşına,
Gör neler geldi başına,
Ses verrem dostun guşuna,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

ŞAIR MEMMED HÜSEYİN

19. yüzyıl aşıklarındandır. Muhtemelen 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Bazı kaynaklar doğum ve ölüm tarihlerini 1800-1880 olarak vermektedir. Göyce mahalının Daşkend köyünde doğan Hüseyin, devrinin bilgili ve sanat yönü güçlü olan aşıklarındandır.

Onun bir sevgi "dastanı", geraylı", koşma, tecnis, muhammes ve divani türlerinde söyleditiği yüzlerce şiiri vardır. Fakat bugün onun şairlerinin çok azı elimizdedir.

Şiirlerinde bahtından, sevgilsinden, zamanından şikayet etmiştir. Bahtının bir türlü açılmadığını şirlerinde söyler durur.

İgidin dönmesin ehdi,
Yana çevrilmesin tehti,
Memmed Hüseyin'in (gara) behti,
Yatıb oyanmaz oyanmaz.

Yiğidi tarif eden "ye'ni ne" redifli koşmasında ise şöyle demektedir :

Hegiget şert ile bahgilen söze,
Giyâmet perdesin çekerler üze,
İgid odu gol yatırda, iş düzeye,
Her goygaya garışmağın ye'ni ne ?

Divanı şeklinde yazdığı şiirlerinde de başarılı olan Memmed Hüseyin devrini gelenlerini hicvettiği için daima takip edilmiştir.

KAYNAKLAR

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 48-50.
(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 193-195.)

İgidin dönmesin ehdi,
Yana çevrilmesin tehti,
Memmed Hüseyin'in (gara) behti,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

GOŞMA

YE'NI NE?

Bir merd ile ülfet gilsan merdana,
Namerd ile ülfet gilmag ye'ni ne?
Mühennetler yahşı günde dost olur,
Yaman günde keçer geder ye'ni ne?

Hegiget şertile bahgilen söze,
Giyamet perdesin çekerler üze,
İgid odu gol yatırda, iş düzeye,
Her goygaya garışmağın ye'ni ne?

Ağıl bir gumaşdı kimseye çatmaz,
Esli cömerd olan zikirsiz yatmaz,
Geden getdi, daha geri gayitmez,
Dalısınca peşman olmag ye'ni ne?

Memmed Söyüün deyer söhbet dilinde,
Beraberin yohdu ruy-i zeminde,
Ürfan meclisinde, dost üzerinde,
Herca deyib danışmağın ye'ni ne?

DİVANİLER

NEYLEREM

Ay cananım, senden ayrı men bu canını neylerem,
Mal ü mülkü, tac ü tahti, Süleyman'ı neylerem,
Men ölünde sen olasan başım üsté ağlayan,
Şeyda bülbul feğan eyler, gülistanı neylerem.

Bir vefali hemdem ile ülfet gıl, ilgar ele,
Deyim könül dost kuyine sen de bir güzar ele
El götürme dameninden, can ola nisar ele,
Yar özü ziba gerekdi, men zibani neylerem.

Memmed Söyüün, getlin üçün meclise sağı gelir,
Gaşları yay, kipriyi oh, gözleri yağı gelir,
Bugün ömür başa yetib, ayrılıq çağrı gelir,
Beş arşın ki ağı lazımdı, badlıyanı neylerem,

OLMASA

Bezirganlar yük bağlamaz, ger hiridar olmasa,
Nameşhur galmaز dünýada, zatindan zar olmasa,
Seng ile hane yapasan bir biyaban sehrada,
Tapasan geflet yuhusun, eger şahmar olmasa,

İki melek mügerrerdi bahib emelin yaza,
Onlar emeline bahib, sene vererler ceza,
O gününde ne eylesin Mehemed'e'l Mustafa,
Mehşere getmek çetindi elde tutar olmasa.

Memmed Hüseyin ölmekle bu dünya hali olmaz,
Derdin deme derd bilmeze derdinden hali olmaz,
Bu vergi Hag vergisidi, kimseye galı olmaz,
Cehd eylemek beca şeydi, bahtın paydar olmasa.

MEŞKİNLİ MEHEMMED

18. yüzyıl aşıklarından olduğu tahmin edilmektedir. Rivayete göre Erdebil şehri yakınındaki Meşkin kasabasında doğmuştur. Hayatı hakkında hemen hemen hiç bilgimiz yoktur. Elimizdeki koşma, "Herbe-zorba" (kahramanlık şiiri) ve muamma dalındaki şiirlerine bakarak onun güçlü bir aşık olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirlerinin çok azı elimizdedir. Ancak "Mehemed" mahlâslı aşıkların çokluğu gözönüne alınırsa, bunun şiirleri onların şiirlerine de karışmış olabilir.

Şiirlerinde mazmun ve edebî sanatları ustaca kullanmıştır.

KAYNAK

(*Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I*, 197-200.)

GOŞMALAR

GERİBLİK

Ah u vay çekiben gan ağlamagdan,
Dönübü ciğerim gana, geriblik.
Hayana bahiram bir kimsenem yoh,
Düşübü yadına ana, geriblik.

Alem bilir nece mest ü serhoşam,
Bir tuti dilliye men vurulmuşam,
Ağzından od tutmuş semender guşam,
Goydu meni yana yana geriblik.

Getdi fesl-i bahar, geldi zimistan,
Sine çaktır o bülbüller ağlamış.
Esdı bad-i hezar, hezeldi yeksan,
Süsen, sünbü'l, nergiz, güller ağamış.

Könül sevдалanmış, yar seni sevmiş,
Derdü möhnet çekmiş, garalar geymiş,
Dolanmış, çevrimiş, başına dönmiş,
Zarınca yalvarmış, diller ağlamış.

Aylar, iller gelmiş, ve'deler keçmiş,
Ecel şerabından badeler içmiş,
Meşkinli *Mehemmed* fenadan köçmüş,
Hem derdler yiğilmiş, eller ağlamış.

HERBE ZORBA

CENG

Fil ü kergedan tek girrem meydana,
Esremiş nerler tek sallam rezm-i ceng.
Şir ü bebirmisal bir ejdayam,
Yohdu deryalarda menim tek neheng.

Ezrail zehimden çekmez nefesin,
Sur-i İsrafil'in batıram sesin,
Yüz min, yüz min şair elese behsin,
Vermez cavabımı Cemşid ü Huşeng.

GİFİLBEND

OLU

O ne guşdu, ilde çeker bir giye,
Giyesinde yüz min nahag gan olu.
Ne galadı, dörd yüz gırh dörd bürcü var.
Onda üçüz altmış altı han olu?

Ne anadı, yeyer balasın özü?
Ne eli var, ne ayağı, ne gözü?
O kimdi ki, iki başı dörd tüzü?
Üç, beş, yeddi nedî nümayan olu?

O kmsi ki, hanı zaddan ucadı?
O kmsi ki, istekleri bicadı?
O kmsi ki, ondördünde gocadı?
Otuza yetende novcavan olu?

Ne cansızdı, dindirceyin veri ses,
Onda yohdu et, gan, sümük, heç nefes.
Meşkinli *Mehemmed*'nen kim etse behs,
Bir müemma deyer sergerdan olu.

Azarım coh olub, ağrıyrı basım,
Didemden tökülür bu ganlı yaşam,
Yahamı çürüdü zalim göz yaşam,
İsteyirdi canım ala geriblik.

Anam muyin açıb başım bağlaya,
Bacım yohdu gərdaş deyib ağlaya,
Tapşır *Mehemmed*'e töhfe sahlaya,
Meni yordan ayrı sala geriblik.

AĞLAMIS

Bilmem neler keçmiş, yar hecil olmuş,
Meger fikre dalmış, camalı solmuş,
Gözler humarlanmış, yaşı ilen dolmuş,
Zülf perişan olmuş, teller ağlamış.

Dağlar viran galmiş, ahu yad olmuş,
Mecnun Leyi sevmış, avara galmiş,
Laçın dövre cıhmış, sona dağılmış,
Yaşılıbaş silkinmiş, göller ağlamış.

Aylar, iller gelmiş, ve'deler keçmiş,
Ecel şerabından badeler içmiş,
Meşkinli *Mehemmed* fenadan köçmüş,
Hem derdler yiğilmiş, eller ağlamış.

MÜCRÜM KERİM

18. yüzyıl şairlerindendir. Büyük bir ihtimalle Kirmanşah bölgесinden olup, aynı yüzyılın sonlarında ailesiyle birlikte Cebayil bölgесine yerlestigi söylenmektedir. İlk önce Horavlı köyünde yaşayan Kerim, bir müddet de Hovu köyünde ikamet etmiştir. O devirde bölgenin hakimi Cafer Guluhan Neva'dır. Anlatıldığına göre Kerim, Neva'dan yurt ister. Bu işin gerçekleşmesinde Aşık Peri'nin Kerim'e büyük yardımı olur.

Dürüstlüğü ve yardımseverliği ile tanınan Cafer Guluhan Neva'nın o devirde tesiri çok fazladır. Hatta bugünkü Caferabad köyü, ismini Cafer Guluhan Neva'dan almıştır. Kerim ömrünün sonuna kadar "Ceferabad" köyünde yaşamıştır.

19. yüzyılda Vardanlı köyünde Kerim isimli başka bir aşık daha yaşamıştır. Onun mahlası da "Mücrüm"dir. Bu sebepten bu iki şairin şiirleri çoğu zaman birbirlerine karışmıştır. Ancak Mücrüm Kerim (Caferabadlı) daha çok aşık tarzında şiirler söylemiştir. Vardanlı Kerim ise gazel, muhammes gibi klasik şiir tarzında yazmıştır. Vardanlı Kerim'in şiirleri "Sünbülistan" isimli bir cöntekte toplanmıştır. Cönk, bugün Azerbaycan İlimler Akademisinde muhafaza edilmektedir.

Mücrüm Kerim, "geraylı" (8'li koşma), koşma, tecnis, divani, muhammes, gazel ve "herbe-zorba" türlerinde şiirler söylemiştir.

Edebi sanatları şiirlerinde yerli yerinde kullanması onun güçlü bir şair olduğunu göstermesi bakımından mühimdir. Şiirlerinde sevgilisinin vefasızlığı, merhametsizliği gibi konuları işlemiştir.

Cövründen geldi amana,
Gözüm yaşı döndü gana,
Seninle oldum bigana,
Geminle aşinayam men.

Felekten, yalnızlıktan şikayet onun şiirlerinde işlediği konular arasındadır. "Kim ola" redifli koşmasının ilk dörtlüğünde bu meseleyi şu şekilde işlemiştir :

Feleyin elinden gilan ah u zar,
Biri menem, biri Yareb kim ola?
Gül ü rühsarına çeken intizar,
Biri menem, biri Yareb kim ola ?

Şiirlerinde devamlı iyiliği telkin eden aşık, varlığa, mala, mülke ve ömre güvenilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Fürset elde iken yahşılıg eyle,
Hemise elinde ihtiyar olmaz.
Gel güvenme dövletine, malina,
Mala, mülke, ömre, e'tibar olmaz.

Bu meselelerin dışında içtimaî konuları da şirlerinde ustalıkla işlemiştir. Dede Korkut Hikâyelerinin başındaki kadın tasnifinin tipik bir numunesini Mücrüm Kerim'in "Dul Arvad" redifli koşmasında bulabiliriz. Hicviye diyebileceğimiz bu koşmanın ilk dörtlügü şöyledir.

Bendeden utanmaz, hakimden gorhmaz,
Nede bahmaz o Movlaya dul arvad.
Gezer gönüsları heber öyrener,
Onları obaya yaya dul arvad.

Klasik şirin muhammes ve gazel türlerinde de şirler yazan Kerim'in gazelleri meşhurdur. Ancak bu gazellerin ona ait olup olmadığı meşhuldur. Daha evvelde belirttiğimiz gibi onun şirleri Vardanlı Kerim'inki ile karışmıştır. Kahramanlık şiri diyebileceğimiz "Bu yerler" isimli "Herbe-Zorbasi" da oldukça mühimdir. Bu şirle kendimizi destan dünyasında gezmiş gibi hissederiz. Yine bu şirde şairin ve şirin tarifini merdane ifadelerle bulabilmekteyiz.

Şair olan merd gerek şe'ride,
Arifi her nezm ü neseg nesrde,
Bir menem ancag ki olan şehrde,
Gövher-i geltan yeridi bu yerler,
Hagan-i sultan yeridi bu yerler.

Kerim, "Ululu", "Mücrüm", "Vardarlı" mahlasları ile şirler yazmıştır.

KAYNAKLAR

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 41-44.

(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 201-219.).

GERAYLILAR

GÜLE

Sevdim bir nazlı dilberi,
Üzü benzer gizil güle.
Görceyin Valeh olmuşam,
Ağzındaki şirin dile.

Aşığı candan eyleyen,
İşini efgan eyleyen,
Meni canandan eyleyen,
Sürülesen elden ele.

İnciden arıcı dişi,
Yolunda goymuşam başı,
Ağlamagdan gözüm yaşı,
Döndü çaya, döndü sele.

Yaşır gül camalın yaşır,
Regibin gözü gamaşır,
Zernişan sedde yaraşır,
Senin teki ince bele.

Bir deyen yohdu canana,
Rehm ele bu natevana,
Men Mücrüm'em, geldim cana,
Bir kes yohdu gedrim bile.

MEN

Rehm et mene gül üzülü yar,
Gerib-i binevayam men.
İsterem hüsnün zekatin,
Müsteheggem, gedayem men.

Başımıdı yolunda feda,
Sene insaf versin Huda,
Çünkü düşdüm senden cida,
Deli, hem divanayam men.

Cövründen geldim amana,
Gözüm yaşı döndü gana,
Seninle oldum bigana,
Geminle aşinayam men.

Gurbanam ol şirin dile,
Rehm ele men tek bülbüle,
Çünkü düşdüm dilden dile,
Geribe efsanayam men.

Kerim Kerim'e gel dada,
Tez yetir könlümü şada,
Beş gün bu fani dünyada,
Misal-i mehmanayam men.

GOŞMALAR

MENİM

Ey menimlen hemdem olan bivefa,
Derd elinden ah u zarım var menim.
Tebibimsen, elemezsen davasın,
Ne sagalmaz yaralarım var menim.

Efganımdan hezer ele, vehm ele,
Bele olmaz aşinalig rehm ele,
Siyah zülfün hesretinden fehm ele,
Gara günlü ruzigârim var menim.

Kerim'em, hüsnüne olmuşam mayıl,
Gem dustağı gerdeninde hemayıl,
Başımızda bu sevdadan ne hasıl,
Biuhde,bihude yarımlı var menim.

YETİRREM

Könül sebr et, gel eyleme elaman,
Seni bir gün o dildara yetirrem.
Ağlayıban növhe etme şiveni,
Şahgubada, o serdara yetirrem.

Bilirem, geriblik aldı gerarım,
Çekeceksen hele derdini yarin,
Kesilibdi sebri bülbtıl-i zarın,
Fesl-i bahar, gülüzara yetirrem.

Kerim' em, halimdı coh coh perişan,
Eritdi cismimi ateş-i hicran,
Hani, bu dünyada yohdu bir insan,
Deye, seni men o yara yetirrem.

OLDU

Aman felek, mürvet felek, dad felek,
Biday felek, zülmün nümayan oldu.
Geceler eflake yetişir nalem,
Günbegünden halim perişan oldu.

Hicranın evinde galmışam tenha,
Felek verdi mene derdi bedeva.
Hüküm-i gem etdi könlümü yeğma,
Hal-i ehvalim gör bir yaman oldu.

Ezelden taleyim dönüb idbara,
Esir ü sergeste galdim avara,
Gan ağla her zaman *Kerim* biçara,
Cefa çekdim, ciyer dolu gan oldu.

YETİŞSEM

Elerem varımı cümle teseddüг,
Melek menzer o sultana yetişsem.
Ele billem bu dünyamı tutmuşam,
Bir yay olub o müjgâna yetişsem.

Galmaz möhnetim zerrece filhal,
Yetişse dadıma çerh-i köhensal,
Gan ağlaram eger keçse bu münval,
Şad olmanam her insana yetişsem.

Şirin dilli o dildarı göreydim,
Gülbergi leblerin bir de soraydım,
Gece gündüz gabağında duraydım,
Ne deyirsen *Kerim*, cana yetişsem.

GELMEDİ

Ey ağalar, könlüm çapdı eylenmez,
Sultanım, serdarım, ağam gelmedi.
Derd-i gem tapdağı olmuşam hemin,
Göz galdi yollarda, sonam gelmedi.

Gülbe-yi hicranda galmışam hemin,
O şahbazımın çekerem gemin,
Bu derdle ölmeyim olubdu yerin,
Üstüme gözleri alam gelmedi.

Hemise ah u zar olub ezberim,
Bilir mi halimi, şah-i serverim,
Yazig bu halima, a *Mücrüm Kerim*.
Can çığınıca dedim, halim gelmedi.

KİM OLA?

Feleyin elinden gilan ah u zar,
Biri menem, biri Yareb kim ola?
Gül ü rühsarına çeken intizar,
Biri menem, biri Yareb kim ola?

Ey gözleri cellad, gameti mövzun,
Bu geder bendeni eyleme dilhun,
Serkeşte-yi alem, hali digergün,
Biri menem, biri Yareb kim ola?

Kerim'in könlünü eleme vıran,
Zülmünden usanıb, halına bir yan,
Hicran eleminden didesi giryān,
Biri menem, biri Yareb kim ola?

OLMAZ

Fürset elde iken yahşılıg eyle,
Hemişe elinde ihtiyar olmaz.
Gel güvenme dövletine, malına,
Mala, mülke, ömre e'tibar olmaz.

Dörd yanımız bağça ola, bağ ola,
Sinem üstü düyün ola dağ ola,
Bir kiçik ki, böyüyüne ağ ola,
Düşer el gözünden, behtiyar olmaz.

Ululu *Kerim'i* ahtaran tapar,
Bir könülü yapan Ke'beni yapar,
Sen çalış işini Hagg ile apar,
Hag'dan geyri kimse sene yar olmaz.

DUL ARVAD

Bendeden utanmaz, hakimden gorhmaz,
Nede bahmaz o Movlaya dul arvad.
Gezer gönülları heber öyrener,
Onları obaya yaya dul arvad.

İşlere can vermez, köndelen yatar,
Dolusun yeyiben, boşların atar,
Arpanı, bugdanı gizlince satar,
Verer emeyini zaya dul arvad.

Dul arvad alanlar biheyal olur,
Dul arvadda gerib gerib hal olur,
Gece gündüz işi geyl ü gal olur,
Salar seni bir davaya dul arvad.

Eşidin *Kerim'in* bu nesihetin,
Giz alanlar sürer ömrün lezzetin,
Götürmek asandı, sahlamag getin,
Vallah, deymez bir paraya dul arvad.

Ey gözeller şahi, suh-i nazenin,
Yetişibdi hökmün güllü cahana.
Bilirsen ne geder yahşı yaraşır,
Zerefşan kemerinince miyana.

Perişan tellerin aldı gerarım,
Mayilem hüsnüne sevgili yarımlı,
Çeşm-i siyahımsın laleüz yarımlı,
Men heyran olayım, sen kimi cana.

Gelmeyib dünyaya sen kimi dilber,
Gül rengi leblerin yaguta benzer,
Dolanım başına ey peri peyker,
Zülfüne her seher eyleme şana.

Şahbaz-i alemsen, men seni billem,
Düşüben torpağa yolunda öllem,
Dane-i halının gurbanı ollam,
Gebul ele, sen ey şah-i zamana.

Camalin artıdı şems ü gemerden,
Yolunda keçmişem can ile serden,
Biçara *Kerim'i* salma nezerden,
Egerçi kâfirem geldim imana.

GILMISAN

Eşitmişem bir neşe ehvalunu,
Bir özgeye ehd ü vefa gılmisan.
Terk eleyib yar-i vefadarını,
Regib ile zövg ü sefa gılmisan.

Zenn eledim bu dostluğun binası,
Terk olmayıb, kesilmeye arası,
Ta olasan derdli könül davası,
Yohsa gedib geyre deva gılmisan.

Ayrılılı senin kimi dildardan,
Yarına heç ferg goymadın eğyarden,
Canım alıp bu cesed-i bimardan,
Her yetene heyr ü dua gılmisan.

Heç yohimiş sende vefa, deyanet,
Bele olmaz dost işine leyaget,
Terk elemek min fegiri ne hecet,
Me'lüm ki, bir özge hava gılmisan.

Dedigince bey'etiniz var imiş,
Metlebiniz bir özge dildar imiş,
Kerim sene regib ü egyptar imiş,
Ahır meni bele cida gılmisan.

TECNİSLER

GARŞI

Seher seher güneş pertöv salanda,
İster ki, semadan ay aza garşı.
Gah münevver olur, artırır kamal,
Gah özün yetirir ayaza garşı.

Eşg behrine daldım, derdine galdım,
Mensur tek çekildim, derinde galdım,
Kelbin tek yaslandım, derdine galdım,
Geceler sizlaram ayaza garşı.

Gir bağa gest ele olanda yar hey!
Sözün bülbül kimi olanda yar hey!
Özün Sultan Mahmud olanda yar hey!
Kerim'i de ohşat Ayaza garşı.

HA BULAR BULAR

Seher dost zülfüne şane çekende,
Yayilar aleme ha bular, bular.
Herkes ki, sidg ile murad istkiye,
Elbette, metlebin ha bular bular.

Baygu üçün mesken oldu o diyar,
Gemzen ile bağrim başın odduyar,
Evden çıhdı yalin gihnc odu yar,
Bilirem ganima ha bular, bular.

Serrafın destinde ne dane dedim,
Halın can guşuna ne dane dedim,
Sırrın derdin bilmez nadane dedim,
Anlamaz başını, ha bular bular.

Aşığı kelbin tek kim derde saldı?
Könlünün şebnemin kim derde saldı?
Bu Mücrüm Kerim'i kim derde saldı?
Ah çekib gözlerin ha bular, bular.

DİVANI

ONA

Munda kim var deyim yar-i vefadarım ona,
Çekiben helvete bir sir açım esrarım ona,
Gösterim dağ ü dilim, söyleyim azarım ona,
Hani bir derdi bilen bir para, yalvarım ona.

Gibleden gaşları yay kilseye dönderdi meni,
Ay kimi ehl-i şeher bir bire gösterdi meni,
Yay kimi eydi bu biderdlilerin derdi meni,
Hani bir derdi bilen bir para, yalvarım ona.

Peri tel'etli Senem çoh, veli ademliyi yoh,
Başa dek bir kes ilen hemreh ü hemdemliyi yoh,
Eylese mehr ü vefa, zerrece möhkemliyi yoh.
Hani bir derdi bilen bir para, yalvarım ona.

Haçana dek gem-i hicrana düşüb, gemde ölüm,
Ruz-i vesline onun yetmesem ol demde ölüm,
Deyme Mücrüm Kerim'e, goy meni ölseم de ölüm,
Hani bir derdi bilen bir para, yalvarım ona.

MÜHEMMES

SENİ İSTER

Yüz mah-i münevver ola, könlüm seni ister,
Yüz şems-i müdevver ola, könlüm seni ister,
Yüz serv-i senuber ola, könlüm seni ister,
Yüz sagı-yi kövser ola, könlüm seni ister,
Yüz gamet-i er'er ola, könlüm seni ister.

Yüz mah-i lisal, afet-i can, gözleri hummar,
Yüz sib-i zenen, gönçe dehen nergiz-i bimar,
Yüz zülfü perişan ü belacü, büt-i hunhar,
Yüz gaşı kaman, suh perizad-i cefakar,
Yüz kipriyi hencer ola, könlüm seni ister.

Yüz le'li góherbar ola, yüz gülşen-i rengin,
Yüz gaşı kaman ince miyan, lebleri şirin,
Yüz gamet-i re'na ola, yüz kakılı pürçin,
Yüz mah-i melahet, but-i ziba, gül-i nesrin,
Yüz zülfü müenber ola, könlüm seni ister.

Yüz sjm beden, ince miyan, gözleri mestan,
Yüz dilber ola hüriliga, naziki püstan,
Yüz hali hebes, gerdeni mina, het-i reyhan
Yüz sinesi mermer, diş dür, afet-i dövran,
Yüz bakire dühter ola, könlüm seni ister.

Yüz şahid-i Şiraz ü Heleb, Misr ü Semergend,
Yüz ziynet-i alem, ferehefza, şem-i ferhend,
Yüz şem'i dilefruz ola, yüz le'li şekerhend,
Yüz men kimibicare Kerim hüsnüne hesbend,
Cümle sana çaker ola, könlüm seni ister.

DİVANI MÜHEMMES

AYRILIG

Ah kim könlüm binasın etdi viran ayrılig,
Gıldı ehvalim yaman, her vahti, her an ayrılig,
Çekdi yüz dağ-i bela sinemde pünhan ayrılig,
Gıldı könlüm çeşmesin gan ile geltan ayrılig,
Zülfüne nisbet glib, halim perişan ayrılig.

Gane dönmiş könlümü hicrile mö'tad eylerem,
Bele keçse halımız dünyani berbad eylerem,
Her zaman yüz tehr ah ü nale bünyad eylerem,
Galmışam nalan gefes küntünde feryad eylerem,
Gül kimi gıldı meni çak-i giriban ayrılig.

Dud-i ahim zehmeti, ehl-i cahani ağladır,
Yad-i veslin söhbeti bu binevanı ağladır,
Küfrü zülfün arzusu din ü imanı ağladır,
Ah-i nalem heybeti erzi, semanı ağladır,
Gösterib ahır mana yüz dağ-i hicran ayrılig.

BU YERLER

Geldi cahan içre ezel pişadı,
Aldı hökümet eserin Geygubad,
Gıldı feramerzi felek namurad,
Mühteseri oldu gem ü bürbad,
Menzil-i mehman yeridi bu yerler.

Sagi, getir bade peyapey revan,
Ref'ola dilden gem ü asib-i can,
Gil bizi bu şevgetile sadiman,
Seyr ü teferrüt eyleyek bir zaman,
Bağ ü gülistan yeridi bu yerler.

Gönçe gılıb naz ile tahta cülus,
Zenbeğ ü süsen eledi desti bus,
Nergisi mest eyledi avazı kus,
Bad-i nesimi seheri ban ü fus,
Taht-i zimeran yeridi bu yerler.

Oldu eyan şahid-i rühsarı gül,
Boynun eyib galdı benöfse hecil,
Cari olub her terefi selsebil,
Sagi getir bade mana essebil,
Ye'ni ki ehsan yeridi bu yerler.

Cengime heyran eledim Heyder'i,
Fethelerem bürc ü felek Heyber'i,
Gıldı melek gemzede İskender'i,
Getirmeyin cengime her ebteri,
Şah-i Süleyman yeridi bu yerler.

Kimdi menim cengime gilsin heves,
Yohdu onun heddi ki çexsin nefes,
Şiri jeyan bulmadı bir destires,
Çek sesini it kimi çoh hürme kes,
Gürz ile galhan yeridi bu yerler.

Hane-yi eş'arım olub taze ter,
Dembedem izhar elerem men hüner,
Erş ü zemin hidmetime baş eyer,
Gelme bu meydana aye biheber,
Merd-i diliran yeridi bu yerler.

Heyf aliban gerdiş-i dövraniden,
Gem yemenem her yeten idbariden,
Mücrim-i dilheste günahkariden,
Hübsü değel le'net ü inkariden,
Rehmet ü küfran yeridi bu yerler.

Olmuşam rencuri heste, sebr ile möhnet çekib,
Eyleşib gemhanede gan ağaram, zehmet çekib,
Her yeten adama, tutub üz besi minnet çekib,
Bülbül-i şeyda kjimi rühsarına hesret çekib,
Gıldı her dem zar müzterr, dide giryan ayrılig.

İsterem dehr-i gemin her ne ezabı var olam,
Neyleyim hicran sarıda bakesem, gemhar olam,
Könlümün yanmaglığındı ah-i ateşbar olam,
Kakilin serriştesinde isterem züniar olam,
Etdi biçare Kerim'i Şeyh Sen'an ayrılig.

GEZELLER

VAHTIDI

Gece keçdi, dur ayağe, reht-habın vahtidi,
Tövbe, istigfare gel, indi sevabin vahtidi.

Şem'i söndür, yanmağı hacet deyil bundan bele,
Perdedar olmag gerek, çünkü nigabin vahtidi,

Soy libası goy kenare, rövşen olsun hanemiz,
Ebrden hali olan, ol afitabin vahtidi.

Hub olur lebberleb etmek, hem dehanı ber-dehan,
Teşnenin sirabına bu dem şerabın vahtidi.

Fürseti foxt etmek olmaz, gözleyir eğyarlar,
Onların bedgularından ictinabin vahtidi.

Derd ü gem endühümün dermanını etsem sual,
İltifatın var ise senden cavabın vahtidi,

Kerim'in könlünde dağ-i firgetin defter tutub,
İsterem şerh, eyleyim berhurd hesabın vahtidi,

TUFANA

Biyad! Çerh-i gerdun saldı bizi emane,
Sensiz dönüpdu ey gül, gözüm yaşı tufane,

Şehla gözün havası fikrimdedi hemiše,
Çekib hilali ebru müjgan ohum kemane.

Men isterem Huda'dan her vaht gahi-gahi,
Kipriklerin hedengi gilsin meni nişane,

Sevda-yi zülfü gıldı serkeste en dü alem,
Aldı tamam sebrim dehl eyledi imane.

Yareb bir gün olaydı bir de görem camalın,
Şükraneler edeydim me'bud-i lamekane.

Ayrılmışam hebibden, çatmaz elim, ne çare ?
Mehbus gıldısam men derdim gelmez beyane.

Vesl içre ey Kerim'a, sebr eylemezdin ahir,
Bes imdi ayrı düşdün, gan ağla bitemenna.

Ezelden sultan yeridi bu yerler,
Geyser ü hagan yeridi bu yerler,
Sam ü Neriman yeridi bu yerler,
Hikmet-i Loğman yeridi bu yerler,
Gerdış-i dövran yeridi bu yerler.

Sagi gerek elde billurine cam,
Bade-yi gülires, mey-i le'l fam.
Kövkebe-yi eyş tuta bir nizam,
Hab-i ecelden olunuz laye'lam,
Söhbet-i dastan yeridi bu yerler.

Neşvü nüma tapdı bahar yaz ile,
Günler açılmıştı besi naz ile,
Bülbül ohur neğme, hoş avaz ile,
Gumri sedalandı o şahbaz ile,
Serv-i huraman yeridi bu yerler.

Lale basıb köyüne dağı eyan,
Zanbağ olub nesterene mehriban,
Oldu şegaig semene sayeban,
Tutdu şüküfe heresi bir mekan,
Sünbul ü reyhan yeridi bu yerler.

Hali gılıb meclisi biganeden,
Her yeten idbar-i herifaneden,
Var mı hüner pişe, dili raneden,
Ne bağıdı sen kimi divaneden,
Sahib-i ürfan yeridi bu yerler.

Rüstemî zerbim eledi tersnak,
Getdi cahandan yüreyi derdnak,
Bes nedî senden ötrü buncu pak,
Pelengi aslan yeridi bu yerler,
Ceng ile meydan yeridi bu yerler.

Şair olan merd gerek şe'ride,
Arifi her nezm ü neseg nesrde,
Bir menem ancag ki olan şehrde,
Gövher-i geltan yeridi bu yerler,
Hagan-i sultan yeridi bu yerler.

GERAYLI

EYLEDİN

Zalim Şecer dad elinden,
Sen ha nahag gan eyledin.
Zülm ile könlüm şehrini,
Gör nece viran eyledin.

Nece giydirin gülzarına,
Pünhan keçen ikrarına,
Saldın yollar kenarına,
Dörd yanın al gan eyledin.

Peri'nin derdi tuğyandı,
Sakin yeri maralyandı,
Gülü gönçesinde yandı,
Bülbüller efgan eyledi.

GOŞMALAR

AĞLARAM

Çanagçı mülkünden sefer eyledim,
Mene gedim oldu yollar ağlaram.
Secer geldi vurdur slikâr eyledi,
Töker didelerim seller ağlaram.

Bir şah endaz şuh nigarın gelibdi,
Kesilibdi ihtiyârim gelibdi,
Köyüsü dağlı bir tavarım gelibdi,
Guruyub lal olub güller ağlaram.

Nâgehîndan düşdüm bele derde men,
Nece çekim eşg üzüne perde men,
Gözü yaşı geldim Tağavurda men,
Perişan olubdu teller ağlaram.

Bir dilber periye Peri gan ağlar,
Çekilib sineme düyünlü dağlar,
Ölübüdü bülbü'lüm lal olub bağlar,
Saralib savılıb güller ağlaram.

NEYLEDİN ?

(Mirza Can'ın vefatı münasebetiyle)

Dünya senin e'tibarin yoh imiş,
Bir heber ver, Mirze Can'ı neyledin?
Neçe beyler ile, neçe han ile,
Göftarı hoş, ehl-i canı neyledin?

Puç dünya sende bir yarıyan hanı,
Gün be gün artırdı şöketi, şanı,
Tiflis'in sağ eli serdarın canı,
Viran goyub Dağıstan'ı neyledin?

Neçe şeher üste ceng edib savaş,
Cari olub sel yerine ganlı yas,
Felek etdin tac-ı tehtini taras,
Nöker naib hanimanı neyledin?

O felekdi düyüñ yeri dağlayan,
Ezeli şad olub sonra ağlayan,
Sinesinde şe'ri, kitab bağlayan,
Sahib-i huş góherkanı neyledin?

SEVDİYİM

(Âşık Mehemed'e)

Ruşen gecesinde hoş bir saatda,
Name geldi bu sehraya sevdiyim.
Yahşılıg yazılısa yaman deftere,
Ne deyersen bu binaye sevdiyim.

Erzi tulanidi bu mühteseri,
Cohları eşgden olub serseri,
Anlayıp ehl-i dil olandan beri,
Ömr bagi getdi zaye sevdiyim.

Her gul öz yerinin bünyadı olu,
Ohuyan keslerin savadı olu,
Derdlinin felekdelen amadı olu,
Minnet eler bu dünyaya sevdiyim.

Ey Peri mühteser bir cavab ele,
Şayestedi rücu eden arile,
Regibler danışır ingilab ile,
Goşulmaram men hercaye sevdiyim.

ÂŞIK PERİ

19. yüzyıl aşıklarındandır. Doğum tarihi bilinmemekte, ölüm tarihi olarak ise 1834 tarihi ileri sürülmektedir. Karabağ'ın Dizag bölgesinin Maralyan köyündendir. Âşık Peri Karabağ şairleri ve aşıkları arasında büyük bir şöhret kazanmıştır. Mehemed Bey Âşık, Cafer Guluhan Neva, Mirzecan Mededov, Mirza Hasan Mirza ile atışan Âşık Peri çoğu zaman onları mat etmiştir.

O, devrinin edebiyat çevresinin merkezi durumundadır. Tahsilli ve aydın bir kimse olan Âşık Peri zamanındaki aşıkların ustası olarak bilinmektedir. Onun aydın bir aşık olduğuna dair fikirler çeşitli araştırmacılar tarafından ileri sürülmüş olup bunların başında F. Köcherli gelmektedir. Onu, methoden manzum ve mensur mektupların sayısı çok fazladır. Peri de bu mektuplara şirleri ile cevap vermiştir. Şirlerimiz arasında bulunan 'sevdiyim' redifli koşmasını Mehemed Bey Aşığın mektubuna cevap olarak vermiştir. "Oynaşı" ve "senin" redifli koşmalarını ise "Mirza Hasan'a cevap olarak göndermiştir. Cafer Guluhan Neva'nın aşağıda vereceğimiz koşmasına ise yine şirlerimiz arasında bulunan "dile sen" redifli koşması ile karşılık vermiştir.

Aşık Peri, kağız sene yetişek,
Durmayuban gerek bura gelesen.
Bir tavuz guşusan, ya mürğ-i tuti,
Gezeceksen yegin elden ele sen.

Le'net gelsin Ferhad'ın imanına,
Alib Şirin kimi seni yanına,
Salacagsan pamoşnikin canına,
Görecekseň bisübhe velvele sen.

Ünlü ve sevilen kişilerin ölümü üzerine söylenen (yazılan) koşma tarzındaki ağıtların bir örneğini de Âşık Peri'de bulabilmekteyiz. Mirzecan'ın ölümü üzerine yazdığı "neyledin" redifli koşması bu yonden mühimdir.

Gerayı ve koşma türlerinde şirler söyleyen Âşık Peri'nin şirleri ilk defa Mirza Yusuf Nersosov tarafından 1856 yılında Teymurhanşurada *Mecmuâ-yi Vagîf* ve *Muâsîrîn-i Diğer* adı ile neşredilmiştir. 1867 yılında ise A. Berjen, *Eşâr-i Şüera-yi Azerbaycan* isimli mecmuada Âşık Peri'nin şirlerini biraraya getirmiştir. Daha sonraki yıllarda ise *Reyazî'l Aşigin* ve *Nevvab* tezkerelelerine de Peri'nin şirleri dahil edilmiştir. 1917 yılından sonra ise Âşık Peri'nin şirleri E. Müzni, S. Mümtaz ve Müfti araştırmacılar tarafından toplanmıştır.

KAYNAK

(*Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I*, 220-228.)

(*) Bu şiir eserin orijinalinde sayfa altı notunda yer almaktadır (s. 224). Neva, bu eserde müstakilen yer almadığı için biz de bu şirini ilgili olduğu bu bahse almayı uygun bulduk (Hazırlayanların notu).

DİLE SEN

Eşitmişdik gullüğuna yetişdin,
Gördük ki, düşübsen dilden dile sen.
Unutmayıp Müselmanlıq şertini,
Matem deyib bir insafa gelesen.

Yahşı yeter imamın feryadına,
Bele işin lezzeti ne, dadı ne?
Adam bildik biz de geldik adına,
Adamlığı ganmayıbsan hele sen.

Mirzecan ağadan, dest-i sehadan,
Tiflis ölkəsinden bir nişan gelib.
En'am edib kelisanın üstüne,
E'caz-i mö'cüzat, zerefşan gelib.

Nâmicardı, ulduz kimi seyridi,
Yeddi çrağ çar terefin büründü,
Görmesine giz, gelinler yeridi,
Neçe, neçe zülfü perişan gelib.

Peri'yem derd-i pünhanım içinde,
Hal dolanır zenehdanın içinde,
Sen bilirsen kelisanın içinde,
Ömrüme duaçı yüz min can gelib.

SENE

Bitegsirem, yohdu menim günahım,
İndi bele galib, ihtiyar sene.
Sen regibin cemi'eti tepildi,
Galdım her terefden bir egyptar sene.

Heç olmasın regib, gelmesin egyptar,
Gece gündüzü çekerem ah u zar,
Tapmamışam hele yar-i vefadar,
Vahtiken eylerem heberdar sene.

Can içinde men bu canı neylerem,
Le'lî Yemen, bedehşanı neylerem,
Hanı, beyi, men paşanı neylerem,
Peri'yem, eylerem dualar sene.

OYNAŞI

(Mirze Hesen'e)

Katiplerin şahı defter içinde,
Gelem ile nazik eller oynası.
Fitneli, fe'llisen naz ü gemzeli,
Dehanında şirin diller oynası.

Dad eylerem, haray naşı elinden,
Yandı ciyer eşg ataşı elinden,
Men ne deyim gözüm yaşı elinden,
Üzüşür sonalar, göller oynası.

Eşginin elinden gederem bada,
Derdim olub gün ü günden ziyada,
Şive-yi reftarın düşende yada,
Bağrımın başında miller oynası.

Adam var dolanır mekrin içinde,
Adam var dolanır zikrin içinde,
Senin kamalında fikrin içinde,
Ecayıb, gerayıb hallar oynası.

Peri'yem, halglara olmuşam bacı,
Kimsenin kimseye ne ehtiyacı,
Belhin, Buhara'nın, Hind'in heracı,
Zenehdanda siyah hallar oynası.

SENİN

(Mirze Hesen'e)

Ne yatıbsan lihaf, bester içinde,
Bimar misan, nedî bes halin senin?
Eşgin merezine men ki tebibem,
Beyan ele mene ehvalin senin.

Bar İlahim gülzarına giymasın,
Heste olan bimarına giymasın,
Şirin, şirin göftarına giymasın,
Bağılaşın gaşı hilalin senin.

Men Peri'yem, esge zaram neyliyim,
Derd ü dilden heberdaram, neyliyim,
Burdan ora intizaram, neyliyim,
Sefalansın nur-i vüsalın senin.

İsmi şerifiniz dada yetirsin,
Metleb alib her murada yetirsin,
Halig özü bu imdada yetirsin,
Hifzinde sahlasın zevalin senin.

Bir meseli bağban olan bar çeker,
Endelib'in hem meyli gülzar çeker,
Allah'e nâbende ah u zar çeker,
Gem çekme, kamildi kamalın senin.

MİRZECAN MEDEDOV

19. yüzyıl aşıklarındandır. Karabağ'ın Çanaklı köyünde doğmuştur. Ermeni asıllı olan Mededov, Âşık Peri'nin muasırıdır. Ermeni olmasına rağmen Azeri Türkçesiyle çok sayıda şiir söylemiştir. Uzun yıllar Tiflis'de «Gafgaz'ın baş hâkimi defterhanasında» şark dilleri tercümanlığı yapmıştır. Araştırmalar onun devrindeki ünlü kişilerle dostluk kurduğunu, onların sevgisini kazandığını göstermektedir.

Azerbaycan medeniyetine ve kültürüne bağlı olan Mededov, klasik Azerbaycan Edebiyatı ile yakından ilgilenmiştir. Ancak şairlerinin büyük çoğunluğunda halk şiirinin tesiri daha açık bir şekilde görülmektedir.

Âşık Peri ile arkadaşlık eden Mirzecan Mededov, şairlerinin çoğunu ona ithaf etmiştir. Azerbaycan Şifahî halk edebiyatına vakıf olan Mededov, şairlerinde o an'aneden istifade temiştir.

Lirik şairlerinde insanı duyguları işlemiştir. O hürriyet fikrini daima diğer duygularından daha üstün tutmuştur.

«Gerayı», koşma ve gazel türlerinde şairler yazıp söyleyen Mededov'un asıl şöhreti koşmaları iledir. Koşmalarında sevgilinin vefasızlığı, yalnızlık, dert; bu dertlere derman bulamayışi gibi konuları işlemiştir.

Ayağ torpağına üzüm sürterem.
Gebul etsen bu dünyadan iterem,
Hem Leyli'yem, hem Esli'den beterem,
Etgilen bir cara, ana, ağlaram.

Gazel türünde söylediği şiirinde, Âşık Peri'ye aşık olduğunu, onun için dinini bile değiştirdiğini ifade eden Mededov "ey Peri" redifli fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün kalibiyle yazdığı gazelinde şöyle demektedir :

Aşig oldum men sana vallah begüman, ey Peri,
Mezhebim terkin gilib oldum beiman ey Peri

Men özüm nesraniyem, amma ki ta gördüm seni,
Eşhedübâllah ile oldum Müselman, ey Peri.

Küfrü zülfün her zaman bîdinlik idi aşkar,
Men getirdim sidgile gördükde iman ey Peri.

Egli huşum dağılıb, terk etmişem yar ü diyar,
Çihmaz amma bir zaman yaddan Maralyan, ey Peri.

Yola gel başla vefanı, terk gil cûrm ü cefa,
Mirzecan yolunda goymuş baş ile can, ey Peri (*)

Dinini değiştirdiğine dair başka mîsrâları da olan Mededov bir geraylısında;

Müjganınla tökdün ganım,
Apardın din ü imanım,
Sene gurban şirin canım,
Derd'lere dayanan yarım.

demektedir.

Demek ki, Ermeni olmasına rağmen, zamanla dinini bile değiştiren Mededov, her yönü ile bir Azeri Türküne benzemektedir.

Şairlerinde edebî sanatları ustalıkla kullanan Mededov "gözlerin" ve "Benöfse" redifli koşmalarında bunun en güzel örneklerini vermiştir.

Dağıdır huşumu, alır canımı,
Her bahanda o mestane gözlerin,
Çekibdi üstüme hencer-i hunriz,
Batacagdî gizil gane gözlerin.

• • •

Bundan artış yohdu sene bir cavab,
Layig deyil etmek açige ezab,
İstersen edesen dünyada sevab,
Ele Mirzecan'a çare, benöfse.

KAYNAK

(Azerbaycan Aşıqları ve 1 Şairleri I, 229 - 240).

(*) Kitabın orijinalinde yer almamasına rağmen biz bu şiri metinler bahsinde değil burada örnek olarak almayı uygun bulduk. (Hazırlayanların notu).

GERAYLILAR

YARIM

Olmasın bir günüm sensiz,
Menim derdim ganan yarım.
Men ha sene inanmışam,
Sen de mene inan yarım.

Müjganınlı tökdün ganım,
Apardın din ü imanım,
Sene gurban şirin canım,
Derdlerde dayanan yarım.

Nece dözsün bu derdlere,
Menim bu biçare canım.
Veteninden, yar yanından,
Olubdu avara canım.

Yoh vefa hergiz hemdemde,
Günüm pis keçecek gemde,
Tamam el söhbette, demde,
Sen oldun bıkara canım.

Kim var men tek bu dünyada,
Eş oduna yana yalğız.
Yar sitemi, felek kövrü,
Menim kimi cana yalğız.

Yar cefası çoh canımda,
Demeli Hagg divanında,
Her aşig hemdem yanında,
Sendeki, divana yalğız.

Sen teki cahil elinden,
Gelmişem amana dilber.
Cana saldin eşg ateşi,
Goydu yana yana dilber.

Senin eşgin canım ali,
Hesretin könlümde galı,
Menim ahim govşa salı,
Mecnun'e Şirvan'a dilber.

Kirpiyin her biri ohdu,
Yarası canımdan çohdu,
Cahilsen, hec ağlin yohdu,
Yar ol Mirzecan'a dilber.

CANIM

Ebes yerden çekme aman,
Sağlığına gelmez güman,
Ne tebib var, ne de derman,
Sen teki bimara canım.

Mirzecan'ı etme heves,
Bu dünyadan te'mini kes,
Goymular çeken sen nefes,
Dönübsen divara canım.

YALGIZ

Zülm etmekden gerh utanmaz,
Yatıbdi behtim oyanmaz,
Men olmasam daş dayanmaz.
Bir gel Gürcüstan'a yalğız.

Demen eşgin cefası var,
Herkes bilse sefasi var,
Yarın her ne belası var,
Verin Mirzecan'a yalğız.

DİLBER

Beledi halim çoh zaman,
Seni sevirem bigüman,
Men Ermeni, sen Müselman,
Getirdin imana dilber.

Ömrümün gülşeni soldu,
Gözlerim yaşı ile doldu,
Yanmag üçün canım oldu,
Şem'ine pervana dilber.

YARIM

Ömrümü vermerem bada,
Meylini gel salma yada,
Birce bah sen bu feryada,
Andıma inanan yarım.

Yahşı iş ele adına,
Mirzecan yeter dadına,
Men fağırı sal yadına,
Yuhudan oyanan yarım!

GOŞMALAR

GARDASIM

Senin kimi men de derde düşmüşem,
Goya acıglansın anam, gardaşım.
Gel bele yalvarag biz anamiza,
Belke derdimizi gana, gardaşım.

Anam ister eşgimizi soyuda,
Biz bahmarız hergiz bele öyüde,
Felek salib bizi bir yaman oda,
Gerek galag yana yana gardaşım.

Biz düşmüşüz bir belali davaya,
Mirzecan gedecek bad-i fenaya,
Üz dönderib çole, dağa, sehraya,
Sen Mecnun'san, men divana gardaşım.

TAPILMAZ

Cekdiyim cefadan, derd-i beladan,
Heber veren o, dildare tapılmaz.
Perişan halimi, ah u zarımı,
Birce deyen o gemhare tapılmaz.

O onda ah çeker, men bunda feryad,
Kim var ki, eyleye bizlere imdad,
Yareb, bu memleket olaydı berbad,
Gelen ondan bu diyare tapılmaz.

Ne canda taget var, ne dilde rahet,
Goymayır bu felek olum ferağet,
Derd meni öldürür saet besaet,
Bu derdlere meger çare tapılmaz.

Yarın gemi çohdu Mirzecan'ında,
Bir kimse yoh onun bendevanında,
Herkesin sevdiiyi yarı yanında,
Menim kimi heç avare tapılmaz.

GETDİ

Geldi, heç bahmadı öz bımarına,
Heyva tek rengimi soldurdu getdi.
Birce tünd bahışla, al ganlı yaşıla,
Aşigin gözlerin doldurdu, getdi.

Görmemişem hergiz bele elamet,
Meger gonmuş bize bugün giyamet,
Mür(ü)vertsiz elerdi risva, melamet,
Alemi üstüne güldürdü getdi.

Tündlenib gelmişdi yar savaşına,
Tel tökülmüş onun göz ü gaşına,
Bir elinde biçag, bir elde şana,
Tegsirsiz, günahsız öldürdü, getdi.

Mirzecan da olmuş yar-i sitemkâr,
İnnen bele eler günde ah u zar,
Çünkü bilmiş olub hubları serdar,
Hökmile fermanı bildirdi getdi.

GÖZLERİN

Dağıdır huşumu, alır canımı,
Her bahanda o mestane gözlerin.
Çekibdi üstüme hençer-i hunriz,
Batacağdı gizil gane gözlerin.

Bulunmaz menimgün bir yahşı hemdem,
Erzimi yetire yare demadem,
Birce baha mene, gözden yaşı tökem,
Belke ola derdim gana gözlerim.

Bilirem bılıbdi gemin illetin,
Goy çekmesin heç şadığın, minnetin,
Çünkü bilmiş ağlamağın lezzetin,
Goy ağlasın yane yane gözlerin.

Eylersen ahruda sen meni Sen'an,
Dönerem dinimden ger versen ferman,
Bilirsen edecek canını gurban,
Bahsa eger Mircan'a gözlerin.

EZİZİM

Dolanıb başına, eşg ateşine,
Pervane tek hem de yanım, ezizim.
Dünya gemin sene görmürem reva,
Goy men çekim, hem de yanım, ezizim,

Birce canım vardı ona emanet,
Goy men ölüm, sen ol sihet, salamat,
Olsa eger menden sene heyaset,
Gerek elden men utanım, ezizim.

Gurtulmadım munca güsseden, gemden,
Sen doymadın munca cövr ü sitemden,
Tutub gehrin meni seni sevmekden,
Men bu sırrı nece ganım, ezizim.

Mirzecan'ın galb kövr-i sitemde,
Rehm ele yazığam, men müstemende,
Ne söyle bahırsan, ne içen anda,
Nece sene men inanım, ezizim.

Sen boynu burulu varib yanına,
Söyle derd-i dilim yara, benöfse.
Bir gördü, ahırdı gıldı sernigun,
Erz eylersen o hunhara, benöfse.

Neylesin men kimi fegir endelib,
Sen güzel benöfse, olgilen hebib,
Eger sen de mene olasan regib,
Görüm günün keçsin gara, benöfse.

BENÖFSE

Aparsalar seni yar otağına,
Gafil olma, bah sen sol u sağına,
Üz sürtüb zülfüne, de gulagina,
Salmasın aşağı nara, benöfse.

Bundan artig yohdu sene bir cavab,
Layig deyil etmek, aşige ezab,
İstersen edesen dünyada sevab,
Ele *Mirzecan'a* çare, benöfse.

AĞLARAM

Ayri düşdüm men yarımin kuyindan,
Gece gündüz yalız men gan ağlaram.
Bu çerh-i zalimin yoh imiş rehmi,
Eylemez derdime derman, ağlaram.

Bilirem derdime bulunmaz çara,
Yahşıdu dünyadan olum avara,
Yar gibi olmuşam men bahti gara,
Harab olsun bele zaman, ağlaram.

Sen bir şam olubsan, men bir pervane,
Gorhuram canıma od düşe yana.
Mirzecan'ın gelib derdden amana,
Can vermeye ister ferman, ağlaram.

YETER Mİ?

Girdab-i möhnetde gerg olan canım,
Yareb nola bir kenare yeter mi?
Bu seyl-i beladan, tufan-i gemden,
Hilas olub o dildare yeter mi?

Çünkü müşkül hicran düşmüş araya,
Kim vardır yetişsin bunca haraya,
Ümid yoh gaside, bad-i sebaya,
Bir ah çeksem onda yara yeter mi?

Felek meni bele salmış avare,
Könül müştağ, göz müntezir didare,
Mirzecan'ı meger o güllüzare,
Senin kimi bahti gara yeter mi?

OLSUN

Bir bele eyyamda, bele zamanda,
Gemgin könlüm nece munda şad olsun.
Munca zülm ü sitem, munca seyaset,
Bes deyil mi, yar da menden yad olsun.

Ne bir gemhar, ne bir dust-i jegane,
Tamamen aşına oldu bigane,
Felek ahir saldı meni zindane,
Goymadı güsseden dil azad olsun.

Olmasın o gemgin, men çekim cefa,
Unutmag aşigi görmesin reva,
Gelmese, deyerler ona bivefa,
İsterem özüne yahşı ad olsun.

Felekin edli yoh, dünyada divan,
Dehi gelmez hayatma bir güman,
Nahag bende düşüb fağır *Mirzecan*,
Sebabkârin evi goy berbad olsun.

AŞIG PERİ'YE

Ehdü peymanını meger unutdu,
Nece deyim Peri bilgar sene.
Gedrini bilenin gedrin bilmedin,
Yohdu menden geyri bir gemhar sene.

Eşitdim tapıbsan bir hemdem, Peri,
O, hemdem deyildir, artar gem, Peri,
Felek kimi etme sen sitem, Peri,
Eser etmez meger ah u zar sene.

Eşg ile etmişik biz sene dilek,
Teeccübem senden bunu bilmemek,
Ne handı, ne paşa, ne sen gören bey,
Mirzecan'dı, yalnız intzar sene.

AĞLARAM

Öldürrem özümü, bir gan eylerem,
Açıqlanma yara ana, ağlaram.
İtirib yarımi, geydirmeye mene,
Gara üsten gara, ana, ağlaram.

Tanrı'dan isterem gisasım alsim,
Seni de, men kimi bir eve salsın,
Giymag olur meger, o sensiz galsın,
Yazigdi beçare, ana, ağlaram.

Ayag torpağıva üzüm sürterem,
Gebul etsen bu dünyadan iterem,
Hem Leylidien, hem Eslî'den beterem,
Etgilen bir çara, ana, ağlaram.

Külli alem düşmen olub canıma,
Tapıb fürset düşmen batıb ganıma,
Deyin dostlar, yarıml gelsin yanına,
Belke görmeg ile bir imdad olsun.

Ses verende seni sesleyen bizik,
Arada regibi pisleyen bizik,
Seni gönçe kimi besleyen bizik,
Heyif hemdem olar ahir har sene.

Gedrini bilenin gedrin bilmedin,
Rehme gelib didem yaşınl silmedin,
Yolun coh gözledim, ahir gelmedin,
Yohdu innen bele e'tibar sene.

Gezebin sebebin niye bilmirem,
Men sene fergini giya bilmirem,
Utanıb özünden deye bilmirem,
Salsan işim dara, ana, ağlaram.

Yarın mehebbeti vardı canımda,
Ölene dek gaynar menim ganımda,
Bir gün onu men görmesem yanımda,
Çekseler de dara, ana, ağlaram.

Yarımı incitmek ayın deyildi,
Ehdü peyman meger te'zin deyildi,
Mirzecan'ı bize hain deyildi,
Bahma sen igrara, ana ağlaram.

MEHEMMED BEY ÂŞIK

19. yüzyıl aşıklarındandır. Aynı yüzyılın birinci yarısında Karabağ'da "Vagif" şairi üslubunu devam ettiren aşıklardandır. Gasim Bey Zakir, Mirzecan Mededov, Aşık Peri ve Cafer Guluhan Neva ile muasır olan, onlarla atışan, dostluk ve arkadaşlık eden Meihemmed Bey Âşık, halk edebiyatının tesiri altında yazıp söylemiştir.

Aşık, hem klasik şiir, hem de halk şiir tarzında şiirler söylemiştir. Ancak klasik tarzda söyleditiği şiirleri, halk şiir tarzında söylediğilerinin yanında çok zayıf kalır.

Rivayete göre Farsça, tâhsili de görmüştür. Onun aydın birisi olduğunu şiirlerini okuyan herkes anlayabilir. O da şiirlerinin en güzellerini Aşık Peri'ye ithaf etmiştir.

Geraylı (8'li koşma), koşma, tecnis ve "yazışma" türlerinde şiirler yazan Mehemed Bey Âşık, hemen hemen bu şiirlerin hepsinde insanı duyguları dile getirmiştir. Ayrılık, kavuşamama gibi konuları da işleyen Mehemed Bey Âşık bir geraylısında söyle demektedir:

Merdüm-i çeşmim gan ağlar,
Hal-i Hindudan ayrılmış,
Sızıldar mürg-i dil daim,
Zülf-i hoşbûdan ayrılmış.

"Senem" redifli teknisi ise onun bu sahadaki başarısını ve edebî sanatları kullanmasındaki ustalığını göstermesi bakımından mühimdir.

Cadu gözlü, ohşar üzün ser aya,
Hal ü hett ü zülf ü ruyin, sar aya,
Yüz naz ile sen çîhanda sehraya,
Gün gizlenir, olur ay ağa, Senem.

Yukarıda onun da en güzel şiirlerini Aşık Peri'ye ithaf ettiğini söylemiştir. Manzum "yazışma"ları bunun en güzelörneğini teşkil eder. Gasim Bey Zakir'e yazdığı mektubunun dışındaki dört "yazışma"örneğini de Aşık Peri'ye yazmış olması bu fikrimizi kuvvetlendirmektedir.

Onun şiirlerinde sevgili tasvirleri oldukça başarılıdır. "Sevmişem" redifli koşmasında bunu açıkça görmekteyiz.

Tezeden bir işe düşmüsem yene,
Ala gözlü bir şuh gelin sevmışem,
Mina gerdenini, ter sinesini,
Re'na geddin, gulac golen sevmışem.

KAYNAK

(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 241 - 255).

GERAYLILAR

MEN

Ey gül, rehmin kesme menden,
Valehü heyranınam men.
Bir zaman govma kuyinden,
Bülbülü hoşhanınam men.

Müsgil iş derd-i firgetdi,
Tut elimden mürüvvetdi,
Ne desen cana minnetdi,
Bende-yi fermanınam men.

Derdin Aşig'e dermandı,
Zeher versen nuş-i candı,
Tez öldür, goyma amandı,
Kim, senin gurbanınam men.

ELİNDEN

Gan ağlar can guşu daim,
Rehmsiz seyyad elinden.
Öldürmez, eylemez, azad,
Ha çeker, feryad elinden.

Sultan-i eşigidir zalim,
Yaman yere yetib halim,
Dil şehri ile heyalim,
Olubdu berbad elinden.

Zülmünden ol sitemkârin,
Nalesinden dil-i zarın,
Bir neçe gün ruzigarın,
Olmadım dildaş elinden.

Növgi müjgânları sef, sef,
Eşg ehlini gilmiş hedef,
Atsa yayınmaz her teref,
Çıhımlar ustad elinden.

Gözlerini Aşig-i zar,
Sevenden beridir bîmar,
Meni Tari, öldür, gurtar,
Ol iki cellad elinden.

BU

Beyle ki bir könül olmaz,
Acizü binevadir bu.
Eyleyib zülfünden mesken,
Eceb günü garadır bu.

Cemiyet ü derdi alem,
Etrafında görenler hem,
Sorsalar nedir, deyerem,
Yardan gelen beladır bu.

Ser-i kuyinin hemdemî,
Ne derdi var, ne de gemî,
İstemez külli alemi,
Özge zövg ü sefadır bu.

Ağzını derdime derman,
Gerçi derler, yohdur güman,
Müşküld oldu aman aman,
Bir derd-i bidevadır bu.

Derdinde eylesen şiven,
Dese kimdir o meh, bilmen,
Bir deyin Allah'i seven,
Aşig-i binevadir bu.

GADASIN ALDIĞIM

Aşığinem senin ahi,
Ezel gadasın aldigim.
Cana vurub mehebbeti,
Çengel gadasın aldigim.

Can çîhir könül neylesin,
Derdini kime söylesin,
İster sedaget eylesin,
Tez gel, gadasın aldigim.

Salma könlün istiraba,
Zülfün içre piçü taba,
Sataşma hane heraba,
Dincel gadasın aldiğim.

Gulum deyib ey şahzada,
Salmadın Aşig'i yâda,
Olur mu sen tek dünyada,
Gözel gadasın aldiğim.

AYRI

Niye meni derd-i hicran,
Öldürür ol yordan ayrı.
Gan tökme merdum-i çeşmim,
Çeşm-i hunharından ayrı.

Kesilibdi ah u nalem,
Firgetinden yaman halem,
Endelib-i nitgi lalem,
Gül-i ruhsarından ayrı.

Ölende Aşig-i şeyda,
Gelib üste edin govga,
Desinler heyf, sed heyfa,
Getdi, dildarından ayrı.

AYRILMIS

Merdüm-i çeşmin gan ağlar,
Hal-i Hindu'dan ayrılmış.
Sızıldar mürg-i dil daim,
Zülf-i hoş bundan ayrılmış.

Gayidib bahağın her yan,
Gören kimi galır heyran,
Deyirler Yareb bú ceyran,
Hansi ahudan ayrılmış?

Gasıñ şövgile peyveste,
Gameti olub şikeste,
Dirilmez Aşig-i heste,
Tağı-i ebrudan ayrılmışam.

İSTER

Menim divaneş könlüm,
Bir zülf-i piçü tab ister.
Öz el ile aça her şeb,
Ay üzünden nigab ister.

Her günde göyden mesiha,
Gelir dergâhına emba,
Mö'cüz-i lebinden güya,
Sual eyler, cavab ister.

Seyregibden iba gillac,
Kuyinde görmüşem, öllem,
Reşkden sayeni billem,
En gel, gadasın aldiğim.

Nazile sallanar o mah,
Yahib canım, alır nagah,
Getmenem behiște billah,
O hoş göftarından ayrı.

Geminden el üzə bilmen,
Bir gün onsuz düzə bilmen,
Tutmuşam hu, geze bilmen,
Nale-yi zarından ayrı.

Firgetinden ey dilbera,
Tenge yetib, cana geldim.
Sensiz bu heste könlümün,
Elinden amana geldim.

Goynunda bağ ü bostanın,
Barverdir gülistanın,
Sanasan iki büstanın,
Şah-i limudan ayrılmış.

Eger tab etmez hicrana,
Mezemmet etmeyin cana,
Para para olur şana,
O tar-i mudan ayrılmış.

Seden ayrı işim menim, ey dilber,
Gece gündüz ah u efgan olubdur.
Teğafıl vehminden zülmü sitemin,
Bizim baremizde ehsan olubdur.

Ne isterSEN zalim men binevadan,
Bir gün el çekmesen kövrü cefadan,
Sanma İndi, bil ki gâlü beladan,
Gözlerim hüsnüne heyran olubdur.

Aşig'i mestdir gözünden,
Heberi yoh öz, özünden,
Bahdigca doymaz üzünden,
Zülfünü bihesab ister.

GÖZLERİN

Lebin can verse usşage,
Yene tez ali gözlerin.
Bir göz bahmaz hestesine,
Nezerden salı gözlerin.

Yüz terefden olsa kömek,
Mümkür olmaz tab eylemek,
Gayidib yorğun maral tek,
Bahanda dalı gözlerin.

Genc-i hüsnün pasibanı,
Geç nigahi alır canı,
Aşig'in dini, imani,
Hem mülke, malı gözlerin.

GELDİM

Bir zaman kuyinde galsam,
Golumu boynuna salsam,
Küfr zülfün ele alsam,
Ele bil imana geldim.

Aşig yamandır zemane,
E'tibar olmaz hubane,
Goymuşam merd ü merdane,
Bu başı meydane, geldim.

Hicrinde galdım avare,
Rehm eden yoh dili zare,
Sen özün ele bir çare,
Kim sizin divana geldim.

GOŞMALAR

OLUBDUR

Lehze lehze halin sorduğun könlüm,
Günde min tesliyet verdiyin könlüm,
Daim şad ü hurrem gördüğün könlüm,
İndi derd elinden viran olubdur,

Haçan almamışın ağlımı serden,
Ohurdum meshef-i hüsnün ezberden,
O günden ki saldin gözden, nezerden,
Menim halim çoh çoh yaman olubdur.

Heç yada salmazsan men dilfigarı,
Seni ne bimürvet yaradıb Tari,
Dehanın şövgünden Aşig-i zarı,
Öldürüben, dağ-i pünhan olubdur.

SEVMİŞEM

Tazeden bir işe düşmüsem yene,
Ala gözülü bir şuh gelin sevmișem.
Mina gerdenini, ter sinesini,
Re'na geddin, gulac golen sevmișem.

Beyenmişem onun mecmu-i karın,
Sövgünde var idim bir bele yarın,
Hoş edasin, hoş reftar ü göftarın,
Danışanda şirin dillin sevmișem.

Mişkin kakilinin şergestesiymem,
Mövg-i müjganının dil hestesiymem,
Aşig'em, zülfünün pabestesiymem,
Uzun saçın, ince belin sevmișem.

GEZER

Bilersen mi könlüm, yar senden ayri,
Nece miskin miskin natevan gezer.
Düşüb sehralara şeydalar kimi,
Gece, gündüz bilmez, her zaman gezer.

Firgetinden gara bağrim olub su,
Alıbdi gerarım, ol zülfü keysu,
Men olmuşam le'l-i lebinden ayru,
Deyerler ki, cismin de bes can gezer.

SEN SEN

Seni Tari menden olma mükedder,
İncitme bu dil-i virani sen sen,
Neylerem dünyani ezizim, sensiz,
Bilirem derdimin dermanı sensen.

Vamig'in Ezra'ya var idi meyli,
Onunçün ahardı gözünden seyli,
Yusif'in Züleyha, Mecnun'un Leyli,
Menim de canımın cananı sensen.

O gizli bahışın alıbdi canı,
Cadu gemzelerin vermez amanı,
Tari hifz eylesin növg-i müjgani,
Aşig'in gatil-i pünhanı sensen.

TECNİS

SENEM

Ne müddetdi hesretini çekirem.
Birce üzün görüm ay ağa Senem.
Hicranın elinden heste düşmüsem,
Daha durabilmem ayağa, Senem.

Cavan ömrüm nece verdin bada gör,
Firgetinden ne hett geddim bada gör,
Le'l'in ile behs elemiş, bada gör,
Onunçün tez düşer ayağa Senem.

Cadu gözlü, ohşar üzün ser aya,
Hal ü hett ü zülf ü ruyin, sar aya,
Yüz naz ile sen çihanda sehraya,
Gün gizlenir, olur ay ağa, Senem.

Gör neler helg edib Tari zülfünde,
Görmeye ibdi eyni, tarı zülfünde,
Mürg-i dil bağlanıb tar-i zülfünde,
Goymagilen düşsün a yağa, Senem.

Aşig'em hüsnüne ay aman gözel,
Bahmaram zerrece aya men gözel,
Leblerin şehdinden ay emen gözel,
Meyl elemez gende, bal, yağa, Senem.

YAZIŞMALAR

BİLLAHİ GASIM

(Gasim Bey Zakir'e)

Mat galmışam bu dövrannın işine,
Heyranam vallahi billahi, Gasim.
Gäh saz ile násaz, násaz ile saz,
Gäh olur nählin hemrahi, Gasim.

Görürsen ki gähi acı toh eyler,
Mehveşler zülfü tek azi coh eyler,
Bir ağız ucuyla vari yoh eyler,
Yoluna getirer gemrahi Gasim.

Aşig-i zar etmiş bir embergeysu,
Salıbdi canına bir gara gayğu,
Yandırır, öldürür bir gözü cadu,
Heç bilmez ki, nedî günahı Gasim.

HABERDAR OLA

(Aşig Peri'ye)

Tehellüs ne lazım ey Aşig Peri,
Bir kes ki, mehrden heberdar ola.
Könilden, könüle yollar görünür,
Elave ne hacet aşikar ola.

Ehl-i halı görmek ister ehl-i hal,
Müzayige etme ger olsa mecal,
Senin tek derdimend olmayan mahal,
Görüm ki dağılıb tarimar ola.

Ağlını cem ele olma serseri,
Sende yohdu esgilbazlıq eseri,
Föhmü ferasetde yüz sen tek Peri,
Gerek Mehemed'e hidmetkâr ola.

SEVDİYİM

(Âşık Peri'ye)

Sızın yerde ne adetdi Ferhad'a,
Böhtan deyen aşınaya sevdiyim.
Gonag ile ev sahibin tanımaz,
Ohuyasan yüz min aye, sevdiyim.

Dizag mahalinan Ferhad'ı olub,
Hosrov'u Şirin'in fesadi olub,
Hiyle bazarinın ustادı olub,
Ne deyersen bu sevdaya sevdiyim?

Aşığınam can ü dilden, ey Peri,
Derd-i ferağından oldum serseri,
Eşg ehlinin yarı, nazlı dilberi,
Şikâyet veren gün, aye, sevdiyim.

Bilmezsen ki ey mehbub-i kâmile,
Nesihet etmezsen neçin cahile,
Bele iş yaraşmaz hergiz agile,
Gulag asma her ednaye sevdiyim.

Özün bir derd ehli, bir gedirbilen,
Danışiban deyen, oynayıb gülen,
Aşig'in kuyuna durmâyib gelen,
Derdinden düşmûsem paye, sevdiyim.

GOY GAYA PERİ (Âşık Peri'ye)

Ustad-i ezelden dersin almışam,
Mayilem her yerde govğaya Peri.
Ziddü cinsü redif sözün danışma,
Men desem düşersen ah, vaye Peri.

Müeşserin her bendinde nâçarsan,
Men açmaram, yene özün açarsan,
Bu işinden yeginimdi gaçarsan,
Ahırdı melike, Mirza'ye, Peri.

Leblerinin müseffası, Aşigi,
Dehanının müemması, Aşigi,
Siyeh zülfün temannası, Aşigi,
Salıbdı bir uzun sevdaye, Peri.

OĞLANA (Âşık Peri'ye)

Aşig Peri bir göftüğü eşitdim,
Namized olmusan bir şuh oğlana.
Eger doğru ise gözümüz aydın,
Barı gelmeyeydin çesm-i yamana.

Herkes ki yolunda çekdi çoh cefa,
Bir gün vüsalından görmedi sefa,
Ne dilin var ey Peri-yi bivefa,
Ferhad-i Şiriner, Melik Aslan'a.

Aşig seyr eyledi, gezdi cahani,
Görmeli sen teki bir bivefani,
Goyunun içindeki bag ü bostanı,
Ne hasıl tapşırın naşı bağbana.

Elindeki bade olsun, saz olsun,
Hereketin işve olsun, naz olsun,
Yeke yerden danışmağın az olsun,
Düşersen bir derin deryaye, Peri.

Gafiyi gerekdi ola dilmesend,
Neki bele meğşuş ola derdimend,
Bilmirem ki, sene eyleyim pişhend,
Yohsa onu yazan mollaya, Peri.

Ehl-i haldan yegin kesmisen ülfet,
Nâdan ile tutdun resm-i mehebbet,
Sifaris gıl mana ey bimürüvvet,
Deyen var mi görüüm bu sözü hana.

Gezanın işini eger bilirdi,
El çekib dünyadan çetin ölürdü,
Sıçrayıp gebirden dişre gelirdi,
Yetseydi bu heber ol Mirzecan'a.

ZABİT

19. yüzyıl aşıklarındanandır. Asıl adı ve hayatı hakkında bilgimiz yoktur. Zabit onun asıl adı olmayıp muhtemelen mahlâsidir.

Rivayete göre, Gazah Bölgesinin Haciemirlî köyünde Nebi Efendi Zabit adlı bir şahıs yaşamıştır. Muhtemelen Zabit Efendi Nebi Efendi'nin ta kendisidir.

Başka bir malumata göre ise Nebi Efendi Tiflis'de yaşamış, 73 yaşında iken vefat etmiştir. Necmeddin ile Kocalı köyleri arasındaki Çelebili kabristanlığına defnedilmiştir.

Arapça ve Farsça tahsili gören Zabit ilk tahsilini ise Şekî'deki ruhani mektebine yapmıştır. "Varşava" ordusunda "hörüçük" rütbesi ile hizmet görmüştür.

Hem halk şiri, hem de klasik şiir tarzlarında şiirler söyleyen Zabit bunların her ikisinde de başarılı olmuştur. Halk şiri tarzında yazmış olduğu gerayılırlarda alışılmışın dışına jıkmıştır. Bunun en güzelörneğini "kef, kef, kef" ayağı ile başlayan gerayılısı teşkil eder.

Arap ve Fars dilleri üzerinde yapmış olduğu tahsil onun şiirlerine de aksaetmiştir. Şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri ustalıkla kullanmıştır.

Atasözleri ve hikmetlerden ustalıkla istifade eden zabit "Bülbül" redifli koşmasında bunun örneğini vermiştir.

Bir meseldir her ağacda bar olmaz,
Tur Dağı tek her dağ lalezar olmaz,
Cefa çekme bivefadan yar olmaz,
Gedib bir doğru yar tutsana bülbül.

Onun şiirlerinin konusunu büyük ölçüde sevgili teşkil etmektedir. Sevgilinin boyu, gözü, kaşı, saçları onun şiirlerinde çok güzel bir hal almıştır.

Huri-yi gılmandan gerekdi soyu,
Melaik sıfetli, periden hoyu,
Sürahiden geddi, minadan boyu,
Gerdeni üstünde gara tel gerek.

Halk şiirinin "bayati" türünde Sarı Âşık'ın ustad olduğunu daha önceki bölümde belirtmiştık. Zabit de mani tarzında şiirler söylemiş ve bunlarda büyük ölçüde başarılı olmuştur. Bu manilerinde cinas sanatını ustalıkla kullanmıştır.

Klasik şiir tarzında yazdığı şiirlerinde de başarılı olan Zabit'in "olmaz" redifli, mefâilün, mefâilün, mefâilün, mefâilün kalibiyle yazdığı gazeli buna örnek teşkil etmektedir.

Siracil-gelb aşigsen, senin tek mahi-ru olmaz,
Yanar pervane könlüm şem'ine bir arzu olmaz.

Ki billem öyrenibsen bu desturi perilerden,
Ve lakin hic mehbubda bu hislet, bele hu olmaz.

Ezizim sen duran halda ne hacet özge bir mehves,
Misaldır su olan yerde teemmümden vizü olmaz.

Yarin mişkin zülfünden bu Zabit tabdı hoş buler,
Gezem ger şane tek ani dolanam, mu bemu olmaz. (*)

Arapça ve Farsça üzerinde iyi bir tahsil gördüğü için, edebi sanatları da us-
talıkla, yerli yerinde kullanmıştır.

KAYNAK

(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 256 - 268).

GERAYLILAR

DİLBER

Sallaniban yüz naz ile,
Bu sehraya gelen dilber.
Hezan deymış gönce kimi,
Saraliban solan dilber.

Gaşların fitnedir fe'lli,
Buhagların goşa halli,
Şum taleli, bed igballı,
Bahti gara olan dilber.

Emib leblerini gandım,-
Özüm özümden usandım,
Zabit'em bu derde yandım,
Yohdu seni alan dilber.

BÜLBÜL

Cavan ömrün verdin bada,
Ne gün gördün bu dünyada,
Yetdi her bir kes murada,
Sensen mehrum galan dilber.

Seyda bülbül teki ötdün,
Varib bir özge yar tutdun,
Dehi menden sen el götdün,
Dön gel, sözü yalan dilber.

KEF, KEF, KEF

(Mükerrer)

Könil galh durma coş, coş, coş,
Tök gilen ateş kef, kef, kef.
Melekler oldu top, top, top,
Gurubdu taza sef, sef, sef.

Üzünde hindü hal, hal, hal,
Geyinmiş yeşil al, al, al,
De müträb, durma çal, çal, çal,
Yaraşılı saza def, def, def.

Mehemmed, azca yat, yat, yat,
Var me'raca min at, at, at,
Cebrayıl durma, get, get, get,
Gelir avaza, ref, ref, ref.

Bu dünyada guru ses, ses, ses,
Gelir regibi nes, nes, nes,
Desem şu halg da pis, pis, pis,
Olur şahbaza hef, hef, hef.

Zabit dese yar oh, oh, oh,
Deme laleyi yoh, yoh, yoh,
Günah-ibihed çoh, çoh, çoh,
Ede Feyyazi ef, ef, ef.

GOŞMALAR

BÜLBÜL

Seher, seher dadü feryad edince,
Varib bağ küçünden yatsana, bülbül.
Eger vefalisan sen de menim tek,
Bulanib garına batsana bülbül.

Eger yarın bir bivefa yar ise,
Sübhi şam çekdiyin ah u zar ise,
Ferhad ü Mecnunca derdin var ise,
Getirib derdime gatsana bülbül.

Bir meseldir her ağaçda bar olmaz,
Tur Dağı tek her dağ lalezar olmaz,
Cefa çekme, bivefadan yar olmaz,
Gedib bir doğru yar tutsana, bülbül.

Gızıl gülü gara zağlar derince,
Cövresinde harlar sefa sürünce,
Eşgin metaini bade verince,
Varib bazarında satsana bülbül.

Bivefadan ötrü çekme ah u zar,
Necin ehvalina olmaz eskibar,
Seher seher ağlayanda zar, zar,
Zabit'e bir heber versene bülbül.

(*) Kitabın orijinalinde yer almasına rağmen biz bu şiri metinler bahsinde de-
ğil, burada örnek olarak almayı uygun bulduk. (Hazırlayanların notu).

DAĞIYAM DAĞI

Ay ağalar kime beyan eliyim,
Bir hoş camallının dağıyam dağı.
Bir ter buhaglinin, gen gabaglinin,
Bir üzü hallinin dağıyam dağı.

Bir eceb insanın, hub novcavanın,
Bir éla mekanın, ezim lisinan,
Bir tuti hendarın, şeker feşanın,
Bir şirin dillinin dağıyam dağı.

Bir Zabit serkerdan, iki dillinin,
Bir gaşı kamanın, fitne fe'llinin,
Bir enber gohulu, ağızı hillinin,
Bir lebi ballının dağıyam, dağı.

GETİRMİŞ

Bugün lütf eyleyib cananım bize,
Teşrif glib hoş sefalar getirmiş.
Bilibdi men onun derdimendiyem,
Gefilinde tutiyalar getirmiş.

Sen bize hoş geldin, ay ağızı püste,
Gelib getmek gerek dost olan dosta,
Maşaallah, durubdu ilgari üste,
Cefa çekib çoh vefalar getirmiş.

Zabit, şam istemez gören ruyini,
Firdövs-i e'laya vermem kuyunu,
Geddü gametin, hem onun boyını,
Tubi, görmüs, merhebalar getirmis.

GEREK

Bir keş ki behs edib gözelem dese,
Ağ üzünde üç mö'teber hal gerek.
Zerrece hüsnünde ayib olmaya,
Gaşı fitne, gemzeleri al gerek.

Huri-yi gilmandan gerekdi soyu,
Melaik sifetli, periden hoyu,
Sürahiden geddi, minadan boyu,
Gerdeni üstünde gara tel gerek.

Zernişan şeddeler çala miyana,
Her seher sallanib çiha seyrana,
Zabit bu dövlete, bu hanımana,
Bu mal ü ahvala bir ıgbal gerek.

A ZALIM

Meger me'sug aşığının derdinden,
Hali olmaz, haber bilmez, a zalim!
Bir yar ki, yarından cida düşende,
Dehi onu yada salmaz, a zalim!

Bir sona cilveli, garşı gaşlinin,
Bir yağı gemzeli, ter savaşlinin,
Bir mina gerdenli, uzun saçlinin,
Bir ince bellinin dağıyam, dağı.

Bir melek sifetli, peri hoylunun,
Bir rizvan bağçalı, cennet köylünün,
Bir er'er gametli tubu boylunun,
Bir sümşad gollunun dağıyam, dağı.

Bir Zabit serkerdan, iki dillinin,
Bir gaşı kamanın, fitne fe'llinin,
Bir enber gohulu, ağızı hillinin,
Bir lebi ballının dağıyam, dağı.

Leyliyem, Mecnunam, Şirin, Ferhadem,
Sorsan ehvalimi könül berbadem,
Hesretinden gan ağlaram demadem,
Göz yaşımu silen olmaz a zalim!

Gaşlarını ohşatmışam kamana,
Camalın ten eder mah-i tabana,
Deme bele geder dövr' zamana,
Bu gözellik sene galma, a zalim!

Zabit hegigetden laf-i kaf eyler,
Gaşın mehrabına e'tikaf eyler,
Dost olan dostuna bir insaf eyler,
Birden durub canın almaz, a zalim!

FELEK

Neylemişdim sene ey çerh-i gerdun,
Bizimlen düşübsen inada felek.
Meger gorhmaz misan, utanmaz misan?
Getsin tac ü tehtin berbada, felek.

Derd ü gemden men fegiri bay etdin,
Elif geddim dönderiben, yay etdin,
Ferhad'a, Mecnun'a meni tay etdin,
Eyledin derdimi ziyada felek.

Men Zabit'em, eylemenem tab ona,
Derd ü gemi yiğib verirsen mana,
Aman çekib gora geldim gapına,
Ne gora yetirdin, ne dada, felek.

Dedim, ey nazenin gaşların yaydı,
Dedi, gövs-i güzeh kamanıbu.
Dedim, dost camalın te'n eder aya,
Dedi, gözelliyin nişanıbu.

Dedim, sallanışın min cana deyer,
Dedi, belke hur-i gılmana deyer.
Dedim, goynun içi rızvana deyer,
Dedi, aşığların mekanıbu.

KAMANIDI BU

Dedim, dilber men sevmışem ha seni,
Dedi, nesib etse yaradan geni.
Dedim, sine üste algilen meni,
Dedi, merd iyidler meydanıbu.

Dedim, zülfün mat eyledi sünbüllü,
Dedim, sen ne bildin ağılsız deli.
Dedim, açılıbdi camalın gülü,
Dedi, fesl-i bahar zamanıbu.

Dedim, sen Zabit'e etgilən vefa,
Dedi, men aşige vermenem cefa,
Dedim, lebin emen bulur mu sefa,
Dedi, hestelerin dermanıbu.

Ey gazilar, kime gılım şikayet,
Bir bimürvet meni candan eledi.
Dil mehrinden avadanlıq goymadı,
Mal ü mülkü hanimanandan eledi.

Ecel peymanesi dolsun regibin,
Saralban rengi solsun regibin,
Görüm üzü gara olsun regibin,
Vefalı yarımi menden eledi.

ELEDİ

Girdelenib baş veribdi memesi,
Belirlenmiş aya benzer sinesi,
Sallananda her bir naz ü gemzesi,
Sanasan ki, din, imandan eledi.

Meger olmaz gözellerin bey'eti,
Hercayilik olur ele sen'eti,
Bülbülü öldürüd harin töhmeti,
Cida saldı ol gülşenden eledi.

Zabit'em serimi saldım sevdaya,
Kimse rehm eylemez men binevaya,
Regibi dost bilib saldıg araya,
Seni menden, meni senden eledi.

OYNAR

Ay ağalar, bir yaşılbaş sonam var,
Her seher duranda telinen oynar.
Bezeniben seyre geder bağlara,
Girende gülşene, gülünen oynar.

Neylerem dünyada özge dildarı,
Ele sensen bu ömrümün perkari,
Enber zülfün çini olmuş ucları,
Tökülmüş gerdene, belinen oynar.

Seni söyüb, oldum hali digergün,
Regibi aradan, gel ele sürgün,
Heç kimse döşenmez nazına bir gün,
Zabit bil ki, sensiz elinen oynar.

İNCİMESİN

Ey sevdiyim, senin dür dehanından,
Yahşı söyle, çihan söz incimesin.
Şirin göftar ele tutiler kimi,
Eşidenler ondan tez incimesin.

Yüz naz ilen sallanıban gedende,
Teşrif buyuruban gedem atanda,
Enber keysuların çember edende,
Gefil tel tükülib, üz incimesin.

Kim sevmek istese peri rühsarı,
Gerek çeke anın nazını barı,
Zabit, öpüb, gucub sevende yarı,
Ele bas bağına giz incimesin.

TABANELERDİR

Ey sevdiyim senin pertöv-i hüsnün,
Sanasan bir meh-i tabanelerdir.
Güneş ruhun şole verse her zaman,
Mürg-i ruhum anda pervanedir.

Söyle senin terkin etmek mi olur?
Kuyinden el üzüb getmek mi olur?
Gaşların sırrine yetmek mi olur?
Her biri bir mekr-i fettanelerdir.

Zabit, bu yerlerde hemdem olan yoh,
Derdine bir derman, çare gilan yoh,
Bir buseye can verirem, alan yoh,
Bilmenem bu nece zamanelerdir.

Alem arasında, hublar içinde,
Halig yaradıbdi bir nur-i cahan.
Gabil-i fehminde arif-i dana,
Özü növreside bir yeni cavan.

Şem-i ruyin gören neyler çıracı,
Tutiyadı gedeminin torpağı,
Çekende başına zedal darağı,
Müşgün keysuları buy verir heryan.

Hublugda misli yoh, illa ki tekdi,
Müsevirlər terhin ecayıb çekdi,
Her kim görse ele sanır melekdi,
Beşerde heç olmaz bir bele insan.

Zabit gel lütf ele ey melekzade,
Duacıcı dövletine ziyada,
İnanmanam bele güzel dünyada,
Helg elemış ola gedir-i sübhan.

HALDI

Görmemişem bir cavani onun tek,
Ecayıb gözeldi, hem türfe haldi.
Edebde, erkanda, fesahetlikde,
Eğlü me'rifetde o hoş kamaldı.

Gözleri celladdı, bahsa gan töker,
Kipriyi neşterdi, canımı söker,
Göftarından tuti hecalet çeker,
İhtilati fesih, coh şirin dildi.

Goynu içi nar getirmiş behrinde,
Çekibdiler anı cennet tehrinde,
Bele güzel olmaz Getran şehrinde,
Bu övlad binadan bir hub şekildi.

Coh te'rif eleme Zabit, ayıbdi,
Ahu-yi hüteni mat eyleyibdi,
Hublugda aleme bir sedd goyubdi,
Müşk-i enber ondan gohunu buldu.

BAYATILAR

Garsıda ağarmasın,
Regibler ağarmasın,
Zabit bir tek men ölüm,
Dost zülfü ağarmasın.

Garşımızda bir sine,
Biri gaşdı, birisi ne?
Zabit deyer, seyregib,
Tez guylansın bir sine.

Yol düdübele dağa
O Çenlibele, dağa
Zabit'den geyri gazilar,
Kim dözer bele dağa?

Garşında sarı gördüm,
Terlanı sarı gördüm,
Zabit yarın meyl eler
Regibe sarı gördüm.

CAHAN

Başına çün cemdi ağlı huşları,
Gametine hub yaraşır saşları,
Gab ü gövseyin kimi iki gaşları,
Düzlübü ona bir nece peykan,

İnanmam bu gedde senuber ola,
Dişin tek deryada dür, gövher ola,
Ne heddi var sene beraber ola,
Gözelliğin babinde yusif-i Ken'an.

Rühsarı güldü, ol yanağı lale,
Gerdeni sürahi, ağızı piyale,
Yaşı te'n eliyer vehsi gezale,
Gözleri şehlası nergiz-i mestan.

Garşida yasa meni,
Dere gör yasemeni,
Zabit, kelbin yerine
Gapında yasa meni.

Garşida yaman bala,
Dil vurma yanın bala,
Zabit der görüm deysin
Yamana yaman bala.

MELİKBALLİ KURBAN

19. yüzyıl aşıklarından olduğu tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında hemen hemen hiç malumatımız yoktur. Şiirlerinin büyük çoğunluğu kaybolan Melikballi Kurban'ın halk şiri tarzında yazdığı birkaç koşması ve manilerinin dışında, klasik şiir türünde yazmış olduğu, gazel ve divanları vardır. Şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleleri yerli yerinde kullanması, edebi sanatlardan ustalıkla istifade etmesi onun aydın bir şair olduğunu göstermesi bakımından mühimdir.

Sevgililerden daima övgü ile bahsedeni Kurban, zaman zaman onların vefasızlığını da dile getirmiştir. "Bilir mi" redifli koşmasında Aşık, sevgili uğruna çektiği istirabları anlatır.

Sahlaram hicranda gemgin başımı,
Ahtarib tapmanam ol sırdaşımı,
Gözlerinden ahan ganlı yaşımi,
Ala gözlü nazlı yarıml bilir mi?

O, daima özür dünyayı (ahiret) hissetmiş, bunu bir çok şiirinde işlemiştir. "Ağlasın" redifli koşmasında vasiyet havası ile ölümü dile getirmiştir.

Ezrayıl geliben canım alanda,
Anam, bacım, gara geyib ağlasın.
Baş yastığda, gözüm giryân galanda,
Eyn-i başın tamam soyub ağlasın.

Yukarıda edebi sanatları ustalıkla kullandığını söylemişik. Bunun en güzel örneklerini "olsun" redifli koşmasında ve tecnislerinde bulabiliriz.

Cebhesi münevver, bedr tek beyaz,
Cefasında işve, sefasında naz,
Canımı almağa baha serendaz,
Cellad-i hunefşan elhezer olsun.

**

Gel, gir bu bağçaya lalesin bilek,
Görek gönçelerin, lalesin bilek,
Gelmez tekellüme lalesin bilek,
Ger olmuş egypta ay yağı gerek.

Aşık edebiyantıda çok az işlenen "Vücutname"ının bir örneğini Melikballi Kurban'da bulabiliyoruz. Şiirlerimiz arasında da bulunan bu 18 dörtlük "Vücutname"si onun sanat yönünü göstermesi bakımından mühimdir.

KAYNAK
(*Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I*, 270 - 286).

GOŞMALAR

GURBAN OLDUĞUM

Yene saldı meni eşg-i cünuna,
Lale üzarına gurban olduğum.
Herdem bahib işe verer nazile,
Çeşm-i humarına gurban olduğum.

Zülf-i perişanın töküb dalına,
Canım gurban ağ üzünde halına,
Yahşı heyasına, hoş megalına,
Şirin göftarına gurban olduğum.

Melikballı Gurban mayılı şine,
Helvet hanasına, elvan eyşine,
Cennet heyvasını goyub düşüne,
Tazaca narına gurban olduğum.

BİLİR Mİ?

Erz-i halim gasid, söyle dildara,
Gör ki, menim ah u zarım bilir mi?
Dolanıb başına öp ayağını,
Üzülübü ihtiyarım bilir mi?

Yandım hicr oduna, yohdu yalani,
Cabeca erz ele gedib filani,
Melikballı Gurban çeken belanı,
Bimürüvvet, biigrarım bilir mi?

EREDİR

Bir güzel sevmişem güneş camallı,
Gerdeni minadır, geddi ererdır.
Gözleri celladdir, kiprik hunfeşan,
Cümle gözellere o bir serverdir.

Vaizin kelamı gösterir camı,
Mütrübün megamı lezizdir hamı,
Titreyir tamamen mermer endamı,
Melikballı Gurban, bu ne gövherdir?

GEZER

Şekersen, şehdsen şekerhasen sen,
Senin yanağında lalezar gezer.
Saçın gerdeninde selasil teki,
Reyhan tellerinden intzar gezer.

Deryadan teşneni atdım kenara,
Hicran ateşine sen ele çara,
Senden ayrı getse hansı diyara,
Melikballı Gurban hakisar gezer.

OLSUN

Bir güzel isterem beytüşsefada,
Gözeller içinde hubiter olsun.
Gaşı gövs-i güzeh, kipriyi hunriz,
Gözleri nergiz tek hoş nezer olsun.

Cebhesi münevver, bedr tek beyaz,
Cefasında işve, sefasında naz,
Canımı almağa baha serendaz,
Cellad-i hunefşan elhezer olsun.

Sinesi ağ ola üzü meydanhı,
Gübbe tek memeler zer giribanlı,
Beli nazık ola sağrısı canlı,
Gedd ü gamet serv ü senuber olsun.

Yaşı onbeş ola, danişan ehval,
Söhbetinde huş u mend ü pür kamal,
Yaşadığça gözelliğde bizaval,
Evvel, ahir hüsün beraber olsun.

Yanağı innabı, buhağı hübab,
Teli çöhresinde ede iztirab,
Sib-i zeneh, püste dehan, le'lı nab,
Nefesi gül kimi müşg enber olsun.

Sümükleri hırda, endamı sade,
El, ayağı benzer ola şimşade,
Ele düşse bir belesi dünyade,
O kesin igbalı seraser olsun.

Lehçesi aheste, üzü hoş gülen,
Nükteşinas ehl-i kamal derd bilen,
Aşına olmaya ona her gelen,
Melikballı kimi mö'teber olsun.

AĞLASIN

Ezrayıl geliben canım alanda,
Anam, bacım gara geyib ağlasın.
Baş yastıgda, gözüm giryân galanda,
Eyin, başın tamam soyub ağlasın.

Çihanda eflake nale-yi zarım,
Töksünler üstüme sovha paltarım,
Başım üsté elim tutsun öz yarım,
Melikballı Gurban deyib ağlasın.

GILMANDAN

Ey ağalar, size bir erz eyleyim,
Rovze-yi rizvandan huri gılmandan.
Türre-yi terrari şahmara benzer,
Bu tövr insandan, bele canandan.

Mehbubül mehbubdan hosrûv-i huban,
Zalim-i cansitan, telleri reyhan,
Melikballı Gurban, yohdur bele can,
Bir yan İsfahan'dan ya Horasan'dan.

TECNİSLER

Mecnun olub sehralara düşmüsem,
Zeydsen, Leyli'nin sorağını gör.
Dağdan, dağa sengihare çekmişem,
Şikeste endamin sor ağını gör.

İstesen ki, eşg içinde üzesen,
Nezer etme näkes olan üze sen,
Gesdin olsa igrarını üzesen,
Melikballı Gurban sorağını gör.

GÖR

Hicran geldi, ver sevdiyim bustana,
Goynun içi eceb dönüb bustana,
Ab-i zülal bulanıbı bustana,
Teşnesen durma gel, sor ağını gör.

GEREK

Gözel olan verir özüne bezek,
Gözü nergiz, şimşad ayağı gerek.
Giribani her terefden ola çak,
Görüne sinenin ay ağı gerek.

Geyin al, yaşılı, gel olma bineng,
Gesg eyle sehranı gel olma bineng,
Melikballı Gurban, gel olma bineng,
Kababin yanına a yağı gerek.

NEDİR?

Camalını görcek mayıl olmuşam,
Bilmediğim gözelim, ay adın nedir?
Sebrim aldı tamam türfe senemler,
Senemlerde mezheb, aya din nedir?

Gurban deyer, yarsız güne gün demen,
Hızre yeter, leblerinden gündemen.
Ziyaretin hüsne varan günde men,
Tamam günlerimiz ay adın nedir?

DİVANI - MÜHEMMESLER

GELİB

Ey könül, gem çekme kim, dildar tek canan gelib,
Dur ayağa, et tevazö huri-yi gilman gelib,
Saçı sünbü'l, hali filfil, telleri reyhan gelib,
Bülbül-i divanedür, gül açılıb gülşan gelib,
Ağlama ey gözlerim, sırri-i dili pünhan gelib.

Gül yanag le'lden ağı, şem'i çirag simşad ayağı,
Ter buhağ, elvan otağ, çağ damağ, gözleri zağ,
Sinesi ağı, esdiri sağı, bir bu sayağ, bağı-na dağ
Yoh melal, rast-i nihal etdi fe'al hem int'e'al,
Servi bağ, eyler nesağ bir mürşid-i huban gelib.

Hoş megal, müşgü hilal, abi zülal düşmüş bıhal,
Rengi al, sahib cemal ehl-i kamal, ağı üzde hal,
Hub heyal, gedd e'tidal, lebinde bal, bir hırda hal,
Yoh melal, rast-i nihal etdi fe'al hem infe'al,
İsmi hal, verir zeval, ol gedd-i dal kaman gelib.

Bir ziya, sahib dila, eyler nida, bülbül seda,
Yoh cefa, zülmü eda, peh peh ziya, sertabe_pa,
Tutiya, hüsün liga, hem bir sona, mehbub feda,
Hestema erz ü sema maürğı hem maeda, eyler geza,
Hoş neva, derde deva, bir hakim-i Logman gelib.

Bir cavan, tuti zeban, gamet keman, gönçe dehan,
Mumyan, gemzesi gan, gütb-i cahan, bir novcavan,
Can alan, ganlar salan gül ü reyhan, bir taza can,
Nügteden könül sihan, eyler beyan, servi revan,
Ey *Gurban*, etme feğan, ahtardığın insan gelib.

BU GİZİN

Ne eceb hub yaradıb hüsnünü Tari bu gizin,
Ne eceb gülşene benzer gülzarı bu gizin,
Ne eceb mestlenib çeşm-i humarı bu gizin,
Ne eceb taze bitib heyvası, narı bu gizin,
Ne eceb çiçeklenib fesl-i baharı bu gizin.

Ne eceb tağ-i mügevves, çekilib gaşı keman,
Ne eceb hoş danışır lezzetilen tuti zeban,
Ne eceb hetleri reyhandı ve hem püste dehan,
Ne eceb gerdeni mina, ne eceb ince miyan,
Ne eceb bal lebinden olu carı bu gizin.

Ne eceb inci-yi dürdane kimi ağı dişi var,
Ne eceb bad-i sebaden telinin cünbişi var,
Ne eceb naz ediben işve ile gerdisi var,
Ne eceb ehd ile peymane müvafiq işi var,
Ne eceb göycek imiş tutduğu karı bu gizin.

Ne eceb ehmeri, gül, lale yanağın gördüm,
Ne eceb cennet içinde bele bağın gördüm,
Ne eceb fürset ile helvet atağın gördüm,
Ne eceb dişlemeli, öpmeli çagrın gördüm,
Ne eceb eyleyib Allah meni yarı bu gizin.

Ne eceb söhbeti var, hırda megalet, ne eceb,
Ne eceb derd-i dile verdi kifayet, ne eceb,
Ne eceb düşmüş imiş negş-i heyalet, ne eceb,
Ne eceb işler imiş buse, vüsalet, ne eceb,
Ne eceb *Gurban'a* rast geldi bazarı bu gizin.

GOŞMA MÜSTEZAD EVVEL AHİR ZENCİRLEME

SÖYLEREM HİTAB

Bir gözelin övsafından bu zaman,
Danışüb deyerem, söylerem hitab,
Bağlaram kitab,
Ollam serhesab.

Serhesab oluban sehraya düşdüm,
Tapmadım senin tek bir ali nisab.
Bir ülüləbab,
Zülfü piç ü tab.

Ayag ber rikab, men oldum sevar,
Kendi, obanı bildim ne ki, var,
Cayıllı, Nimreli, Hunaşın Dizmar.
Serv ü Çartaz Delili'den içtinab.

Yoh bir içim ab,
Bilmezler savab,

Piç ü tab olmagda gezdim cahani,
Tiflis'i, Gence'ni, Şeki, Şirvanı,
Dağıstan Gebele, Bakı, Gubani.
Garabağ mahalına etdim irtigab.

Altında igab,
Ayag ber, rikab.

Savab bilmez Tehle, Gozlu, Garadolah,
Muğanlı, Mulğaduz, Kelenter, Dizah,
Kari, Baharlı, Alpavut Gaytah,
Giyaslı, Hıdırı, o Ebdülkelab.

Herile elgab,
Tamam hacturab.

Tamam hacturabdi, Köcherli, Gazyan,
Belguzlu, Nomali, Gervend, Üçoğlan,
Hecenli, İmreli, Ereb, Hinziristan,
Bilmezler Allah'ı, etmezler tevab.

Yerleri zirab,
Yohdur bir adab.

Seylab oldu seriskimiz, o yerde,
Berbad olsun Maraga, Tuması, Perde.
Döndük o terefden, dayandık Kürde.
Başdan baran töküb tutuşdu sühab.
Gabagda girdab,
İsimiz harab.

Eshab ile getdim, gezdim Salyani,
Cavadi, Narlığı, Kuyun, Talanı,
Şahseveni, Buzevend, Bayat, Elinceni,
Ucarı, Garagöz, Gemikeçen, Zerdab.
Yeyerler kabab,
Olarlar sirab.

Ezabsız yer bir Suvandi, bir Ağdası,
Seyr edib bunları gezmişem baş baş,
Vardı çoh arifler, türfe baş neggası,
Her biri bir güne eder nazi tab.
Püstani hübab,
Mehebbet güllab

Köftügüsi nab, üçgovag, Padar,
Hazır mayehtacı, içinde bazar,
Kimdir evvel yazıp, sonradan pozar,
Kim ki gadır olsa, olunmaz e'yab,
Versin bir cavab,
Nuş edek şerab.

Turab çeşimimde, dilimde sesdir,
Gözellerin eşgi mende hevesdir,
Melikballı Gurban, bu söhbet besdir,
Çoh söyleme, gözümüze geldi hab,
İstesen savab,
Getir reht-i hab.

Adab bilmez, Sadigbeyli, Eyrice,
Garaman, Ternovad, Ağdam, Güllüce,
Cebelli, Kengerli, Çinli, Yarımca,
Bergüşad, Çelebiler, Mercanlı deryab.

Eceb ingilab,
Tökerler seylab,

Harab oldu işler düşdük derine,
Atıldı lotganın mindik birine,
Keçidik ondan, geldik Shirvan yerine,
Ne güzel adamlar yaradıb Vehhab.
Sehavet erbab,
Biz gören eshab.

Sirab ile yandım, alışdım haray,
Körpükend, Biçagçı, Seyidler, Ganay,
Küttevan, Ağzıbir, Pireze hem tay,
Gara oğlan abada etme iztirab.
Rencide esbab,
Çekersen ezab.

Güllab-i mehebbetdi Tevfigli kendi,
Alişan beyleri tamam bilendi,
Cardamda töreyib taze efendi,
Yohdu onun kimi bir ali cenab,
Puside nigab,
Köftügüsi nab.

Nuş edek şerabı, olag sermeste,
Mehbublar dehanı, dodağı püste,
Siyah teller düşüb, yanağı üsté,
Eski bad-i seher, doğdu afitab.
Oynadı gurab,
Çeşmimde turab.

Bir yaşatan öz anamdan şir aldım,
İki yaşda eglü sürübe yöneldim,
Üç yaşda danışdım, oynadım güldüm,
Gedd-i gamet dörtde eledim izhar.

Onuçümde meclislerde oturdum,
Ondördümde her ne varsa götürdüm,
Onbeşde Allah'a iman getirdim,
Ferz ile sünneti bildim neki var.

Ondoguzda gemden oldum azada,
İyirmide derkim oldu ziyada,
Otuzda berg tek gezdim havada,
Gırh yaşamda etdim zikr-i girdikar.

Yetmişden ötende düşdüm ah, vaye,
Seksende eylib döndüm bir yaye,
Dohsanında penah getdim esaye,
Yüz yaşamda Hag'dan geldi bir azar.

Yığıliban, ağlayıban doydular,
Reht-i vicidüm tamam soydular,
Namazımı gılıb, gebre godular,
İnkır, Münkir ile oldum hoş göftar.

Yığıliban geldik, guruldu divan,
Şefilm derdime eledi derman,
Mövlan gazi oldu, çekildi mızan,
Sırleri faş etdi, o eybi settar.

Dogguz yaşıda şuru etdim menaye,
On yaşımda getdim elmi yegmaye,
Onbirimde başım düşmüş sevdaye,
Onikide eşgim oldu aşkar.

Onaltı yaşımda oldum hiredmend,
Onyedde bir hane etdim pesend,
Onsekiz yaşımda oldum payibend,
Zevg ü sefa ile geçdi ruzigar.

Elli yaşıda yarı etdim menzili,
Altımışda secdim har ile gülü,
Ele ki, yetmişe yetirdim ili,
Ağzımdan dişlerim töküldü perkar.

Eriyib cesedim tük tek inceldi,
Ezrayıl geliben çengini çaldı,
Mürg-i ruhum aldı beden boş galdı,
Bega menzilimi etdim ihtiyar.

Sual edip menden cavabın aldı,
Bir neçe il cismim gebirde galdi,
Emrile İsrafil surunu çaldı,
Bildim giyametdi, çekdim intizar.

Rebbim şefget etdi, sirati keçdim,
Firdövs-i e'lade kövserden içdim,
Melikballı Gurban, cennete düşdüm.
Mövlamızı onda eledim didar.

BAYATILAR

Bağrim başı ağ yara,
Tığ alban ağ yara,
Mehşer idi *Gurban'ın*,
Yar galanda ağ yara.

Gurban menzil oh ali,
Döşenibdi o hali,
Zülfün eceb haindi,
Gizliyibdi o hali.

Terlan avın sar ali,
Menzil geden sar ali,
Gem çekmekden *Gurban'ın*,
Reng-i ruyi saralı.

Dersim geldi ügb aye,
Fegir çatmaz, üg baye,
Can, yaşı töküben ağlar,
Gurban getme ügbaye.

VÜCUDNAME

GADİR İ GEFFAR

Erbe yi enasır şes cihatdan,
Helg eledi meni gadır-i geffar.
Bir getre atadan yendim anaya,
Misalimde gırh gün eledim gerar.

Yeddi gırh olanda geldim cahana,
Şad oldu bu işden hem ata, ana,
Cismim haki hunda düşdüm feğana,
Gundagdan beşiye eledim sevar.

İki gırh olanda hümraye döndüm,
Üç gırhda bir melek gördüm, seksendim,
Dört gırhda düzeldim, beşte terpendim,
Altı gırhda oldum, heyli giranbar.

Ana püstanından nuş eledim zad,
Yığılib geldiler gohum, gardaş, yad,
Ceddim silsilesi goydular bir ad,
Dediler fenada galsın yadigar.

GERYALILAR

YALAN OLDU

Yar yanında günahkaram,
Doğru sözüm yalan oldu.
Yerleş etdi gem leşkeri,
Könlüm şehri talan oldu.

Bah bu gaşa, bah bu göze,
Yandı bağrim, döndü köze,
Keçen sözü çekme üze,
Keçen keçdi, olan oldu.

ÂŞIK ALI

19. yüzyıl aşıklarındandır. Göye mahalının Gızıleng köyünde tahminen 1817 yılında, doğmuş, 1907 yılında vefat etmiştir. Ancak bazı kaynaklar doğum ve ölüm tarihini 1801-1911 olarak vermektedir. 17 yaşlarında aşıklığa başlamış 60 yıl kadar bu sanatla uğraşmıştır. Devrinin önde gelen ustalar aşıklarındandır.

Geraylı, koşma, tecnis, muhammes, divani türlerinde yazmış olduğu şirleri, yanına bir de "Âşik Ali'nın Türkiye Seferi" ve "Âşik Ali ve Esmer" adlı iki halk hikâyesi vardır.

Halk hikâyelerinden ve şirlerinden öğrendiğimize göre o devamlı gezmiştir. Köy köy, il il, memleket memleket dolaşmıştır. Övgü tarzındaki bir geraylısun, da bu hususu şöyle dile getirmektedir.

Heyir gördüm elinizden,
Güvvet tapdim dilinizden,
Yola salın elinizden,
Salamat gal Mustafa Bey.

Sık sık Osmanlı topraklarına gelen Âşik Ali bir koşmasında bunu şöyle dile getirmektedir :

Çoh çoh salam dua gohum gardaşa,
Bilesiniz Al'Osman'a gedirem.
Bir dilek diledim şahlar şahından,
Sığınmışam o sübhana gedirem.

İlk örneklerini Divan-i Lügat-it Türk'te gördüğümüz "dedim dedi"li şirleri Âşik Ali'de de bulabilmekteyiz. Her yönü ile Osmanlı ülkesini gezdiği belli olan Âşik Ali, bizim dağlarımıza, şehirlerimize de şirlerinde yer vermiştir. "Ağrı Dağı" redifli koşması bunun en güzelörneğini teşkil etmektedir.

"Deyişme" dalında söylediği şirlerinde çok başarılıır. "Âşig Yiğbal" ile atışmaları ve onu büyük ölçüde mat etmesi bu fikrimizi kuvvetlendirmektedir.

Âşik Ali saz havalarını da ustalıkla çalabilen bir aşiktır. Eski saz havalarını çaldığı gibi kendisi de yeni havalar yaratmıştır.

Meşhur Göyceli Âşik Elesker aşıklık sanatını ondan öğrenmiştir. Bu da onun güçlü bir aşık olduğunu ispat etmesine yetmektedir.

KAYNAKLAR

Telli Saz ustaları, Bakü 1964, 65-68.

(Azerbaycan Aşıqları ve El Saırı I, 287-298).

MUSA BEY

Hem atam, hem gardaşımsan,
Salamat gal, ay Musa Bey.
Sen de ürek sırdaşımsan,
Salamat gal, Mustafa Bey.

Heyir gördüm elinizden,
Güvvet tapdim dilinizden,
Yola salın elinizden,
Salamat gal, Mustafa Bey.

Âşig Ali geldi getdi,
Her cüre metlebe yetdi,
Gızıl lire giymet götürü,
Salamat gal, Mustafa Bey.

GOŞMALAR

GEDİREM

Çoh, çoh salam, dua, gohum, gardaşa,
Bilesiniz Al'Osman'a gedirem.
Bir dilek diledim şahlar şahından,
Sığınmışam o sübhana gedirem.

Alışır sinemde gemli ateşim,
Düşende yadına dostum, sırdaşım,
Gözlesin yolumu yarılm, yoldaşım,
Size verib bir nişana gedirem.

Âşig Ali gezir, İran'ı, Turan,
Uğruma açıldığı tamam her bir yan,
Mene gardaş oldu Âşig Durahan,
Yoldaş olub góherkana gedirem.

GALDI

Canım cida düdü, gedir vetenden,
Mekanım, meskenim virana galdı.
Sanki ayrılibdi, gülden, çemenden,
Bülbülün elaci feğana galdı.

Yeni gül ekmişdim men bahti gara,
Bulunmaz derdime kim eyler çara,
Horyat eli deydi heyvaya, nara,
Sineme dağlarım nişana galdı.

Ali Aşig olmuş bir ehl-i dile,
Tebibim mövlidi, derdimi bile,
Bir terehhüm eyle serde agile.
Çünkü serden getdi divana galdı.

DOLANDIRI

Ay ağalar, gelin size söyleyim,
Döyleti malını el dolandırı.
Kesilibdi hörmət, yohdu mehabbet,
Yegin bu dünyani pul dolandırı.

Bu dünyyanın serabından içmeyen,
Karvan olub, hag yolundan kecmeyen,
Evde arvadına sözü kecmeyen,
İndi koha olub, el dolandırı.

Aşig Ali deyer halim perişan,
Ağ üzünde goşa hollar her nişan,
Binamus gohumdan, namuslu düşman,
Öldürse, gebrime gül dolandırı.

DEYERSEN

Hesen emi, bir Allah'ın eşgine,
Menim erzim o canana deyersen.
Sen menim gasidim, derdden heberdar,
Men tek derdi o tügvana deyersen.

Gedib o vetene varandan sora,
Sen bizim elli görenden sora,
Götürüb nameni verenden sora,
Bu cavabı yana, yana deyersen.

Kamil bağban, pasiban o güllere,
Vefadarım, gözünü dik yollara,
Deynen yolu düştü uzag ellere,
Ali keçdi, Ol'osman'a deyersen.

BENZERSEN

Süsleni, sünbülli, ter benöfşeli,
Yaylag, bizim yaylaglara benzersen.
İçen olmaz ab-i kövser suyunu,
Bulag, bizim bulaglara benzersen.

Ket dağı, Eyrice, Daşkend baharı,
Ağ sürüler Sarıyaldan yuharı,
Var bizim suların eceb aharı,
Çaylag, bizim çaylaglara benzersen.

Cennet olub bizim yerin bu çağı,
Ağ lavaşlı, kere yağı, gaymağı,
Gızlar destelenib gezer oylağı,
Oylag, bizim oylaglara benzersen.

Ali'nın gezdiyi üç güzel dere,
Segaig, çiçekli hiss güzel dere,
Sahdağdan görünür baş gözeldere,
Üç dağ, bizim o dağlara benzersen.

GETDİ

Ötübü zimistan, gelib novbahar,
Yetirdi gerine, seneler getdi.
Deli könlük günde yüz heyal eyler,
Dolandı rüzgar, havalar getdi.

Yazig Ali, bu gem seni bürüdü,
Eynim yaşı sel sel oldu yeridi.
Gürbet elde yazig canım çürüdü,
Neçe çerşenbeler, cümlalar getdi.

GEREK

Âşigam deyiben giren meydana,
Âşig deyenlerde hoş göftar gerek.
Âşig gerek sözün vesfe yetire,
Beyene arifler birbebir gerek.

Sen meni eyledin yollarında leng,
Çaylarda balığam, deryada neheng,
Mahalim Göyücedi, gendifim Gizilveng,
Aşig Ali mahallarda bir gerek.

GEDİREM

Her kim ders alacak, gelsin ders alsın,
Sinemin defterin açılıp gedirem.
Bir güş idim, galmiş idim yuvada,
Daha durmayışın ucub gedirem.

Nece oldu atam, necoldu anam,
Pozuldu hasarım, yiıldı galam,
Yüklenibdi, gefle gatır barhanam,
Fenadan ügbaya köçüb gedirem.

Bu sözlerle budu demek gesdimde,
Emelimi verib budu destimde,
Gohum, gardaş, ulus tamam üstümde,
Ecel şerbetini içib gedirem.

Aşig Ali minib secerden atı,
Üzüme ohunur canım baratı,
Gıldan da nazikdir, gılınçdan iti,
Sırat Köprüsünü keçib gedirem.

NE GALDI

Gest eledim, bu dünyani dolandım,
Ellini keçirtdim, yüze ne galdi.
Ayah ketdi, el getirdi, diş yedi,
Bahmagdan sevayı göze ne galdi.

Ölüm hahdi, çihmag olmaz emirden,
İnek tora helge salma demirden,
Aydı, gündüt gelib keçer ömürden,
Telesirik, görék yaza ne galdi?

Her yana bahıram hava mehşusu,
Gezdiyim oylaglar yadına düşdü,
Esıldersiz *Aşig Ali* da köcdü,
Sındı telli sazi, tezene galdi.

DEDİ

Bir nişan istedim gül üzü yordan,
Dirseyi gösterdi, alısan dedi,
Dedim, ay giz küsdüm senden el çekdim,
Helbet bir yadına salısan dedi.

Dedim, a behtever, bu ne busatdı,
Dedi, nezer eyle, gör ne suratdı,
Dedim, çeşmim yaşı yeri islatdı,
Verrem desmalımı silisen, dedi.

Dedim, ay giz gemden defter bağlaram,
Dedi, bahma nişanını sahłaram,
Dedim, hesretinden inan ağlaram,
Gorhma yahin vahtda gülüşen, dedi.

Dedim, ay giz ne gözeldi şamama,
Dedi, deyme ömrün yeter tamama,
Dedim, ay giz el uzadım memene,
Öztünü nüfuzdan salısan dedi.

Dedim, hestelerin can dermanısan,
Dedi, işıkların kerem kanısan,
Dedim, ay giz, menim adım tanısan,
İrelden bilirem, *Ali*'san dedi.

AĞRI DAĞI

Havalanıb ers üzüne galhibsan,
Dağların serdarı, ner Ağrı Dağı.
Payızın, baharın olur zimistan,
Senden eskik olmaz, gar, Ağrı Dağı.

Eteyinde han atdanır, hun düşür.
Böyük adın mahallara ün düşür,
Her dağdan ireli sene gün düşür,
Ne vahti açılar dar, Ağrı Dağı.

Sekkizi rizvandı cennetin bağı,
Neçe hanası var, neçe otağı.
Nuh gemisi, peygamberin bulağı,
Sende coh nişana var, Ağrı Dağı.

Gösterdin cahani nece sırı idi,
Tozun galhdı İravan'ı bürüdü,
Ahşam üstü her terefden yeridi,
Batrıdı öleni pir, Ağrı Dağı.

Evvel sende olub Rüstem Pehlivان,
Gezib şah-i merdan nişanbanişan,
Aşig Ali teecübü her zaman,
Yarın gardı, yarın nar Ağrı Dağı.

ÇATAR MI?

Hanlar beye şikayeteye gelirem,
Senin ona zor güvvetin çatar mı?
Çekse gılincini girse meydana,
Vuruşmağa cesaretin çatar mı?

Hanlar bey eyleşib Ağrı Dağında,
Neçe pehlivanlar sol u sağında,
Bu coşgun sinemin oldu çağında,
Allam canın heç fürsətin çatar mı?

Niye boş boş danışırsan efsana,
Özünden basırsan çoh yeke hana,
Görerler kim kimin boyayar gana,
Goçuluğa gabliyyetin çatar mı?

Ah deyer eşg ucundan hesteyem,
Dava meydanında kemerbesteyem,
Özüm nişanlıyam, murad üsteyem,
Cavanlığa sedagetiñ çatar mı?

TECNİS

ALMASIN

Bimürvet yar meni candan eledi,
Tutubdu destinde ay aña almasın.
Yarın bağıcasının seyrine vardım,
Heç görmedim yarın ay aña almasın.

Aşig Ali deyer, yar ab ağlaya,
Yahsi tebib gerek yara bağlaya,
Yar ki meylin geyri yara bağlaya,
Hefteye varmasın, aya galmasın.

GIFILBEND VE DEYİŞMELER

MEYDANA GEL

Aşig Yiğbal :
Kendine aşigam deyen,
Aşigsan meydana gel,
Namerd girmez meydanıma,
Merdi ol merdane gel,
İgid olan kendisini,
Öymeyi layig deyil.
Al eline çungurunu,
Bu ceng-i dövrana gel.

Aşig Yiğbal :
Ey arif paşam yanında,
Sene söylerem medhi,
Me'rifeti terigeti,
Anla gan hegigeti,
İsevisen İncil'i sev,
Musevisen Tövrat'i
Mehemmedin hümmetisen,
Boyun goy Gur'an'a gel.

Aşig Yiğbal :
Men Yiğbal'a bir salam ver,
Soruşum halin görüm,
Hegiget Hagg aşigisan,
Söyle kamalın görüm.
İncil, Zebur, Tövrat, Gur'an,
Göster kitabın görüm,
Dostum eger bütperestsen,
Bu naripirana gel.

Aşig Ali :
Men deryayam, sen adasan,
Ahır sen ümmana gel,
Men danışım sen gulag ver,
Me'rifet ganana gel,
Sen satansan, men alanam,
Açginen dükanını,
Malını nadana satma,
Matahin alana gel.

Aşig Ali :
İsevi'yem, Musevi'yem,
Her neyem öz yolumda,
Hegigetden heber verrem,
Me'rifet kamalında.
İndi paşa gullüğunda,
Sedre'zem yanında.
Haggınan divan kessinler,
Edalet divana gel.

Aşig Ah :
Adımdı Aşig Ali,
Ferz ü sünnet gilram,
"Elif" Allah'ın adıdi,
"Bey" Peyğember bilirem,
"Tey" Tebarek, geni Allah,
Ona secede gilram,
Hilgetim Adem atadı,
Sen hak-i yeksana gel.

Kürd Melik tek ne giribsen meydana,
Digget ele garşındaki oglana,
Gerek giymet goysun insanınsana,
İnsanlıga hasiyyetin çatar mı?

Aşig Yiğbal :
O nedî ki, otuzunda cavandı,
On beside çoh böyükdü, uludu?
O nedî ki, dili iki, sırrı bir,
Hansi derya her deryadan doludu?

Aşig Yiğbal :
O nedî ki, üç ay dağlar bürünür,
O nedî ki, el deymemiş hörünür,
O nedî ki, emaneten verilir,
O nedî ki, o da onun gülüdü?

Aşig Yiğbal :
O nedî ki, Hagg yanında nahagdi,
O nedî ki, yere, göye, dayagdi,
O kimdi ki, yatmayibdi, oyagdi.
Aşig Yiğbal her elimden halidi.

ULUDU

Aşig Ali :
O, aydı ki, otuzunda cavandı,
Onbesinde ululardan uludu,
O gelemdi, dili iki, sırrı bir,
Etm deryası her deryadan doludu.

Aşig Ali :
O gardı ki, üç ay dağlar bürünür,
O könüldü el deymemiş hörünür,
O uruhdu emaneten verilir,
İlgar, iman diriliyin gülüdü.

Aşig Ali :
O böhtandi, Hagg yanında nahagdi,
Hagg nezeri yere, göye dayagdi,
Hagg özüdü, yatmayibdi, oyagdi.
Bu sözleri açan Aşig Ali'di.

Aşık Hüseyin'in lirik şiirleri bediî değerinin yanında akıcılığı ve sadeliği ile de dikkati çekmektedir. Onun, "ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül" isimli koşması bunun en güzel örnegini teşkil eder.

Yarın bağçasında üç gül açılıb,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.
Her üçü de birbirinden öymeli,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.

Onun güzellemeye, muhammes, "geraylı" ve "deyişme"leri başarısını ortaya koyduğu şekillerdir.

Gedirdim yoldan eyledi,
Bir giz meni, bir giz meni.
Ulusdan, elden eyledi.
Bir giz meni, bir giz meni.

Gara gaşlar bağrim keser,
Gah ezizler, gah da küser,
Saçlarıynan dardan asar,
Bir giz meni, bir giz meni.

Aşık, şiirlerinde halk dilinin zenginliklerinden ve diğer tasvir vasıtalarından ustalıkla istifade etmiştir. Bu yönden "görün" redifli muhammesi söz edilmeye değerdir.

Ehliman Ahundov'a göre, "zarinci", "Zeynelabidini", "sarayı", "Şemkir güzelleşmesi", "Aşig Hüseyin" gibi saz havalarının da yaratıcısı Aşık Hüseyin'dir.

Aşık Hüseyin, aşıklık sanatının dışında "gülle atma", ata binme ve avcılıkla da uğraşmıştır.

Aşık şairinin muhtelif türlerinde şairler söyleyen Aşık Hüseyin, çırak yetiştirmeye sahasında da büyük bir ün kazanmıştır. Mehmed Borcallı, Çardaklı Nikış, Seyfelli Aşik Penah onun yetiştirdiği aşıklardandır.

Aşık Hüseyin'in yüzlerce şiiri ve kendisinin tasnif ettiği en ünlüsü "Reyhan" olan üç halk hikâyesi vardır. Onun şiirleri ve halk hikâyeleri halkın da sevgisini kazanmış, böylece meclislerde, toylarda yıllarca dilden dile söylemiş durmuştur.

KAYNAKLAR

E. Ahundov, *Aşig Hüseyin Şemkirli*, Bakü 1971.

Aşiglar, Bakü 1960, 52-55.

Paşa Efendiye, *Azerbaycan Şifahi Halq Edebiyyatı*, Bakü 1981, 201-205.

Zeynelâbidin Makas, "Hüseyin (Şemkirli)" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4. cilt, 297.

Nizamettin Onk, "Şemkirli Aşık Hüseyin, Göyceli Aşık Elesker Karşılaşması,"

Türk Folklor Araştırmaları, 19 (344), Mart 1978.

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 59-64.

(*Azerbaycan Aşigları ve El Şairleri I*, 299-336).

ŞEMKIRLİ AŞIK HÜSEYİN

19. yüzyılın en meşhur aşıklarındandır. 1811 yılında, Şamhor vilayetinin Gapanlı köyünde doğmuştur. Daha sonra Karacaemirli'ye göçmüştür ve ömrünün sonuna kadar orada yaşamıştır. 19. yüzyılın sonrasında (1891) vefat etmiştir. Onun hayatı ve edebi kişiliği üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır Veli Huloflu, Hımet Elizade, Ehliman Ahundov bunlar arasındadır. Ehliman Ahundov'a göre o, Molla Penah Vagif'in bacısının oğludur.

Aşıklık sanatını Alabaşlı köyünde "Demirci Mecnun" mahlashi Aşık Keble Bağırdan öğrenmiştir.

Aşık Hüseyin, 19. yüzyılda Azerbaycan sahasındaki bütün aşıkların usta durumundadır. O, sazi omuzunda, birçok vilâyeti, köyü, hatta ülkeleri gezmiş, ünlü aşıklarla atışmıştır. Devrinin ünlü aşıklarından Elesker ile atışlığına göre gerçekten çok güçlü bir aşiktır.

20 yaşından itibaren aşıklık sanatıyla iştigal etmeye başlamış ve 50 yıl kadar bu sanatla uğraşmıştır.

Onun lirik şiir ve hicviyelerinde iki yüzlülerin, ahlaksızların, istirmacıların acı bir dille tenkit edildiğini görmekteyiz.

Aşağıya mîsraini aldığımız "mollalar" redifli şiirinde bu husus apayı bir şekilde irtaya konulmuştur.

Bilmirem ne isteyir bizden ruhani mollalar?
Miras paltarları geyib, artırb şanı mollalar.

O, aşıkların dışında beyleri, memurları da tenkit etmiştir. Hatta Çarlık Rusya'sının "dinme ver" (Çar hükümeti tarafından alınan ağır bir verginin adıdır) vergisi için bile hicviyelerini söylemekten çekinmemiştir.

Hüseyin, diğer usta aşıklarda olduğu gibi "üstadname"lerinde, ailede görülen noksantallıklar, insanların tabiatında var olan aksaklılıklar gibi menfi hususyetlerin yanında; mertilik, kahramanlık, vatanseverlik, dostluk, insan sevgisi gibi konuları da işlemiştir.

Aşık'ın devrinden şikayet eden koşmaları da vardır.

Zalim felek, senden şikayetim var,
Aman felek ne getirdin başıma.
Meni cida saldın sen tay-tuşumdan,
Niye zeher gatdın şirin aşına.

GERAYLILAR

ÜSTÜNE

Nazlı yarın gül yanağı,
Yaraşılıdı hal üstüne.
İnce belde gümüş kemer,
Düzelübü pul üstüne.

Hüseyin ağlar zarı, zarı,
Getmez könlünün gubarı,
İtirmişem nazlı yarı,
Durum çiğim yol üstüne.

LAYIHDI

Öldürmez seven seveni,
Bağdan goymaz gül dereni,
Yolunda canın vereni,
Sahla mehmaña layıhdı.

Söyün deyerler adıma,
Gırhlar yetişsin dadıma,
Yarım düşende yadıma,
Yana pervana layıhdı.

BU GİZ MENİ

Dindirirem, dinmez, küser,
Derdi sinemde serbeser,
Öper, sinesine basar,
O giz meni, bu giz meni.

Hüseyin salma, gözünden,
Bir maç iserem üzünden.
Hergiz elemez özünden,
O giz meni, bu giz meni.

GOYNUNDA

Otağına gedem basdıg,
Söhbetine gulag asdıg,
Sinen döşek, memen yesdıg,
Sal, yatah, yeri goynunda.

Heber almag ayib olmaz,
O nedî peri goynunda.
Öldürürsen men yazıgi,
Sahlarsan narı goynunda.

Sen ki yarından doyubsan,
Bağrımın başın oyubsan,
Hüseyin'i yetim goyubsan,
Galib ellerin goynunda.

AY GİZ

Hinalı nazik ellerin,
Fesih, zebandı dillerin,
Ağ üzde siyah tellerin,
Gohusu yasemen ay giz.

Boyun senin tuba kimi,
Gaşların da kaman, ay giz.
Görmüşem men camalını,
İtirmişem iman, ay giz.

Ağladırsan, güldürürsen,
Çeşmin yaşıñ sildirirsen,
Bimürvetser öldürürsen,
Dad elinden aman ay giz.

Aşig *Söyün*'ün ibadeti,
Dilinde ferz ü sünneti,
Neyleyir sensiz cenneti,
Memelerin emen, ay giz.

Durum dolanım başıva,
Bir beri bah beri Bayaz.
Camalındı mah-i taban,
Hurşidin haberi Bayaz.

Gaşların erer kimidi,
Buhağın mermer kimidi,
Sedrin gelemkar kimidi,
Dişlerin mirvari, Bayaz.

Aşig *Hüseyin*'in havası,
Kembemdi sazinin sesi,
Geyinibdi zer libası,
Üstünden kemeri, Bayaz.

Gedirdim hublar toyuna,
Çıhmışdig düz yola, Ziba.
Pervaneler heyran olub,
Ağ üzünde hala, Ziba.

Gözleri ala novcavan,
Sana nisbet huri gılman,
Etri gül, nergiz, yasemen,
Bulmuş idi tele Ziba.

ZİBA

Leblerin ohşar mercana,
Gesd eyledi şirin cana,
Memesin goyub fincana,
Tutmuş idi bala, Ziba.

Seni gördüm çeşmi laçına,
Ağ üzünde vardi maçın,
Gerdenden aşırı saçın,
Tökümüş idi bele, Ziba.

Aşig *Hüseyin*'in gehhari,
Kimler çekceek ah, zarı,
Abdulla'nın göyük yarı,
Te'rifinden bile, Ziba.

GOŞMALAR

Merd iyidler veterinde gürz olu,
Hemdemsiz keslerin derdi yüz olu.
Goç iyide onda ölüm ferz olu,
Deseler yar elin verib yad ele.

YÜZ OLU

Gohum gerek gohum üste hovlaya,
Gardaş gerek gardaş ganın dovlaya,
Ovçu yohdu bu maralı ovlaya,
Otlar otlar, aşar geder yad ele.

Alem bilir sen *Hüseyin*'in gözüsen,
Yahşı sahla yaşmag alda, sözü sen,
Nece goydun sinem üste közü sen,
Demirsen mi, ya yandıra, ya dele.

KİMİ

Gözeli gılığın, ne hoşdu soyun,
Suyun şirin ab-i heyati kimi.
Şekerdi dehanın, mezedi dilin,
Dodahların Misir nabatı kimi.

Altından zer geyib üstden gelemkar,
Böyük düyme gen, külece, yaha dar,
Sevdiyimin eceb gül camalı var,
Bedirlenmiş ayın savatı kimi.

Başında örpeyn bağı ipekden,
Gızıl gotaz çal kegirdir dirsekden,
Aylar, iller hesretini çekmekden,
Hüseyen'em, inceldim hayatı kimi.

BASIMA

Zalim felek, senden şikayetim var,
Aman felek, ne getirdin başıma.
Meni cida saldın, sen tay, tuşumdan,
Niye zehir gatdın şirin aşına.

Bele yerler galsın görüm virana,
Elim çatmir indi dağa, arana,
Bir atımı verdim, tipi borana,
Bir bahn yoh gözden ahan yaşama.

Men Hüseyen'em yada saldım elimi,
Soyuh tutdu dehanımı, dilimi,
Bir bülbülem cida saldım gülümü,
Dost sözün almadım ebès guşuma.

OLAR

Her yeten gözele güzel demerem,
Gözelde özge bir elamet olar.
Zülf dağılar çin, çin düşer gerdene,
Gaşınnan, gözünnen işaret olar.

El deyende feryad eder, nimtene,
Tel töküler üzü döner gülşene,
Serendazı başdan salar gerdene,
Görünse memeler giyamet olar.

Hüseyen'nin butası terlan cilveli,
Bir şirin edali bir naz, gemzeli,
Herkesin olarsa bele dilberi,
Bu dünya geminden salamet olar.

MENDEN

Yeri dağlar senle hemdem olmaram,
Dağlar esirgedin garı da menden.
Seyrağıbin te'ne te'ne sözleri,
Bir gün ayrı salar yarı da menden.

O köyneyin, o çarpazın, bu bağın,
O süsenin, o sünbülin, bu bağın,
Ne müddetdi bağbaniydim bu bağın,
Bağban esirgedin barı da menden.

Boylanırsan oğrun bahırsan gıygaç,
Dodağın şerbeti, derdime elac,
Hüseyen'i eledin zelili möhtac,
Aldı bu dövleti varı da menden.

SARI GÜL

Yarın bağçasında üç gül açılıb,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.
Her üçü de birbirinden öymeli,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.

O ağ gülün gapısından bahmalı,
Gızıl gülü, al yanağa tahmalı,
Sarı gülü, deste tutub gohmali,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.

Ağ gülü benzetdim göy göyerine,
Şeker ezib dehanının içine,
Hüseyen müştag olub gülün üçüne,
Ağ gül, kırmızı gül, bir de sarı gül.

GEDİM

Yar-ı vefadarım gel halallaşag,
Höküm gelib Nahçıvan'a men gedim.
Bir uzah seferdi geden gayitmez,
Dolubdu peymanam cana, men gedim.

İş gatma sen *Aşig Söyn*'ün işine,
Hercayı söz haçan geler guşuna,
Nahçıvanda Ağ Keşin gizina,
Gedelik eyliyim hana men gedim.

HÜSEYN'İM

Her şeherde senin adım söylenir,
Hayif geldin bu diyara Hüseyin'im.
Reyhan çoh arifdi tayı tapılmaz,
Seni salar çoh azara Hüseyin'im.

Yetirceyin gollarını bağladar,
Sinen üstün çar, çarbaz dağladar,
Ahır gorh ki anacığın ağladar,
Seni salar ah ü zara Hüseyin'im.

YAHŞIDI

Bir adam ki senle ülfet eylese,
Yegin onun esil zati yahşidi.
Namerd sene gurupilov yedirse,
Mardin guru mehebbeti yahşidi.

Aşig Söyiin sözün söyleyer başdan,
Sallabaş adamdan, üreyi daşdan,
Bednezer gönüldan, bedcins yoldaşdan,
Gedir blienlerin iti yahşidi.

DANIŞMA

Aşig Söyiin gerek her meclisde sayılsın,
Sözünü eşiden gansın, ayılsın,
Kelme çihart şirin cana yayılsın,
Aşırıb sözünü zile danışma.

Yazig Söyiin, ehdin yeter yerine,
Könül bağla aşığıların pirine,
Çek sözünü hegigete, derine,
Her gedir bilmeze bele danışma.

VAR

Üç aguşça ona yazıp ilahi,
Bir gapısı başdan geyib siyahi,
İçinde bir huri yohdu günahi,
Ağ üzünde bir cüt goşa halı var.

O bağçada gördüm iki fevvare,
Bir nakes de gaçdı canın gurtara,
Vesf eyledi *Söyiin* yazdı deftere,
Me'na ahtarının dür kemalı var.

OYNASIN

Başına döndüyüm toy adamları,
Siz de deyin teze gelin oynasın.
Adını demirem, elden ayıbdı,
Gemzesi bağırdı delen oynasın.

Duman geldi uca dağı bürüdü,
Yar gehri çekmekden canım çürüdü,
Bu meclisde eyleşenin biridi,
Yaşmağın altından gülen oynasın.

*Şemkir'li Söyü'n'em, elerem feğan,
Yaş yerine didelerim töker gan,
Hem gelindi, hem gözeldi, hem cavan,
Meni bu derdlere salan oynasın.*

GÖRMÜŞEM

Şemşed mahalında, Morul elinde,
Eller, huri mehligani görmüşem.
Cevahirdi góher nişan telinde,
Gözellikde canlar canı görmüşem.

Boyuna atlası hara yaraşır,
Siyah zülfü geddi dala yaraşır,
Şehla göze gözün bahsa gamaşır,
O gaşı göz can alanı görmüşem.

*Aşig Söyü'n derdin budu elacı,
Hidayet ol sözün söyleme acı,
Cevahir Göherlen olsunlar bacı,
İki pür-i nur cahanı görmüşem.*

NABATIN

Ay ağalar, size bir erz eleyim,
Olubdu gaşları yağı Nabatın.
Geceler fikrimdi, gündüz heyalim,
Çihmaz üreyimden dağı Nabatın.

Ala gözlerile süzgün bahanda,
Aşığını eşg oduna yahanda,
Hublar gonahlıyb, meclis yiğanda,
Olum meclisinde, sağı, Nabatın.

*Ola gerek Aşig Söyn'e aşına,
Bicehetdi Nabat bizden yaşına,
Zer mehmeri giygaç goyub başına,
Göyükdi gaşının tağı, Nabatın.*

FATMA'NIN

Başına dündüyüm, ay duran canlar,
Gör nece siyahdı teli Fatma'nın.
Bedirlenmiş aya benzer camalı,
Düzülüb üzüne hali Fatma'nın.

Duruşu tovuzdu, bahışı terlan,
Serinde bezeyi gemzeleri gan,
Canivi yolunda edesen gurban,
Gör nece göyükdi ali Fatma'nın.

Geymişdi eynine yaşıdan, aldan,
Lebleri gonçadan, yanağı güldan,
Zenehdan çövresi düzülüb haldan,
Ahır leblerinin balı Fatma'nın.

*Aşig Söyü'n'ü tez yada salmağı,
Yahşı olur gerib könlün almağı,
Hubların toyunda mehman olmağı,
Gedemi mübarek olu Fatma'nın.*

Özüne beraber olur mu yarı,
Murazını versin perverdiyi,
Golunda gol bağı, gizil gatarı,
Heyif, heyif yohdu le'li Fatma'nın.

HEYAT

Her çemeni geşt eyleyib gezmişem,
Görmemişem sen tek gülzari, Heyat.
Özün gülsen, taze gülün gonçası,
Besleyib goynunda gül narı, Heyat.

Heyran heyran kipriklerin çahanda,
Ciyerciyim eşg oduna yahanda,
Ala gözlerinle süzgün bahanda,
Salırsan alemi azara, Heyat.

*Aşig Söyü'n'ün eşidin sözünü,
Her dem dolandırı ala gözünü,
Nolaydı göreyim bir de üzünü,
Hudam salsın seni güzara, Heyat.*

OLACAGDI

Könül talib olub uyma seytana,
Fitne şemdateti şer olacakdı,
Bu dünya bir bağı, bağbanı İblis,
Alması, heyvası var, nar olacakdı.

Emel bir parçadı, melekler derzi,
Derg eyle doğrunu, sünneti, ferzi,
Nekrayıl hirslenib çalandı gürzi,
Orövşen gözlerin tar olacakdı.

Nütfeden pak olan Sirat'dan kecer,
Mühennet münkiri almasdı, biçer,
Sehavet ehlini melekler secer,
Kövser-i rizvanda yer olacakdı.

Gözeller teşbehdi dağın gülüne,
Müştak olma şirin lehçe, diline,
Heveslenib siğal verme teline,
Mehşerde her biri mar olacakdı.

Aldanma cüfeye, uyma fenaye,
Güvenme dövlete, simi tilaye,
Bir gün köcürerler dar-i ügbaye,
Sim ü zerden elin car olacakdı.

Söyü'n zayıgetül mövti yazanda,
Şerm ile sal yada fehmin azanda,
Gün heraret edib, yer de gizanda,
Şahlar şahi şefakar olacakdı.

TECNİS

ONBEŞ İL

Belke meni nezerinden salan var,
Yada salmaz, üç il, beş il, onbeş il.
Heç demez mi menim derdim çeken var?
Hesret galar üç il, beş il, onbeş il.

*Aşig Söyü'n galib derd ayağında,
Heste şefa bular derd ayağında,
Ahu seyr eleyer derd ayağında,
Ovçu gözler üç il, beş il, onbeş il.*

DEYİŞMELER

GARI İLE DEYİŞME

Gari :

Sene gurban olum nene,
De görüm ne heberin var?
Reyhanan ne getir misen?
De görüm ne heberin var?

Aşig Hüseyen :

Sene gurban olum nene,
De görüm ne heberin var?
Reyhanan ne getir misen?
De görüm ne heberin var?

Aşig Hüseyen :

Özü menden söz açdı mı?
Eli ele dolaşdı mı?
Yohsa senle dalaşdı mı?
De görüm, ne heberin var?

Aşig Hüseyen :

Aşig Hüseyen Ecem elli,
Reyhan eceb şirin dilli,
Tuba gamet, ince belli,
De görüm ne heberin var?

CAHAN GARI İLE DEYİŞME

Aşig Hüseyen :

Menim eslim Gencelidi,
Şemkirbasan elim menim.
Seyasetler çekib başım,
Düşüb bura yolum menim.

Cahan :

Söyle görüm haralisan,
Danış indi sözün oğlan.
Ağlı, göylü, garalisan,
Çihart bahim sazin oğlan.

Cahan :

Danişhda nâçar olsan,
Bağlamalar açar olsan,
Gece durub gaçar olsan,
İzlederem izin oğlan.

Cahan :

Reyhan sineni dağlalar,
Gollarını dar bağladar,
Anacığını ağladar,
Çeken olmaz nazın oğlan.

Cahan :

Hoş gelibsen Nahcivan'a,
Derdini söyle Cahan'a,
Seni yetirrem Reyhana,
Onu görer gözün oğlan.

HASO HANIMLA DEYİŞME

Aşig Hüseyen :

Başına dönüdüüm, ay Aşig Hüseyen,
Gel getme, gel getme, böyle yola sen.
Onsekiz aşığı bende salıbdı,
Öz başına özün açma bela sen.

Haso Hanım :

Başına dönüdüüm, ay Aşig Hüseyen,
Gel getme, gel getme, böyle yola sen.
Onsekiz aşığı bende salıbdı,
Öz başına özün açma bela sen.

Haso Hanım :

Cezana gelirsen gedikde, düzde,
Meslehetin nedî, bu doğru sözde,
Yeddi gacag durub Dereleyezde,
Gorhuram düşesen elden ele sen.

Aşig Hüseyen :

Hançalam, olmadı bıçagdan gorhum,
Uçubdu başından haçandan gorhum,
Bezirgan döyülem gaçagdan gorhum,
Tutaram onları şırın dile men.

Haso Hanım :

İstesen söylüyüüm sözün düzünü,
Yaraya sepmezler göydaş duzunu,
Haso Hanım, Haso Beyin gızını,
Aliban da bizim elde galasan.

Aşig Hüseyen :

A gözel kürd gizi, başının tacı,
Erebzengi kimi bahma giygacı,
Aşig Hüseyen sene deyibdi bacı,
Elimi vermişem özge ele men.

AŞIG ELESGER İLE DEYİŞME

Aşig Elesger :

Mercayının, dil bilmezin ucundan,
Döne-done men ziyana düşmüsem.
Doymag olmaz, gözellerin buyundan,
Pervane tek yana yana düşmüsem.

Aşig Hüseyen :

Gırhlar piri özü verib dersimi,
Şair cergesinde sana düşmüsem.
Arif meclisinde, alim yanında,
Neçe defe imtahana düşmüsem.

Aşig Elesger :

Dövletim coh oldu, giymadım pula,
Kor oldu gözlerim, yapıdım dula,
Ne ölüür, ne itir canım gurtula,
Mecnun teki biyabana düşmüsem.

Aşig Hüseyen :

Bir zaman elimde zil, bem saz oldu,
Gözeller menimle üz beüz oldu,
Suyum artıq geldi, toz ha toz oldu,
İndi de yumşalıb una düşmüsem.

Aşig Elesger :

Elesger keçibdi namus, arından,
Âlem yatabilmez ah u zarımdan,
Boşasam gorhuram oğlanlarından,
Boşayabilmerem, gana düşmüsem.

Aşig Hüseyen :

Özüm aşig olub gezirem elde,
Galdı hesret gözüm ebrisim telde,
Elesger danışam teşbih timsalda,
Hüseyen deyer yaman dona düşmüsem.

REYHAN İLE DEYİŞME

Reyhan :

İki aşig bir meydanda tapilsa,
Eyleşib sazların düzeller birbir.
Sual verib cavabını alanda,
Duruban meydanı gezeller birbir.

Aşig Hüseyen :

Aşiglig elminden men heberdaram,
Aşmışam her yerde meydanı birbir.
Yüzondörd kitabdan almışam dersim.
Gel sene gösterim ayeni birbir.

Reyhan :

Mühennes gözlere menem bir piçah,
Çohların salmışam meydandan gaçah,
Hanı menim kimi bir gendi goçah,
Gelenler yolların azallar birbir.

Aşig Hüseyen :

Sona kimi sigal verib teline,
Ne cumubsan sen bu eşgin gölüne,
Düşmeyibsen kamil ustad eline,
Sene dar elerem dünyani birbir.

Reyhan :

Men Reyhan'am tapmamışam tayımı,
Merdler itirmesin haggı sayımı,
Götürmüsem erenlerden payımı,
Dedişim sözleri yazallar birbir.

Aşig Hüseyen :

Yetmek olmaz Aşig Söyüñ işine,
Bele sözler çetin girer guşuna,
Alim gucağıma, basım döşüme,
Derim ağ sine nden püstanı birbir.

BEY ÇOBAN İLE DEYİŞME

Aşig Hüseyen :

Menden salam olsun duran Çoban'a,
Gel ikimiz bu cahandan danışag.
Hansi günde dünya bergerar oldu,
Yerden, göyden, asimandan danışag.

Aşig Hüseyen :

Haggın dergahından kim gaçah oldu,
Kimi hündür oldu, kim alçah oldu,
Kemer bestelerden kim goçah oldu?
Rüstem Zal'dan, gehramandan danışag.

Aşig Hüseyen :

Kim idi dünyani beş elli tutdu,
Kim kimi cennetden atıb govlatdı,
Kim idi dinini, dinara satdı?
Me'rifetden gövher kandan danışag.

Aşig Hüseyen :

Aşig Söyü'n adı dile gelmedi,
Getdi güzel sonam göle gelmedi,
Çoh çalışdım, Çoban ele gelmedi,
Dedim belke yol, erkandan danışag.

Bey Çoban :

Menden salam olsun Aşig Söyüne,
Gel ikimiz bu goyundan danışag.
Beşüz yoyun bir yatağa sığışar,
Şoraketen, biyabandan danışag.

Bey Çoban :

Menim pehlivanım goçdu, goyundu,
Gara yoyun südü yahşı öyündü,
Ahsağın dermanı dağdı, düyündü.
Sağaltmaya o getrandan danışag.

Bey Çoban :

Çoh bed olar ağ yoyunun küresi,
Ovşar vermez ters gomralın memesi,
Olmaç gaçah yoyun çoban göresi,
Guzusunu almayandan danışag.

Bey Çoban :

Ecel guşu geldi keçdi garşımdan,
Ab-i Neysan car oldu göz yaşımından,
Bey Çoban de, gel açıl sen başımdan,
Ne istersen verim ondan danışag.

DİVANİLER

ECEM GIZI

Ahu gözlü, şuh bahışlı, geddi dal Ecem gizi,
Lebi gönce, yanağı gül, siyah tel Ecem gizi.
Zenehdanın çöhresi hal, nece yoyum giymeti,
Boyu uzun, gerden uca, nazik bel Ecem gizi.

Zülfün kemend, sal boynuma, özün çihar bazara,
Ovcuların şkarısan, seni sallam güzara,
Seni gören yegin bil ki, tec-gec düşer azara,
Danışiban canım alma, şırın dil Ecem gizi.

Menem Söyü'n yegin, bil ki çohdu menim azarım,
Dostlarım hain çihibdi, bağlanıbdi bazarım,
Seni gördüm derdim arttı, bade düştü güzarım,
Gülüstanda öten menem, yegin bil, Ecem gizi.

VERİR

(Gıfılbend)

Bugün bir heyvanat gördüm, zenbur kimi şan verir,
Höreyi yük ile gelir, nefesi duman verir.
Dindirirsen danışmağa nale verir asmana,
Ne yerededi, ne göydedi, sedri üste yan verir.

Bir başı var, bir ayağı, gör neçe barmağı var,
İki golu, bir boğazı, tek birce dodağı var,
Eyleşibdi bir meğamda, neçe min ovlağı var,
Eşidin ay hezarat, her gelene nan verir.

Gel, biçara Aşig Söyü'n, gıl dersini mütheser,
Ab ona külli olanda, olur deli, dengeser,
Eşidenler, fikir verin bu sözüme serbeser,
Eger ki, avam olmasa, sidgine güman verir.

İÇİNDE

Çoh gözeller görmüşem huri gilman içinde,
Morulun halgındadı, yohdu cahan içinde,
Cemisi hörmətlidi, yohdu güman içinde,
Çoh gezmişem, görmemişem cemi insan içinde.

Hag veribdi Morula allı, güllü göyçekler,
Bahar, yaz fesli gelib, açılıbdi çiçekler,
Tökülübüdüzlerine top gara birçekler,
Sözümde yohdu yalan, tamam elvan içinde.

Adamın canın alır şive ilen nazları,
Tamamı medhe layig gelinleri, gızları,
Alişiban gün kimi şefeg saçır gözleri,
Eylenib aşig, hanende söhbeti san içinde.

Kimisi söz söyleyir, sinesinin hali var,
Kimisinin üzünde Hind-i gara hali var,
Kimisi melekzade, leblerinin balı var.
Amanın elden alıb galmaş iman içinde.

Fatma Hanım şeydadı, Nabat, bir can alındı,
Gövher ile Cevahir, Bayaz teze cavandı,
Heyat Hanım huridi, Melek Hanım gilmandı,
Eyleşib o gözeller gaşı kaman içinde.

Toyd'a bu Aşig Söyü'n gör ne feğan eyledi,
Men te'rif'i deyende hamı can, can eyledi,
Onlara sebebkarlıq birce canan eyledi,
Elleşib göyle göyle, olub dühan içinde.

GÜLLÜNÜN

Ay hezarat te'rif edin, ne hoşu çağrı Güllü'nün,
Emmeye de lezzet verir zülal dodağı Güllü'nün,
Sudden ağı, baldan şırın büllur buhağı Güllü'nün,
Ay kimi şo'le verir ayna gabağı Güllü'nün.

Ağ üzünde, buhağında tamam goşa hal bezenib,
Eyninde zerden ktilece, onun üstden şal bezenib,
Mütheser neyin deyim, bir honçalıq mal bezenib,
Mescidi mehraba dönüb, gaşının tağı Güllünün.

Bıçare Aşig Söyün'ün görün nece gelir sesi,
Danışiban söyletmeye bu gözeli, var hevesi,
Hestelere derman olub yeni baş verib memesi,
Aşığının canın alır sözgün bahağrı Güllü'nün.

DİVANI MÜHEMMESLER

BESTİ

Gelmeyib beraberin külliühüm cahana, Besti,
Leblesini benzetmişem güle, ireyhana Besti,
Dişlerini ohşatmışam le'l-i bedahşana, Besti,
Yer üzünde güzel sensen, galan efsana Besti.

Gatılsa yüz gözele ay içinde tek görünür,
Nütfe deyil halalzada bilin özü pak görünür,
Senden geyri gözellerin yahaları çak görünür,
Geyinibdi zer kırmızı, benzeyir terlana Besti.

Geş edib men görmüşem yohdu tayın Gürcüstan'da,
İravan, Gence, Bakı, Yeddi kral Dağıstan'da.
Bundan bir etr gelir, belke yoh bağ-lı rizvanda,
Ya huridi, ya peridi, benzeyir insana Besti.

Bele güzel bu nişanda şeher, çölde görmemişem,
Yanağın gözellişini lale, gülde görmemişem,
Bele lefzü ne gumruda, ne bülbüldə görmemişem,
Şemkir üste helg olunub, geyri elde görmemişem,
Aşig Söyn'ü güzeşt ele, getsin Nahçıvan'a, Besti.

YÜYÜR

Gis vurun goçaglarım iti canavara, Yüyür,
A gende, Novruzalı çıl kende, hebere Yüyür,
A gede, Mirdışalı, sen de bulahlara Yüyür,
Ağrin alım Uzun Bayram, günüm oldu gara, Yüyür,

Subayların amanatı bozdarı belden goygunan,
Açgilan zencirini, topları elden goygunan,
Ot getir, alaf getir, pelesi genden goygunan,
Amandı dagga Helil, sen de bir kenara Yüyür.

Guduz deymış canavarlar görün ne tufan eledi,
Öldürdü yeddi goyun, gamına geltan eledi,
Dagitdi gomral geçi, bilin yegingan eledi,
Topal tutdu canavarı derisin şan şan eledi,
A gede Ehmedali, çöllere, çallara Yüyür.

Yağış yağar, şimşek oynar, görün göy nece guruldar,
yatıbdi tenbel Gulu, alşamdan beri horuldar,
Bir kere goçdan ötri bah Mehemed ne zarıldar,
Ağlamagdan fayda yohdu, uzun gulaglara, Yüyür.

Guduz deymış canavar goyunlara saldı talan,
A gedeler, düz danışın sözünüzde vardı yalan,
İt uşağı gudurubsuz, yuhluvar mı çoban olan?
Şahgulu çoh yahşı galhdı, boğazına keçdi palan,
A gede Şahgulu, aman döslere dübara Yüyür.

Erkecleri yohlayın, ala şişek harı gedib,
Ağ seyiz, gara seyiz, göy tepel yuharı gedib,
Göy Sadık zehinlidi, deyir goyun yarı gedib,
A gede, Göy Sadık, sen de bu yanlara Yüyür.

Beş keçi, onbeş goyun, kendde bir evden tapılıb,
Yeddi toğlulu goyun da yağlı güneyden tapılıb,
Onbeş toğlulu goyun, garlı güneyden tapılıb,
Vesf eler Aşig Söyün bele Bey Çoban tapılıb,
Yüz manat nemer verdi min atı Dilbara Yüyür.

SENE NE

Lotuyam, bambılıyam, talib-i bengem, sene ne?
Çoh gülüb çoh danışan çoh da cefengem, sene ne?
Ataram düşmen üçün topu tūfengem, sene ne?
Derd ü gem barkeşiyem köhne peşengem, sene ne?

Sairem, söz deyerem hamidan başam, geri dur,
Ağzımdan od töküür, naram, ataşam, geri dur,
Bez, gedek müsterisi, alam, gumaşam, geri dur,
İstesen terpedesen, terpenmez daşam, geri dur.
Terpensem ev yihamam, bir ağır sengem, sene ne?

Get atlasın yahşısından yaşıldından da al, getir,
Men özüm alib satanam, mene sen tırme şal, getir,
Serrafam tez secerem, gövher ile le'l, getir,
Girmişem meydanına meydanıma kel, getir,
Deryalar boylamışam men bir nehengem, sene ne?

Dünyaya tek gelmişem dal İbn-i Dal kimi,
Aleme adım düşüb ol Rüstüm-i Zal kimi,
Sözden gala yapmışam gel'e-yi Selsal kimi,
Eridib saf etmişem gumriye misal kimi.
Ohumuşam min bir dili çoh da Firengem, sene ne?

Şemkirli Aşig Söyün'em men burada yer eyledim,
Urmu, Salmas, Marağa, İsfahan'ı zar eyledim,
Gezdim Çeçen, Çerkez'i, ne gorhdum, ne ar eyledim,
Demir Gapı, Derbend, Guba, Gürcüstan'ı har eyledim,
Tulküslen, geride dur, şiri pelengem, sene ne?

ZENCİRLİ CIĞALI MÜSEDDES

KÖNÜL

Ay hezarat, gulah asın,
Bir teze yar ister könül,
Gözleri şehla kimi,
Zülfü enber ister könül,
Yanağı gül yarpağı,
Lebi ehmer ister könül,
Ter endamı gülden nazik,
Sinesi gar ister könül,
Goynu cennetin bağı,
Memesi nar ister könül.
Goynun rızvan,
Huri yi gılman,
Can sene gurban,
Öldüm ay aman,
Gaşları kaman.

Gaşları gövs-i güzeh,
Bele dühter, ister könül.

Nigarın barmağında,
Üzüklerin gaşı yaşıl,
Sen ala gözlü sona,
Çalhan gölde başı yaşıl,
Salıbsan bu canıma,
Eşginin ateşi yaşıl,
Yanağı gül yarpağı,
Sırğalar da guşı yaşıl,
Geyinib al gedidine,
Libasin guması yaşıl,

Geyib gumas, hasından,
Döşünde, düymesinden,
Gayim tut yahasından,
Huşmala memesinden,

Bele meme emen kes,
Nece nübar ister könül.

Dühterin gül sıfeti,
İrengi lale girmizi,
Tikilib gullabdan,
Serinde şalı girmizi,
Goyubdu ter hınanı,
Ağ, nazik ele girmizi,
Meclis içinde sagı,
Elde piyala girmizi.
Dodağından öpesen,
Yanağından öpesen,
Buhağından öpesen,
Ayağından öpesen.
Çünkü gedem götürüb,
Bele nigar ister könül.

Elker zalim geyinib,
Çekmesi innabı, sarı,
Yahası gülabatin,
Üstünden golları sarı,
Geyinib hez kulece,
Haşyaların bağı sarı,
Elinde tel gayçısı,
Güzgüsünün gabı sarı,
Götürüb gullabdanı,
İçinin gülabi sarı.

Gülab gülünü ał olu,
Gözellerde gal olu,
Üste galmagal olu,
Elif geddi dal olu,
Herdem min hiyal olu.

Şemkirli Aşig Söyün,
Çeşm-i humar ister könül.

BAYATILAR

Söyün'ü yara bağlar,
Baygular yara bağlar,
Yaramı yar bağlasın,
Yar yahşı yara bağlar.

Söyün'ü bele bağlar,
Kemerin bele bağlar,
Üzmedik gül goncasın
Göy geysin bele bağlar.

Nübar olmuş bu gızın,
Başmağının nali gara,
Yanları işlemeli,
Üstü sağrı, dali gara,
Ayağında yoh corabı,
Eşmesinin gülü gara,
Düzülübdü üzerine,
Siyah, goşa halı gara,
Tökülübdü gül üzline,
Ağ üzünde teli gara.
Telleri şahmarısan,
Söyle kimin yarisan,
Ohladın aşkarı sen,
Eceb kamandarısan,
Ağ sinesi garısan.
Sinesi mermer kimi,
Bele ülker ister könül.

GERYALILAR

BİR GÜN

Könül senden gileyliyem,
Yahşı yaman yazar bir gün.
İki mirgezzeb eylesib,
Çek elinden hazar bugün.

Ey yükü tunc olan kimse,
Nağdisi vec olan kimse,
Nütfedan kec olan kimse,
Doğru yoldan azar bir gün.

Yazig Musa eyler dilek,
Bu gem goymaz bizi gülek,
Demedim mi çerh-i felek,
Bu dövranın pozar bir gün.

KEKLİK

Baharin gülşen çağında,
Ne ohursan sona keklik.
Ohudun geldin hoşuma,
Yaşayasan sen a keklik.

Keklik mesken salib daşa,
Sürme çekib göze, gaşa,
Bu dövranın getmez başa,
Ovçu geldi, sin a keklik.

Musa söz deyer desile,
Keklik ötür hevesile,
Ele ohudum ses ile,
Cuşa geldi sine keklik.

TELLİ SAZIN

Meclisleri abad eyler,
Ne günahı telli sazin.
Melul könüller şad eyler,
Ne günahı telli sazin.

Yeki şecer, yeki demir,
Ara vurmur, yalan demir,
And içmeyir, rüşvet yemir,
Ne günahı telli sazin.

Fikrini vermir geleme,
Zülüm eylemir aleme,
Pulunu vermir seleme,
Ne günahı telli sazin.

Yoldan çihib, yolun azmir,
İblis kimin ara pozmur,
Molla kimin cadu yazmır,
Ne günahı telli sazin.

Musa vesfin söyle saza,
Ruh verir geline giza,
Ohşamır o şeyidbaza,
Ne günahı telli sazin.

GOŞMALAR

GÜLE GÜLE

Hudam seni ne hoş günde yaradıb,
Salıbdı cahana, ay güle güle.
Gözellikde Yusif sene tay olmaz.
Alıbsan güdretden pay, güle güle.

İnanıram müşkül işler düzle,
Tebib sensen gel yaramı tezele,
Men ne deyim senin kimi gözele,
Eledin ömrümü zay, güle güle.

Uca boylu, tuti dilli behtever,
Sene gurban evim, malım her ne var,
Aşiq Musa deyer, gün yanaklı yar,
Sen getir, men içim, çay, güle güle.

AŞIK MUSA

19. yüzyıl aşıklarından, Göyce'ye bağlı Ağkilise köyündendir. Sözlü riva-
yete göre 20. yüzyılın başlarında vefat etmiştir. Aşık Musa geraylı (8'li koşma)
koşma, muhammes, divanı türlerinde şirler söylemiştir. Ancak şirlerinin büyük
çoğunluğu kaybolmuştur. Bir kısım şirleri ise aynı mahlaslı başka bir aşıkın
şiriyle karışmıştır. Geraylıları arasında bulunan "telli sazin" redifli şiriyle, aşık
şirini horlayanları sert bir dille tenkit etmiştir. Şirlerimiz arasında olan bu koş-
ma, bizce aynı yüzyılda Anadolu sahasında yaşayan Bolu'lu Dertli'nin taşlama-
sını hatırlatmaktadır. Her iki sahada hemen hemen aynı mealde şirlerin söyle-
miş olması üzerinde durulması gereken bir konudur.

Koşmalarının konusu umumiyetle sevgilidir. Güzel olan sevgili onun sazının
tellerinde daha da güzelleşmiştir. Sık sık sevgiliden yardım isteyen Musa, "güle
güle" redifli koşmasında bu durumu söyle dile getirmektedir :

İnanıram müşkül işler düzle,
Tebib sensen, gel yaramı tezele,
Men ne deyim senin kimi gözele,
Eledin ömrümü zay, güle güle.

Onun şirlerine bakarak neleri arzuladığını çıkarabiliyoruz. Bunlar sohbet-
tir, sazdır.

Gürbet elde kimdi halim soruştan,
Ağ üzünde goşa hali ver nişan,
Üç şeydi ki, bir otağa yaraşan,
Biri Musa, biri söhbet, biri saz.

Tecnis türünde söylediği şirlerinde de oldukça başarılır. Cinasları ustalıkla
kullanması, hele hele her aşığın beceremediği "dudak değimez, ciğali tecnis" dene-
mesi ve bunda başarılı olması onun gücünü daha da artırmaktadır. Muhammes-
lerinde de oldukça başarılı olan aşık, edebi sanatları ustalıkla kullanmıştır.

Gaşlarının tağını benzetdim kamana, Peri,
Bezerliyne teeccübem, düşmüsem gümana, Peri,
Molla, seyid görse üzün üz verer imana, Peri,
Bir görüşün, ayrı düşen, çeker, elaman a Peri.

Musa'nın şirleri sağlığında ve ölümünden sonra sevilmiş ve birçok aşığın sa-
zının telinde, dilinde terennüm edilmiştir.

KAYNAKLAR

Telli Saz Ustadları, Bakü 1964, 51–53.

(Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I, 337–350.)

KÖYNEKCEK

Seher vahti zehmet verme özüne,
Ay gabagli, gelem gaşlı köynekekcek.
Goyma sabah yeli deye üzüne,
Uzun boylu gara saçlı köynekekcek.

Musa deyer, üreyimi ezersen,
Eşge düşüb, ömür bağın üzersen,
Vaht yetiser, gül dibinde gezersen,
Bahar deyil, hele gişdi, köynekekcek.

İNDİ

Ay bimürvet, men ki senden öteri,
Düşmüsem çöllere, sayılam indi.
Can çıhdı cesedden, sen aşkara gez,
O mah camalına mayılam indi.

Gördüm camalını, bu ne hevesdi,
Ruh gedib bedenden, guru nefesdi,
Bu derd ü möhnetin *Musa*'ya besdi,
Öldürürsen öldür, gayılam indi.

DİLBER

Giz, bele gezmeyin aşig öldürür,
Saçından tel ayır, sat mene dilber.
Sinem nişanedi, ağrımaz beden,
Doyunca yay, ohun at mene, dilber.

Musa deyer bu sözler odu ona,
Men müştagam, o canana, o dona,
Dağılsın oymağın, düşsün od ona,
Eyer ki, sen desen get mene, Dilber.

BİRİ YAZ

Deli könlüm sende neler dolanır,
Biri payız, biri bahar, biri yaz.
Üç elamet gözellerin nişanı,
Biri şive, biri gemze, biri naz.

Gürbet elde kimdi halim soruşan,
Ağ üzünde goşa hali ver nişan,
Üç şeydi ki, bir otağa yaraşan,
Biri *Musa*, biri söhbet, biri saz.

VAR

Ey melek simalim, gedd-i minalim,
Bu serhoş bahışda elametin var.
İskender calallim, hatem sehalim,
Eşginden başında deyanetin var.

Seni helg eyleyib ilahl, inan,
Cemdi gözellişin, nişanbanışan,
Pertov-i camalın, şövket-i rizvan,
Musa tek guluna hidayetin var.

Gaşlarının tağı benzer me'raca,
Ağ çit tuman gövdesinde alaca,
Sinen beyaz, memelerin balaca,
Serhoş durur hoş bahaklı köynekekcek.

Menim sözlerimi sahla amanat,
Sidginen dost olan tez tapar murad,
İstesen ki, başın ola salamat,
Ağzına geleni danışma, dilim.

Bir güzel görmüşem, Göye elinde,
Yüz min güzel ona beraber olmaz.
Yüz min ebru kaman gelse behiştden,
Bunca ebru kaman mö'teber olmaz.

Göz bahıdiga doymaz bele ceyrandan,
Görse ihtiyarlar çihar imandan,
Yanahları şö'le verir her yandan,
Erş üzünde bele bir gemer olmaz.

Gözel sevesen cavan çağında,
Alma yanah, gül buhağı, ağ ola.
Doyunca emesen dilin, dodağın,
Zülfü dal gerdende bir gucah ola.

Derdini anlaya, gedrini bile,
Elinde mehraba stekan sile,
Alçahdan danişa, ucadan güle,
Geyine, sallana, damah çağ ola.

Musa deyer lebleri gend yahşıdu,
Boyu uca, zülfü kemend yahşıdu,
Bu sözlerin yeri helvet yahşıdu,
Alt üstü lempeli bir otah ola.

TECNİSLER

AĞLAR

Kemend elde seyyad ov beresinde,
Ovçusu da ağlar, maral da ağlar.
Ohun sedasından, gülle sesinden,
Ürküdüb eylemez maralı dağlar.

Musa, ne derdin var yara men dedi,
Lezzeti gözelin yar emendedi,
Teze, köhne ne var, yara mendedi,
Zenbur tek sinemde mar ali dağlar.

DİLİM

Bir meclise vardin, nitgin olsun lal,
Eyleşenler senden derk etsin kamal,
Dindirseler dillen, dinmesen lal gal,
Hercayı danışib, gülüşme, dilim.

Musa oda alışmayıb, ne lazım,
Bivefayla barışmayıb, ne lazım,
Haggın özü sırri açmayıb, ne lazım,
Gel gördüğün sırrı sen açma, dilim.

OLMAZ

Görmemişem bele bir geddi çinar,
Söylesem vesfini el meni gınar,
Hercayı aşığlar dalınca yanar,
O gedenden bize bir madar olmaz.

Musa geldi kendinizde galmadı,
Şirin canın eşg oduna salmadı,
Heç yaşınib bizden yaşmag almadı,
Bir bele ev yihan behtever olmaz.

AĞ OLA

Oturub duranda bile me'rfeti,
Elinde sahlaya meze şerbeti,
Yatasan, çekesen dünya lezzeti,
Uzana geceler, gec sabah ola.

Seyda bülbüllerin ötüsen çağı,
Golundan tutasan, gezesen bağı,
Ağzına salasan gaymah dodağı,
Öpesen, gucasan, gen gabah ola.

MENNEN

Vaht dolandi, geldi geçdi zamana,
Niye el çekmedi, a yara mennen.
Ne ecel gelmedi, yetmişem cana,
Ne heber getmedi, a yara mennen.

Can deyen Ferhaddı Şirin de hana,
Leblerim de söyleşir şirin dehana,
Gelibidi leblerin şirin dehana,
Görmüşem lezzetin a yar emennen.

Musa gelem çalib, ne hoş sef adı,
Ne nizam yohundu, ne hoş sef adı,
Perişan heyalim ne hoş sefadı,
Hain bed gandırar a yara mennen.

AY ÜZE ÜZE

Deniz gördüm gözüm yaşı sel oldu,
Çalhanır sonalar ay üze üze.
Merd deyer sözünü merde merdana,
Namerd de sahliyar ay üze üze.

Nazlı dilber elde tutub ne sazı,
Derd çekenin ne hestesi, ne sazı,
Ala gözler meni eyler nasazı,
Kec bahar ömrümü ay üze üze.

Aşig Musa deyer yetibdi derdim,
Meni bu gürbete atibdi derdim,
Seksennen, dohsannan ötübüdü derdim,
İndi de yetişib a yüze, yüze.

DODAG DEYMEZ CIĞALI TECNİS

EYER EYER

Çen gelse dağlara yeller esdirer,
Gış da çetin gelse dal eyer eyer.

Aşig deyer eyerden,
Ne getirdin eyerden,
Laçın getdi şikara,
Getirerse eyer den.

Elin sesin gayalardan kesdiler,
Eşitse geddini dal eyer eyer.

Yegin keser zehri zehrin salsalı,
Geza cana zehrin zehri sal salı.
Aşig gezer sal salı,
Yar geddine sal salı,
Canan canı nezerden,
Eyer yahşı salsalı.
İçinde gardası zehrin salsalı,
Seslerdi dilinde dal eyer eyer.

Yazih cana canan getdin eyane,
Danışsan derdini salsan eyane,
Aşig gezer eyane,
Dilin eşge eyane,
Hain neden garalı,
Gezir elden eyane.
Musa ister cahan geze eyane,
Yaralı sinesin dal eyer eyer.

MÜHEMMESLER

AY FELEK

Ay felek, senin cövründen köcdü insan galmadı,
Neçeleri nakam öldürdü getdi, cavan galmadı,
Yar yarından ayrı düşdü ehd ü peyman galmadı,
Kelmene beli söyleyib, metleb ganan galmadı,
Ne hesteler şefa buldu, ne de Loğman galmadı.

Beş gün sende men deyenin ahrın bımar eyledin,
Neçe neçe Süleyman'ın tahtın tarmar eyledin,
Baislikde ülfet gıldın, bele bazar eyledin,
Herkese ki, şerbet verdin tez zehrimar eyledin,
Pozuldu bağçalar bağlar, soldu gülşen galmadı.

Men zehminden hof eledim, didem verdi ganlı yaşı,
Sümüyüme lerze düştü, cismimde yandı atası,
Kim ile dostluk eledin, söyle görüm başabaşı,
Zehmetini men çekmekden gara bağrim oldu daş,
Gehrine başın eymekden *Musa*'da can galmadı.

SAMAVAR

Men seni coh sevirem, bilirsən halım, samavar,
Bir eyles meclisimde can u calalim, samavar,
Hem tahtın, hemi bahtım, hemi igbalım samavar.

Şikeminde ab u ates, hamı durub tamaşana,
Çohlarına mehribansan, odu gelirsen hoşuma,
Bir stekan çay vermesen, ağlım gelmez başıma,
Min tümen dövrənim olsa, çasır heyalim, samavar.

Başında vardı çaynikin, etrafında yar stekan,
Özü hasdı, bölmesi has, var nişanı zer stekan,
Saz çalım meclisinde dolansın dilber, stekan,
Belke biraz şefa tapa, bu heste canım, samavar.

Samavarım sen coşanda etrafında yar dolanır,
Özü zer, libası zer, geddi gelemkar dolanır,
Coh çekir o zehmetini, buhağında ter dolanır,
Bundan artıq söz demeye yohdu kamalın, samavar.

Bil ki, sensiz gün geçirmez herkesin ki, elacı var,
Padşahdan beye kimi hamının ehtiyacı var,
Samavar, dövrənin açıb görüm nece heracı var,
Men sene peşkaş elerem dövlət ü malim, samavar.

Musa bir te'rif deyibdi, eşiden gelsin behsine,
Gumru kimi zikr elersen, men valeh oldum sesine,
Çırkınlar hecalet çeksin, kelmesinler meclisine,
Goy sene gulluh elesin bir güzel hanım, samavar.

MARAL

Men seni görenden beri, halım perişandi, Maral,
Leblerindi şehd ü şeker, hesteye dermandı, Maral,
Açılıb goynunun içi, bağ-i gülistandı, Maral,
Derdibilmez nagis dedi, derd bilen inandi, Maral.

Camalın görenden beri olmuşam heyran sene men,
Gel eyles meclisimde, eyleyim dövrən sene men,
Bir gecelik otağında olmuşam mehman sene men,
Giymayıram mal demeye, can deyim gurban sene men.
Bu gözellik sene galma, bu çerh-i dövrəndi, Maral.

Le'netler gelsin keşise, alemde bir ses eledi,
Gizi getdi, o vermedi, övlad ile behseledi,
İki könlü birbirinden ayırdı, ebes eledi,
Çekdi o din teesübü, Kerem'e gisas eledi.
Hagg özü de gisas alar, edalet divandı, Maral.

Sen bir tersa gizisan, eydin geddim, dal eyledin,
Yıldın könlümün evini, gör nece heyal eyledin,
Menimle yaman başladın bele geyl ü gal eyledin,
Göyçeli Aşig Musa'nı derdinden abdal eyledin,
Bu el menim, etek senin, ölürem amandı, Maral.

PERİ

Gaşlarının tağını benzetdim kamana, Peri,
Bezerliyne teecübem, düşmüsem gümana, Peri,
Molla, seyid görse üzün üz verer imana, Peri,
Bir görüşün, ayrı düşen, çeker elaman, a Peri.

Bir güzel peyda olub bu Azerbaycan'da taza,
Aferin zenburuna bal besleyib şanda taza,
Zimistan'da gizil gülü sahlayıbdı çamda taza,
Gezinmişem, görmemişem mislin Dağıstan'da taza,
Gazah, Gırgız, Çeçen, Çerkez teline heyran, a Peri.

Men heç senin beraberin İran, Turan'da görmedim,
Yıldın könlümün evini, tayın gılmandı görmedim,
Hoy'da, Salmas'da, Marağa, Tebriz, Tehran'da görmedim,
Ne Ereb'de, ne Ecem'de, ne Al'Osman'da görmedim,
Garşıya güzel süre belke Gürcüstan, a Peri.

Sallanıb sığal verib ay gabağa, mah camala,
Al yaraşır, şal yaraşır gerdenine, gedd-i dala,
Sen ki, gardaşım gizisan, el düşmesin kec heyala,
Musa'nı gocaldıbdı bu cerh-i zaman, a Peri.

BAĞBAN MEHEMMED

19. yüzyıl aşıklarından olduğu tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında kesin bilgimiz yoktur. Ancak bazı rivayetlere göre o, 1835 yılında Cebrawil kazasının Şerikan köyünde doğmuştur. 1914 yılında vefat ettiği rivayet edilir.

Çobanlık yapan Mehemed, sade koşmaları ile tanınır. Sevgilisinin çeşitli yönleri ile anlatıldığı koşmalarında Mehemed daima dertlidir, kederlidir. Çünkü sevgilisine bir türlü kavuşamamıştır.

KAYNAK

(*Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I*, 351-355.)

GOSMALAR

OLMASIN

Başına döndüyüm yiğilan canlar,
Minnet edin geddi çınar oynasıń.
Düşüm ayağına, dönüm başına,
Beli nazik, gümüş kemer oynasıń.

Aşig minnet çeker yarın eşgine,
Pervaneler yanar narın eşgine,
Bağban deyer bir nigarın eşgine,
Ne olar ki, o behțever oynasıń.

NEDİ ?

Bir cavanın sevgi olsa serinde,
Onun üçün söhbet nedî, dem nedî?
Öldürer özünü yarın yolunda,
Hana nedî, dövlét nedî, cem nedî?

Danışasan, mazaglaşıb gülesen,
Birbirinin ürek derdin bilesen,
Birce gece sefa sürüb ölesen,
Heç kim demez, bele ömrü kem nedî?

GÖZEL

Ay gız insaf ele, barı yahin gel,
Gül açıb har ile sarışan gözel,
Aşığın elinden düşübü heste,
Ruhunu eyledin perişan gözel.

Heç gatarda yohdu bir bele maya,
Gözü güne timsal, gaşları aya,
İnanmaram, yaramıb mı Huda'ya,
Menim yarıml kimi zerefşan gözel.

Serhoşlanıb sözgün süzgün bahmisan,
Ciyerler doğrayıb şise tâhmisân,
Hakimsen, ölkede ağa çihmisan,
Edalet eylersen hub divan, gözel.

Göresen dağlarda elvan çiçeyi,
Örtesen başına ipek leçeyi,
İki ilde ağardarsan birçeyi,
O gem ki sendedi, natevan gözel.

SEDEF

Hansi bednezerin gözüne geldin,
Düşmisen elinden aralı, Sedef.
Ovçu mariğında, çahmag elinde,
Senmisen Guzugan maralı, Sedef.

Sensen bu derenin ancag göyçeyi,
Üzüne goymusan halga birçeyi,
Gizil gülü sekiz cennet çiçeyi,
Onun da üstünü har ali, Sedef.

Guya müntezirsen çohdan eyala,
Arasbar gülüsen, dağlarda lala,
Güsseyle özünü verme heyala,
Gülgez yanagların saralı, Sedef.

Bağban deyer, meni goyma nişana,
Öldürer gözlerin, düşersen gana,
Bahan camalına olur divana,
Bacaran döşüne ter ali, Sedef.

NECOLDU?

Eller getdi yaylağını belledi,
Bildir o dağları gezen necoldu?
Ayrılıg gölünde, gem deryasında,
Teze gevvas olub üzén necoldu?

Könül, teleb etme dünyanın varın,
Gel iç Mil suyundan, çıhsın azarin,
Hamaylaf gaynasań, Çolan daşların,
Sanayıb tesbeh tek düzen necoldu?

Şih Mehemed, eyle könlünü abad,
Yetim galırsa da Meherrem, Cavad,
Kağızsız, gelemsiz, özü bıcavad,
Dünyanın işlerin yazan necoldu?

Özüne münasib olsayıdı yarı,
Atlı gabağında goşun serkari,
Üç gecelik aya benzer gaşları,
Sürmeli gözleri garalı, Sedef.

Yegin galdı Şeriganın elinde,
Yohdu güvvet dehanında, dilinde,
Golları dar bağlı diddi elin de,
Ele genimlere dözen necoldu?

Heçer samvarının içen çayından,
Binesi o garlı dağlar payından,
Çingilli çeşmeden, Matgab suyundan,
Bilmerre elini üzén necoldu?

Vesme ne lazımdı ele bir gaşa,
Kemer gerek ince bele yaraşa,
Pervane tek, özün atdı ataşa,
Lampa kimi gözü alışan gözel.

Geyz eyleme, saralarsan, solarsan,
Uşag kimi indi hedde dolarsan,
Deyirlər celladsan, çoh can alarsan,
Eyleyirsən günde neçe gan gözel.

Gemlisən, üreyin dönübü gışa,
Süretin bülbüldü, endamın şise,
Saçı buhağında teze benöfše,
Hani sen etirde bir reyhan, gözel.

Dost gapısın eyri açıb girmedim,
Sir sözümü heç yadlara vermedim,
Bağban deyer, bu çağında görmedim,
Bele senin kimi mehriban gözel.

Sallanıb şeklini salgilen suya,
Şana çek destinle zülf-i hoşbuya,
Gülle deysin seni vuran ovçuya,
Olmusən köksünden yaralı, Sedef.

Zimistanda dağlar lala boyanmaz,
Ruhum aparmışan cismim oyanmaz,
Seni gören gözler sensiz dayanmaz,
Gen dünya başına daralı, Sedef.

GERYALI

SENEM SENİ

Gördüm seher bulah tiste,
Senem seni, Senem seni.
Helg eyleyib eceb neste,
Senem seni, Senem seni.

Doymag olmaz gelem gaşdan,
Senin kimi bağırı daşdan,
Seçemmedim yaşıl başdan,
Senem seni, Senem seni.

Ağ üzde hali benövše,
Könül hesret yumru döşe,
Ahtarır gözüm hemiše,
Senem seni, Senem seni.

Gül camalın bedirli ay,
Gaşlarından gurulu yay,
Eylemerem dünyaya tay,
Senem seni, Senem seni.

Eskik olmaz gözel, hatan,
Dol Mustafa senin butan,
Vermez mene zalm atan,
Senem seni, Senem seni.

AĞRIN ALIM

Ne durubsan, astanada,
Gaşı gaytan, ağrin alım.
Seher, seher bağ içinde,
Güle batan, ağrin alım.

Büllur buhag, beyaz gerden,
Ağlimı aparır serden,
Aşigine herden, herden,
Şive satan, ağrin alım.

Goynundaki eceb neste,
Alem görse olar heste,
Ellerinde deste, deste,
Nergiz tutan, ağrin alım.

Cilvelen süz, nazlı canan,
Gel eyleme bağırmı gan,
Gaşlarından gurub kaman,
Müjgan atan, ağrin alım.

Ne bahırsan yanı, yanı,
Olum gözlerin gurbanı,
Derde salma *Mustafa*'nı,
Ağcagutan, ağrin alım.

GELİN

Seherden çihdin garşımı,
Gül bahçada gezen gelin.
Derib, derib buhah alta,
Ter benövše düzen gelin.

Bülbülü gülden eylersen,
Gedeni yoldan eylersen,
Ulusdan, elden eylersen,
Gözlerini süzen gelin.

Gaşların gurar divanı,
Kipriklerin töker gani,
Öldürersen nece canı,
Çohlar bağın ezen gelin.

Gümüş kemeri belinde,
Şirmayı şana telinde,
Cumub çalhanıb gölünde,
Sona kimi süzen gelin.

Bilmirem esil, soyunu,
Hublar arzular boyunu,
Mustafa tutsun toyunu,
Al yaşla bezen gelin.

DOLU MUSTAFA

19. yüzyıl aşıklarından olduğu tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında ma-lumat yoktur. Devrinin ustad aşıklarından olduğu rivayet edilir.

Geraylı (8'li koşma), koşma, muamma ve muhammes türlerinde şiirler söyle-yen Mustafa, bu türlerde oldukça başarılıdır.

Sevgilisini anlattığı geraylı ve koşmaları akıcı ve sadedir. Edebi sanatlar us-talıkla kullanılmıştır.

Ağ üzde hali benövše,
Könül hesret yumru döşe,
Ahtarır gözüm hemiše,
Senem seni, Senem seni.

Koşma diyebleceğimiz ancak, büyük ölçüde "vücutname" konusunun işlen-diği "giz olar" redifli şiiri ve muammaları onun sanat yönünü göstermesi bakı-mından önemlidir.

KAYNAK

(*Azerbaycan Aşıqları ve El Şairleri I*, 356-367).

GADAN ALIM

Seyrağının sözü ile,
Dostun atan, gadan alım.
Ölünce dönmerem senden,
Meni satan, gadan alım.

Mürvet ele gel insafa,
Sürek senle zövg ü cefa,
Aşigine verme cefa,
Gaşı gaytan, gadan alım.

Terlan könlüm ganad çalar,
Sona görse tora salar.
Ahır ki, *Mustafa* olar,
Senin butan, gadan alım.

GALDIRIN

Hesen atı yihib çaya,
Galdirın gızlar, galdirın.
Here götürüb bir paya,
Galdirın gızlar, galdirın.

At serpib ipe dolaşib,
Ayağı başından aşib,
Palçığa, zığa bulaşib,
Galdirın gızlar, galdirın.

Gapına goyub gulunu,
Yolda itirib çulunu,
Vermeyib yarı, pulunu.
Galdirın gızlar, galdirın.

Hesen yorğun atı neyler,
Bu derdini kime söyler,
Mustafa iltimas eyler,
Galdirın gızlar, galdirın.

GOŞMALAR

GAYIT İNDİ

Sallana, sallana geden Salatin,
Gedirsen bağıcaya, gız, gayit indi.
Süsdenen, sünbülden, lale, nergizden,
Goncadan desteni düz, gayit indi.

Ganlı cellad kimi ganımı içme,
Ömrüm zemisini budayıb biçme,
Heflenib ovçudan aralı keçme,
Ceyransan, çölleri gez, gayit indi.

Mustafa ister ki, dilber yüz yaşa,
Üzünde halların eceb tamaşa,
Benzersen ördeye, o yaşılbasa,
Çalhalan göllerde, üz, gayit indi.

Bir doymadım şirin sözden,
Öpmedim, yanahdan, üzden,
İşareynen, gaşdan, gözden,
Dostlug gatan, gadan alım.

Sinen Savalanın garı,
Memen Gürcistan'ın narı,
İtkin salıp köhne yarı,
Eğyar tutan, gadan alım.

Gözel keklik havalanıb dövr eler,
Erş üzünde ne tamaşa yazılı.
Tebibim yoh, yaralarım gövr eler,
Derd elinden dilim haşa yazılı.

Yar bele bahar mı şirin yarına,
Almasına, heyvasına, narına,
Sinen benzer Savalanın garına,
Sedrinde memeler goşa yazılı.

Men de çoh işleri gıllam irada,
Çoh gulluh elerem kamil ustada.
Bir gün olur köç elerem dünyada,
Mustafa'yam, adım daşa yazılı.

YAZILI

Bir varmadım, ulusuna, eline,
Bilbul olub heç gonmadım gülüne,
Gend ezilib dehanına, diiline,
İncidi, sedefdi, dişe yazılı.

Ahtararam, tayın tapa bilmerem,
Ağlardırsan meni, gile bilmerem,
Senin beraberin ola bilmerem,
Güdret gelemidir goşa yazılı.

Hesen gelirdi yohoşdan,
Kişi cihib berkden, boşdan,
Atı hürküb yolda guşdan,
Galdirın gızlar, galdirın.

Hesen itirib başını,
At unudub yoldasını,
Gırıb yeherin gaşını,
Galdirın gızlar galdirın.

At çarpınır, yere deyir,
Başı gövdesini eyir,
Kışneyib gözünü döyür,
Galdirın gızlar, galdirın.

Üç yaşından dörd yaşına varanda,
Gözellenler, bu giz yahşı giz olar.
On yaşında hedd_i bulağ alanda,
Gonça tek açılıb bir nergiz olar.

Ondördünde gözellere gatilar,
Onbeşinde elçilere satılar,
Onaltıda şirin toyu tutular,
Tapar hemdemini serefraz olar.

İyirmide geler benzer geline,
İyirmibirde sığal verir teline.
Ele ki, baş vurdur eşgin gönlüne,
Tezeden silkinib guba gaz olar.

GİZ OLAR

Onbirinde ketan örter başına,
Onikide vesme yahar gaşına,
Ele ki, yatişdi on üç yaşına,
Goşma gönüllara, o bir söz olar.

Onyeddide al gerdeyi gurular,
Onsekizde yalan sözler durular,
Ondogguzda şuh memeler girilar,
Üreyi üreye eceb saz olar.

Otuzunda oğul, uşah yetirer,
Gırh yanında her bir zülmü götürür,
Elli yaşda geler köksün ötürer,
Her yetenden gaçmaz, üzbezüz olar.

Altmışında *Mustafa*'nın sözüne,
Yetmişinde ağ tor geler gözüne,
Ele ki yetişdi, çatdı yüzüne,
Ocaglar başında tek, yalız olar.

GIFILBEND, SUAL, CAVAB

Sual :

Hansi dağdı, heç eritməz garını,
Hansi bağdı, yemek olmaz barını,
O kimdi, tapmadı öz hirdarını,
O hansi insandi, etmez bazar, hey!

Sual :

O nedî ki, göyden yere sallanar,
O nedî ki, her ne versen allanar,
O nedî ki, göbeyinden nallanar,
O nedî ki, gatarlanmış gezer, hey!

HEY

Cavab :

Gaf Dağıdı, heç eritməz garını,
Yemek olmaz goynun içi narını,
Cebrayıldı, tapmaz öz hirdarını,
Ezrayıldı, heç eylemez bazar, hey!

Cavab :

O yaşıdı, göyden yere sallanar,
O usahdı, her ne desen allanar,
O nehredi, göbeyinden nallanar,
Garışgadı, gatarlanmış gezer, hey!

Sual :

O kimdi ki, geyinibdi ağları,
 O kim idi, dolanibdi dağları,
 O kim idi, bezeyibdi tağları,
 O kim idi, onun gülün üzer, hey!

Sual :

O neydi ki, zerresinden ay oldu?
 O neydi ki, getresinden çay oldu?
 O neydi ki, bu dünyada hey oldu?
 O kim idi, ona gebir gazar hey!

Sual :

O hansi guşdu ki, eyler hezeri?
 Hey geder, her yana salar nezeri,
 O hansi şeherdı, üçüz bazarı?
Mustafa matahın orda düber, hey!

Cavab :

O Leylidi, geyinibdi ağları,
 O Mecnundu, dolanır hey dağları,
 O Yusifdi, bezeyibdi tağları,
 Züleyhadı, her busatin düber, hey!

Cavab :

O gün idi, zerresinden ay oldu,
 O ümmandı, getresinden çay oldu,
 Hızır idi, bu dünyada hey oldu,
 Cebrayıldı, ona gebir gazar, hey!

Cavab :

Can guşudu, göye eyler hezeri,
 Hara getse, ora salar nezeri,
 Gebristandı, üçüzaltmış bazarı,
Mustafa'dı, o bazarı bezer, hey!

MÜHEMMES

GAZI

Meclise tek yiyeleñib, açib dövrani bu gazi!
 Danende herif ahtarır, sular meydanı bu gazi,
 And içib, inandırır avam insanı bu gazi,
 Te'rifleyir camaata bah bu dünyani bu gazi.
 Ahır ki, boğazımıza yiğibdi canı bu gazi.

Çıyninde sarı kürkü, başında ağ emmamesi,
 Eyleşibdi yanında ahund, seyidin cümlesi,
 Hoş gelmir gulağına çalınanda sazin sesi,
 Herden ortaliga salır sünni ile şie behsi,
 İrana garşı goyur ol Al'Osman'ı bu gazi.

Mahal çalıb çapır, arhalanır pristava,
 Bütün yerde gonah olur her gece yağlı plova,
 Yedirmir aca, yohsula, getiribdi yaman hava,
 Tovlayır onu, bunu saldırır bir yeni dava,
 Ahıtdırır nahag yere her defe gani, bu gazi.

Her il fağır, fuğaraya yarılığa tahıl ekdirir,
 Kel alıb kotan goşdurur, ne zülümler yer sökdürür,
 İşledir gece, gündüz, ne ağır cefa çekdirir,
 Günün gizmarlı vahti çalışdırır, tek tökdürür,
 Tamam iste'maldan salır, eli, ovani bu gazi.

Gazı menden çekinmesin, men böhtan deyen deyilem,
 Her bir terefde eli var, işledir, süthaşüt kelam,
 Pul verir beşyüz beşyüz, toplayır ne geder selem,
 Bu insafsızın elinden, vallah, zara gelib alem,
 Çekdirir üst üstünden ah u amanı bu gazi.

Ağaya yollayacağam derib, halgdan mal alır bu,

Gisır goyun, emlik guzu, öküz, inek, kal alır bu,

Ara aşkar, ara helvet, tümen tümen pul alır bu,

Güllü gebe, derme hurcun, tırme, fermaş, çul alır bu.
 İster ziyaret elesin bir de Mekkeni bu gazi.

Diş tökülb, baş ağarib, çihib üzünde hett-i can,
 Yene de işi, peşesi salmagdı dava, galmagal,
 Hesidsi, yemeyib yiğib elden, obadan, dövlet mal,
 Tanımad gapısını elsiz, ayagsız, kor, şil, lał.
 Ömründe doydurmayıb bir ac galanı, bu gazi.

Ganmazlıgda heç mahalda bunun kimi ayı yohdu,
 Yediyi, geydiyi haram, halal şeyden payı yohdu,
 Bedcislikde, bedemelde, şorgözlükde tayı yohdu,
 Dörd kebinli arvadı var siğesinin sayı yohdu,
 Elinde alet edib dini, imanı, bu gazi.

Mollalar daldan gelir, gazi gabagda yeriyor,
 Ele bil eylesibdi, Süleyman tahta, yeriyor,
 Elini beline goyub kefde damağda yeriyor,
 Herden çah çuh eleyir, başmahayahda yeriyor,
 Tanımag istemeyir Dol *Mustafa*'nı, bu gazi.

SÖZLÜK

— A —

ab : su.
ab-i kövser : Kevser suyu.
abad : Şen, bayındır, mamur.
abadan : bakımlı, mamur.
acig : öfke, hiddet.
adab : edepler, kaidə, kanun, tarz.
adahli : nişanlı, yavuklu.
afitab : güneş.
agâh : bilgili, uyanık, haberli.
ağ : ak, beyaz.
ağcagutan : bir kuş ismi.
ağıt : zehir.
ağıl : akıl.
ağrı : gam, keder, tasa.
ağuş : kucak.
ağusga : pencere.
ahir : son, nihayet.
ahtar- : aramak.
ahu : ceylan, karaca.
ahula- : beddua etmek; çağrımak.
ahund : hoca.
alaf : hayvan yemi.
alça : erik.
alçag : alçak; sade tabiatlı.
allan- : kızarmak, al renge boyanmak.
allat- : aldatmak.
almaz : elmas.
alov : alev.
alşan : alişan, adlı, şanlı, çok ünlü.
apar- : götürmek, birlikte götürmek,
 alıp gitmek.
ar : utanma.

aram : sabır.
aran : düzlük, ova, kışlak.
Arazbar : yer adı.
arh : su kanalı, dere.
arı : mısradada temiz mânâsındadır.
arıh : ciliz, zayıf.
asib : belâ, musibet.
asiman, asmân : gökyüzü.
astana : eşik.
aşgar : aşikar, açıkca.
aşgbar : göz yaşı.
aşig : aşık, ozan.
asna : tanıdık, bildik.
atesbar : ateş yağıdıran.
atlas : ipek kumaş.
avam : herkes; kaba ve cahil ayak
 takımı.
avara : işsiz, gücsüz.
avaz : ses.
ayag : kadeh.
ayaz : soğuk.
aye : sual ve hayretle birlikte arzu ve
 ümit bildirir; acaba, mümkün
 mû?
ayğiran : aykırı.
ayin : merasim, tören.
aynabend : aynalarla süslü.
ayar : eyyar.
ayyar : hilekar, kurnaz, dolandırıcı;
 tek.
az- : şâşirmak.
azar : dert, hastalık.

— B —

bab : denk, uygun; beraber; bölüm;
 kapı.
badal : vebal.
bac : zorla alınan vergi.
bad : rüzgâr, yel.
bad-i seba : sabah rüzgârı.
bad-i seher : seher rüzgârı.
bada : bade, içki kadehi.

badlyan : parça.
bafta : sırma.
bağban : bahçivan.
bahgilən : bak hele.
bais : sebep.
bala : yavru, oğul; bela.
balaca : küçücüük, ufacık.
bambilı : boş, gülünç.
banla- : ötmek.
bar : meyve; ürün; yük.
baran : yağmur.
barı : bari, hiç omazssa; duvar çit.
barkeş : yük taşıyan, yük çeken.
başına dön- : çok sevilen birisinin yerine ölümü kabullenme inancıyla ölüm döşeğinde yatan kimsenin etrafında dolanmak.
bay : zengin.
bayati : çoğu cinaslı olan, mani gibi dörtlüklerden meydana gelen halk şiirinde bir şekil.
baygam : uykı.
baygu : baykuş.
bazubend : pazubent, kol bağı.
beca : yerinde uygun.
beşe : çocuk; hayvan yavruları içinde kullanılır.
bed : kötü.
bedcis : cinsi bozuk.
Bedeşan : değerli eşya ve mücevherlerin alınıp satıldığı ülke.
bedesil : bed-asıl, aslı kötü, asaletsiz.
bedgu : kötü söyleyen, gıybet eden.
bed nezer : kötü bakış.
bedr : dolun ay, ayın ondördüncü gecesi.
bega : baki, devamlı, ebedi.
behîst : cennet.
behr : bahr, deniz.
behre : meyve, ürün.
behtever : bahtaver, şanslı, talihli.
belacu : kendisini belyaya salan.
bele : böyle.
beled : vâkif, tanıma, aşına olma.
belke : belki.
bem : bam teli.
bend : âşık, vurulmuş.
bende : kul, köle.
bend ol- : bağlanmak, ilişip kalmak.
beng : afyon.

belke : belki.
bendevan : tutkun olan.
benöfse, benövše : menekşe.
bere : küme, av beklenen yer, pusu.
berekallah : maşallah, mübarek ola, çok yaşa, sağol.
berg : yaprak; yıldırım, şimşek.
bergerar ol- : berkarar olmak, karar üzre olmak, sabitleşmek.
berhurd : tesadüf; muradına erişen.
berin : yüksek.
berk : sıkı, sağlam.
berkit- : sağlamlaştırmak.
bes : yeter, kâfi.
beste : kısa; bağlı.
bester : bister, yatak, dösek.
bey'et : biyat, uyma.
bezâr : bizâr, rahatsız.
beze- : süslemek.
bezek : süsleyen, güzellik veren şey, süs, ziynet.
bezerlik : süslenme.
bıçare : çaresiz.
bidad : zalim, gaddar.
bidar : uyanık, uyumayan, uykusuz.
bigâne : kayıtsız, ilgisiz, yabancı.
bikâr : işsiz, güçsüz.
bîmar : hasta.
bina : temel; gören, geceleyin gören, ferasetli.
bineng : namussuz, rezil.
bîneva : zavallı, fakir.
birce : bir defa, bir tek.
birçek : pürçek; zülüm, saç; örtü.
bîzeban : dilsiz, susmuş.
bozdar : boz tüylü çoban köpeği.
böhtan : bühtan, yalan, iftira.
budag : dal, budak.
budu : budur.
buhag : insanın çenesi ile boğazı arasındaki kısım.
buhça : bohça, çikin.
bulag : pınar.
busat : kilimler, döşekler, minderler; bayram, merasim.
buse : öpüçük.
but : çok güzel (kadın).
buta : nişane; hedef.
buy : koku.
bünyad : asıl, esas, temel; bina, yapı.

bürdbad : yük çeken.
büryan : ateşte kavrulma, kebab olma, kızarma.
büstân : bostan, gül bahçesi, gül ve

çicek kokularının bol olduğu bahçe.
büt-i hunhar : kan içen, zalim, gaddar güzel.

— C —

cabeca : yer yer; düzgün.
cadu, cadü : cadı.
cahar : dört.
calal : celal, büyülüklük, ululuk.
cam : kadeh, maşrapa.
camal : cemal, yüz güzelliği.
cansitan : can çıkarıcı, insana bela olan güzel.
car : bir kir kuşu; komşu; açığa çıkarma, delil.
cari : ceryan eden, geçen, yürüyen.
car ol- : yanmak.
cavan : civan, taze, genç, delikanlı.
cebr : zor, zorlama.
cend eyle- : gayret etmek.
celay : memleketinden ayrılma, gurbete düşme.
celled : cellat.

— Ç —

çağ : zaman, vakit, an.
çah- : çakmak.
çak : yırtık.
çaker : kul, köle.
çal : büyük orman.
çalmâ : örtü, belden veya topuktan aşağı sarkan örülü ip.
çap- : koşmak, at sürmek.
çapar : ufak, kurye.
çaphaçap : sürekli koşma.
çarh : çerh, felek; gök.
çargat : büyük baş örtüsü.
çarpaz : çapraz, kopça.
çartaz : bir çeşit ağaç.
çaş- : şaşmak, şaşırmak.
çaşır- : şaşırmak.
çat- : yetişmek, ulaşmak.
çaynik : çaydanlık.
çemenzar : çimenlik.

— D —

dad : adalet; imdat çağrıları, feryad.
dada gel- : ağlamak, haz almak, imda-da gelmek.

dadres : imdadada yetişen, yardım eden.
dağ : yara; deli.
dal- : dalmak, atlama.

dal : sırt, arka; destek; budak, Arap alfabetesinde "dal" harfinin adı.
dalda : kıyı, köşe, gizli yer, saklanı-
lacak yer.
daldalan- : bir şeyin arkasını çek-
mek; gizlenmek.
dam : ev, kulübe.
daman : etek.
dane : tane.
daniş- : konuşmak, müşavere etmek.
danla- : itham etmek, suçlamak,
azarlamak.
dar : ev, yurt, yer; dar ağacı.
Dara : Dariyus.
daraya bağıla- : saçılı tel örgü halinde
bağlamak.
darmacal : dar vakit.
dasitan : destan, halk hikâyesi.
davat : divit, kalem.
dayag : dayanak, destek.
dayaz : derin olmayan;
dehan : ağz.
dehi : dahi.
Dehl : dahil.
dehr, dahir : dünya.
dellek : berber.
dem : an, zaman.
demadem : daima.
dendan : diş.
deng : ahmak, serseri.
der : kapı.
derdimend : dertli, dert sahibi.
derge : orta kararda olan.
derg eyle- : ayrılmak, terk etmek.
deryab : bulma, elde etme.
derzi : terzi.
desmal : destmal, mendil.

dest : el.
deyanet : diyanet, din duygusu.
deyirmi : yuvarlağa yakın.
di- : demek, söylemek.
diba : bir çeşit ipek kumaş.
didar : görünme, yüz, çehre.
dide : göz.
did- : parçalamak.
digergün : başka türlü.
dil : gönül.
dildar : gönüldəş, gönül alan, sevgili.
dilfigar : gönlü yaralı.
dilhun : gönlü yarah.
dilmesend : gönül alan.
dinar : Araplıarda kullanılan para
birimi.
dincel- : rahatlamak, dinlenmek.
divane : deli gibi, deliye benzeyen.
don : kılık, kıyaft, elbise.
dovla- : bürümek, örtmek.
dövran : devran, devirler.
dövr eyle- : dönmek.
döz- : tahammül etmek, katlanmak,
dayanmak.
dud : duman.
dust : dost.
dustag : tutnak, esir.
dü : iki.
düba : daha sonra, arkasından.
düçar : çaresiz.
dühter : kız çocuğu.
dür, dürr : inci.
dür-efsan : inci saçan.
düyme : düğme.
düyül : pirinç.
düyün : düğün.
düz- : toplamak, biriktirmek.

E —

ebeb : abes.
ebr : bulut.
ebru, ebrü : kaş.
ebter : sonsuz; evlatsız.
eceb : acaba.
ef : af.
ejgan : ızdırıp ile çağrıma, bağırma,
inleme, bağırısha.
ejlak : felekler; gökyüzü.
efsana : efsane.
efzel : eddal, daha üstün.

elm : ilim.
elvan : renkli, çeşitli.
eman : umman, deniz; iman.
emi : amca.
emen : mısradaki meyve mânâsına.
emmame : imame sarık, çalma.
en'am : bahşış.
enber : anber, güzel koku.
endelib : andelip, bülbül.
endüh : gam, keder, tasa.
eniş : dost, arkadaş, sevgili.
enrab : bir çeşit meyve.
erbe-yi enasir : anasırı erbaa, dört
unsur; toprak, su, ateş, hava.
er'er : güzeldeki boy pos; ardiç ağacı.
ersh : arş, gök yüzü.
esa : asa, baston.
eshab : ashab, sahipler.

eskik : eksik.
esme : mısradaki mânâsına esirgeme.
esre-, esri- : sarhoş olmak.
esg : eşk, göz yaşı.
esme : bürgü, örtü, örme.
eskibar : eskibar, göz yaşı.
eta : ata, bağırlama.
etr : itr, koku.
ettar : attar.
eyal, ayal : eş.
eyan : ayan, ileri gelenler.
eyb : ayıp.
eyer : eğer.
eyn : ayn, göz.
eyin : fist, baş, sırt.
eyle- : eğilmek.
eyş : iyş, yeme içme.
eyyam : günler.

F —

fajır, jegir : fakir.
fanus : fener.
farmaş : içine yatak, yorgan konan
büyük çuval.
faş : meydana çıkma, duyulma, aşağı
vurma.
fegan : figan, inilti.
Fegfur : Çin imparatoru.
fe'l : fil, iş, hareket.
fehm : anlayış.
fend : hile, tuzak.
fehr : fahr, ögünme.
ferug : firak, ayrılık.
Feramerz : Sasani hükümdarlarından
birisi.
jere : anaç.

G —

gabag, gabah : ön, yüz, alın.
gacag : yiğit, kahraman.
gada : bela, dert, musibet.
gadasın al- : derdini almak.
Gadir-i geffar : Allah.
gah : bazen.
gahic : başa kakılacak kusur.
gail : razi.
galam : kalem.
galan : kalan.
galh- : yükselmek, havalandırmak, terfi
etmek; seviyesi yükselmek,
makas.

gayda : kaide, âdet, huy.
 gaygu : kaygı, tasa.
 gayil : kâil, razı olan.
 gayim : kaim, devamlı.
 gayit- : dönmek.
 gaytan : uzun ve ince kaş.
 gazi : kâdi.
 gebe : cübbe.
 gebir : kabir, mezar.
 gedd, ged : kadd, boy.
 gede : geda, dilenci; oğlan çocuğu.
 gedem : kadem, ayak, adım.
 gedik : iki dağın arası, vadi.
 gefes : kafes.
 gefle : kafile.
 gehhar : Allah.
 gehr : kahir.
 gel'e : kale.
 gelemdar : kalemlik.
 gelender : kalender.
 geltan : galtan.
 gem : gam.
 gemer : kamer, ay.
 gem gesavat : sıkıntı, üzüntü.
 gemgin : üzüntülü.
 gemhar : gamhar, gam yükü.
 gemik : kemik.
 gen : geniş.
 genc : hazine.
 gend : kand, şeker.
 gendir : kendir, ip.
 genim : düşman, rakip.
 gepik : manatın onda biri, kurus.
 ger : eğer.
 gerabet : garabet, gariplik.
 gerar : karar.
 gerdeben : boyun bağı, boyuna bağlanan şey, gerdanlık.
 gerdiş : dönme, dolaşma.
 gerdun : dönükü, dönen, devreden.
 gerenfil : karanfil.
 gerine : zaman.
 gerrah : kendine güvenen.
 gesr : kasır, saray, köşk.
 geseng : hoş görünüşlü, güzel, yakışıklı, zarif, ince.
 gesk : dolaşma.
 gest : gezme, seyretme, dolanma.
 gest ele- : gezinmek.
 getre : katre, damla.

gevvas : dalgıç.
 geyb : kayıp.
 geyl ü gal : kiyl ü kal, dedi kodu.
 Geyser : Kayser.
 geyz ele- : gayz eylemek, kızmak, gazaplanmak.
 geza : kaza, sefer.
 gezal : gazal, bir geyik cinsi.
 gezebnak : gazabnak, öfkeli, gazaplı, dargin, kırın.
 gezel : gazel.
 giflibend : Azerbaycan halk şiirinde muammaya verilen isim.
 gilmen : tüyü, bıyığı bitmemiş, delikanlılar, gençler.
 girh- : kırkmak, kesmek.
 girçi : küçük daneli dolu.
 gisa : kısa.
 gisvur- : saldırtmak.
 gitmig : parça.
 giygaç : üç köşe başörtüsü; eğri, yatık.
 giygaci bah- : süzgün bakmak, gözücü ile bakmak.
 gible : kîble.
 gible-yi hacet : ümit yeri.
 giley : şikayet.
 giraban : giriban, yaka.
 giranbar : ağır yüklü, hamile, iki canlı.
 girdab : dönen su, anafor.
 girdelen- : yuvarlaklaşmak.
 Girdigar : Allah.
 giriftar : bir derde tutulmuş.
 giryan : ağlayan.
 gisas : kisas, intikam.
 giya bah- : yan bakmak.
 giymet : kıymet.
 goçag : hamarat, kahraman, yiğit.
 gócu : eskiden halka eziyet eden zulm eden, insanlar arasına korku salan, zorbalık eden kimse.
 gor : mezar.
 gorğan- : bir şeyi titizlikle saklamak, üstüne titremek, gözden uzak tutmak.
 goşa : çift, iki tane.
 goşun : ordu; karışıklık.
 gov- : kovmak, def etmek.
 govga : kavga.
 gödek : kısa.
 göftar : söz.

gövher : gevher, ziynet eşyası.
 gönge : gonca.
 görreleme : yaraların yeniden açılması.
 gövs-i güzeh : kavs-i kuzah, gök kuşağı.
 gøy : gök, mavi.
 gøyçek : güzel.
 góyerçin : güvercin.
 gubar : toz.
 guc- : sarılmak, kucaklamak.
 gulac : kulaç.
 gullug eyle- : hizmet etmek.
 gurab : karga.
 gursan- : kuşanmak.
 gus : kulak.
 guşe : köşe, bucak.

gübur : kabirler, mezarlar.
 gülabatin : sırma şerit.
 gülab : gül suyu.
 gülistan : gül bahçesi.
 gülşen : gül bahçesi.
 güman : sanma, zan, şüphe.
 günc : köşe.
 gürğ : kurt.
 gürre : ses, nara.
 güsse : gussa sıkıntı, kaygı, keder, gam.
 gütb : kutb, dönen bir çarkın aksi.
 güzar : geçme, geçiş.
 güzar eyle- : gezmek, dolaşmak.
 güzey : kuzey.

— H —

hedeng : kayın ağacından yapılmış ok.
 heflen- : öfkelenmek.
 heft : yedi.
 hekkak : Taş yontucu, oymacı.
 helg : yaratma.
 hele : halâ.
 helvet : tenha, yalnız, tenha yer.
 hemayil : muska.
 hemdem : aynı zamanda bulunma; sadık, arkadaş, sevgili.
 hemin : daima.
 hemise : daima, devamlı, her zaman.
 hena, hana : kına.
 hendar : handan, gülen, sevinçli.
 hendeng : hadeng, kayın ağacından yapılmış ok.
 hera : yara.
 hercayı : hercâi, kararsız.
 herde : ara sıra.
 here : her biri, herkes.
 hergiz : asla, katıyyen, hiç bir vakıt, hiç.
 herhis : eşek.
 her yeten : herkes, her biri.
 hes : çer, çöp.
 heste : hasta.
 heta : hata.
 heyat : heyhat, yazık, boşuna.
 heyif : zulüm, haksızlık; intikam.
 heyva : ayva.
 hezan : sonbahar.
 hezel : gazel, yaprakların sararması, güz yaprağı.

hezer : çekinme.
hezerat : ağalar, hazretler.
hezer ele : çekinmek, vaz geçmek.
hma : kına.
hird : alış veriş.
hirda : küçük.
hirman : mahrumiyet.
his̄mala- : karıştırmak.
Hiz̄r : Hızır.
hicab : utanma.
hic̄r : ayrılık.
hicran : ayrılık.
hidmet : hizmet.
hidmetkar : hizmetçi.
hifs : hıfz, koruma, muhafaza etme.
hil : baharat.
hilaf : karşı; yalan.
hiridar : satılıacak şeyler; alıcı, müsteri.
hiredmend : akıllı, âlim.
hirge : hırka.
hiyaban : çöl, sahra.
hodkâr : padişah.
hof : havf, korku, dehşet.
honça : bohça, çıkış.
horyad : hoynat, başı boş.
hoy : huy, mizaç.
nör : örme.
nörük : örük, saç örgüsü.

hörün- : örme.
höv fet : korku.
hu : kılık, kıyafet, şekil.
hub : iyi, güzel.
hubiter : daha güzel.
Huda : Allah.
humar : bayın, süzgün bakışı, içki den sonra gelen başağrısı, sersemlik.
humayun : beyaz bez.
hunfeşan : kan saçan, kan döken.
hunhar : kan içen, kan dökücü, zalim.
huraman : hiram, salınarak yürüyen.
hurcun : heybe.
hurşid : güneş.
hübâb : habâb, hava kabarcığı.
hüban : güzeller.
hüld-i berine : cennet.
hümây : masal kuşu, cennet kuşu, devlet kuşu, hüma kuşu.
hümmet : ümmet; himmet, lutf, ihsan, bağış.
Hümra : Kırmızı.
hündür : yüksek, yüce.
hürk- : ürkmek.
hürküş- : ürkmek.

— İ —

ība : tiksindirme, tiksindirilme.
ictinab : sakınma, çekinme; sıkınma.
idbar : bahtsızlık, talihsizlik.
igbal : ikbal, talih.
iglab : ağlama, ağlayış.
igid : yiğit.
igrar : ikrar.
ihlâs : sadakat, bağlılık, doğruluk.
ihtilat : karmaşma, kâtişma.
il : yıl.
ilgar : verilmiş söz; ansızın hücum, baskın.
iltica : sıkınma.
imdi : şimdî.
imran : ümrân, ilerleme, başarılılık, refah.

— K —

kabab : kebap.
kajer : kâfir.

kalağay : büyük ipek başörtüsü.
kam : istek.
kamal : kemâl, olgunluk.
kaman : keman, yay.
kamandar : usta ok atıcısı.
kar : sağır.
karvan : kervan.
kasib : fakir, yoksul.
kebir : büyük.
kec : eğri, eğilmiş.
kecavet : deve üzerinde kurulan otağı, taht-ı revan.
kefer : kâfir.
kehriz : set; çukur.
kelek : hile.
kellemengo : at hastalığı.
kelme : kelime.
kem : kötü, az, eksik.
kemkem : kaba, hoş olmayan.
kemerbeste : fedakar, gönüllü; belini bağlamış.
kend : köy.
kere : tere yağı.
kes : kişi.
keş : papaz.
keş ele : gest eylemek, dolaşmak, gezmek.
ketan : bir çeşit örtü.
keysu : zülf, saç.

— L —

laçın : doğan.
lahta : pihti, katılmış kan parçası.
lale'lam : anlamama, bilmeme.
lamekan : yersiz, yurtsuz.
lap : tam; işte, hemen, çok.
layla : ninni.
leb : dudak.
leçek : tûlbent, baş örtüsü.
lefz : lafz, söz.
lehze : Lahza, göz ucuyla bakış; kısa zaman, gözucuyla bir kere bâkincaya kadar geçen zaman.
le'l : yakuta benzer, değerli kırmızı bir taş.
le'ljam : gonca ağızlı, kırmızı dudaklı.

— M —

maç : öpüçük.
madar : fayda, madet, yardım.

kiçik : küçük.
kilse : kilise.
kimî : gibi.
kip : sıkı, kesif, yoğun, hava geçirmez.
kor : kör.
koruk : bir kişiye ait olup başkalarının girmesi yasaklanan yer.
köftüğü : güft ü gû, dedikodu; sohbet, konuşma.

köhensal : yaşlı, ihtiyar, kocamış.
köhlen : kühelyan.
köksün ötür : göğsünü geçirmek.
kömek : yardım.
köndelen : enine.
kövkebe yi eyş : işaret yıldızı.
Kövser : Kevser, Cennette bir havuzun adı.
köynekek : gömlek.
köz : ateş.
kus : kûs, kös, büyük davul.
kübar : büyük.
küçe : sokak.
küh : kûh, dağ.
küleçe : yelek.
külli : hepsi, bütün.
külung : balyoz.
künc : köşe.
küre : çekirdek.
kütah : kısa.

mah-i tab : dolun ay.
mah-i taban : parlak ay.
mahruy : ay yüzlü.
mahtab : mah-i tab, mehtap, ay ışığı; güzel.
mana : bana.
manat : ruble.
mar : yılan.
maral : dişi geyik, ceylan.
marig : pusu, tuzak.
mət gal : hayrette kalmak, şaşmak.
maya : dişi deve.
mayeh tac : lazim olan.
mayil : mail, tutkun olma, aşık olma.
mazaglaş- : oynasmak, cilveleşmek.
me'bud : mabud, ibadet edilen.
metah : meta; satılık mal, mülk, varlık.
megal : makal, söz.
megalet : makalat, sözler.
megam : makam.
megabir : makabir, kabirler.
megarun : yakın.
megsud : maksud, istenilen şey.
megrib : magrib, batı.
meh : ay.
mehbub : sevgili.
mehman : mihman, misafir.
mehmer : mahrama, başörtüsü.
mehpare : ay parçası.
mehr : mihr, evlenirken erkek tarafın dan kadına verilen nikâh bedeli.
mehriban : mihr-bân, şefkatlı, merhametli.
mehsul : mahsul, elde edilen ürün.
mehşer : mahşer.
mehşuş : karışık, karıştırılmış.
mehves : ay gibi güzel.
mekr : hile, düzen; hile ile aldatma.
melamet : ayıplama, kinama.
melul : mahzun.
men : ben.
me'na : mânâ.
mend : dertli, hasta.
Mensur : Hallac-ı Mansur.
menzil : mesafe, durak yeri.
me'rac : mirac, çıkışacak yükselticek yer, göge çıkma.
merdane : mertçe, erkekçe, erkeğe yakışır şekilde.

merdum : göz bebeği.
me'reke : gürültü, gösteri; savaş meydanı.
merez : maraz, hastalık, illet.
meruf : maruf, bilinen, herkesçe tanınan, belli.
mesel : atasözü.
Meshef : Kur'an-ı Kerim.
Mesîha : Hz. İsa.
mest : sarhoş.
mestane : sarhoş.
meşrif : maşrif, doğu.
messate : meşşata, gelini süsleyen kadın.
meta : satılacak, mal, eşya.
me'tel : ilgisiz.
metleb : talep, istenilen, talep olunan sey.
mey : içki.
mey-i nab : temiz şarap.
meyid : meyyid, ölmüş.
mezag : mezak, zevk, lezzet, hazz alma.
meze : oynak, işveli.
mihek : karanfil.
mil : çubuk, demir çubuk.
min : bin, sayı.
mina : sürüahi.
mirvari : mirvari, inci.
Misr : Misir.
müsök : müşg, güzel koku.
miyan : bel; orta.
mizan : terazi, ölçü aleti, tartı, ölçek.
Movla : Mevlâ, Allah.
möhkem : muhkem, tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, kuvvetli.
mötad : mutad, alışkan, alışılmış.
mövsüm : mevsim.
mövzün : mevzun, uyumlu, düzgün.
muğam : ezbili; üzüntülü.
munca : bunca.
munis : dost, hoşreftar, alışılmış, cana yakın.
muraz : murat, maksat, arzu, istek.
murdar : pislenmiş.
muy : koku.
mücrim : cărüm işlemiş, suçlu.
mü'dam : müdam, devam eden, sürekli.
müddei : inatçı, iddia eden.

müdevver : döndürülmüş olan, dairevi, girde.
müemma : muamma.
müesşer : her kitası on misralı şiir.
mügerrer : mükerrer.
mühennes : muhannes, korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalles.
mühteser : muhtasar, kısaltılmış.
müjgan : kirpir.
mükedder : kederli, üzüntülü, tasalı.
münevver : tenvir edilmiş, nurlandırılmış, işıklı, parlak.
müntezir : muntazır, intizar eden; saçilan, yayılan.
münval : minval, hal, vaziyet, şekil.
müresse : murassa, cevahirle süslenmiş.
mürg : kuş.
mürg-i dil : gönül kuşu.
mürg-i ruh : ruh kuşu.

N
nab : berrak, temiz; azi dişi.
nabat : nöbet şeker, bir tür şeker.
naçag : güçsüz.
naçar : çaresiz, ister istemez.
nadan : yabancı, cahil.
nagah : ansızın.
nagail : kabiliyetsiz, cahil.
nagis : nakış, eksik, kusurlu, noksan, tam olmayan.
nagiyan : düşüncesiz.
nahag : nahak, haksız, boş yere.
nahan : gizli.
nahar : öğle yemeği.
nakam : dileğine erişmemiş.
nakes : nekes, cimri.
nala : nale, inilti.
nalan : inleyen, feryad eden, ağlayan.
nan : ekmek.
nanecib : soysuz, soyu bozuk.
nar : ates.
ntsî : acemi, tecrübezi.
natavan : zayıf, kuvvetzsiz, güçsüz, dermansız.
natig : natik, söz söyleyen.
neçat : kurtuluş, azad olma.
neçe : nice.
nedamet : pişmanlık.
negş : nakiş.
mürvert : mürüvvet, cömertlik, iyilik severlik.
müseffa : musafa, temizlik, saf, tasfiye edilmiş, yabancı maddelerden ayrılmış.
müsella : musalla, cami yanında cenaze namazı kılanın yer.
müselse : zincir gibi birbirine bağlı olan.
müsevvir : musavvir, ressam, tasvir eden.
müstemen : kendisine aman verilmiş olan kimse.
müsök : müşg, güzel koku.
müştak : müştak, arzu, istek.
mütriüb : mutrib, çalgıcı.
müvafiq : muvafik, uygun, yerinde, münasip.
müzayig : dar gönüllü.
müzter : muztar, incinmiş.

nisab : asıl esas; arzu olunan derece,
 son had.
nisar : serpme, saçma, dağıtma,
 bahış; kurban.
nisf : nisf, yarı, yarım.
nitg : nutuk.
nize : mızrak.
nobat : nöbet.
nogte : nokta.
noğul : çerez olarak yenen kuru yemiş.
nov : oluk, su oluğu; boşaltma birusu,
 lağım.

od : ates.
oğu : uğru, hırsız.
oğrun oğrun : uğrun uğrun, yavaş ya-
 vaş, sallana sallana, ses seda
 çıkarmadan.
ohşa- : benzemek.
ohu- : okumak.

örpek : baş örtüsü.
öt- : geçmek.
öteri : dolayısıyla, sebebiyle.
ötkün : üstün.
ötru : dolayısıyla, sebebiyle.

pabeste : ayağı bağlı, hareketsiz;
 eser.
paltar : elbise.
para : pâre, parça.
pasiban : koruyan, bekçi, gözetici.
pay : ayak.
paya : mesnet, destek, dayak, payan-
 da.
paye : rütbe, derece.
payendaz : ayak altına döşenen ensiz,
 uzun halı.
payız : güz, sonbahar.
peleng : pars.
penah : sığınma.
penc : beş.
per : kanat.
perdedar : saraydan içeri girenler
 için perdeyi kaldırın kapıcı.
pere yet- : kâmil olmak, yetişmek.
perives : peri gibi.

nögsan : noksan, eksik.
nöker : hizmetçi.
növber : nevber, turfanda meyve veya
 çiçek.
növbe : nevha, ölüye ağlama.
növres : nevres, taze, yeni, fidan.
nûbar : yeni meyve, turfanda.
nüdret : tesadüfen.
nükteşinas : ince ve derin manâlı
 sözler bilen.
nûmayan : görünen.
nütfe : sperm, döl suyu.

— O —
ohuş- : söyleşmek, atışmak.
ol : o.
ov : av.
ovçu : avcı.
ovrag : parça, parça.
oylag : av yeri av alanı.

— Ö —
ötür- : geçirmek.
övsaf : evsaf, vasıflar, sıfatlar.
öy- : övmek.
öyüd : öğüt.
öyüün : yemek.

— P —
perkar : düzen, intizam.
perinam : peri isimli.
pertöv : perteve, ışık, parlaklık.
pervaz : uçus, uçma.
perverdigar : besleyici, terbiye edici,
 rızıklandırıcı: Allah.
perzad : çok güzel.
pesend : beğenme, seçme.
peşe : iş, güç, meşguliyet, meşgale,
 meslek.
peşkaş : hediye, armağan.
peşen : iş, güç, sanat.
peyapey : birbiri arkasında.
peykan : okun ucundaki demir kısım,
 kirpik.
peyman : söz verme, ahd, yemin.
peymane : büyük kadeh, içki bardağı.
peyveste : bitişik; daima.
piç ü tab : izdûrap, sıkıntı; karma ka-
 rişıklık; kıvrım, kıvrımlık.

pilte : filil.
pirane : ihtiyarlar gibi, ihtiyarlara
 yakışan şekilde.
pişvaz : karşılaşma, öne çıkma.
piyale : kadeh.
plov : pilav.
polad : çelik.
poz- : bozmak.

rast : düz, doğru, tesadüf.
reftar : gidış yürüyüş, sahnerek edali
 yürüyüş.
regib : rakip.
rehm : rahm, merhamet, acıma.
reht : raht, sirt, elbise.
reht-i hab : yatak, yorgan, döşek.
reht-i vücut : sırttaki elbise.
remiz : remz, simbol.
re'na : ra'na, güzel, latif, hoş görünən.
rencuri : sıkıntılı, incimiş, rahatsız,
 hasta, dertli, kederli.
reşk : kıskanma, haset.

sacag : saçayağı.
sagi (sağı) : saki, içki dağıtan.
sagal- : iyileşmek, iyi olmak.
sail : dilenci.
sal- : kurmak, yapmak.
salatin : sultanlar, güzeller.
sallabaş : nemelazımcı, umursamaz.
samvar : semaver.
sana- : saymak, hesap etmek.
sanc- : saplamak.
sat : ala doğan cinsinden et yiyen
 bir kuş.
savat : gümüş üstüne kurşunla yapı-
 lan kara kalem naklılar.
say : seçme, seçkin.
sayıl : sail, dilenci.
sayrı- : hastalanmak.
sebahet : sabahat, güzellik, yüz
 güzelliği.
seba yeli : sabahları doğudan esen
 hafif rüzgar.
secer : ağaç.
sedd : kapama, tikama, engel olma.
sedpare : parça, parça, yüz parça.
sedr : sine, dös.

puç : boş, hiç.
puşide : örtülümsü, sıri gizleyen.
pul : para.
pünhan : pinhan, gizli.
pürçin : kıvrım.
püstan : meme, emcek.
püste : fistik.

— R —
revan : akan.
rikab : üzengi.
risva : rüsva, rezil, itibarsız,
 haysiyetsiz.
riya : iki yüzlülük.
Rizvan : Rıdvân, cennet, cennetin
 bekçisi; razi kalma.
rövşen : ruşen, aydın.
rubend : peçe, yüz örtüsü.
ruhsar : yanak.
ruy : yüz, çehre.
ru'yet : görme, bakma, görülme.
ruz : gün, gündüz.

— S —
sef : saf.
sejhe : safha.
segsan- : irkilmek, korkmak, ürper-
 mek.
seha : eli açık.
schavet : el açılığı, cömertlik.
selasil : silsile, zincir şeklinde sıralı.
selatin : sultanlar, hükümdarlar.
semag : iştirme, dinleme.
semen : yasemin, bir çiçek.
semend : maviye çalar boz renkli iyi
 cins at.
semender : ateşte yaşayan efsanevi
 bir kuş. Ateş böceği.
seng : taş.
senihare : mermer taşı, sert taş,
 çakmak taşı.
senem : sanem, güzel kız, put gibi
 güzel.
senuber : sanavber, çam fıstığı ağacı,
 güzelin boyu.
ser : baş.
seraser : baştan başa.
serbeser : baştan başa, büsbütün.
serdar : başbuğ.

serendaz: baş çeken, onde giden.
serefraz: başını yukarı kaldırınan, yükseltten, benzerlerinden üstün olan.
seriş: seriş, göz yaşı.
serkeş: başkaldiran, inatçı; mağrur.
sernigun: baş aşağı olmuş, ters dönmüş, talihsız.
serp-: düşmek.
serraf: sarraf, kuyumcu.
serrişte: ip ucu.
serv: servi.
setre: örtü, perde; gizleme.
sevab: doğru, adaletli, iyi iş ve haret.
sevar: süvari, atlı, ata binmiş kişi.
seyaset: siyaset.
seyid: seyyid, efendi bey, ağa, başbakan.
seyiz: yumurtalıkları alınmış erkek keçi.
seyl: sel.
seylab: sel suyu.
seyrağıb: köpek, rakib, kötü insan.
seyvan: sayvan, gölgelik.
seyyad: sayyad, avcı.
sigal ver-: okşamak, sıvazlamak.
sin-: kırılmak, incinmek.

sinih: kırık.
strşa: küpe.
sib: elma.
sib-i zenah: elma gibi çenesi olan.
sidg: sidk, içtenlik, bağlılık.
sifarış: sipariş.
sifet: sıfat.
sim: gümüş.
simsar: aracı, komisyoncu.
sin: mezar.
sin-: gizlenmek, saklanmak.
sonz: suna.
sorag: sorma.
sovha: soyka, mirasçısı bulunmayan, sahipsiz mal.
sovul-: savulmak.
sivuş-: savuşmak, geçmek.
soyug: soğuk.
söv-: savmak, defetmek.
Söyn: Hüseyin.
suca: uzun, düzgün boy.
sübh: subh, sabah.
süfre: sofa.
sühab: sehab, bulut.
sühendan: söz bilen, güzel söz söyleyen.
sümük: kemik.
süsen: bir çiçek çeşidi, susam.

— S —

sad: şen, mutlu.
sagga: parça.
sahbaz: bir cins iri doğan; gösterişli.
Sah-i merdan: Hz. Ali.
şahmar: şah-i măr, yılanların şahı.
şam: akşam.
şama: şem'a, mum, kandil.
şamama: küçük, güzel kokulu bir tür kavun. Meme.
şal: örtü.
şana: şane, tarak.
san şan: parça, parça.
şahvar: şaha, hükümdara yakışacak surette.
şeb: gece.
şebahet: benzerlik.
şeb-i yelda: yılın en uzun geceesi.
şebnişin: bir yerde gece vakti konaklama.
şecer: ağaç.

Seddad: Yemen'de Ad kavminin hükümdarı.
şefa: şifa.
şefeq: şafak.
şegaig: şakayık, lale gülü, horoz gülü.
şehbaz: bir cins iri ve beyaz doğan.
şehd: bal.
şehla: ela renkli göz.
sem: akşam, mum.
sem-i ferhend: uğurlu akşam.
semated: birisinin başına gelen müsbete başkasının sevinmesi.
şems: güneş.
şems-i müdevver: daire şeklinde olan güneş.
şerayig: horoz gülü.
şerik: ortak.
seriştə: tecrübe, görgün, bir istek kazanılan görgü.
şerm: utanma, haya.

şest: liyakat, nüfuz, haysiyet.
şes: altı.
şes cihat: altı cihet: iman, cenup, doğu, batı, yer, gök.
şie: şii.
şeyda: şen, şakrak.
şikar: av.
şikem: karın.
şikeste: kirik, kırılmış.
şıl: sakat, kötürum.
şimşad, şümşad: şimşir aacı, boy-pos.

şir: süt; aslan.
şongar: ak doğan.
şöle: şule, işik.
şölegâh: ışıklık.
şögvet: şevket, azamet, büyülüklük.
şuh: hareketlerinde serbest, neşeli, sen, güzel.
şum: şom, uğursuz.
şurb: içme.
şuru: bir işe başlama.

— T —

tepel: hayvanların alnında olan ak leke.
ter: taze.
terehhüm: tarahhum, merhamet etme, acıma.
terig: tarik, yol.
terlan: tarlan, doğan, şahin.
terpen-: depremlemek, hareket etmek, coşmak.
tersa: Hristiyan.
tersnak: korkak.
teseddüg: tasadduh, sadaka.
tesliyet: teselli verme, avutma.
teşbeh: teşbih, benzetme, benzeltilme.
teşne: susamış.
teşviş: karıştırma, karışık.
tevab: tövbe.
tevegge: ümit etme.
teyhü: cil kuşu.
teyle-: deşmek, neşterlemek.
teze: taze, körpe.
tezele-: yenilemek.
tifil: tifil, ufak, küçük, çocuk.
tig: kılıç.
tila: gül, gül suyu.
tirme: elde dokunmuş bir kumaş.
toğlu: toklu.
tor: ağı, tuzak.
tovg: boyun bağı, halka.
tovuz: tavşu kuşu.
toy: düğün.
töhfe: tuhfe, hediye bahşış, mükâfat.
töhm: tohum.
töhmet: birine isnad olunan suç, işlendiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç.

tuba : Cennet'te Sidrede bulunan ve dalları bütün Cennet'i gölgeleyen ağaç.

turab : toprak.

tuş ol- : rastlamak, karşı karşıya gelmek.

tuti : dudu kuşu.

tutiya : göze sürülen yağı.

tügyan : taşma, taşkınlık, azgınlık, coşgunluk.

uc : sebep, ötüürü, göre.

uca : yüce.

ucundan : sebebiyle, yüzünden.

ugba : ukba, ahiret, öbür dünya,

uldüz : yıldız.

ügba : ukba, ahiret, öbür dünya.

ülgür : ustura.

ülgef : alışma, kaynaşma, dostluk.

ülüleلباب : akıl sahipleri, akıllı adamlar.

ürbend : tübent.

valeh : vurgun, tutkun, meftun; şasıp kalma.

Vamik : Vamik ile Azra hikayesinin erkek kahramanı.

vay : korku bildiren ünlem.

vecahet : güzel yüzlülük; gösteriş, güzel yüz, güzellik.

vech : yüz, çehre, ön.

yabı : zayıf, işe yaramaz.

yad : yabancы, garip; hatırlama.

yağı : düşman.

yagut : yakut.

yaha : yaka.

yah- : yakmak.

yahşı : iyi, güzel.

yalav : alev.

yalgız : yalnız, tek, sadece.

yaman : kötü.

yanaşı : yanında, ilgili, birlikte.

yarlıg : ferman, emir.

yasa- : kararlaştırmak, tayin etmek.

tük : tüy.

tülek : kurnaz, hünerli; tüyünü dökmiş kuş.

tünd : şiddetli, haşin.

tündlen- : sertleşmek, öfkelenmek.

türfe : turfa, görülmemiş yeni, tuhaf, şaşılacak şey.

türre : turra, alın saç, kıvırcık saç lülesi.

— U —

ulğun : ilgin.

umsug : aldatılmış, ümidi boşça çıkmış.

uşag, usah : uşak, çocuk.

uşşag :uşşak, aşıklar.

— Ü —

urek, ürey : yürek.

üreyßen : ruşen, aydın, parlak.

üryan : çıplak.

üz : yüz, çehre.

üz- : yüzmek; koparmak, çekmek.

— V —

vehhab : bağışlayan, affeden, merhametli: Allah.

vehm : kuruntu, yersiz korku.

vesf : vasif, hususiyet.

vesl : vastı, kavuşma.

vesme : sürme, rastık.

vîsal : vasıl, kavuşma.

— Y —

yaşıl : yeşil.

yaşılıbaş : yeşilbaş (lı ördek)

yaşın- : gizlenmek.

yaşmag : yaşmak, örtü.

yavan : yağısız, tuzsuz, katiksız.

yaylag : yayla.

yaylan : yay fashı.

yayın- : ayrılmak.

yaylıg : baş örtüsü.

yazı : kır, ova.

yazig : garip, zavalı.

yegin : hakkıyla, muhakkak, kesin,

doğru.

yeher : eyer.

yenek : bir.

yeke : büyük.

yepta : tek, eşsiz, benzersiz.

yelda : uzun.

yen- : inmek.

yene : yine.

yeri- : gitmek, yürümek.

yeris : yarış, yürüyüş.

yet- : ulaşmak.

yetir- : yetiştirmek.

yük- : toplamak.

yuğnak : toplantı, meclis.

yiye : sahip, iye.

yoh : yok.

yöncü- : yönelmek.

yubat- : batırmak, ortadan kaldırmak.

yuhla- : uyuklamak.

yuhu : uyku.

yüyür- : koşmak.

— Z —

zerbaf : sırmalı kumaş dokuyan kimse.

zerefsan : altın saçan.

zerger : kuyumcu.

zernigar : altınla işlenmiş.

zernişan : altınla işlenmiş, yazı, süs.

zerre : parça.

zeval : yerinden ayrılmış gitme, zail olma, sona erme; bela, hastalık.

zevar : ziyaret eden, ziyaret edici.

zig : sulu çamur, bataklık.

zılıç : süslü, yakışıklı, güzel.

zibililik : çöplük.

zillet : hakırılık, alçaklık, aşağılık.

zimistan : kış.

zirab : temizlik.

zülal : soğuk, güzel, tatlı, saf; hafif su.

zünnar : papazların bellerine doladıkları uçları sarkık ipektan örme kuşak.

BİBLİYOGRAFYA

Aşağıdaki bibliyografya eserin aslında yer almaktadır. Evvelki sayfalarda, aşıkların hayat hikâyeleri bahsinde verilen küçük bibliyografyaya tarafımızdan ilâve edilen kaynaklar, orijinal bibliyografyanın bütünlüğünü bozmaması için buraya bir defa daha alınmamıştır.

- E. Ahundov, *Halq Dastanları, I ve II. kitaplar*, Bakü 1961.
- E. Ahundov, *Telli Saz Ustadları*, Bakü 1964.
- E. Ahundov, *Sarı Aşig*, Bakü 1966.
- E. Ahundov - M.H. Tehmasib, *Azerbaycan Dastanları*, 5 cilt, Bakü 1965-1968.
- S. Ahundov, *Aşıqlar*, Bakü 1957.
- E. Ceferzade, *Mücrüm Kerim Vardani*, Bakü 1978.
- A. Dadaşzade, *Gurbani*, Bakü 1972.
- A. Dadaşzade, *Abbas Tufarganni*, Bakü 1973.
- H. Elizade, *Azerbaycan El Edebiyyatı, 1. hisse*, Bakü 1929.
- H. Elizade, *Azerbaycan Aşıqları, II cilt*, Bakü 1930.
- H. Elizade, *Aşıqlar, 1. cilt*, Bakü 1935.
- H. Elizade, *Aşıqlar II. cilt*, Bakü 1936.
- H. Elizade, *Aşıqlar, I ve II. hisseler*, Bakü 1937-1938.
- H. Elizade, *Aşiq Goşmaları*, Bakü 1938.
- V. Huloflu, *El Aşıqları*, Bakü 1927.
- H. Hüseyinzade, *Aşiq Ali*, Bakü 1975.
- F. Mehdi - H. Mirzeyev, *Aşiq Valeh*, Bakü 1970.
- S. Mümtaz, *Azerbaycan Edebiyyatı*, Bakü 1927.
- S. Mümtaz, *Azerbaycan Edebiyyatı. El Şairleri*, 1928.
- S. Mümtaz, *El Şairleri, I ve II. hisseler*, Bakü 1935.
- Eli Abbas Müznib, *Aşiq Peri ve Muasırları*, Bakü 1928.
- S. Paşayev, *Heste Gasim*, Bakü 1975.

DOĞRU - YANLIŞ CETVELİ(*)

Sayıfa: Satır: Yanlış:	Doğru	Sayıfa: Satır: Yanlış:	Doğru
2 6 gelip	galib	9 4 x danışı	danışı
3 12 ağaç	ahça	10 12 x hasret	hesret
6 16 temanna-	temenna-	10 3 x gönce	gönce
sından	sinnan	11 15 x benzeri	benzi
6 3 x seyragıblar	serağıblar	14 13 kuyinde	kuyinde
6 1 x yetmez	yetmek	14 11 x sözlerin	sözleri
7 12 x vaht	vaht-i	15 18 bulmedin mi	bilmedin mi
9 13 x güzel	gözel	15 18 geldiğim	geldiyim

- (*) 1) Yanında (x) işaretli bulunan satırlar aşağıdan yukarıya doğru sayılacaktır.
- 2) Hece sayısından anlaşılabileceği için tamlama larla ilgili hatalar gösterilmemiştir.

Sayıfa: Satır: Yanlış:	Doğru	Sayıfa: Satır: Yanlış:	Doğru
15 6 x kirpiğinnen	kirpiyinnen	50 2 taşdan	tasdan
16 14 x dedis	dedi	50 18 x Ay ağalar	Ay hezarat,
16 5 x ışığ	ışığ	50 nakam gel-	ay camaat
16 3 x giç	gic	52 dim dün-	getdim
18 21 feleğin	feleyin	52 yadan	hegitgetin
20 15 sal	şal	50 8 x geldim	çemenzar
20 14 x salmış	salmır	51 8 x hagigatin	Ner
20 5 x kemisi	gemisi	52 9 x cemenzer	dastanlara
20 5 x sararib	saralib	52 7 x Her	uzun
25 10 x goynundaki	goinundaki	53 22 destanlara	yüz
25 2 x gül	gul	53 19 üzün	eğivara
26 16 x mövle	mövla	53 22 üz	yar
26 12 x cenge	cönge	53 7 x ağıvara	Kövser
28 9 gelen	gel	53 4 x yer	yohdu
28 18 umman	ümman	55 59 1 anasız	gurbanı
29 16 x müyü	muyu	55 6 çohdu	anasın
29 2 x elinde	elinle	55 7 x gnrbani	girmisiz
30 15 x bes	bes	59 13 girmisiz	dam
33 4 alan	olar	59 14 das	1977
33 14 gönce	gönce	59 4 Yara	Gala
34 12 x oyardım	oyandım	62 8 x 1987	aşına
34 13 x günortanın	günortanın	63 4 onsekiz	çağlar
35 4 x dar	dal	64 3 x aşna	nara
36 2 ölmədim	öpmedim	65 4 müştülüg	keçirdin
36 3 çügül	çügül	65 6 keçirdin	dadiyr
36 8 güzel	gözel	65 9 x hara	onsekiz
36 7 dünyaya	dünyada	69 16 gönçeyem	gönçeyem
36 15 goyma	govma	70 4 onsekiz	ay
36 18 goynundaki	goynundaki	70 13 onsekiz	Nahçıvanlı
36 2 x bundan	burdan	70 22 gönçeyem	hetayını
37 4 baban	bahan	73 20 ey	yanlıtırig
37 12 incimnesin	incimesin	73 11 x Nahçıvanlı	Kerbela'yi
37 20 halın	halim	75 4 heyatını	Keçirtdin
37 21 merhamet	merhemet	75 18 Kerbela'a	kafer
38 5 araları	arala	75 22 kefer	elac
38 18 kerem	keren	75 8 x elaca	çoħħu
39 5 GELİ	GELİR	77 13 çohdu	ohu
40 10 x atlar	atlaz	79 10 x onu	olar
40 10 x ona	sona	81 1 x ilar	ET
42 1 x Gairleri	Şairleri	81 2 GET	Ollam
43 15 x kimin	kimi	83 8 x olam	ihtilat
45 3 x bülbül	bulud	83 10 güllerim	gülperim
47 17 x anlatmak-	anlatıl-	84 16 iħtaif	gölleri
tadır	maktadır	85 10 güllerim	saldın
48 15 x Gökdən	Gölden	86 16 x güllerim	çoşa
48 8 x şahsı	sahsi	86 4 x aldin	ağriyib
49 1 Gübür	Gübür	88 13 x goşa	gölleri
49 4 x Avağını	Ayağını	88 8 x ağriyib	gülperim

93	5 x	Günündü	Cünundu	cag, eymis
93	7 x	oynağı	oylağını	budag
95	20	ergan	efgan	147
98	4	guşuna	guşuma	148
98	9	gödden	göyden	150
98	20	efzer	efzel	152
100	6	duyan	duran	152
100	8	gandıra	yandıra	152
100	9	seyrağız	seyraigib	152
100	10	yatılsam	gatılsam	153
100	2 x	mahlas	çıklarılacak	153
101	8 x	gül-i	gül ü	155
102	6'	şah	mah	158
108	14	ilen	ile	158
108	15	ağamış	ağlamış	158
112	11 x	yerin	yegin	159
112	20 x	dünyamı	dünyani	159
113	2 x	hecet	hacet	161
116	23	endühümün	enduhumur	161
116	14 x	Biyad	Biudad	163
117	10	sadiman	şadiman	163
119	9	gülü	gülün	164
119	20	güller	diller	168
119	3 x	arile	agile	168
122	13	temiştir	etmiştir	171
123	5 x	açige	aşige	173
124	9 x	goydu	goydun	175
124	5 x	mecnune	mecmui	180
125	15 x	üstüne	üstüme	180
126	23	pervane	parvana	180
127	10 x	özünden	üzünden	181
129	2 x	mehebbeti	mehebbetin	183
130	15	düzebilmen	dözebilmen	
130	10 x	ayrılmışam	ayrılmış	184
132	11	Mövgi	Növgi	185
133	8 x	Föhmü	Fehmü	185
135	13	jıkmıştır	çıkılmıştır	186
139	2	könül	könlü	186
139	11 x	sefa	şefa	186
140	16	döşenmez	dözemmez	186
140	24	geribin	regibin	187
140	9 x	pervanedir	pervaneler-	187
144	20	EREDİR	ERERDIR	189
146	17	yoh melal, rast.i nihal etdi fe'al hem inte al.	Yoh ferag, durmaz gırag açmış gu-	192
	*			
				[iki satır yükarı alınacak]